נושאים באגרות הראי"ה

ספרים, הסכמות והדפסות

130 אגרות · כרכים א', ב', ג', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ונוסח כל האגרות שבנושא, כל אחת עם התמצית שלה

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

האגרות בנושא זה פותחות חלון לעולם הספרים של הרב קוק. מצד אחד הן מלוות את הדפסת ספריו שלו: 'שבת הארץ', 'ריש מילין' ו'אורות' (ראו בפרשת הפולמוס על ספר "אורות"), יחד עם אחיו ר' שמואל ובנו הרצי"ה, שהעתיקו וערכו. מצד שני הן כוללות הסכמות רבות ומכתבי תודה למחברים ששלחו אליו את ספריהם, מחידושי תורה ועד מחקר ארץ ישראל ותרגום עין יעקב לאנגלית.

הרב קוק כותב על ספריו בענווה ובכנות. הרב קוק מודה שקשה לו לכתוב, כי "אני צריך לחשב הרבה מאד, ולפעול ולכתב רק מעט מן המעט" (כרך א', אגרת קכד), ואינו מתרגש מן המתנגדים לדבריו, כי "המבינים באמת יבדילו, ויכירו את רוחי כמו שהוא" (כרך א', אגרת קכד).

הדפסת ספרי הרב קוק

את כתביו של הרב קוק העתיקו והביאו לדפוס בעיקר אחיו, ר' שמואל, ובנו, הרצי"ה. ספר 'אורות' יצא לאור בשנת תר"פ (1920) ועורר התנגדות חריפה.

כרך א', אגרת קכד: לאחיו, ר' שמואל: יש להתחיל בהדפסת כתביו, ואת הסגנון אפשר לשפר אחר כך. המבינים יכירו את רוחו.

"אבל אני צריך לחשב הרבה מאד, ולפעול ולכתב רק מעט מן המעט, תמצית קטן הכמות"

כרך א', אגרת רכא: לאחיו, ר' שמואל, על ההקדמה וההשלמות ל'שבת הארץ': הרצי"ה מעתיק לאט, והרב קוק מציע שהאח יעתיק בירושלים.

"הדברים נמשכים לאטם, מפני שצב"י שי' מעתיק מה שאני כותב"

כרך א', אגרת רמו: לאחיו, ר' שמואל: תודה על הדפסת 'שבת הארץ'. ספרים על המצוות התלויות בארץ פועלים בחשאי, כדרך דברים שבקדושה.

"תודה רבה על אשר שמחתני ליום ש"ק בהספר הנגמר ב"ה"

כרך ג', אגרת תתו: לבנו, הרצי"ה, מלונדון: 'ריש מילין' עושה רושם טוב. באותה אגרת: תשובה בהלכה על כפתור החשמל בשבת.

"ומסתבר דלא שייך במחובר"

כרך ד', אגרת אמט: להוריו: אין לשים לב למתרגזים על 'אורות'. כך דרכם של מי שאינם רגילים לעיין בהלכות דעות.

"ע"ד הרוגנים בענין ה"אורות" אין לשים לב"

כרך ד', אגרת אעח: להרב יעקב חי זריהן בטבריה, על 'הגבורה' שב'אורות': לפי קדושת כנסת ישראל הכול קדוש, ושמשון שנשתבח בגבורת גופו הוא קדוש ה'.

"על ענין הגבורה שבאורות, הדברים מבוארים שלפי קדושתה של כנסת-ישראל, הכל הוא קדוש ונשגב לאין חקר"

הסכמות

כרך א', אגרת ל: הסכמה להדפסת פירוש רבי חיים ויטאל על משלי ועל אגדות חז"ל, מכתב יד.

"מה נכבד ויקר הוא האור הטוב, שהי' צפון וגנוז"

כרך ב', אגרת תסט: הסכמה לקונטרס 'תקוות אהרן', כתבי הרב אהרן הכהן אורלנסקי, רב פתח תקווה. הרב קוק מוסיף גם הערות בעניין חזקה.

כרך ג', אגרת תתקטז: הסכמה לספר הרב שמריה מנשה אדלר, שהרב קוק משבח כ'סיני ועוקר הרים' שנחבא אל הכלים.

כרך א', אגרת קעא: להרב יצחק אויערבך, מחבר 'אוצר הלכה': הרב קוק משבח את ספרו של הצעיר, ומעודד אותו לחבר עוד.

"ברוך ד' אשר אור תורה זורח על הררי ציון"

מחקר ארץ ישראל

כרך ב', אגרת שנח: לשמואל רפאלי, מחבר 'הארץ לפני כיבוש יהושע': הרב קוק שמח שחכמי ישראל פונים לחקר קדמוניות הארץ, שהיה עד כה בידי נכרים.

"ואין ספק שבפרוץ הדבר תגבר יד האמת"

כרך ב', אגרת תלג: להרב אברהם משה לונץ, על הוצאת 'פאת השלחן': הרב קוק תמה שלונץ לא הזכיר בהקדמה את חותנו, האדר"ת.

"ואיך יתכן הדבר להזכיר את הערותי ולהזניח את זכרו של האדם הגדול זצ"ל"

כרך ד', אגרת ארפב: קריאה בעניין 'אוצר ארץ ישראל ושכנותיה': חקר הארץ נעשה בעיקר בידי חכמי אומות אחרות, ויש להשלים את המפעל.

"לגול את חרפת אי-המחקר במדע המקודש והחביב הזה מעל ישראל"

תרגום והפצה

כרך ד', אגרת אקנט: להרב צ"ה גליק, מתרגם עין יעקב לאנגלית: תודה על הכרך הראשון, והערה על תרגום המילה 'עמוד השחר'.

"ומה מאד הטיב לעשות בהקדימו את מבוא האגדות להר"א בן הרמב"ם ז"ל"

כרך א', אגרת קה: לאחיו, ר' שמואל: הרב קוק שולח את כתב היד של 'תיקוני זוהר' של זקנו, ומבקש לראות את ההגהות לפני ההדפסה.

מה מלמדות האגרות

לכתוב מעט ובעומק. "אני צריך לחשב הרבה מאד, ולפעול ולכתב רק מעט מן המעט" (כרך א', אגרת קכד).

לא לפחד מביקורת. "המבינים באמת יבדילו" (כרך א', אגרת קכד), ועל המתרגזים נגד 'אורות' "אין לשים לב" (כרך ד', אגרת אמט).

כבוד למחברים. הרב קוק מעודד צעירים לכתוב (כרך א', אגרת קעא), ושומר על כבוד הגדולים (כרך ב', אגרת תלג).

מחקר הארץ בידינו. יש "לגול את חרפת אי-המחקר" בחקר ארץ ישראל (כרך ד', אגרת ארפב).

הרב שלמה אבינר על הנושא

בספרי הרב אבינר מובאים כמה דברים שכתב הרב קוק בלי שמו. הרצי"ה סיפר שאת ההסכמה הנלהבת של האדר"ת לספר "ליקוטי הלכות" של החפץ חיים ניסח למעשה הרב קוק; ושאת תולדות הנצי"ב בקובץ "כנסת ישראל" כתב הרב קוק מפי רבו, בחתימת "י. קוק". והרב אבינר מונה גם את "חבש פאר" בין הספרים שנכתבו בעילום שם. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"מדוע מרן הרב קוק לא ציין מקורות?" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שאלה ותשובה: מדוע אין מקורות בכתבי הרב קוק - שלוש תשובות, מן הקל אל העמוק. (מקור: מתוך ספרי הרב)

נוסח האגרות – עם ביאור

130 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת א

תמצית האגרת

תאריך ומקום: יום ב', פרשת ראה, תרמ"ח - זיימל

נמען: דוד־זקנו, הגאון ר' מרדכי גימפל יפה, אב בית דין רוזינאי

הרב קוק כותב לדוד־זקנו לרגל עלייתו הקרובה לארץ ישראל. הרב קוק משמח בכך שארץ הקודש זוכה לגדול כזה, אף שחוץ לארץ מתייתמת ממנו. הרב קוק מצטער שאינו יכול לבוא להיפרד ממנו, בגלל צורכי הציבור בעירו והשלמת החוברת הראשונה של כתב העת "עיטור סופרים". הרב קוק מבקש שיתפלל עליו במקומות הקדושים, ומציע לו לפרסם את חידושיו ב"עיטור סופרים".

עיקרי הדברים

- שמחה על עליית גדול הדור לארץ ישראל: "למי כל חמדת ישראל אם לא לארץ קודש".
- מחויבות הרב קוק כרב העיר מונעת ממנו לנסוע.
- כתב העת התורני "עיטור סופרים" שהרב קוק עורך.

נוסח האגרת עם ביאור

בע"ה[1], יום ב' "את הברכה במקום אשר יבחר ד'" תרח"ם[2], זיימל. [זיימל שבליטא, שבה כיהן הרב קוק ברבנותו הראשונה]

נוכח ד' דרכו, ויציץ עליו מחרכו, [על פי שיר השירים ב, ט] להביאו בשמחה אל המנוחה, עיר קודש ציון הברוכה, הוד כבוד אדוננו הדר תפארתנו, דו"ז[3] הגאון [דודו זקנו (אחי סבו), הגאון] האמתי שר התורה צדיק כביר כקש"ת[4] מוהר"ר[5] מרדכי גימפל [הרב מרדכי גימפל יפה, רבה של רוז'ינוי, מחלוצי העלייה הדתית, שעלה לארץ באותה שנה (תרמ"ח) ונפטר ביהוד] שליט"א[6], הגאבד"ק[7] רוזינאי.

שלו'[8] רב לכבוד הדרת גאון קדושת האדון שליט"א, שלו' לכל אשר לו, יאושר בארץ החיים, ובקרוב יחזה בנחמת ציון וירושלים, וישא רנה ותפלה בשער השמים, בעד השארית הנמצאה בגלות החל בכליון עינים, ובתוכם יזכר בחסד ורחמים דל תבונה וקצר ידים, עבד נקלה שואף ומשתוקק ליום בא מבשר עלי רמתים, [על פי ישעיהו נב, ז] לאמר גאל ד' את עמו נחם ציון וירושלים.

יום ו' עש"ק[9] העבר הגיעני מכתב מכבוד מר חותני הגאון הגאבד"ק פאניווזע [חותנו, האדר"ת, הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים, אז רבה של פוניבז'] שליט"א, שהיה אז בווארשה, ובתוכו ראיתי אור נוגה, אשר פתאום הבריק נגד עיני, תבנית כתב יד קודש כתוב הדר מאת הוד גאון חתנו הגאון אבד"ק[10] קאפולא [רב קהילת קופיל] שליט"א, אשר מאז טרם באתי באנשים הכרתיו מעט הייתי צמא לדעת ולשמוע ממנו דבר, וכה נעצרתי מסיבות שונות להפיק חפץ לבבי, וגם אדרעסתו לא ידעתי אל נכון, עד אשר מאת ד' היתה נסבה כי הוד גאון חתנו שיחי'[11] הקדימני הוא, ואכלם בסתר לבבי כי לא כך יאתה, [והתביישתי בלבי, כי לא כך ראוי (שהגדול יקדים לכתוב לקטן)] - ובמכתבו יבשרני שמחה וגיל, מעורבת באי-רצון מעט, כי ביום ר"ח אלול הבעל"ט[12], בחסד ד' יתברך נכון הדר"ג[13] מר דודי-זקני האדון שליט"א לישא פעמיו קודש אל הארץ אשר ד' אלקינו דורש אותה. [דברים יא, יב] פחד ורחב לבבי לשמועה טובה, כי ארץ קדשנו תגיל בראותה בן נאמן, אשר בו

תתפאר, ובהדר גאונו וקדושת צדקתו תשא ראש לכבוד ותפארת, שב אליה מארץ מרחק לרצות אבניה ולחונן עפרה. ["כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" (תהלים קב, טו)] ושמחתי האמתית גרשה מפני רעיוני שוא, אשר התגנבו בחובי להתעצב, כי הלא ארצנו חסרא גברא רבא, [תחסר אדם גדול (ארמית)] בהעתיקו משכן כבודו בארץ חמדה, וממנה פנה זיו הוד והדר, אבל נחמתי אחרי שובי, לדבר עם לבי, כי למי כל חמדת ישראל אם לא לארץ קודש, ורק זאת היא תפארתנו ותהלת כל עם ד', כי בארץ קדשנו שמה יתנוססו אדירי פארי דורנו מאירי עינינו באור ד'. ודי יאמץ חילו לנוב שמה בשיבה טובה, ואוירא דא"י[14] תוסיף עליו שנות חיים ותעצומות, להגביר חילים בתורתנו הק'[15] ועבוה"ק[16] לאורך ימים. - במכתבו יעירני כבוד הגאון חתנו שליט"א לדבר, אשר לולא דברי גדול בעם ד' הי'[17] ראוי שאמצא לזה בעצמי, ונפשי שוקקה מאד לחזות כעת, טרם יסע הדר"ג האדון שליט"א לארץ חמדה, את פניו בקודש. אמנם למורת חפץ נפשי הנני אסור באסורי ההכרח בעבודת עם ד' אלה בפ"ק[18] [בפה קהילת (זיימל)] שי'[19], הנתונה על שכמי, כי לא אוכל בשום אופן לנסוע כעת בסבת צרכי-צבור נכבדים, העומדים כעת על הפרק, ובלעדי חלילה ילכו תמס. נוסף לזה עבודת העי"ס[20], [עבודת "עיטור סופרים", כתב העת התורני שהוציא הרב קוק בצעירותו] אשר בשבוע זה תגמר בע"ה, כפי הנראה, ותצא החוברת הראשונה מביה"ד[21], תכריחני שלא לזוז ממקומי לעמוד על המשמר, ואף כי למען העיטור-סופרים היתה נחוצה לי נסיעה לווילנא, לא אוכל מפאת עבודת העיר הי"ו[22] הקודמת באיכות החיוב עלינו. ע"כ[23] ברכות צדיק כביר אבקשה כעת, כאלו הי' חפצי עולה בידי לראות פניו, כאשר פללתי, והי'[24] נא זכות מרן הדר גאון זקני ז"ל[25], אבוה דמרן [אביו של רבנו (ארמית)] שליט"א, עומד בעדי לפקדני לטובה בארץ החיים, להזכירני בתפלה במקומות המקודשים, שיחנני ד' דעה בינה והשכל בתוה"ק[26] ויראתו, ויותר לא אבקש, וכולא בי'. [והכל כלול בו (ארמית)]

בחתימת דברי אעיר, אולי יהי'[27] להוד גאונו לפעול איזה פעולה לטובת ארצנו הק', בשכנו בה בע"ה, יוכל להוציא מחשבתו הקדושה לאור ע"י[28] העיטור-סופרים ביתר שאת בע"ה.

ואצא בברכה לראש הדר גאון האדון, ינחהו ד' על מי מנוחות, ויביאהו לשלו'[29] אל המנוחה ואל הנחלה, לראות ציון עה"ק[30] וארץ צבי, ובשוב ד' שבות עמו יגל וישמח, בראות יחד כל עם ד' אלה שבים לציון ברנה.

כנפש הדר גאון האדון תפארת ישראל שליט"א, ונפש עבד צעיר משתחוה מרחוק בכבוד ומורא, חותם בברכה

אברהם יצחק הכהן

1. בע"ה - בעזרת השם
2. תרח"ם - השנה תרמ"ח (1887/1888) - כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
3. דו"ז - דוד זקני
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
8. שלו' - שלום

9. עש"ק - ערב שבת קודש
10. אבד"ק - אב בית דין קהילת
11. שיחי' - שיחיה
12. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
13. הדר"ג - הדרת גאונו
14. דא"י - דארץ ישראל
15. הק' - הקטן
16. ועבוה"ק - ועבודת הקודש
17. הי' - היה
18. בפ"ק - בפרק קמא (הפרק הראשון)
19. שי' - שיחיה
20. העי"ס - העיטור סופרים (שם כתב עת שערך הרב)
21. מביה"ד - מבית הדין
22. הי"ו - השם יברכהו ויחייהו
23. ע"כ - על כן
24. והי' - והיה
25. ז"ל - זכרונו לברכה
26. בתוה"ק - בתורתנו הקדושה
27. יהי' - יהיה
28. ע"י - על ידי
29. לשלו' - לשלום
30. עה"ק - עיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ללא תאריך באגרת (כנראה סמוך לאגרת א, תרמ"ח - הערכה)
נמען: הגאון ר' צבי הירש הכהן, אב בית דין קאפוליא (חתנו של ר' מרדכי גימפל)

הרב קוק מודה לו על מכתבו ומתנצל שלא כתב קודם. הרב קוק מבקש ממנו להשתתף ב"עיטור סופרים", ומסביר שהעיתון מקבל רק דברי גדולי הדור. הרב קוק מבקש גם לפרסם בו חידושים של גאוני הדורות הקודמים, ובהם כתבי זקנם הגאון ר' דובער זצ"ל, שנמצאים ביד ר' מרדכי גימפל. בסוף מצורפת ברכה לבנו ר' יעקב, ידיד נעוריו.

עיקרי הדברים

- גיוס כותבים מגדולי הדור לכתב העת "עיטור סופרים".
- הוצאה לאור של כתבי גאונים קודמים, ובהם כתבי ר' דובער.
- קשרי משפחה וידידות עם בית ר' מרדכי גימפל.

נוסח האגרת עם ביאור

רב שלו'[1] וברכה, אורה חיים ושמחה, לכבוד הגאון הגדול פאר הלולים נודע בשערים, סוע"ה[2], כקש"ת[3] מוהר"ר[4] צבי הירש שליט"א[5] הכהן הגאבד"ק[6] קאפוליא. [הרב צבי הירש הכהן, אב בית דין קאפוליא (קופיל) שבפלך מינסק, חתנו של הרב מרדכי גימפל יפה. האגרת נכתבה בזיימל, ככל הנראה בשנת תרמ"ח]

שלו' רב לכבוד גאונו ורב שלו' וברכה לכא"ל[7].

אין בפי די תודה להדר"ג[8] על השיבו רוחי והאירו פני ברב שמחה, בראותי פני מכתב קדשו, ואנכי לא אדע מה אשיב על תוכחת, על טמני ידי עד כה בצלחתי, [על פי משלי יט, כד: "טמן עצל ידו בצלחת"] מבלי לכתוב לכבוד הדר"ג[9] מאומה אחרי המצבים שהשתנו עלי. אמת נכון הדבר כי לא ידעתי אל נכון אדרעסתו, [כתובתו] אבל איני מוצא בעצמי שתהי'[10] תשובה זו מספקת, והדר"ג[11] שי'[12] יסלח בטובו ולימים הבאים, אם לרצון יהי'[13] לכבוד מר שיחי'[14], אחשב בחסד ד' לבוא בכתובים בעניינים נכבדים הנוגעים אל המעשה אשר נעשה בעה"י[15]. כעת הנני מברך מקרב לבבי את הדר"ג אהונ"פ[16] שליט"א, על אשר בשרני למען אדע לכל הפחות לכתוב מכתב זה, אם רגלי אסורות מלנסוע, מפאת עבודתי בעירי הי"ו[17], [זיימל שבליטא, שבה כיהן הרב קוק ברבנות משנת תרמ"ח] ולדרוש מרחוק ברכת גאון ישראל בטרם העתיקו פעמיו אל מכון הר די אה"ק[18]. [הרב מרדכי גימפל יפה, רבה של רוז'ינוי, אחי סבתו של הרב קוק וחותנו של הנמען, שעלה לארץ ישראל בשנת תרמ"ח והתיישב ביהוד] כעת טרידנא טובא, [כעת אני טרוד מאוד (ארמית)] כי העי"ס[19] יוצא מביה"ד[20] ["עיטור סופרים", קובץ תורני שהוציא הרב קוק בצעירותו (תרמ"ח)] בעה"י שבוע זה, וטרדות הצבור גדולות בערכן רבו עלי, ונוסף לזה ידעתי נאמנה שגם המה טרודים יהיו בבוא מכתבי, ע"כ[21] אחשוך מדבר-הלכה, ודי יעזרני להשתעשע בתוה"ק[22] באהבים. אך אעיר, כי נכון שהדר"ג[23] יקח חבל בין סופרי העיטור-סופרים, [שיכתוב לקובץ "עיטור סופרים"] שגדולי הדור שי' באים בשעריו, ומקטני ערך אין אנו נזקקים לקבל, כי בהיות עמנו דברי גדולי הדור שי' הנכבדים אז משועבדים אנחנו להרחיב הועד למטרה שהצבתי בעה"י, שבארתיה בשער הספר, [בהקדמת "עיטור סופרים", שבה פירט הרב קוק את מטרת הקובץ] אבל מצד קטני-הערך הלא דברי עצמנו קודמים, ע"כ

כבוד והדר ינחלו בעה"י כל באי שערינו, וזכותם עומדת לעד כמגדילי תורה ומאדיריה. [על פי ישעיהו מב, כא] מאד הייתי משתוקק, יען אחשוב ליתן מקום בעי"ס[24] גם לחיי מגאונים נוחי נפש ז"ל[25] מדורות שעברו, כמו שהר"ר[26] רפאל נטע ממינכן ישלח לי מתי' פנ"י[27] וכנסי"ח[28], [הרב רפאל נתן נטע רבינוביץ ממינכן, בעל "דקדוקי סופרים", שהיו בידו כתבי יד מתשובות "פני יהושע" ו"כנסת יחזקאל"] ודי"ר[29] פלאטא מקעלען מחיי זקנו בעל "רמון פרץ", [ככל הנראה ד"ר פלאטו, רב בקלן שבגרמניה, נכדו של מחבר "רמון פרץ"] וכהנה רבים יהיו בעה"י, למה יגרע חלק זקננו הגאון ר'[30] דובער זצ"ל[31], [מאבות משפחת הרב קוק; חידושיו היו בידי הרב מרדכי גימפל יפה] אשר הניח אחריו ברכה כאשר שמעתי, והנם ביד הדר"ג מרן דודי זקני חותנו הגאון הגדול שליט"א, [הרב מרדכי גימפל יפה, אחי סבתו של הרב קוק וחותנו של הנמען] ואף אם אינם מסודרים בעה"י אתן להם פנים צהובות [פנים שוחקות, מאירות – לשון חז"ל (למשל תענית כב)] שיתראו בכבוד לרבים.

והנני יוצא בברכת כבוד ובאה"ר[32] ודי תודה למר הדר"ג שי' וכא"ל[33], כנפשו היפה ונפש ידנ"פ[34] מתכבד מאד באהבתו

אברהם יצחק הכהן

והנני באה"ר[35] לדר"ש[36] ידינ"פ[37] אלוף נעורי הרב הג'[38] הכביר מהולל מאד ונעלה מהור"ר[39] יעקב שליט"א. [הרב יעקב יפה, בנו של הרב מרדכי גימפל יפה, חברו של הרב קוק מנעוריו; "אלוף נעורי" – על פי ירמיהו ג, ד] הלא בעז"ה[40] בטח ישא ברכות מאת הדר"ג כבוד מרן אביו הגאון האמתי דודנו שליט"א, אני תפילה כל ברכות צדיק יעשו רושם ויחולו על ראש איש תם כבוד מר שיחי', לברכו בכפלים למלא לטובה משאליו, כנפשו היפה ונפש מברכו באה"ר מתכבד בכבודו

אברהם יצחק הכהן

---

1. שלו' – שלום
2. סוע"ה – סיני ועוקר הרים
3. כקש"ת – כבוד קדושת שם תפארתו
4. מוהר"ר – מורנו הרב רבי
5. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. הגאבד"ק – הגאון אב בית דין קהילת
7. לכא"ל – לכל אשר לו
8. להדר"ג – להדרת גאונו
9. הדר"ג – הדרת גאונו
10. שתהי' – שתהיה
11. והדר"ג – והדרת גאונו
12. שי' – שיחיה
13. יהי' – יהיה
14. שיחי' – שיחיו
15. בעה"י – בעזרת השם יתברך
16. אהונ"פ – אוהב נפשי
17. הי"ו – השם יברכהו ויחייהו
18. אה"ק – ארץ הקודש
19. העי"ס – העיטור סופרים (שם כתב עת שערך הרב)

20. מביה"ד - מבית הדין
21. ע"כ - על כן
22. בתוה"ק - בתורתנו הקדושה
23. שהדר"ג - שהדרת גאונו
24. בעי"ס - בעיטור סופרים (כתב העת)
25. ז"ל - זכרונו לברכה
26. שהר"ר - ש + הר"ר: הרב רבי שם שמתחיל באות ר (כגון ראובן / רפאל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
27. פנ"י - פני יהושע (שם ספר)
28. וכנסי"ח - וכנסת יחזקאל (שם ספר)
29. וד"ר - ודוקטור
30. ר' - רבי
31. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
32. ובאה"ר - ובאהבה רבה
33. וכא"ל - וכל אשר לו
34. ידנ"פ - ידיד נפשי
35. באה"ר - באהבה רבה
36. לדר"ש - לדורש שלום
37. ידינ"פ - ידיד נפשי
38. הג' - הגאון
39. מהור"ר - מורנו הרב רבי
40. בעז"ה - בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: יום ג', פרשת כי תשא, תרמ"ט - זיימל **נמען:** הגאון ר' חיים ברלין

הרב קוק שולח לו את החוברת הראשונה של "עיטור סופרים" ומבקש את השתתפותו. הרב קוק מציע לו מיזם חדש: הדפסת הש"ס הבבלי כולו בכרך קטן, כמו ספרי התנ"ך הקטנים, ותחתיו פירוש קצר מלוקט מרש"י. מטרת המיזם היא להרבות בקיאים בתלמוד. הרב קוק מתאר את התכנון: חלוקת המסכתות בין גדולי הדור, ומימון בהלוואות קטנות מ־30-20 חברים, שיכסו הוצאה של 800-700 רובל כסף. לאגרת מצורפת דוגמה לפירוש הקצר על בבא קמא, דפים ב-ט.

עיקרי הדברים

- "עיטור סופרים" - בקשה להשתתפות.
- הצעת ש"ס בכרך קטן עם פירוש קצר, להרבות בקיאות ("כבר צוחו קמאי... כמהר"ל מפראג").
- דוגמת פירוש מצורפת (בבא קמא ב-ט).

נוסח האגרת עם ביאור

בע"ה[1], ג' "מצאתי חן בעיניך" תרמ"ט[2], זימל. [יום שלישי בשבוע של פרשת כי תשא (שמות לג, יג); זיימל שבליטא, מקום רבנותו הראשונה של הרב קוק]

ברכה שלמה ומעוטרה, בכ"ט[3] ערוכה ומשומרה, לכבוד מר הגאון הגדול, תפארת ישראל נזרם והדרם, בישראל ובאדם, כקש"ת[4] מוהר"ר[5] חיים שליט"א[6] ברלין [הרב חיים ברלין, בנו של הנצי"ב]

יקרת הדר"ג[7] מר שליט"א הופיעה אמש, עיני ראו ושמחו, כי נעור בצדק הדר"ג האדון שליט"א לחזק ידינו העובדות בקודש באמרי חן וכבוד. אפריון נמטייה ישר כחו ארי שבחבורה. [על פי שבת קיא – כינוי לגדול החכמים] הנני שולח כעת למר שי'[8] החי' הראשונה מהע"ס[9] ["עיטור סופרים", הקובץ התורני שהוציא הרב קוק] הנמצאת בידי, ובקרוב יקבל גם השני' בעה"י[10], כי הקורעקטא כבר נגמרה בביה"ד[11]. [ההגהה כבר נגמרה בבית הדפוס] ובבואי לפני מר גאון שי' הנני לשחרהו כבוד לתת אף הוא ידו הגדולה עמנו, לעטר עיטור סופרים בדבריו הנכבדים, והחביבים על בני עמנו, מצד עצמם ומצד מחוללם פארנו ואדירנו שליט"א. ואקוה להתכבד בקרוב באמרי קודש, לעטר בהם שוק הסופרים גדולי הדור שי', כי הנני נדחף לתת החי' השלישית לעבור בית הבקרת, ע"כ[12] יהי'[13] נא דברי האדון קרובים אלינו, ויהי'[14] בשלישי הכי נכבדים.

עוד דבר אחד חדש, אשר בחסד ד' עלינו הננו לא רחוקים מן המפעל, אמרתי אציע גם לפני גאון מר שי' ואדע גם דעתו הרוממה בעיקר מקצוע זה. זה מקרוב נתעוררתי לקרא עצרה לרבים מגדולי דורנו שי', לעשות יחד דבר קבוע וקיים ותועלת גדולה ללימוד תוה"ק[15], והוא להדפיס הש"ס[16] בבלי כולו בפורמט קטן, כתבנית ספרי התנ"ך[17] הקטנים הנדפסים בברלין ובליפציג, [מהדורות התנ"ך בתבנית קטנה של חברות הביבליה בגרמניה] ובאותיות לא גדולות כאותיות המשניות עם פי'[18] זרע ישראל ["זרע ישראל" – פירוש קצר על המשניות לר' ישראל איסר מפוניבז'] הנדפס מחדש, ויעלה כל הש"ס לערך כרך קטן לא יותר מפי שלשה כהתנ"ך[19] ופחות מזה. וזה יהי' תועלת גדולה ונכבדה להרבות בקיאים בתלמוד בישראל, אשר על מחסור זה כבר צוחו

קמאי דקמאי כמהר"ל[20] מפראג [המהר"ל מפראג] ודכוותי', ועיקר הסיבה לזה הוא גודל התבנית של הש"ס. ויש להעיר בזה הרבה, אבל אין מאריכים לחכם שכמותו שי'. ואם נדפיס ערך עשרת אלפים עקס' נוכל למכור במקח אי רו"כ[21] [במחיר רובל כסף אחד] כל הש"ס, וגם מזה יהי' ריוח מרובה, אך לא אל הריוח עינינו נשואות, עכ"ז[22] יוכל הריוח לפול לקופה מיוחדת להרים קרן תוה"ק במעט בעה"י. רק עוד דבר קל דרוש לזה והוא להדפיס מתחת ליריעה פי' קצר מפרש"י[23] ז"ל[24], רק הדברים הנחוצים ומוכרחים מאד, שיהי'[25] בקל להחוזרים על לימודם, להתעיף עיניהם בו, להזכיר נשכחות, והנני שולח בזה לכבוד האדון מר שי' לבחינה עלה אחד לחוות עלי'[26] דעתו הרוממה, אך לאחד תכבד העבודה מאד, אמנם כאשר אקרא בע"ה להתאסף אספת רבים מגדולי הדור שי', וכ"א יקח לו מס' אחת או אחדות כנדבת לבבו, רק שלא יסור מזה מהמטרה הנוכחית, אז יגמר פעלנו בעזה"י[27] בלא איחור. ואנכי הצעיר הנני מרהיב עוז בנפשי, להיות נלוה אל כבוד גאוני הדור שי' העובדים בקודש, ולקבל גם על עצמי בעזה"י חלק מהעבודה הזאת, וכמו כן מר חמי הגאון שי' האבד"ק[28] פאניווועז [חותנו, האדר"ת, אז רבה של פוניבז'] יצ"ו[29] ינצח על עבוה"ק[30] המלאכה הנכבדת הזאת, ואקוה לד' ית'[31] כי לא יעברו עלינו ימים רבים ונראה הש"ס נדפס בכרך קטן כלול בהדרו, וקל מאד להחוזרים על לימודם לחזור על כל הש"ס ולעבור בין בתרי הסוגיות אחר לימודם, כפי עיונם, בהש"ס[32] הגדול. ודי יעזרנו ע"ד[33] כבוד שמו. ואיחל למעלת הדר"ג. מר שי', אם יקבל אף הוא חלק בפעלינו, בשתי אלה או באחת מהם. כי בכפלים דרושה לנו ראשית פעלינו, להעלות על הספר פירוש הקצר, מסומן באותיות כתבנית זרע ישראל על המשנה, ושנית כי הוצאת הדפסה תעלינו לערך שבעה או שמנה מאות רו"כ, [רובל כסף] ויען כי ידי קצרה להמציא סך כזה, ע"כ אבקש מהעוזרים בדבר המצוה הרבה הזאת, שכל אחד יראה להלוות חלק קטן לפי ערכו, וע"י[34] עשרים או שלשים חברים גדולי דעה שי' יגמר הדבר בנקל ובכי טוב בעה"י. וחשש הפסד ח"ו[35] אין בזה כלל, כפי ידיעתי בטיב העסק, והכסף יבא ליד אחד מיוחד מגדולי הדור שי' שישלם להמדפיס.

על כל הדברים והאמת האלה אבקש ממר הדר"ג שי' להשיבני דעתו הרוממה. והי'[36] זה שלו'[37], וברכה בכל מילי דמיטב למר שי', כנפשו היקרה ונפש הצעיר באהבתו קשורה מברכו בכל לב דוש"ת[38] כה"י[39],

אברהם יצחק הכהן קוק

[מכאן ואילך: דוגמת הפירוש הקצר על מסכת בבא קמא (דפים ב-ט), שהרב קוק צירף לאגרת. בכל קטע באות תחילה מילות הגמרא (מודגשות), ואחריהן, אחרי הפסיק, הפירוש.]

בבא-קמא

דף ב'

ארבעה אבות, דכתיבן בקרא בהדיא. **וההבער**, אש. **לא הרי השור**, אי כתב רחמנא שור לא נפק מבעה מיניי. **במיטב הארץ**, אם רוצה לפרוע לו קרקע. **מחייב אכל חדא וחדא**, בשוגג. ע"ב[40]. **מדברי קבלה**, נביאים וכתובים. **והאי מילף הוא**, בתמי'. **הני מילי בתלושה**, שאחזה הקרן בין שיני ונגחה. **נגיפה**, דחיפת הגוף. **רביצה**, על הכלים לשברם. **מ"ש**[41] **גבי אדם דכתיב כי יגח**, שור את איש. **אדם דאית לי' מזלא**, דעת לשמור גופו. **ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם**, ואינו משלם את הכופר.

דף ג'

נתחככה בכותל להנאתה, והפילתו. **אב עשרה**, עמוק י' טפחים. **בין לרב ובין לשמואל**, לקמן כ"ח ע"ב. ע"ב. **תחלת עשיתן לנזק**, כשהונחו שם. **כיחו**, רוק. **ניעו**, ליחת החוטם. **בחצי נזק צרורות**, שהיתה מהלכת והתיזה ברגלי' ושברה את הכלים. **מן העלי'**[42], מביתו, מיטב שדהו. **אם תבעיון בעיו**, תשובו ותבקשו מחילה, אלמא באדם כתיב בעי'. **אתגלין מטמרוהי**, היינו שן שפעמים מגולה.

דף ד'

ורגל מאי שיירי', בתמי'. **ושור המזיק ברשות הניזק**, לקמן ט"ו. **בנזקי ממון**, שממונו מזיק. **ארבעה דברים**, צער, ריפוי, שבת ובושת. **דכייף ופשיט**, אורחי' הוא, לשבר כלים שבצד מרגלותיו, ע"ב. **דאית בי' תרתי**, שן ורגל, וקרן לא קחשיב דבתמין לא קמיירי, נזק, מה שהוא שוה פחות מתחילה. **צער**, כמה אדם רוצה ליתן שתקצץ ידו ע"י[43] סם ולא ע"י חרב אם מוכתב הוא למלכות שיתקצץ ידו. **הזיקא דממילא**, ד' שומרים. **והמטמא**, תרומה. **גנב וגזלן דממונא**, גנב המודה מעצמו. **הא קתני ליה ש"ח והשואל**, טוען טענת גנב וגזלן ונמצא בידו, הוא כמותו. **והשואל**, לא דוקא, דהא לא משכחת לה דליפטר בטוען טענת גנב וגזלן.

דף ה'

משלם במותר, העודף יותר מהחבלה שחבל האדם בו. **לגזיזי'**, כח אגרופו. **מגופו משלם**, לא משתכח דלא משלם נ"ש[44] אלא כמו שהשור שוה. **מוסר**, מלשין. **דאית בי' מעשה**, בעילה. **תחת**, נתינה, ישלם, כסף, חדא מהני איתא בכל חד.

דף ו'

ליחכה נירו, חרישתו. **וסכסכה אבניו**, לא נשרפו לגמרי. **בור המתגלגל**, המניח אבן ברה"ר[45] וגילגלוה למקום אחר והזיקה שם. **פותקין ביבותיהן**, פותחין צינוריהם, וגורפין מערותיהן, ומשליכים זבליהם לרה"ר[46]. ע"ב. **שור יוכיח**, שברשות מהלך ברה"ר. **נתנו לו זמן**, ב"ד[47]. **לגבות לנזקין מן העידית**, של מזיק. **אכל שמינה משלם שמינה**, ניחא. **אכל כחושה משלם שמינה**, בתמי'. **שאכל ערוגה בין הערוגות**, ולא ידעינן איזוהי. **נאמר שדה למטה**, מיטב שדהו. **ונאמר שדה למעלה**, וביער בשדה. אחר. **שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש**, דאם נגח שור של הקדש פטור, וה"ה[48] לשאר נזקין,

דף ז'

ישיב לרבות שוה כסף, דהו"ל[49] למכתב ישלם. **הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים**, שוה מאתים זוז, דתנן במסי' פאה פ"ח מ"ח[50] מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט כו'[51], היו לו מאתים זוז חסר דינר אפילו אלף נותנין לו הרי זה יטול. **והוי בה מר**, רבה. ע"ב. **כיוקרא דלקמיה ולהכי אתי ישיב לרבות סובין**, דאי בעי למשקל סובין, דהיינו בינונית, שקיל כיוקרא דלקמי', דהא שוה כסף הוא בניסן. **ואת אמרת בינונית וזיבורית נמי לא**, שקיל כהשתא. **אי איכא לדמויי**, הא דרבה. **מ"מ**[52] **קשיא**, מיטב, וישיב

דמרבי סובין. **כל דיהיב לי' ממיטב ליתיב לי'**, מסובין דמעולין. **אין לו אלא עידית**, מי שהיו עלי' בע"ח וכתובה וניזקין.

דף ח'

אידי ואידי שלא היתה לו עידית, ודכו"ע[53] משל עולם הן שמין. **לג' בני אדם**, כ"א[54] ביום אחד. ע"ב. **הלכך ליכא למימר הכי**, לשון קושיא. **איני ניזונית ואיני עושה**, דמשום תקנתא דידי תקנו לי רבנן מזונות תחת מעשה ידי דלמא לא ספקה. **מכר לוקח**, שלקח עדיות באחרונה.

דף ט' חייתא דקטרי, שק מלא רוח. **אחוי טירפך**, שבדין לקחו ממך. **רב הונא אמר לא קשיא**, קראי דלעיל כסף ומיטב. **בדלית לי'**, לא כסף ולא שדות. **ובא בע"ח ונטל קרקע**, בשביל חובות אביהם. **האי ברא והאי לאו ברא**, בתמי'. **לשני אחים שחלקו**, קרקע. **ובא בע"ח ונטל**, חלקו של אחד מהן, דמשלם לו האחד חצי חלקו או קרקע או מעות בטלה מחלוקת, וחולקים בשוה הנשאר, ויתר אבד. **רביע בקרקע ורביע במעות**, או רביע ע"ב. **שליש ביתו**, שליש ממה שיש לו, עד שליש משלו, אינו נפרע בחייו. **מכאן ואילך משל הקב"ה**[55], יפרע לו הקב"ה בחייו.

הפירוש הקצר הזה, הנלקט מפרש"י, יודפס למטה מתחת לעמוד, וירשם באותיות בדברי הגמ'[56] הצריכים ביאור, כמו שנדפס ה"זרע ישראל" על המשנה דפוס וורשא, ויהי' האותיות מצוינות בפנים הגמ', וכן בפירוש, ודברי הגמרא שנרשמו בגליון זה לא יבואו בתוך הפירוש, כמובן, כי לא נכתבו כ"א להקל על הקורא כעת להבין על מה יסובו הדברים. וד' יהי' בעזרינו למען כבוד שמו ותוה"ק[57].

---

1. בע"ה - בעזרת השם
2. תרמ"ט - השנה תרמ"ט (1888/1889)
3. בכ"ט - בכל טוב
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הדר"ג - הדרת גאונו
8. שי' - שיחיה
9. מהע"ס - מהעיטור סופרים (הקובץ התורני שהוציא הרב קוק)
10. בעה"י - בעזרת השם יתברך
11. בביה"ד - בבית הדין
12. ע"כ - על כן
13. יהי' - יהיה
14. ויהי' - ויהיה
15. תוה"ק - תורתנו הקדושה
16. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
17. התנ"ך - התורה נביאים וכתובים
18. פי' - פירוש
19. כהתנ"ך - כהתורה נביאים וכתובים
20. כמהר"ל - כ + מהר"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
21. רו"כ - רובל כסף
22. עכ"ז - עם כל זה
23. מפרש"י - מפירוש רש"י

24. ז"ל - זכרונו לברכה
25. שיהי' - שיהיה
26. עלי' - עליה
27. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
28. האבד"ק - האב בית דין קהילת
29. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
30. עבוה"ק - עבודת הקודש
31. ית' - יתברך
32. בהש"ס - בהשישה סדרים (התלמוד)
33. ע"ד - על דבר
34. וע"י - ועל ידי
35. ח"ו - חס ושלום
36. והי' - והיה
37. שלו' - שלום
38. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
39. כה"י - כנפשו היפה
40. ע"ב - עמוד ב
41. מ"ש - מה שכתב
42. העלי' - העליה
43. ע"י - על ידי
44. נ"ש - נזק שלם
45. ברה"ר - ברשות הרבים
46. לרה"ר - לרשות הרבים
47. ב"ד - בית דין
48. וה"ה - והוא הדין
49. דהו"ל - דהוה ליה (שהיה לו)
50. מ"ח - מרחשון
51. כו' - וכולי (וכן הלאה)
52. מ"מ - מכל מקום
53. ודכו"ע - ודכולי עלמא (שהכל מסכימים)
54. כ"א - כי אם
55. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
56. הגמ' - הגמרא
57. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ל

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א שבט תרס"ו - יפו **נמען:** הסכמה (להוצאת ספר)

הרב קוק נותן הסכמה להדפסת פירוש של רבי חיים ויטאל על פשט ספר משלי ועל אגדות חז"ל, מכתב יד, בידי ר' זלמן ליב הלוי לעווינטאהל. הרב קוק קורא לנדיבים לקנות את הספר, ומדגיש שדברים פשוטים וישרים מפי רבי חיים ויטאל עולים בעצמם במעלות הקודש.

עיקרי הדברים

- הסכמה לספר של רבי חיים ויטאל.
- פשט וסוד בתורה.

נוסח האגרת עם ביאור

מה נכבד ויקר הוא האור הטוב, שהי' [1] צפון וגנוז כתי"ק [2] מכבוד קדושת רבינו המקובל האלקי רח"ו [3] זצ"ל [4], ע"ד [5] הפשט על ס' משלי [פירושו של רבי חיים ויטאל, תלמיד האר"י, על ספר משלי, שיצא לאור לראשונה מכתב יד] ומאמרים יקרים על אגדות חז"ל [6]. והנה העיר ד' את רוח אדם ביקר, המופלג חריף ושנון וו"ח [7] מוה"ר [8] זלמן ליב הלוי לעווינטאהל נ"י [9], להוציא לאור תעלומה, להדפיס את הספר הקדוש הנ"ל [10] בירושלים תו"ב [11], וכבר תמכו ידיו גאוני ירושלים תו"ב בגזירת עירין [דניאל ד, יד] שלא ישיגו את גבולו [איסור "הסגת גבול": שלא ידפיסו אחרים את הספר בלי רשות המוציא לאור] להדפיס את הס' הקדוש הנ"ל בלא רשות המופלג המו"ל [12] הנ"ל או ב"כ [13].

ובצפייתי, אצפה שימלאו נדיבי אחינו היקרים ידיהם לד' לתמוך בידי המו"ל היקר, בקחתם את הספר הקדוש הזה להביאו ברכה אל ביתם.

ומה ינעם לראות לכל איש אשר רוח דעת בו את יושר אמרי צדק הפשוטים והישרים, היוצאים מפה קדוש רבינו הקדוש מארי' דרזין [בעל הסודות (ארמית)] מוה"ר חיים ויטאל זצ"ל, למען דעת שהדברים הנאמרים ביושר לב הפשוט והנכון הם בעצמם הנם עולים במעלות הקודש, בחביון עוז סתרי פליאות חכמה, לכל חד וחד לפום חורפיה, וכפי קרבת אלקים אשר בלבבו. וזכות מרן הקדוש הרח"ו [14] ז"ל [15] יעמוד לכל המסייעים למלאכת שמים זאת, להזריח אור חדש, אור שכבר הי' [16], על ציון מכלל יופי מתורת א"י [17] הנעימה והחביבה ביותר, היוצאת ממעין היוצא מקודש הקדשים רבינו האלקי ז"ל, השוכן כבוד בארצנו ארץ חמדה תובב"א [18]. וקרני-אורה החדשים הללו יצטרפו לרבבות נחלי שמן משחת קודש, האצורים עמנו מני אז, להוסיף אור יקרות על ציון ועל מקראיה, ועתידין כל הנביאים לומר כולם שירה בקול אחד [סנהדרין צא] שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו בבי"א [19].

הבא עה"ח [20] יום ג' י"א שבט תרס"ו [21].

אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עה"ק [22] יפו והמושבות ת"ו [23].

1. שהי׳ – שהיה
2. כתי״ק – כתב ידו הקדושה
3. רח״ו – רבי חיים ויטאל
4. זצ״ל – זכר צדיק לברכה
5. ע״ד – על דבר
6. חז״ל – חכמינו זכרונם לברכה
7. וו״ח – ותיק וחסיד
8. מוה״ר – מורנו הרב רבי
9. נ״י – נרו יאיר
10. הנ״ל – הנזכר לעיל
11. תו״ב – תבנה ותכונן
12. המו״ל – המוציא לאור
13. ב״כ – בא כוחו
14. הרח״ו – הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ח, ו (למשל: חיים + וולף) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. ז״ל – זכרונו לברכה
16. הי׳ – היה
17. א״י – ארץ ישראל
18. תובב״א – תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
19. בבי״א – במהרה בימינו אמן
20. עה״ח – על החתום
21. תרס״ו – השנה תרס״ו (1905/1906)
22. עה״ק – עיר הקודש
23. ת״ו – תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז תמוז תרס"ו - יפו **נמען:** הסכמה לספר "אשי ה'"

הרב קוק נותן הסכמה לספר של ר' אברהם שמעון ירמה מפתח תקווה, חקלאי בעצמו, על הלכות תרומות ומעשרות ודינים נוספים. לדבריו, בדור שזכה לשבת על אדמת הקודש החובה כפולה להתחזק בלימוד המצוות התלויות בארץ ובקיומן.

עיקרי הדברים

- מצוות התלויות בארץ.
- הסכמה לספר הלכה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1].

ראיתי איש מהיר במלאכת שמים, ידידי החריף ובקי ירא ושלם מו"ה[2] אברהם שמעון ירמה נ"י[3], אחד מאחינו היקרים שהתנחלו על אדמת הקדש במושבה פתח תקוה ת"ו[4], נדבה רוחו אותו לסדר חלק הגון מהלכות תרומ"ע[5], ועוד איזה דינים נחוצים, בסדר נכון ובלשון מבורר, לתועלת אחינו עובדי אדמת קדשנו והיושבים עלי'[6]. והנה עברתי על חלק הגון מדבריו, ומצאתים טובים ונכחים, מיוסדים על דברי רבותינו הפוסקים רו"א[7], וגם לפעמים הוסיף נופך מדילי' בסברא ישרה, ומה שמצאתי לנכון להעיר עליהם בקצרה הנם מוצגים עם הספר. וכאשר בימינו אלה, אשר זכינו לראות חלק מעמנו עם ד' אלה יושבים על אדמת ד', החובה כפולה ומכופלת עלינו להתחזק בהתעוררות האהבה לתלמוד ולמעשה של המצות התלויות בארץ, בכללותיהן ופרטיותיהן, ע"כ[8] כל עבודה הנעבדת בזה, ביחוד כאשר היא יוצאת מידי אחד מאחינו שהוא נאה דורש וגם נאה מקיים, באשר הוא בעצמו הוא עסוק בעבודת אדמת קודש, והוא זריז וממולא לקיים את המצות התלויות בארץ, כמאמרן והלכתן, עבודתו בקודש בסידור ההלכות הללו ראויה היא לחבה יתירה עד לאחת, וראוי הוא כבוד הרב המחבר שי'[9] לאחזוקי לי' טיבותא ולמימר לפעלא טבא ישר. ובאשר כונתו רצויה לשם שמים בשביל חיזוק התורה והמצוה על אדמת קדשנו ת"ו, ולא עבור בצע כסף, כי ב"ה איננו צריך לזה, ע"כ ראוי לקבל את הספר "אשי השם" [ספר על הלכות תרומות ומעשרות שחיבר איכר מפתח תקוה] של כבוד הרב המחבר נ"י בספ"י[10], ולהביאו ברכה לבית אחינו היושבים על ארץ החיים ת"ו.

והשי"ת[11] יראנו מהרה בישועתו, ויזכנו לראות בבא כל ישראל על אדמת הקודש כל יושביה עליה, לקיים כל המצות התלויות בארץ כמאמרן, וארמון על משפטו ועיר על תילה, [על פי ירמיהו ל, יח] והדר הכרמל והשרון, [ישעיהו לה, ב] ופדויי ד' בשמחת עולם בב"א[12].

בעה"ח[13] יום ט"ז תמוז תרס"ו[14].

אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עה"ק[15] יפו והמושבות תובב"א[16].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מו"ה - מורנו הרב
3. נ"י - נרו יאיר
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
6. עלי' - עליה
7. רו"א - ראשונים ואחרונים
8. ע"כ - על כן
9. שי' - שיחיה
10. בספ"י - בסבר פנים יפות
11. והשי"ת - והשם יתברך
12. בב"א - במהרה בימינו אמן
13. בעה"ח - באתי על החתום
14. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
15. עה"ק - עיר הקודש
16. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג מרחשון תרס"ז - יפו **נמען:** בנו, צבי יהודה

הרב קוק מבקש מבנו הרצי"ה לכתוב לעיתים קרובות, ומייעץ לו ללמוד גם פלפול בספרי האחרונים, ולקבוע זמן מסודר למוסר ולעיון. הרב קוק מבקש לדון לכף זכות מי שמקל בכבודו. הרב קוק מעודד את ר' יעקב משה חרל"פ בהדפסת כתבי ר' צבי מיכל שפירא, אך מבקש שישמור על בריאותו. בסוף הרב קוק מסביר שאגדות חז"ל נכתבו כביטוי טבעי של חזיון הנפש, ולא לשם מגמה.

עיקרי הדברים

- הדרכה בלימוד: פלפול, מוסר ועיון.
- לימוד זכות על מי שפוגע בכבודו.
- טבען של האגדות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו תוב"א[3], י"ג מ"ח תרס"ז[4].

בני אהובי [הרצי"ה, שלמד אז בישיבה בירושלים] חמדת נפשי ולבבי שליט"א[5].

שמחתני בדבריך הנעימים ומאירים. מה מאד חפצתי לכתוב לך דברים ארוכים, אבל ידעת גם אתה מבלעדי את המניעה הרגילה. נא שלא לקמץ במכתביך היקרים, ולהרגיע רוחנו השוקק לדעת כמעט בכל יום משלומך וכל אשר לך.

כתוב נא את כל מהלך ענינך ופרטי לימודך, והרגל נא יקירי את עצמך ללמוד ולעיין ג"כ[6] לפעמים בדברי ספרי האחרונים בפלפול, כדי שתהי'[7] רגיל בסגנון החידוש שבהלכה כראוי בע"ה[8] ביושר ושכל טוב. וע"ד[9] לימוד ספרי מוסר ועיון, כמדומה שאיני צריך להעירך, הנך כבר רגיל בזה, ואקוה שלא תעזב את הרגילות הזאת, המביאה לכל טובה, רק שתקבע אותה בסדר יפה, שלא תבזבז כחות ולימודים ההלכיים יותר מהמדה. והשי"ת[10] ידריך אותך בדרכי יושר וצדק.

דר"ש[11] הר"א[12] מיכ"ז[13] שי'[14]. כן תדר"ש[15] הר"י[16] פורת שי' באה"ר[17].

וע"ד הרי"א[18] שי', תדינהו לכ"ז כמו שהנני דנו אני. כי לפי דעתו ודאי חושב הוא שיש תועלת או מצוה ח"ו[19] בהקלת ערכי, ואם הוא טועה בזה לפע"ד[20] אין ראוי להקפיד על שגגה. אקוה שלא יזיק לי זה מאומה, לא בחומריות ולא ברוחניות. ולשון הרמב"ם[21] באגרותיו הוא "המבקש להעלים מה שגלהו מוסיף לו גילוי". [מאגרות הרמב"ם] ב"ה הגיעו מכתבים מגדולים חשובים ע"ד[22] עק"ה[23] [ככל הנראה ספרו של הרב קוק "עקבי הצאן", שיצא לאור בתרס"ו] לטובה במעלה עליונה. יזכני נא השי"ת[24] למען שמו להגדיל תורה ולהאדירה, ולרומם את קרן ההגיון בפנימיותה של תוה"ק[25] לאמתתה, כדי לרומם עי"ז[26] קרן ישראל וקרן אה"ק[27] בכלל, שבזה תתרומם ג"כ קרנה של ירושלים עיר עז לנו. ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה. [תהלים מח, יב]

אם יזדמן לך לראות את הרי"מ[28] חרל"פ[29] שי' תדר"ש באה"ר, ותאשרהו בשמי ע"ד עסקו בהדפסת כי"ק[30] של הגה"צ[31] רצ"מ[32] [כתבי רבי צבי מיכל שפירא, מקובל ירושלמי, רבו של הרב חרל"פ, שנפטר בתרס"ו] ז"ל[33], אבל תעירהו שישמור מאד מאד את בריאותו, ולא ישליך מנגד את נפשו אפילו בשביל הדפסת ד"ת[34] הנ"ל[35] שאפשר לחדש חד"ת[36] בכל יום וא"א[37] להחזיר נפש אחת מישראל לעולם [מלשון הר"מ[38] בה' מילה]. [רמב"ם, הלכות מילה א, יח]

ע"ד הגדות הא"ר[39], ע"פ[40] רוב צפונות בהן שיטות שלמות ובקורת אדירה על כל הרע והכיעור שבמהלכי ע"ז[41] וכל אביזרהא, שדוקא בצאתם ממסגר צר ודחוק מאד של אגדה תמוהה הרבה תוכל להיות מוארת כל צרכה. וכך הוא טבע העיון של הדברים הנסתרים, אבל לא נכתבו מעולם דברים כאלה במגמה טנדנצית, להגיע על ידה לאיזה תכלית מכוונת, כשם שאין התפעליות שירית נכתבת לשם תכלית, כי"א כך היא הצורה הנפשית פנימה, ושירים שנכתבים לשם מגמה אין רוח השיר הטהור חל עליהם, וכמו-כן הגדות שנכתבות לשם כך הנן בכלל אגדות של דו-פי [כמו דו-פרצופין]. וכל תכנן של האגדות הטהורות והקדושות הנן העתקה נאמנה של חזיון הנפש בעולמה הפנימי, שזהו השפה שלה בטבע, והאמת המעשית יוצאת ע"פ קלסתר שלה ונותנת להחכמה את עבודתה, לכלול ולחבר את שני העולמות הללו יחד ביחודא שלים.

חזק בני ואמץ, חזק בתורה במוסר בד"א, ועל כולם ביראת ד' באמת ובאהבתו הנאמנה תגדל ותצליח בתורתו ית"ש[42], כני"הי[43] ונפש אביך דבק באהבתך בכל לו"נ[44],

איה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תוב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. ג"כ - גם כן
7. שתהי' - שתהיה
8. בע"ה - בעזרת השם
9. וע"ד - ועל דבר
10. והשי"ת - והשם יתברך
11. דר"ש - דורש שלום
12. הר"א - הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
13. מיכ"ז - שם אדם - דורש פענוח
14. שי' - שיחיה
15. תדר"ש - תדרוש שלום
16. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. באה"ר - באהבה רבה
18. הרי"א - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
19. ח"ו - חס ושלום
20. לפע"ד - לפי עניות דעתי
21. הרמב"ם - רבי משה בן מימון

22. ע"ד - על דבר
23. עק"ה - עיר הקודש
24. השי"ת - השם יתברך
25. תוה"ק - תורתנו הקדושה
26. עי"ז - על ידי זה
27. אה"ק - ארץ הקודש
28. הרי"מ - הרב רבי י... מ... (שם אדם)
29. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
30. כ"ק - כבוד קדושת
31. הגה"צ - הגאון הצדיק
32. רצ"מ - ר' צבי מיכל (שפירא)
33. ז"ל - זכרונו לברכה
34. ד"ת - דברי תורה
35. הנ"ל - הנזכר לעיל
36. חד"ת - חידושי תורה
37. וא"א - ואי אפשר
38. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
39. הא"ר - האליה רבה
40. ע"פ - על פי
41. ע"ז - עבודה זרה
42. ית"ש - יתברך שמו
43. כנ"הי - כנפשו היקרה
44. לו"נ - לב ונפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' כסלו תרס"ז - יפו **נמען:** החוקר ר' שלמה בובר

הרב קוק מודה על ספר "האורה" לרש"י שקיבל ממנו, ומוסיף כמה הערות: על פירוש הביטוי "מצטמק ויפה לו" (שהכוונה לאדם ולא לתבשיל), על דין גף העוף, ועל "עשרה מילי דחסידותא" של רב. בין השאר הרב קוק מסביר שדבר דרבנן שעוד לא פשט בכל ישראל נחשב מידת חסידות ולא איסור.

עיקרי הדברים

- עיון בדברי ראשונים ובגרסאות.
- הלכות שבת, טריפות ומידות חסידות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' כסלו תרס"ז[4]. [1906]

הררי קודש ישאו ברכת שלו'[5] לכבוד הרב החכם הגדול, גאון המבקרים והמעירים, [חוקר כתבי היד והמהדיר; בובר ההדיר עשרות מדרשים וחיבורי ראשונים] מופיע אורה על חמדות גנוזות, מוהר"ר[6] שלמה בובר [שלמה בובר, חוקר ומהדיר מדרשים מלבוב] שליט"א[7].

אחדשה"ט[8] באה"ר[9].

ספר האורה, ["ספר האורה" מבית מדרשו של רש"י, שבובר ההדיר] די שדר לי מר, ["ספר האורה" מבית מדרשו של רש"י, שבובר ההדיר] על פי כתבי יד והוציא לאור בלבוב בשנת תרס"ה. "די שדר לי מר" – ששלח לי אדוני] האיר את רוחי זה כמה, מאז בא לידי, ואין בפי די תודה להשיב למר כפעלו, על אות כבודו ואהבתו לכבדני במנה יפה מתנה כבודה וחמודה זאת. ומה נשתוממתי לראות את גודל שקידת אדוני, להפיץ אורו על דברי רבותינו הקדמונים, ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים נוטרי כרם ד', מעזקיו ומסקליו. [על פי ישעיהו ה, ב: "ויעזקהו ויסקלהו" – שומרי הכרם, המעדרים אותו ומסירים את אבניו] ואני תפלה יחזק ויאמץ הבוחר בחכמים ובמשנתם, ב"ה, את חילו לאורייתא, וימים רבים, דשנים ורעננים, על ימיו יוסיף, ברב און ועצמה, להוסיף לתת לנו פרי קודש הלולים [ויקרא יט, כד] תנובת רבותינו, שדבריהם הנם לנו למאורות, עדי יבוא לציון גואל, ואור חדש יזרח על עם ד' אלה המצפים לאורה וישועה, יראו עינינו וישמח לבנו במהרה בימינו אמן.

אחרתי מהשיב לכבוד הדרתו, מרובי טרדותי שהנני מוקף מהם מאד מאד, ולא עלתה בידי אפילו לעיין כראוי בדבריו האהובים.

עתה כרגע פתחתי את הספר, וראיתי בענין הטמנה סי'[10] נ"א [ספר האורה, חלק א, סימן נא, בהלכות הטמנה בשבת] פי'[11] יפה על לשון חכמים "מצטמק ויפה לו", [תבשיל שהצטמקותו על האש משביחה אותו, שבו דנה הגמרא בשבת לז–לח] שהכונה היא שהאדם שמח ויפה לו בזה, וכן "רע לו" כשהוא מתעצב בזה, ולא קאי על התבשיל כרגילות העולם לחשוב. והי'[12] נכון בזה מאד מה שאמרו בגמ'[13] ר"פ כירה [שבת לו-לז] להגביל בזה כללים, דאם קאי על התבשיל יש לטעום ולהבחין כל פרט, אבל אם קאי על האדם שייך לומר דאזלינן בתר רובא

דעלמא, ואם אחד יפה לו במה שרוב בנ"א[14] רע להם אמרינן בטלה דעתיה, ["בטלה דעתו אצל כל אדם" – כלל תלמודי (למשל ברכות לה; שבת צב)] כדאמרינן בכמה דוכתי, ומשו"ה[15] אמרי' שם דל"ז ב', [שבת לז: "קבעו לאורחים – מצטמק ורע לו"] דאם קבעו לאורחים הוי מצטמק ורע, אע"ג[16] דעצם התבשיל נעשה בזה יפה ומוטעם, אבל האדם הוא מצטער מפני העדר כבוד האורחים, כמו שפירש"י[17], וכו"ע[18] אם היו להם אורחים הוי בכה"ג[19] רע להם, ול"א בטלה דעתו אצל כ"א בכה"ג, כתוס'[20] דצ"ב ב' ד"ה[21] ואת"ל[22], [תוספות שבת צב, ד"ה ואת"ל] ועי' ד' קמ"ד ב'. [שבת קמד] אבל הנני מצטער על יופי הפירוש, שצריך יהי'[23] על פיו להגיה בלשון הגמ'[24] בד' ל"ח א', [שבת לח: "ביצים מצומקות"] "דביצים מצומקות ויפה להן נינהו", ולפי פירוש רבינו הי'[25] ראוי לגרוס גם כאן "ויפה לו", דאגברא קאי. ובירושלמי אי' הוספת תיבת "תבשיל" [ירושלמי שבת פרק ג] במצטמק, אולי להורות דקאי על התבשיל.

בסי'[26] ק"ד בסופו, "גף העוף פרק שלישי דלהדי הגוף אסור", [ספר האורה, סימן קד, בדין כנף העוף שנשברה (טריפות)] נראה שאוסר בכל פרק שלישי, ובתשו' הרא"ש[27] כלל כ'[28] סי' ט"ז, [שאלות ותשובות הרא"ש, כלל כ, סימן טז] בשם הרשב"א[29] ע"ש[30] רש"י[31] דאוסר רק אם נשבר סמוך לגוף. ולפ"ז[32] צריך להעיר, שהפירוש הוא כך: פרק שלישי אסור, ובאיזה מקום דוקא דלהדי הגוף, ולא קאי על כל פרק שלישי, כ"א[33] מסמן הוא את מקומו באיזה מקום דפ"ש[34] יהי' אסור. וצ"ע[35] בסי' קכ"א בדין גף, ונראה שהלשון צריך תיקון קצת.

בסי' א' בעשרה מילי דחסידותא דעביד רב. [ספר האורה, סימן א, המביא את דברי הגמרא בשבת קיח על מידות החסידות של רב] יל"ע[36] מכאן ע"ד[37] הרמב"ם[38] ה' דעות פ"ב ה"ד, [רמב"ם, הלכות דעות פרק ב הלכה ד] "אמרו עליו על רב תלמיד רה"ק[39] שלא שח שיחה בטלה כל ימיו", והי' ראוי להחשב מכלל מילי דחסידותא. ואולי משום דאמרי' יומא די"ט ב' [יומא יט: "השח שיחה בטלה עובר בעשה"] השח ש"ח עובר בעשה ובלאו, א"כ[40] ל"ה מילי דחסידותא. והא דחשיב לי' הרמב"ם לרבותא, היינו משום דאין הבריות נזהרים בזה. אבל במאירי כתב [בית הבחירה למאירי, יומא יט] דרך צחות אמרו השח ש"ח כו'[41], נראה דס"ל[42] דהוי מד"ח[43] וקרא אסמכתא בעלמא. ובסק"ז[44] העיר מר דקומה זקופה [ספר האורה, סימן א, סעיף קטן ז; בעניין ההליכה בקומה זקופה ד' אמות, שהגמרא (ברכות מג; קידושין לא) אוסרת] ד"א ל"ה מילי דחסידותא, כ"א אסרו מדינא. מ"מ[45] לא נפלאת היא כ"כ[46] למיחשבה, אם אין העולם נזהרים. וכה"ג[47] חשיב בפ' כל כתבי, [שבת קיח, במאמרי האמוראים "תיתי לי" על קיום מצוות בהידור] שמביא כת"ר[48], כמה דברים שהם מדינא בתור "תיתי לי", כמו ג"ס[49] בשבת [שלוש סעודות בשבת] דהוי חיובא אכו"ע[50], וציצית ותפילין, וי"ל[51] דהכל מטעם הנ"ל[52], ועי' תוס'[53] חולין ל"ז ד"ה שלא הרהרתי. [תוספות חולין לז, ד"ה שלא הרהרתי] ובכלל י"ל[54], דמידי דרבנן כ"ז[55] שלא היו נהוגים ברוב ישראל, וליכא "הגוי כולו", ל"ח עדיין איסור גמור, ומה"ט[56] התירו שמן שבדקו שלא פשט איסורו ברוב ישראל, וכע"ז[57] ל"ו א, [עבודה זרה לו: רבי יהודה נשיאה ובית דינו התירו שמן של גויים, מפני שלא פשט איסורו ברוב ישראל] ועי' ר"מ[58] ה' ממרים פ"ב ה"ו[59], וכ"מ[60] שם, [רמב"ם, הלכות ממרים פרק ב הלכה ו, וכסף משנה שם] וה"ז[61] בסוף ד' הכ"מ[62], ובלח"מ[63] שם, [לחם משנה על הרמב"ם שם] דכ"ז שלא פשטה ברוב ישראל אין צריך היתר, א"כ א"ש[64] דכל הדברים שחשיב בימיהם עוד לא נתפשטו בכ"י, והיו מילי דחסידותא, אע"פ[65] שאח"כ[66] כשנתפשטו הויין איסורי דרבנן מדינא.

חפצתי להעיר יותר בדברי רבינו ובד' כ' הדרתו החביבים, אבל הפסיקוני טרדות ומנעוני מחפצי.

והנני בזה יוצא דרך בית כניסתי [כפי שנכנסתי כך אני יוצא – בדברי תודה וברכה] בתודה וברכה, לאחזוקי טיבותא למר [להחזיק טובה לאדוני] על כל הטוב אשר עשה ויעשה לבית ישראל, בעוררו ראשונים, היקרים מפז ומפנינים. והי' זה שלו' וברכה, כנפשו היקרה, ונפש דורש"ת[67] בברכה מאדמת הקדש, מכבדו ומוקירו כרום ערכו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש פה עה"ק יפו והמושבות תובב"ו"א.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' - שלום
6. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. סי' - סימן
11. פי' - פירוש
12. והי' - והיה
13. בגמ' - בגמרא
14. בנ"א - בני אדם
15. ומשו"ה - ומשום הכי
16. אע"ג - אף על גב
17. שפירש"י - שפירש רש"י
18. וכו"ע - וכולי עלמא (הכל מסכימים)
19. בכה"ג - בכהאי גוונא
20. כתוס' - כתוספות
21. ד"ה - דיבור המתחיל
22. ואת"ל - ואם תמצא לומר
23. יהי' - יהיה
24. הגמ' - הגמרא
25. הי' - היה
26. בסי' - בסימן
27. הרא"ש - רבנו אשר
28. כ' - כבוד
29. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
30. ע"ש - עיין שם
31. רש"י - רבי שלמה יצחקי
32. ולפ"ז - ולפי זה
33. כ"א - כי אם
34. דפ"ש - דפרק שלישי
35. וצ"ע - וצריך עיון
36. ילה"ע - יש להעיר
37. ע"ד - על דבר

38. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
39. רה"ק - רוח הקודש
40. א"כ - אם כן
41. כו' - וכולי (וכן הלאה)
42. דס"ל - דסבירא ליה
43. מד"ח - מדברי חכמים
44. ובסק"ז - ובסעיף קטן ז
45. מ"מ - מכל מקום
46. כ"כ - כל כך
47. וכה"ג - וכהאי גוונא
48. כת"ר - כבוד תורתו
49. ג"ס - ג' סעודות (שלוש סעודות)
50. אכו"ע - אליבא דכולי עלמא
51. וי"ל - ויש לומר
52. הנ"ל - הנזכר לעיל
53. תוס' - תוספות
54. י"ל - יש לומר
55. כ"ז - כל זה
56. ומה"ט - ומהאי טעמא (ומטעם זה)
57. וכע"ז - וכעין זה
58. ר"מ - ראש מתיבתא
59. ה"ו - הלכה ו' (בציון מקור); אחרי שם מקום או אדם: השם ישמרהו
60. וכ"מ - וכן משמע; לפני "ש...": וכל מקום / וכל מה
61. וה"ז - והרי זה
62. הכ"מ - הכסף משנה
63. ובלח"מ - ובלחם משנה
64. א"ש - אתי שפיר (מיושב היטב)
65. אע"פ - אף על פי
66. שאח"כ - שאחר כך
67. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז טבת תרס"ז - יפו **נמען:** הרב אברהם בנימין קלוגר

הרב קוק שמח בהדפסת הקונטרס "פרי עץ הדר" של אביו של הנמען (ר' שלמה קלוגר) על האתרוגים. הרב קוק מעיר שהטענה "אין אנו בקיאים בבדיקה" אינה כלל מוחלט, ומביא דוגמאות שבהן אנו סומכים על בדיקה גם היום. בכל זאת יש מקום לקיים את דבריו מסיבות אחרות.

עיקרי הדברים

- כשרות אתרוגים.
- "אין אנו בקיאים" - עיון הלכתי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז טבת תרס"ז[4].

לכבוד הרב הגאון המפורסם סוע"ה[5] תפארת ישראל מוהר"א[6] בנימין קלוגר [הרב אברהם בנימין קלוגר, בנו של רבי שלמה קלוגר] שליט"א[7].

שוי"ר[8]. מכתב כ"ג[9] שי'[10] הגיעני. והנה כפי הנראה שידפיסו את הקונט' פרי עה"ד[11], [קונטרס "פרי עץ הדר", שבו קובצו דברי גדולי ישראל על פסול האתרוג המורכב] להפיצו בישראל לעורר את האהבה למצוה כתיקונה וכמאמרה, שא"א[12] בימינו שתצא לאור כ"א[13] ע"י[14] עבודת אחינו ב"י[15] באה"ק[16] ת"ו. אמנם אין צורך שישלח כ"ג את הקונט' שתח"י[17], שכבר השיגו אותו פה אצל בעה"ב[18] אחד. והנני מתענג עתה בקריאתו ב"ה. אמנם תמיהני מ"ש[19] כבוד אביו מאוה"ג[20] ז"ל[21], דל"ס[22] אסימנים מטעם אין אנו בקיאים בבדיקה. דזה אינו כלל מוחלט, ומצינו כמה דברים שג"א[23] בקיאים בהם, וריאה שנימוחה גם עתה יש לסמוך כד' הפוסקים, וכה"ג[24] טובא. ועוד אפילו גבי דמים, דמדינא דגמ' כבר פסקו בקיאין, מ"מ[25] גבי דם מכה כיון שיש להבחין זה לעו"ז[26] כ'[27] קמאי דלא כרמב"ן[28], ואנו סומכין גם עכשו. וכן מש"כ[29], דמשו"ה[30] עוף טהור א"נ[31] כ"א במסורת ג"כ[32] תמוה, דשם טעמא הוא משום דחיישינן לשיטת הגאונים, דסימן דאינו דורס צריך שיהי'[33] עם כלם, וחיישינן דידרוס, וכעובדא דהוי, ואכמ"ל[34]. אך אין משיבין את הארי החי [על פי גיטין פג] ז"ע[35], ויש מקום לקיים ד"ח[36], וגם שהדברים נסמכים בעוד כמה אשלי רברבי, בסוגיות ובסברות ברורות, והחלטת קמאי דקמאי רובן ככולם.

והנני חותם בברכה ואה"ר[37], כנה"י[38] ונפש דוש"ת[39] מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. סוע"ה - סיני ועוקר הרים

6. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שוי"ר - שלום וישע רב
9. כ"ג - כבוד גאונו
10. שי' - שיחיה
11. עה"ד - עץ הדר
12. שא"א - שאי אפשר
13. כ"א - כי אם
14. ע"י - על ידי
15. ב"י - בני ישראל
16. באה"ק - בארץ הקודש
17. שתח"י - שתחת ידי
18. בעה"ב - בעלי הבתים
19. מ"ש - מה שכתב
20. מאוה"ג - מאור הגדול
21. ז"ל - זכרונו לברכה
22. דל"ס - דלא סגי (שאי אפשר בלעדיו)
23. שג"א - שגם אנו
24. וכה"ג - וכהאי גוונא
25. מ"מ - מכל מקום
26. לעו"ז - לעומת זה
27. כ' - כבוד
28. כרמב"ן - כרבי משה בן נחמן
29. מש"כ - מה שכתב
30. דמשו"ה - דמשום הכי
31. א"נ - אדון נכבד (בפתיחת מכתב); בהלכה: אינו נאכל
32. ג"כ - גם כן
33. שיהי' - שיהיה
34. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
35. זי"ע - זכותו יגן עלינו
36. ד"ח - דברי חכמים
37. ואה"ר - ואהבה רבה
38. כנה"י - כנפשו היקרה
39. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז טבת תרס"ז - יפו **נמען:** משפחת החוקר ר' שלמה בובר

מכתב תנחומים על פטירת ר' שלמה בובר, שההדיר את דברי הקדמונים והגיש אותם בכלי נאה לאוהבי תורה וחכמה. הרב קוק כותב שאבדת המשפחה היא אבדת רבים, ושמעשיו יעמדו לדורות.

עיקרי הדברים

- הספד על חוקר ספרות חז"ל.
- ערכה של עבודת ההוצאה לאור.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ז טבת תרס"ז[4].

מנחם ציון וירושלים ינחם את המשפחה הכבודה והנעלה, משפחת כבוד האיש הגדול בישראל, הרב החכם הגדול, גאון ותפארת עמנו וספרותנו, מר שלמה באבר [שלמה בובר, חוקר ומהדיר ספרות המדרש; נפטר בתרס"ז] זצ"ל[5]. תנצב"ה[6].

משפחה רוממה ומפוארה, כרעם בגלגל [תהלים עז, יט] הרעישנו השבר הגדול, אשר השברתם זה מקרוב, בהלקח מאתכם נזר תפארתכם ותפארת בית ישראל, כבוד אביכם החכם הנשגב ז"ל[7]. אבדתכם, אדונים יקרים, אבדת רבים היא, וצרת לבבכם עד הכלל כולו נגעה, במות עלינו אביכם, הרב הגדול בעמנו ז"ל, נפקד ממנו כח פועל כביר ואדיר לטובת סגולת קדשנו ואוצרות מחמדנו הגנוזים מימים עתיקים. הה מי יתן לנו תמורתו, ספרא רבא בישראל, [סופר גדול בישראל (ארמית)] סופר ומונה אותיות [על פי חגיגה טו] דברי קדמונינו, מאיר עליהם אור יקרות ומגישם בכלי טהור, נאה ומהודר, לפני כל אוהבי תורה וחובבי חכמה, מוסר ודעת בישראל. גדול כים שברנו, אך בזאת ננחם אנחנו כולנו, ובזאת תנוחמו גם אתם, אבלים כבודים, כי כל אשר יכול כח אנוש לעשות, בשקידה, משך ימי שני החיים, עשה באמונה, וחרף נפש כבוד המנוח הגדול ז"ל, ומעשיו יעמדו לדור דורים. דברי חכמים כמסמרות נטועים, [קהלת יב, יא] ויותר חזקים ואמיצים מכל עמודי פאר וחטיבי זכרון. חכמת שלמה חיה היא, וחיה תחיה לעד בישראל, וזכרו כיין לבנון [הושע יד, ח] עדי יקיצו וירננו שוכני עפר. [ישעיהו כו, יט] ישלם ד' לכם ולכל ישראל נחומים, בנחמת ציון וירושלים.

כנפשכם הנכבדה, ונפש מוקיר פעלו ושמו וזכרו של כבוד אביכם המנוח ז"ל, כותב בלב נשבר ומצפה לישועה ונחמה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש, פה עה"ק[8] יפו והמושבות ת"ו

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
6. תנצב"ה - תהא נשמתו צרורה בצרור החיים
7. ז"ל - זכרונו לברכה
8. עה"ק - עיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב שבט תרס"ז - יפו **נמען:** הרב אביגדור ריבלין

הרב קוק מודה על הצעת עזרה בהדפסת כתביו בעזרת יראי אשכנז, אך אינו מוכן להציג את עצמו כ"לוחם", כי הרב קוק אוהב שלום ובארץ ישראל אין להרבות פירודים. הרב קוק מקווה שגם יראי אשכנז יכירו בדרך הרחבה של מציאת הקדושה הגנוזה בכל יהודי. הרב קוק גם מייעץ לנמען בעניין פרנסתו.

עיקרי הדברים

- אהבת שלום והימנעות ממחלוקת.
- גילוי הקדושה שבכל יהודי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב שבט תרס"ז[4].

כ'[5] ידי"נ[6] הרב המופלג אוצר נחמד, מו"ה[7] אביגדור ריבלין שליט"א[8].. שלו'[9] וברכה.

זה כמה מכתבים שקבלתי מכבודו, ולא הספיק לי הפנאי להשיבו מפני האהבה והכבוד, ואתו הסליחה, וידון אותי לכ"ז.

והנה אני מלא תודה לכבוד אהובי, על עצתו הנאמנה, ועל גלותו חפצו להיות. לי מסייע למלאכת שמים בעניני הדפסה ע"י[10] היראים שבאשכנז. [היהודים האורתודוקסים בגרמניה] אבל אנכי אינני מסוגל לשום השתדלות, רק מה שיזמין השי"ת[11] ברב חסדו ע"י האמצעים המזדמנים במהלך של ההשלמה הרוחנית עצמה. למשל הנני כוסף מאד לכתב ולהדפיס כפי-יכולתי, אולי ע"ז[12] יתן ד' ויכירו איזה בעלי יכולת, שראוי לסייע אותי שאוכל להוציא דברים, שהם אצלי גנוזים בלב או בבית, לאור. אבל להציג עצמי בתור לוחם, בעת שאני אוהב שלו' ורודפו בכל לבבי ונפשי, והנני מכיר שבא"י[13] בפרט אין מקום ודרך להרבות פירודים, אפילו לשם שמים, איך אפשר שאהיה נזקק לסגנון שאינו כרוחי ונפשי. אדרבא, אקוה בעה"י[14], שבהמשך הזמן יכירו ג"כ[15] גדולי היראים שבאשכנז, שצריך לצרף לדרכם עוד הדרך היותר רחבה ומאירה, שהיא מציאת האור והקדושה הגנוזה במעמקי כל יחיד מישראל, ולהוציאה לאור בטהרתה מכל הגילולים הנדבקים ע"י מגע זרים, ואז יחלו הלבבות להתקרב, ובית ישראל יהיה, הולך ונבנה להיות לגוי אחד לשם ד' על אדמת הקדש.

וע"ד[16] מצבו, הנה עצתי היא, שאם אך יכתבו לו ב"ב[17] שיש אופן איך להחזיק את מעמד החנות ע"י ביאת בנו, ודאי אין כדאי לעזוב עסק, שאיך שיהי'[18] התפרנס ממנו כמה שנים. אך אם יהי'[19] אפשר לקבעו בעיר אחרת הי'[20] ודאי יותר טוב, אבל לדעתי רחוקה זו קצת מהמציאות. ע"כ[21] ראוי לע"ד[22] שישאר הדבר כמקדם בבויסק. [בויסק שבלטביה, מקום כהונתו הקודמת של הרב קוק]

והנני מבקש עוד הפעם מכבוד ידידי שלא יקפיד עלי על עיכובי לפעמים תשובה אליו. ידע כי אהבתי נאמנת לו כמו אז, ואולי עוד יותר, אבל הטרדות מונעות, וידידי לא ימוד לי כמדתי, ויכתב לנו מכתביו

היקרים, המלאים חמדה,. לשמח בהם נפשנו הקשורה באהבתו.

אחתום בברכה וכ״ט[23], כנה״ר[24] ונפש ידידו דוש״ת[25] באה״ר[26]

הק׳ אברהם יצחק ה״ק הנ״ל

1. ב״ה - ברוך השם
2. עה״ק - עיר הקודש
3. ת״ו - תבנה ותכונן
4. תרס״ז - השנה תרס״ז (1906/1907)
5. כ׳ - כבוד
6. ידי״נ - ידיד נפשי
7. מו״ה - מורנו הרב
8. שליט״א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו׳ - שלום
10. ע״י - על ידי
11. השי״ת - השם יתברך
12. ע״ז - על ידי זה
13. שבא״י - שבארץ ישראל
14. בעה״י - בעזרת השם יתברך
15. ג״כ - גם כן
16. וע״ד - ועל דבר
17. ב״ב - בני ביתו
18. שיהי׳ - שיהיה
19. יהי׳ - יהיה
20. הי׳ - היה
21. ע״כ - על כן
22. לע״ד - לעניות דעתי
23. וכ״ט - וכל טוב
24. כנה״ר - כנפשו הרמה
25. דוש״ת - דורש שלומו ותורתו
26. באה״ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת עג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אייר תרס"ז - יפו **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

הסכמה לחוברת מכתבים של הרב צבי מיכל שפירא, שהוציא תלמידו הרב חרל"פ, עם תולדותיו. הרב קוק משבח את קדושתו, ענוותו וגדלותו בהלכה ובאגדה. הרב קוק מזהיר שדרך הפרישות והסיגופים שלו מתאימה רק ליחידים שכבר הגיעו לאור עליון של אהבה ושמחה בעבודת ה' (על פי הכוזרי). לשאר הדור עדיף לבנות את הכוח הנפשי בלימוד קבוע של פנימיות התורה, בשמחה ובאהבה.

עיקרי הדברים

- פרישות וסיגופים - למי הם מתאימים.
- לימוד פנימיות התורה בשמחה.
- הסכמה לכתבי הרב צבי מיכל שפירא.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], (אייר תרס"ז[4]). [(1907)]

ישאו הררי קודש שלום רב, בריות גופא ונהורא מעליא, לכבוד ידידי הרב הגדול בתורה ויראה, טהר לב וזך רעיון, מו"ה[5] יעקב משה שליט"א[6] חרל"פ[7]. [הרב יעקב משה חרל"פ, לימים מתלמידיו הקרובים של הרב קוק]

שחרני כת"ר[8] להסכים על מעשהו הטוב, אשר החל לעשות, לתן שם עולם, להאי נהורא יקירא ועילאה, אשר האיר בעיר קדשנו ירושלים ת"ו, כבוד הרב הגאון הקדוש והטהור מוהר"ר[9] צבי מיכל [הרב צבי מיכל שפירא, מקובל וצדיק ירושלמי, רבו של הרב חרל"פ] זצ"ל[10], שעלה למנוחות בשנה העברה, ונגנז האור הגדול, לדאבון לב כל אשר זכו, אם מעט ואם הרבה, להנות מאורו. וכאשר הגאון הצדיק הלזה היה אור גנוז וסתום, כי כל מעיניו שם, כל ימי חייו עלי אדמות, להיות מצניע לכת בענוה, הגדולה מכולן, [על פי מיכה ו, ח ("והצנע לכת") ועבודה זרה כ: "ענוה גדולה מכולן"] אשר על כן רובי תורתו, בעומקה של הלכה ובאוצר חיים של גנזי תורה באגדה ויראה, הנם חתומים ומונחים בכתב יד קודש, ולא ראו אור הדפוס. וכאשר זכה כת"ר להיות מתלמידיו הנאמנים, ומשותי בצמא את דברי קדשו, הוא היודע שכמהה מאד נפשו של אותו צדיק ז"ל[11], שיאירו דבריו המאירים לאמתה של תורה ויראה על פני תבל, ע"כ[12] קבל עליו את העבודה הקדושה, לסדר כתבי קודש אלה, חמדה גנוזה, ולהשתדל בהדפסתם, לזכות את הרבים ולהחיות לדורות עולם את שם הארי החי, הגאון החסיד המחבר זצ"ל. והנה מי לא ירגיש ויחוש את כל הטוב, אשר יעשה בזה כת"ר בישראל, להוסיף אורות חדשים, מאירי עינים, באור תורת אמת, שיצאו מפי קדוש עליון בקדושה, בטהרה, ביראה, באהבה, בענוה ובחסידות. אשרי חלקו, שזכה להתדבק בטהור וקדוש, ולהתבסם מריח בשמים של קדושת חקל תפוחין קדישין, ["שדה התפוחים הקדושים", כינוי בזוהר לשכינה] של תורת אמת לשמה, הנובעת ממעין חיים של צדיק כביר הגאון הקדוש זצ"ל. והנה הקדים להוציא לאור דבר קטן, לפתח פתח ביראת ד' ראשית דעת, [על פי משלי א, ז] מכתבים אחדים שכתב הצדיק ז"ל למיודעיו, שמבין שורותם יצהירו עומק דעת, יראה ואמונה, קדושה, אהבה וענוה, כל חמדת קודש

לתורה ולעבודת ד' באמת. גם עטר את החוברת בדברי שכל ודעת, אשר רשם בהם בקצרה את תולדותיו של צדיק עליון זה זצ"ל, ברשימה קצרה מעט מהרבה, לתן איזה מושג לדור, להציץ בגדולת ערכו, ובקדושת יראתו, תורתו ועבודתו, באופן נאה ומתקבל, שיהיו מקובלים וערבים, כדי שיהיה אפשר גם לבני דורנו, וביותר לת"ח[13] הצעירים, העוסקים בתורה ובעבודה, לגשת אל הקודש, ולקלוט זוהר אור ממקור הקדוש והנורא העולה למעלה גבוהה, רם ונשא מאד. גם ע"ז[14] יודוהו כל ישרי לב וכל יראי ד', הצמאים לדברי קודש, והשואפים להשביר צמאם מאורם של צדיקים, יברכוהו ממקור לבבם על האוצר הטוב, הגנוז בחוברת הקטנה בכמותה הזאת, אשר הגיש לפניהם וזכות הרבים תהי'[15] תלוי' בו.

אף שמסופקים אנו מאד, אם ימצא לנו בדורנו, החלש בגופו ובנפשו, אנשים רבים אפי'[16] בין הנחשבים ליחידי הסגולה, אשר יוכלו לבור להם את דרך הקודש של אותו צדיק ז"ל, שעיקר דרך הפרישות, והסיגוף הנלוה עמה כפי מדתה, היא משובחת רק כפי אותה המדה של האורה העליונה של עונג ה', של זיו החכמה העליונה ושפע האהבה בתענוגים הנמשכת ובאה עם יראת ד' האמתית, יראת הרוממות הרצוי', הבאה ביחד עם החכמה והענוה, ע"י[17] העסק בתורה לשמה, בצירוף שמירת דרכי קנין תורה, שסדרו לנו חז"ל[18] הקדושים בפרק קנין תורה. [פרק ו של מסכת אבות, שבו מנויים ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם] והאור הזה העליון הממלא את הנשמה הפנימית עז וכח, זיו חיים וחדות אמת, הוא דוחה באורו הגדול את כל הדאגות והטרדות, ואת כל התביעות, של חיי החומר השפלים, שלב בני האדם מלא מהם, וצדיקים קדושי עליון כאלה, המועטים בעולם, הנה הנם מגיני הדור ומעמידי העולם כולו בזכותם, ומאורם לנו אור. וזה היה, כפי הנראה, שאיפתו ומגמת פניו של קדוש ד' הגאון החסיד ז"ל. אבל מי שלא גברו בחילו בקדושה עליונה כזאת, ולא עמלו בחכמתה של יראת ד' וקנין אהבה, וכל המדות הטובות שהן דרכי ד' באמת, המביאים לקרבתו ב"ה, בדבקות אמתית, אם יפנו להם אל צורת העבודה העליונה מצד מראה הפרישות הנראה ממנה, וירבו בתעניות וסיגופים, והלב ריק ומצטער על כל הסבל הרב אשר הניח עליו, לא יועילו מאומה, לא לנפשם ולא לדורם. ועליהם אמר "הכוזרי" במאמר שלישי סי'[19] א': "עם מיעוט החכמה הקנויה, והעדר החכמה ההיא הטבעית, מי שהכניס עצמו להנזר בפרישות, כבר הכניס עצמו ביסורין, וחולי נפשי וגשמי, ותראה עליו דלות החליים, ויהיו סבורים בני אדם שהיא דלות הכניעה והשפלות, וישוב נאסר מואס בחייו, מפני קיצתו במאסריו ומכאוביו, לא מתאותו לבדידות, ואיך לא יהי'[20] כן והוא איננו דבק באור אלקי שימצא בו צוות הנביאים, ולא הגיע לחכמות שמספיקים להתעסק בהם ולמצא עריבות בם". אמנם צדיק נשגב כהגאון הקדוש ז"ל, וביחוד על אדמת הקודש, ובעיר הקודש מקום גיא חזיון [על פי ישעיהו כב, א – כינוי לירושלים] ירושלים תובב"א[21], בנפשו הגדולה דרך על במתי עב, [על פי ישעיהו יד, יד] וכאחד החסידים הראשונים, אשר מנשרים קלו ומאריות גברו [על פי שמואל ב א, כג] לעשות רצון קונם וחפץ צורם, זכה לאור הקדושה והטהרה, לנעם נעימת מתיקת עבודת ה' הטהורה. ולמרות כל תעניותיו הרבות וסיגופיו, אשר ברוח ד' אשר עליו מצא את לבבו הקדוש ישר לצרפם אל החסידות האמתית, שהיתה שמורה וערוכה בנפשו הקדושה, הנה עמד טעמו בו, ביתרון גדול והפלא לעשות חיל בעומקה של הלכה, בכח נפלא בחריפות ועומק הדעת בסברא זכה והרחבת הלב, מפני כי רוח ד' עמו ומשמיא זכו ליה להוסיף אומץ, בגבורה קדושה, מפני שהיו כל אלה ההדרכות משוערות לפי מדת עז הקדושה הפנימית ונעם ד' המעדנת לבב, שהיתה מתגברת בקרבו,

ע"י עמל התורה והעבודה התדירה, וע"י[22] צירוף העסק הקבוע מדי יום ביומו בתלמוד היראה והמוסר ובחלק גנזי סתרי תורה של אור הזוהר וספרי חכמת האמת, שבהם הגה כל ימיו, שכל אלה הרחיבו את דעתו וקדשו את נשמתו, ויעטרוהו בתפארה ובאזר גבורה.

ע"כ אנחנו חלושי המזג, נגועי הטיול ומוכי הבטלה, כשנשתוקק להתרומם מעט משפלותנו לארח חיים למעלה למשכיל, [על פי משלי טו, כד] להתדמות, כפי היכולת המצערה, לצדיקי אמת, ע"י הלמוד ממעשיהם ותולדותיהם, מדבריהם שהם הם זכרונם לעד, - ראשית מעשינו צריכה להיות להאיר עלינו באבוקת אור הדעת, להיות קבועים בהיכל הקודש של חכמת תלמודה של תורת היראה והעבודה, מפי סופרים ומפי ספרים, ולהשתדל לעלות ממדרגה למדרגה, בשכל טוב ובנעם מדות יקרות ומקובלות, למצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, להברות את גופנו החלש והנדכא, ולהחיות את רוחנו הכהה והנדאב, באור שמחת חסד עליון, הזרוע באור תורה בכלל, והמפולש וגלוי ביותר בזוהר הפנימי של תורת אמת, בחכמת היראה והעבודה, בין בצדדיה הגלויים לשכל האדם, המצויים בכל ספרי העבודה והנלוים אליהם, מגדולי דור ודור, ובין, וביותר, בצדדים הכמוסים והחבויים, המתגלים כמציץ מן החרכים [על פי שיר השירים ב, ט] לכל אשר נדבה רוחו לקרבה אל הקודש, לדרוש ד' ועזו, לא בדרך ארעי, כי"א[23] בקביעות וסידור מדי יום ביומו, "תמידים כסדרם", [מתפילת מוסף] עד אשר יערה עלינו רוח ממרום, [על פי ישעיהו לב, טו] ואור שלוה פנימית ושמחת אמת, בחדות אור תורה ועבודה תמה, תאיר בלבנו. ואז נמלא כח ועז, עד אשר אם נמצא נכון, בדעה מיושבת, לצרף אל דרכנו איזה ענין של פרישות וסיגוף, יהי' כפי המדה והמשקל של שקל הקודש, שלא יפעל כי-אם לטובה על מצב הגוף והנשמה יחד, וחן עליון והוד תפארת אור תורה יגיה תמיד לנו כל מחשכים, ובכל אשר נפנה נשכיל ונצליח, ומעינות מים חיים של תורת אמת בגמרא וסברא, בהלכה ואגדה, בדרכי שלום ואהבה, באהבת ישראל ואהבת ארץ חמדה, אשר עיני ד' אלקינו בה תמיד, [על פי דברים יא, יב] וחמדת כל ישראל אליה, ישטפו ויעברו כל משכיות לב, [על פי תהלים עג, ז: "עברו משכיות לבב"] ומנחל מלא חכמה וקדושת אמת של קדושי עליון, קמאי ובתראי, ומהם ממי פלג מלא אורה של חכמת וקדושת הגאון הקדוש המחבר ז"ל, נשתה לרויה להשיב נפש, ונזכה להיות ממזכי רבים, ולהרים בכבוד קרן תורת ד' תמימה, וקרן הוגיה ועמליה בטהרה על אדמת הקודש, לעיני כל חי, ויתקדש שמו הגדול ב"ה על ידנו מהר קדשו סלה.

וזכות הגאון החסיד המחבר ז"ל יעמד לכת"ר[24], וכל המסייעים להפיץ אור תורתו וקדושתו בעולם, להוסיף להם שנות חיים טובים ואור שמחת ד' ונעמו, בהצלחת אמת ובאור ישע ופדות עולמים. ונזכה לראות באור ד' על ציון, בשיבת בניה לתוכה בשמחה, וקרנות צדיקים תרוממנה בירושלים עיה"ק[25], ובצמיחת קרן ישועה, ישמח לב מבקשי ד' ויחי לבבם לעד.

כנה"י[26] ונפש המדבר לכבוד תורת אמת וקדושת צדקת הגאון הקדוש זצ"ל, שהופיעה בהר הקודש קדוש משכני עליון,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש פה עה"ק יפו והמושבות תובב"א.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
8. כת"ר - כבוד תורתו
9. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
10. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
11. ז"ל - זכרונו לברכה
12. ע"כ - על כן
13. לת"ח - לתלמידי חכמים
14. ע"ז - על זה
15. תהי' - תהיה
16. אפי' - אפילו
17. ע"י - על ידי
18. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
19. סי' - סימן
20. יהי' - יהיה
21. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
22. וע"י - ועל ידי
23. כ"א - כי אם
24. לכת"ר - לכבוד תורתו
25. עיה"ק - עיר הקודש
26. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת עו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: סיון תרס"ז - יפו **נמען:** המקובל הרב שמעון צבי (הורוויץ), ירושלים

הרב קוק שמח על ספרו "קול מבשר" ועל חבורות הלומדים חכמת הקבלה בירושלים. לדבריו כל אחד צריך לקבוע לפחות שעה או שעתיים ביום לחכמת האמת. מי שמוכשר ובעל תשוקה, ובמיוחד מבני חמישים ומעלה שכבר מילאו כרסם בש"ס ופוסקים, יקבע בה את עיקר לימודו. הרב קוק מדגיש שאת אור הסוד אפשר להשיג רק כפי מידת היראה, האהבה וטהרת המידות, ולכן יש לקבוע לימוד גם בספרי מוסר ויראה.

עיקרי הדברים

- לימוד חכמת הקבלה.
- יראה וטהרת המידות כתנאי להשגה.
- חבורות לימוד בירושלים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], סיון תרס"ז[4].

שלו'[5] רב וברכה מקודש לכבוד הרב הגדול אוצר תורה עוטה אורה מארא דרזין מו"ה[6] שמעון צבי [בעל הסוד (ארמית), הרב שמעון צבי הורוויץ, מקובל בירושלים] שליט"א[7].

יקרת ימין כת"ר[8] הגיעני, בצירוף הספר היקר "קול מבשר". [ספרו של הרב שמעון צבי הורוויץ, הקורא ללימוד קבלה ברבים] ורב גיל מלאתי לראות ולשמע, כי פקד ד' את עמו, וקול דודנו ב"ה דופק בעיר עז לנו ירושלים עה"ק ת"ו, להעיר ולעורר את האהבה לאחוז בעץ החיים בשקיו דאילנא מלגאו, [בהשקיית האילן מבפנים (ארמית, זוהר)] וכי נתחברו חבורי טהרה כינוס לצדיקים [סנהדרין עא] לעסוק בכל יום תמידים כסדרם בחכמת האמת, אשר מברק אורה וזהר נגהה יצמח קרן גאולה וישועה. בכל לבבי אקרא בהודות והלל לד', אשר נתן כזאת בלב יקירי יחידי סגולת עיר הקודש. ואשרי כת"ר, אשר נפל חבלו בנעימים, להיות זוכה ומזכה את אחיו עמו, להלהיב לבבות קדושות וטהורות ולחזק ידים רפות, בספרו הקדוש קול מבשר הנ"ל[9], לקבע למוד קבוע בגנזי תורת אמת.

והנה זאת צריך למודעי, כי אף שאמת נכון הדבר, שאין שיעור וערך למעלת ההוגה בדברי אלקים חיים, בספר הזוהר וכל הנלוים אליו, ובדברי חכמי אמת וביותר בכתבי האריז"ל[10] הברורים, ואע"פ[11] שלא בא עדיין למדה זו להבין בעומק העיון את יסוד הענין, "ודילוגו עלי אהבה" וסוף הכבוד לבא, כי ע"י[12] העסק התמידי יגלו שערי אורה ופתחי חכמה לכל הולך בתם בדרך ד', אשר חמדה נפשו לקרבה אל היכל מלך הכבוד חי העולמים ב"ה, וע"כ[13] ברוכים יהיו כל המתנדבים לעסוק בחכמה אפילו שעה או שתים ביום מדי יום ביומו, אף שעיקר יסוד עיונו ולימודו יהי'[14] ענינים אחרים שבמקצעות התורה, איש איש כפי עבודתו וחפץ לבבו, בתורת ד' חפצו, ומחשבה טובה הקב"ה[15] מצרפה למעשה, ויחשב כאילו עומד הוא כל היום תמיד בחצרות ד' ומשכנותיו ברזין דאורייתא. [בסודות התורה (ארמית)] מ"מ[16] על

יחידי הסגולה, הנגשים אל ד' לעורר לבבות יקרים לעזרת ד' בגבורים, [שופטים ה, כג] החובה והמצוה לקרא בגרון [ישעיהו נח, א] את אשר דברו חכמי אמת, הראשונים כמלאכים זי"ע[17], כי כל חכם ותמים לבב, אשר ימצא בנפשו הכנה ותשוקה לאור חכמת האמת הברה והגנוזה, יהיה משתדל לקבע בה עיקר עסק תלמודו, כדי שיזכה באמת בכתרה של תורה הפנימית, ועתים ושעות יקבע למקרא משנה ותלמוד, לפוסקים הלכות ואגדות, ואז יעלה ויצליח ויזכה למאורות גנוזות. בפרט אלה החכמים אשר זכו לעצה וזקנה, מבני חמשים וששים ומעלה, שכבר מלאו כרסם לחם ובשר, ["אין מטיילין בפרדס אלא אם כן מילא כרסו לחם ובשר" – לחם ובשר הם דיני איסור והיתר (רמב"ם, הלכות יסודי התורה ד, יג)] מלחמה של תורה ובשרא דתורא, בפלפול וסברא, להם קול ד' בכח קורא עת לעשות לד', להגביר חילים במלחמות ספר להוציא לאור תעלומה וחמדה גנוזה. וכאשר כמעט א"א[18] לזכות לאור הצפון במוחא סתימאה [במוח הסתום (ארמית, זוהר)] כ"א[19] לפי מרבית ערך גדולת היראה והאהבה וטהרת המדות, בכללן ובפרטן, ע"כ[20] גם העסק הפשטי בכל ספרי אגדה, מחכמת המוסר והיראה וכל ספרי תיקוני המדות והדיעות, לרבנן קדישי קמאי ובתראי, חובה ומצוה שיהיו[21] העסק בהם שגור וקבוע, בבקיאות הגונה ושכל טוב, למגמר ומגרס ועיוני. [ללמוד, לשנן ולעיין (ארמית)] וכפי ערך גדל האוצר הטוב של יראת שמים הטהורה, כן ירבה הון עתק של סתרי תורה, כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. [משלי ב, ו] אמנם הצעירים לימים, או אשר ימצאו בעצמם כבדות ומיעוט חשק למאור הפנימי, עליהם החובה מוטלת לפחות, שלא לגרע חק דבר יום ביומו לשיעורים שעה ושתים בכל יום לחכמת האמת, ואז בהמשך הזמן תהיו[22] דעתם מתרחבת, ושפע הצלחה יחול על הגיונם גם בגופי תורה, וכח פלפולם ישגא ויגדל ברעיון זך והרחבת דעת. וכל אשר יוסיפו ימים ושנים של חיים וטובה, כן תבא בהם האהבה וחבת הקודש הפנימית, כאור אש שלהבתיה, וידבקו בעץ החיים לשבת בצילו לאכל פריו וטובו, ויאירו אור חדש מציון בספרים יקרים ומזהירים, לרומם ולאדר לפאר ולעלה את הדרת כנסת ישראל ורוח ד' אשר עליה, בהיותה יושבת על אדמת הקודש ממקום אשר אור העולם הופיע, ואשר עתיד להגלות באור יקרות לעיני כל העמים בימין ד' רוממה. חזקו ואמצו אנשי קודש, עבדי אדון כל הארץ ב"ה, יגבה לבבכם בדרכי ד', ותנו כבוד לתורת חיים, ומטל חרמון שיורד על הררי ציון יצוה ד' עליכם את הברכה, וחיים עד העולם יתעוררו, זרוע ד' כימי עולם ודורות קדומים, כי לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ואני ד' ראשון ואת אחרונים אני הוא. והי[23] זה שלו' וברכה ממקור הברכות, כנה"י[24] ונפש דורש"ת[25] ושלו'[26] כל לימודי ד' אשר בעיר תפארת עזנו ירושת"ו[27] ביחוד המתנדבים לרומם קרן בדעת ד' אלקי ישראל בארץ חיים.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש פה עה"ק יפו והמושבות תובב"א[28]..

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. תרס"ז – השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' – שלום
6. מו"ה – מורנו הרב

7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. כת"ר - כבוד תורתו
9. הנ"ל - הנזכר לעיל
10. האריז"ל - האר"י זכרונו לברכה
11. ואע"פ - ואף על פי
12. ע"י - על ידי
13. וע"כ - ועל כן
14. יהי' - יהיה
15. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
16. מ"מ - מכל מקום
17. זי"ע - זכותו יגן עלינו
18. א"א - אי אפשר
19. כ"א - כי אם
20. ע"כ - על כן
21. שיהי' - שיהיה
22. תהי' - תהיה
23. והי' - והיה
24. כנה"י - כנפשו היקרה
25. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
26. ושלו' - ושלום
27. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
28. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א טבת תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי, מחבר 'דורות הראשונים'

הרב קוק מודה על ארבעת הכרכים של 'דורות הראשונים' שקיבל במתנה, ומעיר על דיון הספר ביחס בין הבבלי לירושלמי. לדבריו יש לפתוח פתח גם במחיצה שבין חכמת האגדה לחכמת ההלכה, שנובעות מן הנבואה ומן החכמה. הנבואה השפיעה על דרכי תורה שבעל פה, כשיטת התוספות ומן המשנה 'וזקנים לנביאים', ולכן בארץ ישראל, מקום הנבואה, ההבנה פנימית ואינה צריכה אריכות בירורים: 'אוירא דארץ ישראל מחכים'. בסוף הרב קוק חוזר ומבקש סיוע לישיבה ביפו.

עיקרי הדברים

- תודה על 'דורות הראשונים'.
- הקשר בין אגדה להלכה, ובין נבואה לחכמה.
- השפעת הנבואה על תורה שבעל פה ('לא בשמים היא').
- ההבדל בין דרך הלימוד בארץ ישראל לבבל.
- בקשת עזרה לישיבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א טבת תרס"ח[4]. [כ"א בטבת תרס"ח (1908)]

עתרת שלו'[5] וברכה מהררי קודש לכבוד הדרת הרב הגאון הגדול, עטרת תפארת ישראל, מגדל עז לתורה ולתעודה, כקש"ת[6] מו"ה[7] יצחק אייזיק הלוי שליט"א[8], מחבר ספר המופתי "דורות הראשונים", [ספר על תולדות התורה שבעל פה, שנכתב כמענה לחוקרי "חכמת ישראל"] יהי ד' עמו ויעל.

אחדשה"ט[9] דהדר"ג[10] באה"ר[11] וברגשי קודש של כבוד והדר,

היום הופיע האור בביתי, כי הובאה החבילה ובה חמדה גנוזה ספרי דבי רב הנהדרים, ארבעת הכרכים של "דוה"ר" אשר לפי מכתב שבא אלי מידידי הרב היקר מו"ה אביגדור רבלין נ"י[12], שד"ר[13] למוסד "שערי תורה" [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו] אשר בפה עה"ק ת"ו, שדר לן מר הני מרגליתא טבאן דלית להו טימא [שלח לנו אדוני את המרגליות הטובות האלה, שאין להן מחיר (ארמית)] במתנה. יומא טבא הוא לי יום זה בהגלות נגלות אור יקרות זה בביתי. אף כי אמנם הרבה שמעתי את שמע ספרו הנשגב, ומעט ראיתיו בדרך העברה מאשר בא לידי בדרך שאלה, אבל לא זכיתי עד כה שיהי'[14] עמדי בקביעות משלי, למען אוכל להתבסם יפה מבסמו בכל עת חפץ. והנה אין הזמן גרמא, מרוב הטרדות, וגם טרם שנתתי לכריכה הגונה הראויה לפי כבודו של אוצר אורה זה, להרחיב איזה דברים אף באחד מכל המקצעות הרבים אשר לתורה, הכלולים בספרים הקדושים הללו, הבנוים לתלפיות [על פי שיר השירים ד, ד וברכות ל: "תל שכל פיות פונים בו"] לחומת אש, מפני אויב ומתנקם החפץ לבלע את הקודש, של עזה ותקפה של חיי עולם הנטועים בתוכנו, זו תורה שבע"פ[15]. מ"מ[16] כדי להביע מעט את רגשי תודתי להדר"ג[17] מר שליט"א, אציע בזה הערה קטנה וכללית, הנראה לע"ד[18] בענין אשר הרחיב בזה הדר"ג[19] מפרק ט"ו עד פכ"ג[20] מחלק ג' מספרו המזהיר, בדבר היחש שבין הבבלי אל הירושלמי.

והנה הדר"ג, שהוא הראשון אשר פתח בדורנו את הדלת הננעלת, שהיתה מפסקת בין חכמת ישראל, כפי מה שנקלט מושגה ע"פ[21] הספרות האחרונה, ובין עומק חכמת התלמוד, ע"פ המושג הטהור והישר, שהוא מורשה לנו מדור דור, שעבדו בה באהבה ומסירות נפש כל גאוני הדורות, - לו נאה להציע לפניו, כי לדעתי העניה יש לנו עוד מחיצה אחת, שהננו צריכים לפתח בה ג"כ[22] פתח להרבות הכניסה והיציאה מגבול לגבול, והיא: בין חכמת האגדה וחכמת ההלכה. באמת, כשם שחכמת ישראל ההיסטורית לכל ענפיה חיה היא ויונקת מחכמתה של תורה לעמקה ולרחבה, והאחרונה מושפעת ג"כ הרבה מהראשונה, כן הוא בענין חכמת ההגדה עם חכמת ההלכה, שיסוד הראשונה חכמת הלב והרעיון, שכל ההלכות המרובות התלויות בדעה ובמחשבה נובעות ממנה, והשניה היא חכמת המעשים. ששניהם נובעים משני השרשים שמסתעפים מתוה"ק[23], הם החכמה והנבואה, שלא נתבארו עדיין יפה גדריהם ביחש לנתוח ההלכות וענין תורה שבע"פ. כי הך כללא ד"לא בשמים היא" [דברים ל, יב; בבא מציעא נט: אין מכריעים הלכה על פי נבואה] יש בו כמה הררים גדולים, אע"פ[24] ששיטת הרמב"ם[25] היא ביסודי-התורה (פ"ט) [רמב"ם, הלכות יסודי התורה ט] דאין שייכות לנבואה לענין הלכה, מ"מ הלא שיטת התוס'[26] (יבמות י"ד ד"ה[27] רבי ועוד כ"מ[28]) היא דאין זה כלל גדול, ופשוט שהיו לכלל זה ג"כ יוצאים, והיתה הנבואה מעולם פועלת ג"כ על הליכות תורה שבע"פ, והכי משמע פשטות המשנה דאבות: "וזקנים לנביאים", [אבות א, א] שהי'[29] ערך לענין הנבואה בענין תורה שבע"פ, דדוחק הוא לומר שרק במקרה היתה המסורת ע"י[30] נביאים ובאמת לא פעלה כלום הנבואה בזה. וכן משמע לע"ד בהא דזבחים (ס"ב) "ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה", והלא היו שם ג"כ כמה חכמים, אלא שהיו ענינים כאלה שצריך דוקא כח נבואה. ואפי'[31] אם נאמר שאין גומרים ההלכה ע"פ נבואה, מ"מ פועלת היא על סדור הלמודים. ע"כ[32] באי"י[33], שהיא מקום הנבואה, יש רושם לשפע הנבואה בסדר הלימוד, וההבנה היא מוסברת מתוך השקפה פנימית ואי"צ[34] כ"כ[35] אריכות בירורים, והיינו "אוירא דאי"י[36] מחכים", ותלמודא בבלאה הוא מטריד להו, וחכמת הנבואה, שהיא יסוד לחכמת האגדה, שהיא הצד הפנימי של שרשי התורה, פעלה באי"י הרבה יותר מבבל, שאינה ראויה לנבואה, כדאמרי' במו"ק[37] (כ"ה) "ראוי הי'[38] רבנו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה לו". והנה אותם המושפעים מהשרשים של חכמת הנבואה - הקיצור הוא מעלה אצלם, והנתוח של ההלכות והוצאת דבר מתוך דבר נעשה; אצלם בסקירה רחבה מאד, ודי להם רמז קל להחליט משפט, וזה הי' יסוד סדר הלימוד של ירושלמי, שלגבי אותם הזוכים ליהנות מאורה של מעלה הי' די דקדוקים קצרים לבירור ההלכה, אבל לגבי בני בבל, ששרשי הנבואה לא השפיעו עליהם כ"כ, לא הי' מספיק הקיצור והי'[39] צריך אריכות דברים. ונראה לע"ד, דיסוד הדבר תלוי בחילוק שבין בבלי וירושלמי בסוגיא דזקן ממרא בסנהדרין, בפירוש "דבר" האמור בפרשה, דהבבלי מפרש "זו הלכה" וירושלמי מפרש "זו אגדה". דבהקדמה לחוה"ל[40] ["חובות הלבבות" לרבנו בחיי אבן פקודה] כתב, דעניני הדעות (שבאמת הן הן עניני האגדה העיקריים) לא נזכרו במקרא "דכי יפלא", וזה ראי'[41] דאין זה שייך לחכמי הסמך והמסורת כ"א[42] אפשר לברר ע"פ השכל, וכמה מהגאונים אמרו ע"פ זה שאין האגדות כ"כ מיוסדות להלכתא; אבל היו מהם, כפי הנראה מתשובת רב האי גאון בעניני החכמות, שהיו מחזיקים לעיקר ג"כ עניני ההגדות. והחילוק הוא פשוט, דסדר-לימוד שהוא נסמך על שרשי הנבואה וסעיפיה, ההלכות עם האגדות מתאחדות על ידו, ויש עניני קבלה ומסורת בדעות כמו

במעשים, וזאת היא דעת הירושלמי שלא כדי חוה"ל[43], אבל בסדר לימוד שבחו"ל[44], שאינה ראויה לנבואה וממילא אין ענפי רוה"ק[45] מתלכדים עם ההלכה ונתוחיה, הדעות הנן רק מה שאפשר להוציא מתוך השכל ההגיוני, ואין לעניני האגדות שייכות להלכה ולא שייך עליהם לא-תסור, וזה החילוק טבע את חותם ההבדל בין בבלי לירושלמי. ולע"ד[46] זהו החילוק שבין כהן לשופט, המוזכר בתורה לענין קבלה מבי"ד[47], שהכונה: בין דרך לימוד שרוח הקודש ג"כ מסייע את בירור ההלכה, והיינו כהן ד"שפתיו ישמרו דעת כי מלאך ד"צ[48] הוא", [מלאכי ב, ז] ובפרט כהן גדול דבעי' שיהי' מדבר ברוה"ק[49] בשביל אורים ותומים (כיומא ע"ג), לשופט דהיינו שמוציא משפט ע"פ הסברא ודרך הלימוד המבורר מתוך פלפול. ובאמת יש לכל אחד מהם צד חידוש שישנו בכלל לא תסור, דאם הי' כתוב רק כהן הייתי אומר דדוקא בהמדבר ברוה"ק יש ל"ת[50], ואם הי' כתוב רק שופט הייתי אומר דאין שייכות לענין רוה"ק כלל בנטית סברת ההלכה. וי"ל[51] דבמקום שאין שם שום צד מקום ספק ע"פ סברת העיון שייך "לא בשמים היא" אליבא דכו"ע[52], אבל במקום שיש ע"פ עיון משרשי התורה, הכתובה או המסורה, צדדי ספק, כבר אין זה בכלל "לא בשמים היא". וי"ל, שההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה נשתכחו לגמרי, ומשו"ה[53] לא הי' אפשר להחזירן כ"א ע"י פלפול של עתניאל בן קנז (כתמורה ט"ז), וי"ל שהי' די באמת שיוציא את צדדי הספיקות מתוך פילפול, וההכרעה תהי'[54] ע"פ נבואה או רוה"ק דיהושע או של פינחס, אלא שהי' מאת ד', בהתחלת נטיית תורה שבע"פ, לחזק ידם של חכמים ע"פ השכל היוצא מפילפולה של תורה, וזכה עתניאל לברר אפילו את גמר ההחלטה ע"פ פלפול, והיינו שנתן לו גולות עלית וגולות תחתית, [על פי יהושע טו, יט; ודרשו (תמורה טז) על התורה שהחזיר עתניאל בפלפולו] נגד שני עניני הבירור: מה ששייך לשכל הארצי ההגיוני ומה ששייך לשכל העליון של השפעת הנבואה ורוה"ק[55]. וי"ל דהיינו הכאה ולכידה דאמר קרא, ואמר הכתוב רבותא, דאפילו הגמר שאחר הוראת צדדי הספק ע"פ עיון השכל, שהי' אפשר להיות מוכרע מהשמים, מ"מ גמרה עתניאל בפילפולו, והיינו "וילכדה עב"ק". [יהושע טו, יז: "וילכדה עתניאל בן קנז"]

ובאותו הדרך, המתעלה מעל נתוחי הסברות הפשוטות עד שפונה אל נטיית ההערות העליונות, ישנו ג"כ מין עומק שכלי, שמ"מ[56] אין דרך לפרשו בחתימת תלמוד, והוא מסור לת"ח[57] המשכילים בשכל טוב, והירושלמי סומך יותר על רמזים כאלה משום יתרון החכמה דאוירא דא"י. למשל, בסוגיא דבב"ק[58] (ט"ו) בפ"נ[59] קנסא או ממונא: [בשאלה אם חצי נזק (פלגא נזקא) הוא קנס או ממון] "ליתני זה הכלל כו'[60], תיובתא והלכתא פ"נ[61] קנסא. תיובתא - והלכתא? אין, ט"מ[62] הוי תיובתא משום דלא קתני כמו שהזיק, לא פסיקא ליה משום דאיכא חצי נזק צרורות כו'". והדבר תמוה למה לא אמר בתחילה התירוץ ולא תהי' תיובתא כלל, ואינו דומה להא דעירובין בב' המקומות (י' וט"ז), דהתם ממקום שמותיב הויא תיובתא, אלא דמ"מ קיימא הלכתא משום די"ל[63] יסוד ממ"א, אבל כאן אין כאן תיובתא לכתחלה ולמה לן להאריך בשפת יתר. ונלע"ד[64], דביסוד הלל"מ[65] דצרורות [הלכה למשה מסיני] י"ל[66], שההלכה באה לא לחדש דין חתוך בתור הלכה עקורה שאין לה דמיון, כי-אם לברר לנו בהא דנזק אינו חייב כ"א בפועל אבל גרמא פטור. וגבי בהמה ודאי לכו"ע[67] גרמא פטור, א"כ[68] גבי כחו יש בזה צד לומר שהוא גופו וצד לומר שהוא כחו, ובאה הלל"מ לומר שיש בזה חלק מגופו וחלק של גרמא, ע"כ החצי דגרמא פטור והחלק דגופו שיש בזה חייב, ומשו"ה באמת הוי חצי נזק דצרורות ממש כמו שהזיק,

דגרמא לא מקרי "הזיק", ומ"מ[69] לא פסיקא לי'. דסברות כאלה צריכות כמה הסברות כדי להעמידן ואינן נמסרות לכל, והיו טועים לומר דהוי פחות ממה שהזיק, משו"ה[70] נקיט מלתא דפשיטא. ואפי' לר"נ, דבדליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי מ"מ[71] כאן דומה להא ד"מי מצי אמר בשר אזיק אימורין ל"א", וה"נ[72] גרמא אזיק כמו גופו, דעצם מהות כחו הוא ממוצע בין גופו לגרמא ויש בו מענין שניהם ככל הממוצעים, אבל מ"מ לא ניתן דבר כזה להאמר בסגנון של תלמוד בבלי. וכה"ג[73] במכות (ה') במימרי דרבא: "שנים באו ואמרו במזרח בירה הרג פלוני אה"נ[74] כו', מהו דתימא ניחוש לנהורא בריא", ואח"כ[75] אמר "באו שנים ואמרו בסורא בצפרא בחד בשבתא כו', מ"ד ליחוש לגמלא פרחא", ולכאורה שניהם ענין אחד דאין חוששין לדבר שאינו מצוי. ונלע"ד, דיש סברא מחודשת במאמר הב', דהו"א[76] כיון דע"ז גזה"כ[77] הוי בעינן דוקא של עדות מעצם עדותם של המזימין, והיינו כשהעידו על השעה ההיא עצמה "עמנו הייתם", אבל כשאמרו הזמה כזאת שאני צריך בה הוכחה צדדית להכחישם, משום דאי אפשר אח"כ[78] להיות בשעה אחרת במקום אחר, שאינו לפי הזמן, הייתי אומר דזהו הכחשה, אלא דאין דרך לפרש דיוקים כאלה בבבלי, ע"כ סמכו אגמלא פרחא והמעיין יבין הרמוז. וכיו"ב[79] בריש בב"מ[80] בסוגיא דתנא ר"ח[81] "ומה פיו שאין מחייבו ממון, ופיו מחייבו ממון וכו'[82] מאי ממון קנס", דהו"א כזו קשה למצא. וי"ל שרמז, דכח נאמנות של פיו אינו מועיל כלל אפי'[83] לממון, וחיוב הממון בא רק מצד שבכחו לחייב עצמו, כדי המפרשים, ומהא דאינו מחייב עצמו בקנס מוכח דחיוב הממון הוא מצד התחייבות, דאם מצד נאמנות של הסיפור הלא בקנס אין הסיפור של הידיעה מועיל כי-אם צריך בי"ד[84] כמו מיתה, א"כ למה נוציא הודאה מ"אשר ירשיעון אלהים": [שמות כב, ח] אפי' הודה מ"מ בעינן אלהים שירשיעוהו, אלא ודאי ענין ההודאה היא ההתחייבות דהיינו ההרשעה, ולזה הוציאה תורה מקנס, א"כ גם בממון אין כח של הודאה בתורת נאמנות, ומ"מ אין דרך לפרש ענין כזה שיוצא מחוג הסברות המובנות לכל שהם יסוד התלמוד בבלי. וכה"ג בחולין (ס"ו): "יגדיל תו"י", נלע"ד[85] דהפי' הוא, דעניני ידיעות נמצאים הרבה בתורה שאין בהם הלכה, ו"יפה שיחתן של עבדי אבות כו'", [בראשית רבה ס, ח] וא"כ[86] אם הי' כתוב קשקשת הייתי אומר שכח הטהרה מונח בקשקשת לבד, ובסנפיר לא משכח טהרה, כתב רחמנא סנפיר להודיענו הידיעה המופשטת שכח הטהרה מונח בשניהם, וממילא ידענו שאין הסימנים ענינים הסכמיים, אלא שבהם מונחת הטהרה, ויש לבנות על ידיעה זו כמה רעיונות טובים שהם הם גופי תורה, ומ"מ אין זה דרך של פירוש בסוגיא. וכבר כתב רמ"ע[87] מפאנו, [ר' מנחם עזריה מפאנו, מקובל ופוסק באיטליה במאות הט"ז–הי"ז] דכ"מ[88] שיש "שתיק רב" הי' בזה ענין נסתר, ויש בזה כמה פנים זה לפנים מזה, וכל שהשכל הוא יותר כללי הוא משוטט יותר מענינים דקים ודי לו פלפול מועט, והכלליות של השכל עצמו נמשכת משפע של רוה"ק, עד אשר אפילו בדרך רחוק הרבה יש בו איזה רושם, וזה הרושם הוא עיקר ההבדל שבין בבלי לירושלמי. ומשו"ה לדידן הבבלי עיקר, דדרך הלמוד הפשוט מוסבר בו בהרחבה, ומ"מ לכל עת שיחדש השי"ת[89] לב חדש על עמו ויוחזר כח קדושת אה"ק[90] בגלוי, יגלה האור של הירושלמי מצד סגנונו הקצר והעמוק. שמסתייע ממהלך שכל עליון, וההגדה המקובלת מחוברת בו עם ההלכה בדרך פעולה נסתרת.

וישנן סברות מופשטות למכביר רמוזות בבבלי, שהן מסגנון הירושלמי. למשל, בב"מ (ט"ז) לענין מתנה כמכר, שסותר, ע"פ הכללים דחולין (צ"ג), להא דמגילה (כ"ו), כדי הטו"א[91], - רמוז דהמתנות יכולות

להיות בעולם או ע"י השתדלות של המקבל או ע"י הטובה שמקבל הנותן, אפי' בלא כונה מהמקבל שעי"ז[92] יתן לו מתנה, וזה הוא משפט כללי בחכמת החברה ולא בודד על ענין פרטי, וממילא למ"ד דתלינן בהשתדלות של המקבל, אע"פ שהנותן לא נהנה ממנו, יהי'[93] גבי ביהכ"נ[94] כירושה, דלא בא לידו דבר שיהי' כעין פדיון, וגבי גזלן כמכר, דטרח וארצי, ולמ"ד[95] דתלינן בהנאה שמקבל הנותן אפילו בלא השתדלות מהמקבל, ממילא גבי ביהכ"נ יהי' כמכר וגבי גזלן כירושה, דמ"מ לא השתדל, ורמז בלשון דבב"מ[96] אמר "טרח וארצי", ובמגילה - "הוה לי' הנאה מיני'". ויש לרמוז דוגמא על קירוב הרעיון לנסתר ונשגב, שבירושלמי יותר מכפי הסגנון הרגיל של בבלי, שסתמו הדברים יותר בזה מפני כח התלמידים שאינו כ"כ יפה בחו"ל[97], מהא דיומא (ל"ט) בעובדא דשמעון הצדיק, שעובר ע"ז[98] הבבלי בשתיקה והירוש' מתנשא לחביון עז הסוד, ופריך ע"ז: "והא כתיב וכל אדם כו' אני אומר הקב"ה[99] הי'". וכן יש להביא ראי' על רמז הנטי' אפי' מדיוק הלשון, מהא דרבי יוחנן בן בג בג דשלח אצל ריב"ב[100], בקדושין (י) אי' "שאתה בקי בחדרי תורה", ובירושלמי דכתובות פ' אע"פ ה"ד הלשון, "בסתרי תורה, אפילו לדרוש בק"ו", והיינו כפי הנטי' הירושלמית שפועלת על הסגנון.

ובמה שהעיר הדר"ג מענין אשת חמיו, שדבריו המאירים אינם צריכים חזוק, נלע"ד להעיר ביסוד הענין, דעיקר הראי'[101] להיתר בירוש' הוא מדוד שנשא רצפה בת איה, ובודאי הכי קים להו שרק את רצפה נשא מנשי שאול, והכי אי' נמי בירושלמי סנהדרין בפ' כהן גדול ה"ג, והנה רצפה היתה פלגש שאול כמבואר בשמואל ב' (ג' ז'), ולפי זה תלוי הוא אם פלגש הויא בקדושין. והנה גי' הרמב"ם ידועה דהויא בלא קדושין (פ"ד דה' מלכים) ולפ"ז[102] אינה בכלל אשה כלל, וי"ל לפ"ז[103] דירושלמי ובריית' דיבמות ס"ל[104] דפלגש הויא בקדושין, וכדמשמע בירושלמי דפ' אע"פ ה"ב, דפליגי ר"מ[105] ור"י רק לענין כתובה אם יש לה, או בתנאי כתובה, משמע אבל קדושין ודאי יש לה, ומשו"ה הוי ראי' מדוד דאין אסור-תורה בדבר, אבל לפי גירסתנו בסנהדרין (כ"א): "פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין" אין ראי' כלל מרצפה בת איה, וראוי לאסור. עכ"פ[106] משמע מהירושלמי, שהאיסור הי' פשוט טובא בסברא, עד שרצו לומר דהוא תורה, ועל כרחין לאו דוקא תורה ממש אלא הלכה למ"ס[107] או גזירה קדמונית, וכהא דתוס'[108] יומא פ' ד"ה וחצי, דגזירה קדמונית מיחלפא בשל תורה, על דרך סלקא-דעתא. ואע"ג[109] דמלי הרמב"ם דה' מלכים הנ"ל[110], דכ' "קונה אותה", י"ל דבמלך אפי' בלא קדושין קונה אותה והויא כאשתו ממש, לא כדהי' פשוט להרא"מ[111] דלא הויא בכלל ג"ע[112], מיהו מדי' התוס' יומא ס"ו ב' ד"ה פלוני משם ר"ח נראה דפשוט להו דגם במלך לא הויא פלגש בכלל אשה אם היא בלא קדושין, א"כ אין ראיה מדוד, וי"ל דחזר הדין ע"פ סברא דראוי לאסור, ואולי זהו שסמכו עליו לאסור אע"פ שמפורש ההיתר בבבלי, ולפ"ז י"ל דלדידן אסורה באמת מצד חומר של איסור, כס"ד דירושלמי, ולא רק משום מ"ע[113].

וילה"ע[114] ראי' דבה"ג[115] הי' לפניו הירו', מהא דבה' ע"ז דנקט טעמא דנמנו וגמרו דעל ג' דברים יהרג וא"י[116], אמר ע"ז "מניין, מחנני מו"ע", ובבבלי ליתא מזה מאומה, אבל מירושלמי דפ' זה בורר ה"ה נראה דהי' לפניהם לימוד זה, דמסיים "אני פי מלך שמור כו' אנכי ד' א'" ומסיק בנוטריקון דנ"נ[117] שאמרו לו חמו"ע[118]. והדברים נראין, שע"ז[119] סמך בה"ג, וכן השאילתות, דג"כ[120] סמך להא דיהרג

וא"י דע"ז אחמו"ע[121]. אלא דעלה על דעתי לפקפק בזה, דאולי לקחו זה ממדרש שה"ש[122] רבה, אע"ג[123] דדוחק הדבר לומר שיקבעו סדר של מקור הלכה ממדרש אגדה. וכה"ג יל"ה[124] ג"כ על ראיתו דהדר"ג מאשת חמיו, דאולי הי' להם מסכתא ד"א (ולפ"ד[125] בעל הריב, הוא ב"דודו"ד", הי' לפני בה"ג מס' ד"א), ושם מפורש איסור דמ"ע[126]. והנה להדר"ג פשוט, דמה שאמר ר"ח בירושלמי "יסבון באתר דלא חכמין לון" קאי ג"כ על אשת חמיו, ולע"ד מתוך הלשון נראה דקאי דוקא על שני חורגין הדרים בבית אחד. וטעמא רבא איכא בזה, משום דיש לדייק עוד בלשון הירוש', שבאשת חמיו איתא סתם "אסורה מפני מראית העין" וגבי שני חורגין אמרו "אסורין להנשא מפני מראית-העין", ולא סתם "אסורין", וי"ל דעיקר מ"ע הוא מפני היחוד, שכל מה שהם דרין בקביעות י"ל דהרחוקים שאינם יודעים ענינם אינם יודעים כלל שהם דרים בקביעות, והקרובים להם שיודעים זה הרי ידעו ג"כ את צד הקורבה שלהם שאינה אסורה, ודמי להא דכ' הפוסקים באו"ח[127] סי'[128] רמ"ד במרחץ שאין רוחצים בו אלא שכני הדירה, משום שהם יודעים הענין, והרחוקים אינם יודעים שיש מרחץ. ולפ"ז י"ל דדוקא בחורגין, דהמ"ע[129] הוא שיסברו שהם אח ואחות, די"ל כר"א (קדושין פ"א) מתיחד אדם עם אחותו, וה"נ אי' בירושלמי, וכדי ח"מ[130] וב"ש[131] באה"ע[132] ריש סי' כ"ב, דלא ס"ל כהשמטת הראשונים הד דינא, דצריך טעמא, א"כ אין מה"ע[133] תמידית כלל, דהרחוקים אינם יכולים לדעת כ"א ע"פ מקרה שיראו שמתיחדים, ע"כ אין מה"ע כ"א בשעת נשואין, ע"כ אמר ר"ח דוקא דיסבון באתרא דל"ח לון ואח"כ מותרין לקבע מקומם אפי' באתרא דחכמין להון. אבל באשת חמיו י"ל הגזירה היא משום חמותו או משום אשת אביו, דאסורין ביחוד, והוי גזירה קבועה, ול"מ[134] מה שינשאו באתר דל"ח, וי"ל כיון דהמ"ע היא תמידית חיישינן שיבאו אנשים מאתר דחכמין להון ויש בזה משום מ"ע, משו"ה לא התיר. ויש לדון בזה הרבה.

כתבתי דברי אלה המעטים בחפזון נמרץ מתוך טרדות שונות, ואת הדר"ג הסליחה אם לא יצאו הדברים מנופים ומסודרים כראוי לפי כבודו הגדול. ואני תפילה, יחזק השי"ת את חילי' דמר ויזכה לגמור בכי טוב את אשר כבר עשהו, לרומם קרן תוה"ק[135] ולהחזיר עטרה ליושנה, לאחד קדושת חכמת ישראל במקור קדושתה ממעין תורת אמת, ואל ישעו עוד אחינו ב"י[136] בדברי שקר של הני טורמיסין וסורמיסין, אשר עשו את תולדתנו הק'[137] פלסתר, וע"פ[138] רב מבלי דעת.

והנה אם דברי אלה המעטים יהיו לרצון לפני הדר"ג, לכבדני בתשובתו היקרה, אז אקוה לשמו יתי'[139] שיהי' דבור של חבה מצוי בינינו בכמה מקצעות של תורה, ותלמוד יביא לידי מעשה בע"ה[140] לחזק את ידי הבונים באה"ק[141], שצריכה בדורנו חזוק ואמוץ מרובה, לרומם בה קרן תוה"ק ודת משה ויהודית באמת ותמים בכבוד והדר. והדר"ג[142], דמן שמיא זכו לי' לקדש שם שמים בפרהסיא, אקוה שמגלגלין זכות ע"י זכאי, ועל ידו תתעורר ישועה ג"כ ע"ד[143] חפץ לבבי, אשר גליתי במכתבי לכ"ג שי'[144], על הדבר הנכבד של קביעות ישיבה פה בעיה"ק[145] במרכז הישוב החדש, הצריך שמירה מרובה ויש תקוה לכוננו ולשגבו בקדושת אמונת אומן, כחפץ לבב כל יראי ד' וחושבי שמו יתי'. אמנם צריך לזה עצה ותושי', ואני הנני עני וכואב צעיר לימים ולדעת, אקוה שע"י[146] קבוץ גדולי עם ד' מזה ומזה, אשר יתמכוני וינהלוני

בעצתם, נוכל לחזק את דגל תורת אמת באה"ק, לקבע ברכה לדורות בעה"י[147]. ואשרי הזוכים לעבוד בעבודת-הקודש זאת להחיות את אה"ק בחיי אמת.

אחתום בברכה וברגשי כבוד עמוקים מקרב לב עמוק להדר"ג, וברב תודה וברכה על אות חבתו ואהבתו הנאמנה, אשר הרבני בענותו. והי' ז"ש[148] כנה"ר[149] ונפש ידי"ע[150] דוש"ת[151] באה"ר וחותם בכל חותמי ברכות מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום
6. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. דהדר"ג - דהדרת גאונו
11. באה"ר - באהבה רבה
12. נ"י - נרו יאיר
13. שד"ר - שדוקטור
14. שיהי' - שיהיה
15. שבע"פ - שבעל פה
16. מ"מ - מכל מקום
17. להדר"ג - להדרת גאונו
18. לע"ד - לעניות דעתי
19. הדר"ג - הדרת גאונו
20. פכ"ג - פרק כ"ג
21. ע"פ - על פי
22. ג"כ - גם כן
23. מתוה"ק - מתורתנו הקדושה
24. אע"פ - אף על פי
25. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
26. התוס' - התוספות
27. ד"ה - דיבור המתחיל
28. כ"מ - כל מקום / כל מה (ש...)
29. שהי' - שהיה
30. ע"י - על ידי
31. ואפי' - ואפילו
32. ע"כ - על כן
33. בא"י - בארץ ישראל
34. וא"צ - ואין צריך
35. כ"כ - כל כך
36. דא"י - דארץ ישראל
37. במו"ק - במועד קטן

38. הי' - היה
39. והי' - והיה
40. לחוה"ל - לחובות הלבבות
41. ראי' - ראיה
42. כי"א - כי אם
43. חוה"ל - חובות הלבבות
44. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
45. רוה"ק - רוח הקודש
46. ולע"ד - ולעניות דעתי
47. מבי"ד - מבית דין
48. ד"צ - דין צדק
49. ברוה"ק - ברוח הקודש
50. ל"ת - לא תעשה
51. וי"ל - ויש לומר
52. דכו"ע - דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
53. ומשו"ה - ומשום הכי
54. תהי' - תהיה
55. ורוה"ק - ורוח הקודש
56. שמ"מ - שמכל מקום
57. לת"ח - לתלמידי חכמים
58. דבב"ק - דבבבא קמא
59. בפ"נ - בפלגא נזקא
60. כו' - וכולי (וכן הלאה)
61. פ"נ - פלגא נזקא
62. ט"מ - טומאת מת (הלכות); "ט"מ הוי": טעמא מאי
63. די"ל - דיש לומר
64. ונלע"ד - ונראה לעניות דעתי
65. הלל"מ - הלכה למשה מסיני
66. י"ל - יש לומר
67. לכו"ע - לכולי עלמא
68. א"כ - אם כן
69. ומ"מ - ומכל מקום
70. משו"ה - משום הכי
71. מ"מ - מכל מקום
72. וה"נ - והכי נמי
73. וכה"ג - וכהאי גוונא
74. אה"נ - אין הכי נמי (אכן כן)
75. ואח"כ - ואחר כך
76. דהו"א - דהוה אמינא (שהייתי חושב)
77. גזה"כ - גזירת הכתוב
78. אח"כ - אחר כך
79. וכיו"ב - וכיוצא בזה
80. בב"מ - בבבא מציעא
81. ר"ח - ראש חודש
82. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
83. אפי' - אפילו
84. בי"ד - בית דין

85. נלע"ד - נראה לעניות דעתי
86. וא"כ - ואם כן
87. רמ"ע - רבי מנחם עזריה (מפאנו)
88. דכ"מ - דכמה מקומות
89. השי"ת - השם יתברך
90. אה"ק - ארץ הקודש
91. הטו"א - הטורי אבן (שם ספר)
92. שעי"ז - שעל ידי זה
93. יהי' - יהיה
94. ביהכ"נ - בית הכנסת
95. ולמ"ד - ולמאן דאמר
96. דבב"מ - דבבבא מציעא
97. בחו"ל - בחוץ לארץ
98. ע"ז - על זה
99. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
100. ריב"ב - רבי יהודה בן בתירא
101. הראי' - הראיה
102. ולפי"ז - ולפי זה
103. לפי"ז - לפי זה
104. ס"ל - סבירא ליה
105. ר"מ - ראש מתיבתא
106. עכ"פ - על כל פנים
107. לממ"ס - למשה מסיני
108. דתוס' - דתוספות
109. ואע"ג - ואף על גב
110. הנ"ל - הנזכר לעיל
111. להרא"מ - להרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, מ (למשל: אברהם + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
112. ג"ע - גילוי עריות
113. מ"ע - מצות עשה
114. וילה"ע - ויש להעיר
115. דבה"ג - דבעל הלכות גדולות
116. וא"י - וארץ ישראל
117. דנ"נ - דורש פענוח
118. חמו"ע - חנניה מישאל ועזריה
119. שע"ז - שעל זה
120. דג"כ - דגם כן
121. אחמו"ע - אחנניה מישאל ועזריה
122. שה"ש - שיר השירים
123. אע"ג - אף על גב
124. יל"ה - יש להעיר
125. ולפ"ד - ולפי דעתי
126. דמ"ע - דמצות עשה
127. באו"ח - באורח חיים
128. סי' - סימן
129. דהמ"ע - דמראית העין
130. ח"מ - החתום מטה; בציון מקור (ח"מ וב"ש): חלקת מחוקק
131. וב"ש - וברוך שמו (אחרי "ב"ה"); בציון מקור: ובית שמואל

132. באה"ע - באבן העזר
133. מה"ע - מראית העין; "במה"ע": במכתב העתי (בעיתון)
134. ול"מ - ולא מבעיא (ומכל שכן)
135. תוה"ק - תורתנו הקדושה
136. ב"י - בני ישראל
137. הק' - הקטן
138. וע"פ - ועל פי
139. ית' - יתברך
140. בע"ה - בעזרת השם
141. באה"ק - בארץ הקודש
142. והדר"ג - והדרת גאונו
143. ע"ד - על דבר
144. שי' - שיחיה
145. בעיה"ק - בעיר הקודש
146. שע"י - שעל ידי
147. בעה"י - בעזרת השם יתברך
148. ז"ש - זה שלום
149. כנה"ר - כנפשו הרמה
150. ידי"ע - ידידו עוז
151. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב טבת תרס"ח - יפו **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

הרב קוק כותב לאחיו על בדידותו הרוחנית: אין לו עם מי לשוח שיגיע לנקודת חפצו. בנו צבי יהודה מצא שהכתבים שהעתיק צריכים עוד עיבוד, והחל להעתיקם מחדש בסידור אחר. הרב קוק מספר שקיבל את 'דורות הראשונים' וכתב למחברו. את אחיו הרב קוק מבקש לקבוע עתים לתורה.

עיקרי הדברים

- בדידות רוחנית של הרב קוק.
- עריכת כתביו בידי בנו צבי יהודה.
- עידוד האח לקבוע עתים לתורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב טבת תרס"ח[4].

אח יקר ואהוב שמואל [אחיו, ר' שמואל קוק] שליט"א[5].

עברו ימים רבים ולא כתבתי לך, יקירי, מפני טרדות נפשי הרבות.

כן מעניני הרוחניים ידעת, שגדול מאד הוא חפצי ובידי אין עולה כלום בעוה"ר[6]. אין לי עם מי להשיח לבבי, לא מזקנים ולא מצעירים, שיוכלו להגיע עד קרוב לנקודת חפצי, וזה מיגעני הרבה.

הכתבים שהעתקתי בקצת הטבה, מוצא צב"י[7] שי'[8] [בנו, הרצי"ה] שהנם צריכים עדיין עיבוד וסידור, והצדק אתו. אבל כמעט א"א[9] ביכלתי. הוא שי' התחיל להעתיקם עוד מחדש, ע"פ[10] סידור שהציע שאולי יהי'[11] יותר מקובל, אבל מי יודע אם יהי' זריז בעבודתו שלא להניחה. הנני משליך על השי"ת[12] יהבי בין בעניני הגשמיות ובין בעניני הרוחניים. ה"דורות הראשונים" קבלתי, וערכתי לו מכתב [ראו (כרך א', אגרת קג)] בתודה ובהערות מענין ספרו, והזכרתיו ג"כ[13] ע"ד[14] רעיוני, אולי תהי'[15] מאת ד' לצאת פעולה לטובה, אפי'[16] ע"י[17] מי שאינו הגון וכדאי כמוני בעניי.

כתוב נא, יקירי, מכל אשר עמדך לטובה, ומה טוב יהי' אם תוכל לשמחני, כי עתה בהיותך בודד וברשות עצמך הנך קובע ג"כ עתים לתורה, אשר ידעתי נאמנה כי כן הוא ג"כ חפצך הטהור הפנימי.

אחתום בברכה ועתרת שלו'[18], כנה"י[19] ונפש אחיך מצפה אשרך מברכך באה"ר[20],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים

7. צב"י – צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
8. שי' – שיחיה
9. א"ז – אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
10. ע"פ – על פי
11. יהי' – יהיה
12. השי"ת – השם יתברך
13. ג"כ – גם כן
14. ע"ד – על דבר
15. תהי' – תהיה
16. אפי' – אפילו
17. ע"י – על ידי
18. שלו' – שלום
19. כנה"י – כנפשו היקרה
20. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח טבת תרס"ח - יפו **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

הרב קוק שולח לאחיו את כתב היד של 'תיקוני זוהר' של זקנו, ומבקש לקבל את ההגהות לפני ההדפסה, כי יש מקומות בדברי הזקן שצריכים ביאור. על הצעה לצרף מאמר שלו ל'מסילת ישרים' הרב קוק כותב שעדיין לא החליט באיזה סגנון לכתוב. הרב קוק גם מבקש מאחיו לפעול אצל זקן אחד שכתב צוואה שאינה מניחה לאשתו דבר מלבד הכתובה, כדי שישנה אותה וידאג לה כראוי.

עיקרי הדברים

- הדפסת כתבי הזקן (תיקוני זוהר) והגהתם.
- הצעת מאמר ל'מסילת ישרים'.
- מצוה להשפיע על שינוי צוואה כדי לדאוג לאלמנה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ח טבת תרס"ח[4].

אחי יקירי החה"ש[5] מר שמואל הכהן [אחיו של הרב קוק, ר' שמואל קוק] שי'[6] לאוי"ט[7], ברכה וכ"ט[8].

תמול כתבתי לך בצרוף הכתבים. אקוה שקבלתם, ועתה נוסע המוכ"ז[9], והנני שולח עמו את הת"ז. מובן הדבר, שכשידפיסו ישלחו לי הקוריקטא כדי שאוכל להגיה, ואולי להוסיף איזה הערות, כי יש מקומות מד"ק[10] של א"ז[11] הרב זצ"ל[12] שצריכים ביאור, כאשר הראיתי לדעת בהגהות הזוהר, שהתחיל לעסוק בזה מעט המנוח הורביץ ע"ה[13], נבדל לחיטו"א[14].

וע"ד[15] מאמר לספח להמס"י[16], [ככל הנראה מאמר שיצורף למהדורה של "מסילת ישרים" לרמח"ל, שהוא "הקדוש העליון" הנזכר בהמשך] אמנם היא משרה כבודה מאד להתחבר לקדוש עליון ואוצר המדע שכמותו זצ"ל. אבל עוד לא הוסכם אצלי באיזה סגנון נכון לערוך דברים כאלה. יתקננו חונן דעה ב"ה בעצה טובה בע"ה[17].

למותר לבקש את כבודך ע"ד[18] תשובה על כל הפרטים.

אטריחך בדבר מצוה. המוכ"ז הציע לפני, שאביו עשה צואה, וכפי מה שנודע לו ממנה לא הניח להזקנה אמם כלום, (זולת כתובתה הקטנה). וזה אפשר להאמין, מפני שהיחש שלהם הוא תמיד מוזר מאד, ל"ע[19]. אם הייתי יודע מזה, לא הייתי מניח בשו"א[20] להוציא אל הפועל סדר צואה כזאת, בכל כפי מוסרית שהיתה בידי, (מצד לפנים משוה"ד[21], שי"א שמותר לכוף [יש מן הראשונים הסוברים שבית דין כופה לנהוג "לפנים משורת הדין" במקום הראוי] ג"כ[22] עלי'[23] במקום שלפי ראות עיני הדיין השורה ראוי' לכך, ומנהגי לסמוך ע"ז[24] לפעמים). וגם עתה מצוה רבה היא לפעול על הזקן, שישנה זה הפרט, ויניח הכרעה למצב האשה אחר אריו"ש[25], כפי הכבוד של בע"ב שהי'[26] נהוג תמיד. אקוה שתקח לך מועד [על פי תהלים עה, ג] בחכמתך לפעול בזה כמה שתוכל. על טרחתך תסלח בטח. את טוב לבבך ידעתי היטב ב"ה.

הנני חותם בברכה ואה"ר[27], אחיך דו"ש[28] ואשרך כה"י[29],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. החה"ש - החיים והשלום
6. שי' - שיחיה
7. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
8. וכ"ט - וכל טוב
9. המוכ"ז - המוסר כתב זה
10. מד"ק - מדברי קבלה
11. א"ז - אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
12. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
13. ע"ה - עליו השלום
14. לחיטו"א - לחיים טובים ולשלום
15. וע"ד - ועל דבר
16. להמס"י - ל"מסילת ישרים" (ספרו של הרמח"ל)
17. בע"ה - בעזרת השם
18. ע"ד - על דבר
19. ל"ע - לא עלינו
20. בשו"א - בשום אופן
21. משוה"ד - משורת הדין
22. ג"כ - גם כן
23. עלי' - עליה
24. ע"ז - על זה
25. אריו"ש - אריכות ימים ושנים
26. שהי' - שהיה
27. ואה"ר - ואהבה רבה
28. דו"ש - דורש שלום
29. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' פנחס הכהן, אב בית דין בירז'

הרב קוק משבח את החוברת 'בנין האומה', שבה רב גדול עוסק בשאלת האומה מתוך התורה בדרך מדעית. עם זאת הרב קוק מבקש לתקן שגיאות דקדוק ולהימנע מדרשנות בשאלות גדולות. הרב קוק מעודד לצפות לישועה בכל הדרכים, כדברי הבעל שם טוב שיש לעבוד את ה' בכל הדרכים. על האמונות הזרות הרב קוק כותב שמטרת ישראל אינה להשמידן אלא לתקנן ולהעלותן. גם את ה'אחרים' שבתוכנו צריך לתקן ולהעלות, ותיקון נשמות הרשעים בונה את העולם.

עיקרי הדברים

- שבח וביקורת על 'בנין האומה'.
- לצפות לישועה בכל הדרכים.
- יחס לאמונות זרות: תיקון והעלאה ולא הריסה.
- תיקון הנשמות הנדחות, ו'אחר' - פרקי ר' מאיר.
- הישיבה ולימוד הלכות דעות ואמונות וחכמת הקבלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אד"ר[4] תרס"ח[5]. [י"א באדר ראשון תרס"ח (1908)]

לכ'[6] ידי"נ[7] הרב הגאון המופלא, חכם חרשים ונבון לחש, [על פי ישעיהו ג, ג] מארי' דרזין, [בעל סודות – מקובל] מו"ה[8] פנחס הכהן [הרב פנחס הכהן לינטופ, רבה של בירז' שבליטא, מקובל והוגה] שליט"א[9], אבד"ק[10] בירז' יצ"ו[11]. שלו'[12] שלו' וברכה.

המחברת היקרה "בנין האומה" [חיבורו של הרב לינטופ על שאלת הלאומיות היהודית לאור התורה] באה לידי, בשמחה פנימית קראתיה. אברך את ד' אשר הגיענו לזמן הזה, כי יחלו גדולי הרבנים לעסוק בשאלת האומה ממקור התורה באורח מדעי, באורח כזה שלא יבושו כי ידברו את אויבים ואת אוהבים בשער. [על פי תהלים קכז, ה: "לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער"] אמנם לא אוכל לכחד מכבוד ידידי, שנדרש מאד לתקן את הסגנון בהדפסות הבאות, ביחוד להזהר כמה דאפשר משבושים מורגשים בדקדוק הלשון, המביא לידי בוז אצל קטני הדעה, שהם הרבים, גם את הענין הנשגב של הנושאים בכלל. אבטח שישמע כ"ג[13] לעצתי בזה, והוא דבר קל מאד, שיתן כל חוברת, לפני ההדפסה, ליודע פרק בדקדוק לש"ע, והוא יתקן את הדברים הבולטים ביותר. גם ארהיב עז לדרוש מכבוד גאונו, להשמר מכל עניני דרוש והדומה להם בשעה שאנו עסוקים בשאלות גדולות העומדות ברום עולם. לעולם צריך שיהיה הגבול נשמר בין עולם לעולם, ודרושי הקטנות אינם רשאים להתערב בתוך דרושי הגדלות. עכ"פ[14] אלה החסרונות הנם ככתמים שעל פני השמש הברה בשחקים, לעומת האור הגדול, שיגלה כת"ר[15] ע"י[16] ספריו הנפלאים, כשיופיעו בעולם בע"ה[17].

האמת אגיד לכבוד אהובי, שאין לי מה לבקר על כללות דבריו היקרים, כי הם משובצים זהב טהור של הישן והחדש ע"פ[18] השפעת קדושת פנימיות התורה, כאשר ידעתי כבר את ידידי ואת שיחו. אמנם

הוסיף הרבה לקח ורעיון, בימים האחרונים, ע"י כל ניצוצי הקדושה שהעלה מעמקי הקליפות ע"י המון החדשות של הספרות החדשה. ישר חילו, כך יפה לנו, וכן חייבים אנחנו.

מצדי הנני מוכן בל"נ[19] לעמוד לימין כ"ג בכל אשר תשיג ידי, כי לעבודת שמים הכל מסייעים. אחי שמואל שי'[20], שהו"ל[21] את חוברותי, [אחיו של הרב קוק, ר' שמואל הכהן קוק, שהוציא לאור את חוברותיו] הנהו עתה בירושלים עסוק במסחר, ואיני יודע אם יפנה אל עסק הו"ל[22]. אבל בכ"ז[23] אקוה, שיהיו אחי שי' בכלל ואוהבי מהעוזרים על יד כבודו. אם כי עזרה חמרית מובן שלא תוכל לבא מאה"ק[24], לפי מצבה כעת, מ"מ[25] יש תקוה לעזרה מוסרית של כבוד ופרסום, שגם הם נחשבים לדבר גדול בפעולה כללית.

מאד הייתי חפץ להאריך בדברים את כ"ג, אבל רבו עלי טרדות וחובות מכתבים ומעשים העומדים על הפרק. ולא אמנע מלהעיר את כבוד גאונו שי' שצריכים אנחנו להיות משוקעים בפועל בבנין אומתנו באה"ק[26], ולא להפליג לכל דבר, לגעור בקטני-האמנה המגבילים את יד ד' דוקא ע"פ אותם הציורים הנדמים להם בדמיונם. כשם שאמר הבעש"ט[27] [רבי ישראל בעל שם טוב, מייסד החסידות] ז"ל[28], שצריך לעבוד את ד' בכל הדרכים, כן צריך ג"כ[29] לצפות לישועה, שהיא אחת מיסודי עבודות ד', שעליה נשאלין ביום הדין, בכל הדרכים, ואין דרך אחד סותר את חברו כלל. עלינו רק לסקל את הדרכים, להסיר בכל כחנו את הקוצים והחרולים ואבני הנגף שעולים עליהם, אבל בעצמותם הכל מוביל אל התכלית. וכל שהתכלית יותר קרובה ומובנה אין ערכה נגרע בשביל כך. אדרבא, "ד' בחכמה יסד ארץ", [משלי ג, יט] ודוקא "אבא יסד ברתא". והנקודה התחתונה, "אבן מאסו הבונים", עתידה לעלות לרום חביון.

מגמתי ביסוד ישיבה חדשה להישוב החדש בכללו, להחיותו בטל של תורה ולקבוע למוד קבוע ומפורסם בהלכות דעות ואמונות, שגנזי תורה בארחות הקבלה לכל דרכיה יקחו בה חלק בראש, בטח כבר ידע כ"ג מהמכתב הנדפס אשר נשלח לו. נעבוד ונעבוד, נעשה את שלנו, אמת מארץ תצמח וצדק משמים [על פי תהלים פה, יב] יהי'[30] נשקף לנו. אין ספק שרוח ד' מעודדנו ומעוררנו לפעול ולעשות, ואורו ואמתו יעמוד לנו לחזק ידים רפות וברכים כושלות לאמץ. [על פי ישעיהו לה, ג]

ע"ד[31] האמונות הזרות, אומר לכ"ג את דעתי, כי לא הבלעתן והריסתן היא מטרת אורם של ישראל, כמו שאין אנו מכוונים הרס כללי לעולם ולאומיו כולם, כי-אם תקנתם והעלאתם, הסרת סיגיהם, וממילא יצטרפו בזה למקור ישראל, להשפיע עליהם טללי אורות. "והסרותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שניו ונשאר גם הוא לאלקינו", [זכריה ט, ז] וזה נוהג אפילו באליליות, וקל-וחומר בדתות הנסמכות בחלק מיסודותיהן על אור תורת ישראל. וגדולים דברי הגר"א[32] ז"ל ": ואת עשו שנאתי [מלאכי א, ג] - את הטפל לעשו, אבל עקרו שהוא ראשו בהדי אבהן דעלמא גניז, [גנוז עם אבות העולם – על פי סוטה יג, שראשו של עשו נקבר במערת המכפלה] ועל-כן "ראיתי פניך כראות פני אלקים" [בראשית לג, י] אמר איש האמת יעקב איש תם, [על פי בראשית כה, כז] ודברו לא ישוב ריקם, ואהבת אחים של עשו ויעקב, של יצחק וישמעאל, תעלה על כל אותן המהומות, שהרשעה הנכרכת בטומאת הגויה גררה אותן, תתגבר עליהן ותהפכן לאור ולחסד עולם. דעה רחבה זאת, ממותקת במתקה ודבשה של תורת אמת, צריכה להתלוות עם כל ארחותינו באחרית הימים, למחתם אורייתא בהיכלא דמלכא משיחא בהפיכת מרירא למתיקא וחשוכא לנהורא.

ההרגל לצאת מתלמוד אל תלמוד, ולהנצל מאותה המארה של, אין שלו' ליוצא ולבא' [על פי חגיגה י: "היוצא מתלמוד למשנה אין לו שלום", שנאמר "ליוצא ולבא אין שלום" (זכריה ח, י)] ", הוא מוכן עתה דוקא. כל עיקר המנוחה, בעולם וביהדות, הוא רק מפני רבוי המאורות הזורחים ושופעים כאחת. הדרך הישנה של בחירת אחד הדרכים, ללכת בה במתון, לא תקום ולא תהי'[33]. יותר ויותר מזה נתגדלנו ונתפתחנו. לתפוס כללות הדרכים כולם ולאגדם במנוחה שלמה ובטוחה, היא התחלת הדרך של הפיכת ע' דעור לאלף דאור, הכתוב בתורתו של ר'[34] מאיר, [בראשית רבה כ, יב: בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב "כתנות אור" באל"ף, במקום "כתנות עור" בעי"ן] שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו [על פי עירובין יג] ולא נסוג אחור גם מלמוד תורה מאחר באותה שעה שרכב על הסוס בשבת, [חגיגה טו: רבי מאיר למד תורה מרבו אלישע בן אבויה ("אחר") כשזה רכב על סוס בשבת] ולא נמנע מלהכניסו בנורא כדי להביאו לחיי העוה"ב[35]. [חגיגה טו: לאחר מותו של "אחר" אמר רבי מאיר שמוטב שיידון בגיהנום ויבוא לעולם הבא, ועלה עשן מקברו; ורבי יוחנן אמר שיוציאו משם, ופסק העשן] אמנם "אחר" אחד וגדול חד הוה גבן, שנצח ר' יוחנן ופסק עשן מקברו, אבל את ה"אחרים" הרבים אשר בקרבנו אותם נקלה בנורא למען הביאם לחיי עולם, להתם סיגיהם ולהעלות המובחר שבהם לתוך אגודת החיים, ולא ידח ממנו נדח. [על פי שמואל ב יד, יד] וכמדומה שבאחד השיחים כבר המתקנו סוד ע"ד עבודת התקון של הנשמות העשוקות והנדחות של דורות שעברו, הראויה ומחויבת לצדיקי הדורות, ועבודת הקודש הזאת אין ראוי לזנח באחרית הימים, כי נשמותיהם של רשעים הנן מזיקי עלמא, וכשהם מתתקנים חוזר העולם כולו ונבנה בהדרו.

הנני בכל לב מצפה ליום אשר יאיר אור כבודו בספריו כולם כלולים בהדרם, ויה"ר[36] שיתאספו בעלי אסופות רבים [על פי קהלת יב, יא; כאן: חכמים שיתחברו יחד] והיו עמנו באגודה, לעבוד בכרם בית ישראל בחכמה ע"ד האמת.

והיה ז"ש[37] וברכת ד' על עמו, כנה"י[38] ונפש ידי"ע[39] דוש"ת[40] באה"ר[41],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. אד"ר – אדר ראשון
5. תרס"ח – השנה תרס"ח (1907/1908)
6. לכ' – לכבוד
7. ידי"נ – ידיד נפשי
8. מו"ה – מורנו הרב
9. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אבד"ק – אב בית דין קהילת
11. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
12. שלו' – שלום
13. כ"ג – כבוד גאונו
14. עכ"פ – על כל פנים
15. כת"ר – כבוד תורתו
16. ע"י – על ידי
17. בע"ה – בעזרת השם

18. ע"פ - על פי
19. בל"נ - בלי נדר
20. שי' - שיחיה
21. שהו"ל - שהוציא לאור
22. הו"ל - הוציא לאור
23. בכ"ז - בכל זאת
24. מאה"ק - מארץ הקודש
25. מ"מ - מכל מקום
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. הבעש"ט - הבעל שם טוב
28. ז"ל - זכרונו לברכה
29. ג"כ - גם כן
30. יהי' - יהיה
31. ע"ד - על דבר
32. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
33. תהי' - תהיה
34. ר' - רבי
35. העוה"ב - העולם הבא
36. ויה"ר - ויהי רצון
37. ז"ש - זה שלום
38. כנה"י - כנפשו היקרה
39. ידי"ע - ידידו עוז
40. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
41. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קכ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

הרב קוק מביע עוגמת נפש על כתביו, שקיווה שאחיו יוציאם לאור. האח רמז שסגנונו אינו מלוטש, ודימה זאת לשגיאות של ר' פנחס הכהן לינטופ. הרב קוק משיב שהסגנון החדש בענייני חכמה עתיד לחלוף, כי פזיזות וקלות דעת מוטבעות בו, ויבוא סגנון של כובד ראש ויראת שמים. אם האח אינו רוצה להוציא את המאמרים, הרב קוק מבקש להחזירם. הרב קוק גם שואל על הדפסת תיקוני הזוהר.

עיקרי הדברים

- ויכוח על סגנון הכתיבה של הרב קוק.
- ביקורת על סגנון הספרות החדשה.
- הוצאת המאמרים ו'תיקוני זוהר'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו אד"ר[4] תרסח.

אח יקר ואהוב מר שמואל [אחיו של הרב קוק, ר' שמואל] שליט"א[5], שלו'[6] וברכה.

זמן רב עבר ואנכי לא כתבתי לך מאומה. קצת גרמה זה טרדת נפשי בכמה ענינים הסובבים אותי. אמנם סניף יש כאן [חלק נוסף יש כאן] ג"כ[7] קצת עגמת נפש שיש לי ע"ד[8] הכתבים, [על דבר כתבי היד ששלח לאחיו כדי להוציאם לאור] אשר חשבתי שעל ידך יראו אור, והנני רואה שטעיתי בחשבוני. ונתעוררתי לזה ביותר אחרי רואי שאתה רומז לדמות את מה שאין הסגנון מלוטש אצלי, לפי דעתך, לאותם השבושים שבשפה של הרפ"ל[9] שי'[10], ואתה חושב שכל מה שאינו מסוגנן לפי הטעם של הספרות החדשה זאת היא שבשתא. [שיבוש, טעות (ארמית)] ואנכי יודע, כי לא תאריך הרבה ממשלת הסגנון החדש בענייני חכמה חשובים. כי פזיזות וקלות הדעת קבעו עליה אות קין, [סימן קלון (על פי בראשית ד, טו)] והיא עומדת להיות עוברת מן העולם, ותחתיה תקח מקום צורה שכובד ראש ויראת שמים מיושבת חקוק עליה. וזה הוא נימוקי, [וזה טעמי] בזה שאני משאיר ממה שנראה לצעירים מגומגם. - עכ"פ[11] אם אין חפצך, או אין ביכלתך, להו"ל[12] את המאמרים המעטים, תטיב נא לשלחם בחזרה לי, ואמצא בהם חפץ לעיין בהם לכה"פ[13] לתועלת עצמי, לזרזני על אותן הבקשות הטובות הכלולות בהן.

ומה נעשה עם התקו"ז[14], היש תקוה שיהי'[15] נדפס?

כתוב נא יקירי מכל אשר עמדך לטובה ולברכה. והשי"ת[16] יצליחך ויברך אותך בכל טוב ואושר, כתקות אחיך דור"ש[17] וטובך כה"י[18],

אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. אד"ר - אדר ראשון
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. ג"כ - גם כן
8. ע"ד - על דבר
9. הרפ"ל - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות פ, ל (למשל: פנחס + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שי' - שיחיה
11. עכ"פ - על כל פנים
12. להו"ל - להוציא לאור
13. לכה"פ - לכל הפחות
14. התקו"ז - התיקוני זוהר
15. שיהי' - שיהיה
16. והשי"ת - והשם יתברך
17. דור"ש - דורש שלום
18. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קכד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר שני תרס"ח - יפו **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

הרב קוק מורה להתחיל בהדפסת כתביו, ולשפר את הסגנון אחר כך. הרב קוק מצטער על מכתבו לאלכסנדרוב שפורסם, אבל המבינים יכירו את רוחו. הרב קוק מתאר את דרכו: עליו לחשוב הרבה ולכתוב מעט, מתוך פנימיות ובלי שעבוד לחוץ. לדבריו אינו 'איש מלומד', אלא מחונן בכישרון מקורי שצריך להתפשט בחופש.

עיקרי הדברים

- הדפסת הכתבים.
- פרסום המכתב לאלכסנדרוב.
- תיאור עצמי: כישרון מקורי ולא למדנות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' אדר ב' תרס"ח[4].

אחי אהובי מר שמואל [אחיו של הרב קוק, ר' שמואל קוק] שליט"א[5].

שלו'[6] וברכה.

ב"ה על החוה"ש[7] אשר עמנו,

ע"ד[8] ההדפסה, ראוי להתחיל, איך שיהי'[9], הגליון הראשון אין חשש שיהי'

כמו שהוא, ואח"כ[10] אולי תוסף לי הרחבת הדעת, ע"י[11] ראיית הנדפס, להיטיב יותר את הסגנון.

ע"ד מכתבי אלכ', [ככל הנראה האגרות שכתב הרב קוק לר' שמואל אלכסנדרוב, שפרסם אותן] ג"כ[12] נצטערתי, וכן נצטער ע"ז[13] ידידנו ר"ב לוין נ"י[14]. מ"מ[15] אין חשש, כי המבינים באמת יבדילו, ויכירו את רוחי כמו שהוא בעה"י[16], ומבלתי-מבינים א"א[17] להזהר וא"צ[18] כ"כ[19] להזהר.

הרבה מעכב עלי, לעשות ולכתב, העול הגדול, המעשי והעיוני, שמוטל עלי. יחנני ד' בחופש הרעיון, להעמיד כל דבר וענין לזמנו ולמקומו, כדי שאוכל להועיל באמת במיעוט החיל, אשר מיד ד' נפל לי חבל. [על פי תהלים טז, ו] אבל אני צריך לחשב הרבה מאד, ולפעול ולכתב רק מעט מן המעט, תמצית קטן הכמות, אז הדבר מתוקן לכה"פ[20] ברוחי. והמצב מכריחני לדבר, ולפעול, ולפעמים ג"כ[21] לכתב, ע"פ[22] התעוררות של דחיפה מן החוץ, וע"ז[23] אינני בעל כשרון כלל, כי אינני איש מלומד, ולא עשיתי חיל בכחי כלל, כ"א[24] מחונן מאת ד' בכשרון מקורי, אבל הוא צריך דוקא להתפשט בפנימיותו בבטחה גמורה, בלא שום שעבוד אל החוץ. וכשיתגלמו דברי שבכתב ע"פ זאת התכנית, הנני רואה שסוף כל סוף יעשו פרי ויהיו לברכה, בחסד עליון ב"ה. ואם אכביד עליהם את יד ההתלמדות והמלאכה, איני יכול לעשות מאומה, ברב עניי וחדלת ידיעתי.

חפצתי מאד לדעת מה המה הענינים שכ"כ[25] יטרידוך. יברכך ד' בכל טוב והיית לאיש מצליח עושה חיל ומלא רצון וברכה, כנפשך היקרה ונפש אחיך אוה"נ[26],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. החוה"ש - החיים והשלום
8. ע"ד - על דבר
9. שיהי' - שיהיה
10. ואח"כ - ואחר כך
11. ע"י - על ידי
12. ג"כ - גם כן
13. ע"ז - על זה
14. נ"י - נרו יאיר
15. מ"מ - מכל מקום
16. בעה"י - בעזרת השם יתברך
17. א"א - אי אפשר
18. וא"צ - ואין צריך
19. כ"כ - כל כך
20. לכה"פ - לכל הפחות
21. ג"כ - גם כן
22. ע"פ - על פי
23. וע"ז - ועל זה
24. כ"א - כי אם
25. שכ"כ - שכל כך
26. אוה"נ - אוהבך הנאמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אייר תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב, אב בית דין דרבנט (כעת בירושלים)

הרב קוק מודה על מחזור הפיוטים לספרדים עם הפירוש 'אהלי יעקב', ומשבח את כינוס שירי הקודש הקדמונים. הרב קוק מסרב לכתוב הסכמה מתוך ענווה, ומצרף הערות. בין היתר הרב קוק מציע לגרוס 'דגולה' במקום 'סגולה', ומבאר את שלושת יסודות התשובה: חרטה, עזיבה וקבלה להבא, ואת המשמעות של 'יעיד עליו יודע תעלומות'.

עיקרי הדברים

- שבח למחזור 'אהלי יעקב'.
- הערות לפיוטים.
- יסודות התשובה ו'יודע תעלומות'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אייר תרס"ח[4].

שלו'[5] רב, מריבון טב [מאדון הטוב (ארמית)] לכבוד מר ידי"נ[6] גברא רבא ויקירא הרב הגאון עוטה אורה, כליל תפארת, מלא וגדוש, בנגלות וגנוזות, עמוס בתורה ויראת ד' טהורה, כקש"ת[7] מוהר"ר[8] יעקב שליט"א[9], אבד"ק[10] דרבנד [הרב יעקב יצחקי, רבה של דרבנט שבקווקז, שעלה לירושלים] והגלילות, וכעת אוה למושב לו עיר עז לנו ירושלים עיה"ק[11] תובב"א[12].

שלו' רב בכפילא כדאמרו רבנן. [שלום כפול, כמו שאמרו חכמים]

יקרת ימין מר ידי"נ שליט"א, בצירוף המחזור היקר עם פירושו הנפלא "אהלי יעקב", [פירושו של הרב יעקב על מחזור הספרדים] לשמחת לבבי קבלתי. ומה רחב לבבי בגילה ורינה, לראות את מעשי ידי כתר"ה[13] להתפאר. מה רב טובו אשר יעשה בזה לבית ישראל, וקהילות קודש הספרדים ד' עליהם יחיו, בהאירו אור יקרות על כל הפיוטים הקדושים, אוצרות אור וקדושת אמת משנים קדמוניות. ומה יקר הוא אוצרו הטוב, אשר קבץ את השירים היקרים משרי קודש הקדמונים, אשר היו פזורים זה בכה וזה בכה, ועתה הנה הכל שולחן ערוך מלא ברכת ד', מוכן לכל החפץ בעת רצון לדלות פנינים ממעמקי לב עמוק. זכות הרבים תהי'[14] תלוי' בו עדי עד.

ואשר דרש ממני כתה"ר[15] לבא בהסכמה על ביאורו היקר, קטנתי מאד ממדה זו, כי דברי קדשו כולם חביבים ויקרים, מעידים על טהרת לבב אומרם, ועל ידיעתו הרחבה בכל מקצעות התורה, ואנכי הצעיר ושפל אנשים, מה כחי לשבח את השבח המגיע לכתבים כאלה, המפיקים אור וזוהר כמראה הבזק וכעין החשמל [יחזקאל א, יד; א, ד] לחמדת עינים ותאות כל נפש.

אין לי כ"א[16] לחתום בברכה, יאריך השי"ת[17] ימי כתר"ה ושנותיו בטוב ובנעימים, ותוסיף עוד ידו לתת לנו מטעמים מפרי תבונתו, להאיר עיני רבים, ותחזינה עינינו בשוב לציון גאולים, ובעמד הכהן לאורים ולתומים, [עזרא ב, סג] ושרי קודש שיר חדש ישאו בגאון שם ד' בבית נכון ונשא, ויוסיפו ענוים בד' שמחה,

[ישעיהו כט, יט] ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו בשמחת הר קדשו, כנפשו היקרה ונפש ענוד באהבתו, מציק לפניו מעומק לבו את ברכתו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם ד' אלה, גוי קדוש על אדמת הקודש פה עיר הקודש יפו והמושבות תובב"א.

הנני מליט בזה איזה הערות. אמנם מפני הטרדא א"א[18] לי כעת לעבור על כל ד"ק[19], ואם יהי'[20] בחפץ ידי"נ יואיל נא להודיעני, ובהמשך הזמן, אשר יזמין השי"ת מדי עברי, קמא קמא אשלח לידי כתר"ה, ויוכל לעשות בהם כחפצו הטהור.

ידי"ע[21] הנ"ל[22]

דף ד' ע"א[23]. בפזמון "קמתי באשמורת" לרמב"ע[24]: [סליחה לרבי משה אבן עזרא] "ונפשי שחרחרת" פי'[25] באה"י[26], [פירש ב"אהלי יעקב"] כי החטאים פוגמים בנפש. ואם כי הדבר ודאי אמת, אבל לענין פשט כונת הסלח נלע"ד[27], שהוא הציור הפשוט, שנפשו עצובה ושחורה בקדרות רעיון ועצב, כלבוש שחורים, המורים על אבל ועוצב, ובזה הוא מבטא ענין של חרטה על החטאים, שהוא אחד מעקרי התשובה כמש"כ[28] ר"י בשע"ת[29]. [כמו שכתב רבנו יונה ב"שערי תשובה"]

"ותן כקדם סגולה". הגיה כת"ר[30] "ותחילה", אבל אין הלשון נושא עליו צחות השיר. ואולי צ"ל[31] "דגולה", שהיא כנס"י[32] הדגולה מכל העמים, כמו שאנו אומרים על הקב"ה[33] "דגול מרבבה". [שיר השירים ה, י] וכה"ג[34] דשבת פ"ח, דנמשלה כנס"י לתפוח משום דכתיב "כתפוח בעצי היער" [שיר השירים ב, ג; שבת פח] על הקב"ה, וי"ל[35] דחביבא לי' להביא מדרשא, שהשבח הנאמר אצל הקב"ה ראוי להאמר על כנס"י, יותר מקרא ד"ריח אפיך כתפוחים" ומיושב קוהת"ו[36] שם ד"ה[37] פריו. ולקמן ד' ט"ו א', בפיוט "אראלי מעלה" אי' "דגולי סגולה", והעיר יפה שם כת"ר ע"ש[38] "איומה כנדגלות", ע"כ[39] קרובה היא הגהה זו לע"ד[40], ומקיימת יפה את צלצול החרוז בנקודותיו, כשיר משובח ונאות לרוח השיר.

שם ע"ב[41] "בן אדם". פי' כת"ר, ד"ישראל נקראים אדם" "אתם קרויים אדם", ויש להם תשובה. יל"ה[42] דהלא תשובה מועלת אפילו בב"נ[43], ונוה תוכיח, כמ"ש[44] חז"ל[45] שהם קרובי תשובה. ואולי י"ל[46], דדוקא על עבירה דחמס מהני תשובה, דמתקן בזה את הלאו ע"י[47] ההשבה, ולא בשאר עבירות, שא"א[48] לתקן העבר. אלא דלפי"ד[49] רש"י[50], עירובין ס"ב אי' ד"ה לא, דגבי ישראל כתיב והשיב את הגזילה, אבל בעכו"ם[51] לא כתיב השבה כו'[52], א"כ[53] גם בגזל מן הדין אין שייך תיקון, כיון שהעשה לא קיימא עלייהו לנתוקי ללאו, ומ"מ[54] חזינן דבידי שמים מהניא תשובה. אלא שהתוס'[55] השיגו ע"ד[56] רש"י, וס"ל[57] דב"נ[58] ג"כ[59] חייב להשיב, וי"ל דאה"נ[60] מחולק חמס משאר עבירות, דלא שייך בהו תיקון, ואפי'[61] לד' רש"י י"ל ע"פ[62] דברי רד"ק[63], דהקב"ה[64] מקפיד על החמס בב"נ יותר משאר עבירות, מפני שהוא נוגע יותר לישובו ש"ע, וא"כ[65] י"ל דכיון דשבו בפועל, ונתקן ישוב העולם, שוב אין הקב"ה נזקק להם לענשם בעוה"ז[66], ומ"מ י"ל דבעוה"ב[67] עוד עונם בם. אבל הלא ידוע דאדה"ר[68] וקין תרח וישמעאל עשו תשובה ונתקבלו, והתוס'[69] ע"ז[70] גי' ועוד כ"מ[71] כתבו דבני אדם מקרי ג"כ ב"נ[72], כלומר בני אדה"ר[73], ומשו"ה[74] נקרא יחזקאל בן אדם, כד' האריז"ל[75] בלקו"ת[76], משום שהי'[77] ממש

בנו של אדה"ר משורש קין, וכ"ה בגילגולים פכ"ג[78], וי"ל דה"נ[79] אמר בן אדה"ר שעשה תשובה, וראויים כל תולדותיו ללכת בעקבותיו ולשוב אל ד' ורפא להם.

ד' ה' ע"א, "רחץ וטהר". ראוי להשלים עם ד' כת"ר, כשם ששם אמרו לו שהוא דבר קל, - והריוח מרובה, שרק ע"י הרחיצה הקלה ישיג רפואה שלמה, ה"נ[80] התשובה היא קרובה מאד וקלה, כעדות תוה"ק[81] "כי קרוב אליך הדבר מאד", והריוח גדול מאד רפואה שלמה לגוף ולנפש ולכל העולם כולו, כדחז"ל[82] בשלהי יומא, שאפי'[83] אחד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו ומביא רפואה לעולם, וכמשל הר"י[84] בשע"ת ע"ד התפוסים ע"י עון למלכות, שהשאיר להם מחתרת פתוחה, והי'[85] הקצף גדול על מי שלא ברח, כיון שראה המחתרת פתוחה לפניו, ש"מ שרצון המלך להנצל על ידה בנקל, כי חפץ חסד הוא.

שם, "מאסונים". העיר כת"ר שנקט יראת העונש, משום דלאו כולי עלמא גמירי לאחוז בתשובה מאהבה ומיראה עילאה, וכהא דקיי"ל[86] דברכות וקללות או אזהרות ועונשים נקראים ומתרגמים, מגילה כ"ה ב' ולא חיישינן דלמא אתו למיעבד מאהבה ומיראה. ומ"מ י"ל דאסונים כולל ג"כ האסון היותר גדול של הריחוק מקרבת ד' ב"ה שהוא הטוב האמיתי, א"כ הוי בכלל יראת אמת הבאה מאהבה.

ד' ו' א'. "אתה יודע רזי עולם". לא אמנע מהציג מה שפרשתי לע"ד בנוסח זה, שהוא מובא ג"כ בהקדמה לוידוי "על חטא", ולכאורה אינו כ"כ[87] מענין וידוי. אלא דבאמת עקרי תשובה הם שלשה, כדי הר"י בשע"ת, חרטה על העבר, ועזיבת החטא מהמחשבה והרצון בהוה, וקבלה על להבא, ולפי"ד[88] הרמב"ם[89] בריש ה' תשובה נראה שמצות וידוי הוא שיאמר אלו הענינים של החרטה העזיבה והקבלה, וכלשון הוידוי שהוא ג"כ בירושלמי שלהי יומא, אמנם בבבלי לא נזכר שבכלל מצות וידוי הוא שיאמר עניני התשובה לחלקיהם כי"א "אבל אנחנו חטאנו", כדאמרי' ביומא פ"ז ב' ש"מ עיקר וידוי האי הוא, וע"כ[90] לא מצינו במטבע התפילות של הקדמונים הקבוע לכל ישראל מפורש פרטי חרטה עזיבה וקבלה, כי"א הזכרת החטא שהוא ענין הרחבה ל"אבל אנחנו חטאנו", ונראה דהפרטים ע"פ הבבלי הם בכלל תשובה שבמחשבה ולא בכלל מצות וידוי. ולפי"ז[91] צ"ע[92] למה פסק הרמב"ם, שצריך שיאמר אלו הענינים. ואולי י"ל שחילק בין יחיד לציבור, דבירו' וכן ברמב"ם[93] הוא לשון יחיד, וכדאמרי' בברכות י"ב ב' למען תזכרי ובושת דילמא ציבור שאני, וי"ל דה"נ יש להקל גבי ציבור בהזכרת החטא בעלמא יותר מיחיד, שצריך ג"כ לפרש פרטי התשובה בוידויו, והכי שפיר לן שלא לאפושי במחלוקת בין התלמודים כמה דאפשר. וי"ל דמ"מ רמוז כאן כל שלשת דרכי התשובה בוידוי, דהנה החרטה כבר כתב הר"י בשע"ת דאינה דומה לפי מה שהחטא גדול בעיניו, שהרי הפסד דינר ג"כ קשה בעיני האדם ומתחרט ע"ז ומ"מ אינו דומה חרטתו למי שאבד כל הונו בענין רע, וק"ו[94] הנשמה היקרה כבודה בת מלך ממ"ה הקב"ה, א"כ א"א שתהי'[95] חרטה גמורה כדינה כי"א אם ידע האדם כמה החטא פוגם, וכאשר באמת פגמי החטא עולים הם למעלה בסדרי העולמות והנשמות כולם, דחד בחד סביך, ע"כ אמתת צורת החרטה אינה גלויה כי"א ליוצר בראשית ב"ה, שהוא לבדו יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי, ויודע עד היכן שפע החיים של כל חי נפגם ע"י סתימת החטאים, ועל פיהם ראוי שתהי' עמוקה החרטה, ולענין העזיבה כן לא יוכל האדם לדעת את לבבו בעצמו, כי ישנן מחשבות נעלמות שאפילו בעל

המחשבה לא ידע אותה, ולפעמים היא מתגלה ע"י התעוררות מן הצד ואתגלי בהתתא, אמנם יוצר האדם חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב צריך שיהי'[96] ענין העזיבה על דעתו העליונה ב"ה. ולענין הקבלה להבא הלא צריך לקבל לעמוד בפני החטא גם אם יזדמנו סבות מזיקות ומעוררות את כח הרע בנפש, מ"מ[97] יהי' גיבור לעמוד בפרץ, ואיך ידע האדם כמה גדול הוא הכח העתיד לבא עליו בתור נסיון, אלא יודע תעלומות אשר "אין דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך", אתה יודע כל העתידות, וע"פ[98] כל האופנים העתידים החקוקים בידיעה העליונה תבא הקבלה על להבא להתגבר על יצרו ולהמנע מן החטא. וזהו ענין "יעיד עליו יודע תעלומות" האמור בהר"מ[99]. וכללו כאן ברמיזה ג' תוכני התשובה לצאת ידי הירושלמי גם בוידוי הנאמר בדיבור.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אבד"ק - אב בית דין קהילת
11. עיה"ק - עיר הקודש
12. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
13. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
14. תהי' - תהיה
15. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
16. כ"א - כי אם
17. השי"ת - השם יתברך
18. א"א - אי אפשר
19. ד"ק - דברי קדשו
20. יהי' - יהיה
21. ידי"ע - ידידו עוז
22. הנ"ל - הנזכר לעיל
23. ע"א - עמוד א
24. לרמב"ע - לרבי אברהם אבן עזרא
25. פי' - פירוש
26. באה"י - באהבה יתירה
27. נלע"ד - נראה לעניות דעתי
28. כמש"כ - כמו שכתב
29. בשע"ת - ב"שערי תורה" (שם מוסד)
30. כת"ר - כבוד תורתו
31. צ"ל - צריך להיות
32. כנס"י - כנסת ישראל
33. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
34. וכה"ג - וכהאי גוונא
35. וי"ל - ויש לומר

36. קוהת"ו – קושיית התוספות
37. ד"ה – דיבור המתחיל
38. ע"ש – עיין שם
39. ע"כ – על כן
40. לע"ד – לענ"ד דעתי
41. ע"ב – עמוד ב
42. יל"ה – יש להעיר
43. בב"נ – בבני נח
44. כמ"ש – כמו שכתב / כמו שנאמר
45. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
46. י"ל – יש לומר
47. ע"י – על ידי
48. שא"א – שאי אפשר
49. דלפ"ד – דלפי דעתי
50. רש"י – רבי שלמה יצחקי
51. בעכו"ם – בעובדי כוכבים ומזלות
52. כו' – וכולי (וכן הלאה)
53. א"כ – אם כן
54. ומ"מ – ומכל מקום
55. שהתוס' – שהתוספות
56. ע"ד – על דבר
57. וס"ל – וסבירא ליה
58. דב"נ – דבן נח
59. ג"כ – גם כן
60. דאה"נ – דאין הכי נמי
61. ואפי' – ואפילו
62. ע"פ – על פי
63. רד"ק – רבי דוד קמחי
64. דהקב"ה – דהקדוש ברוך הוא
65. וא"כ – ואם כן
66. בעוה"ז – בעולם הזה
67. דבעוה"ב – דבעולם הבא
68. דאדה"ר – דאדם הראשון
69. והתוס' – והתוספות
70. ע"ז – על זה
71. כ"מ – כל מקום / כל מה (ש...)
72. ב"נ – בן נח / בני נח
73. אדה"ר – אדם הראשון
74. ומשו"ה – ומשום הכי
75. האריז"ל – האר"י זכרונו לברכה
76. בלקו"ת – בליקוטי תורה
77. שהי' – שהיה
78. פכ"ג – פרק כ"ג
79. דה"נ – דהכי נמי (שכך גם)
80. ה"נ – הכי נמי (כך גם)
81. תוה"ק – תורתנו הקדושה
82. כדחז"ל – כדברי חכמינו זכרונם לברכה

83. שאפי' - שאפילו
84. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
85. והי' - והיה
86. דקיי"ל - דקיימא לן
87. כ"כ - כל כך
88. ולפי"ד - ולפי דעתי
89. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
90. וע"כ - ועל כן
91. ולפי"ז - ולפי זה
92. צ"ע - צריך עיון
93. ברמב"ם - ברבי משה בן מימון
94. וק"ו - וקל וחומר
95. שתהי' - שתהיה
96. שיהי' - שיהיה
97. מ"מ - מכל מקום
98. וע"פ - ועל פי
99. בהר"מ - ב + הר"מ: הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אייר תרס"ח - יפו **נמען:** הרב אביגדור רבלין

הרב קוק מתנצל על שלא כתב ומודה על 'דורות הראשונים'. הרב קוק מעיר שרוחו של המחבר שונה מרוחו: הספר 'לבוש קרבות', ואילו הרב קוק איש שלום מזרע אהרן. עם זאת הרב קוק מעריך את הספר ואת מחברו. הרב קוק תומך בביקור של המחבר בארץ, אבל ב'שערי תורה' ביקשו לדחות את הנסיעה מחמת דוחק כספי.

עיקרי הדברים

- הבדל השקפה עם מחבר 'דורות הראשונים': קרבות מול שלום.
- 'ברית השלום' של בני אהרן.
- ביקור מתוכנן בארץ ישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אייר תרס"ח[4].

ידי"נ[5] וחביבי הרב הנעלה בתוי"ר[6], כבוד אומר כולו, מוהר"ר[7] אביגדור ריבלין שליט"א[8], שלו'[9] באה"ר[10] וכט"ס[11].

זה לי זמן כביר, ידידי, שלא כתבתי לו, גם נתחייבתי תשובה על מכתבים רבים שלא עניתיו, וכל אלה יוכל לזקוף בטח רק על חשבון טרדותי המרובות. וחולשתי הגורמת שהטרדות הנן מיגעות, ופעמים רבות נחשב לחשבון גדול אפילו כתיבה קלה וקטנה. יאמין לי אהו"נ[12], שלא יזוז זכרו הטוב ואהבתו הנאמנה מלבבי, ותמיד זכור נזכרהו באהבה ובחבת אמת.

כמדומה לי ששכחתי מלהודות לכת"ר[13] על ספרי "דורות הראשונים" [ראו (כרך א', אגרת קג)] שהוא"ל[14] המחבר הגנ"י[15] לשלחם אלי, בודאי ע"י[16] סיבוב כת"ר[17]. אמנם מסידור חליפות המכתבים הנני משער, כי רוחו שונה מרוחי, וכן אני רואה בסגנון הספר. הוא לבוש קרבות מראש עד רגל, אמת שמלחמת ד' הוא נלחם, ואנכי הנני איש שלו' ורודף שלו', אפילו במקומות כאלה שרב בנ"א[18] אינם מעלים על דעתם שגם שם נמצאהו, אבל כך היא מדתי, וביחוד דמזרעא דאהרן קא אתינא, [ומזרעו של אהרן אני, האוהב שלום ורודף שלום (אבות א, יב)] שברית השלו'[19] נאמנת לו. ע"כ[20] כמדומה לי שאיני מוכשר לסגל לי את קישורו למחשבותי והלך-נפשי, החפצים להתגלות בפעולות על אדמת קדשנו. מ"מ[21] חשוב לי מאד ספרו ואישיותו. מי יתן וירבו הולכים בעקבותיו, אז מכולהון יחד, הדורכים כ"א[22] בשבילו, תסתיים שמעתתא להזהיר את זוהר הרקיע הפרוש על ראשנו מלמעלה.

הרעיון של ביאת כבודו לאה"ק[23], לראותה, ולראות את חיי עמנו ההולכים ופורחים בראשית אביבם על אדמת אבותינו, וממילא לראות ג"כ[24] את המוסד אשר בגללו הוא עובד, [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו, שר' אביגדור ריבלין אסף לו כספים] ואת עתידו אם יושפעו עליו כחות הגונים, הוא דבר נכון מאד. כמובן לא ילכו

הגבאים עמדו לבתי משפט ע"ד[25] ההוצאות, ואם ירצו שיסבול גם מצדו לחלקו אין הפשרה רחוקה, והענין שוה ורחוק מהפסד, וקרוב לשכר רוחני בודאי של ראית ארץ חמדתנו תובב"א[26].

אחתום בברכה וכט"ס, כנה"ר[27] ונפש ידי"ע[28] הנאמן באהבתו ודוש"ת[29] באה"ר.

הק' אברהם יצחק ה"ק

פליאה בעיני, שלא קבלתי המכתב הנדפס שהזכיר במכתבו. הנ"ל[30]

אחרי הכתיבה העירוני מהשע"ת[31], שלע"ע[32] ראוי לעכב הנסיעה, מצד דוחק קופתם הם, עד אשר ירוח להם ויודיעו.

המכתב הנדפס קבלתי. ובטול הקדושין א"צ[33] לכאן כלל, והיתר הנשתטית הוא פשוט, הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. בתוי"ר - בתורה ויראה
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. באה"ר - באהבה רבה
11. וכט"ס - וכל טוב סלה
12. אהו"נ - אהוב נפשי
13. לכת"ר - לכבוד תורתו
14. שהוא"ל - שהואיל
15. הגני"י - הגאון נרו יאיר
16. ע"י - על ידי
17. כת"ר - כבוד תורתו
18. בנ"א - בני אדם
19. השלו' - השלום
20. ע"כ - על כן
21. מ"מ - מכל מקום
22. כי"א - כי אם
23. לאה"ק - לארץ הקודש
24. ג"כ - גם כן
25. ע"ד - על דבר
26. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
27. כנה"ר - כנפשו הרמה
28. ידי"ע - ידידו עוז
29. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
30. הנ"ל - הנזכר לעיל
31. מהשע"ת - מהשערי תורה
32. שלע"ע - שלעת עתה
33. א"צ - אין צריך

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז אלול תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' אברהם בנימין קלוגר

הרב קוק מודה על חלק ב' של 'עבודת עבודה' מאת אביו של הנמען, ר' שלמה קלוגר, ומבטיח שישלחו לו אתרוג מהודר. המלחמה כעת אינה על אתרוגי קורפו, שכבר נודע שהם מורכבים, אלא על אתרוגי הנכרים בארץ ישראל שגם הם מורכבים, ועל זה כתב את הקונטרס 'עץ הדר'. עוד יש דיון הלכתי בדברי המגן אברהם על ספק דאורייתא ודרבנן ('דלא ליזלזלו').

עיקרי הדברים

- תודה על ספר 'עבודת עבודה'.
- אתרוגי הנכרים בארץ ישראל מורכבים - הקונטרס 'עץ הדר'.
- הלכה: ספק דאורייתא ודרבנן.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז אלול תרס"ח[4].

שנה טובה ומעוטרת לראש כי[5] ידי"נ[6] הרב הגאון המובהק, סועק"ה[7], גזע קודש, תפארת ישראל מו"ה[8] אברהם בנימין קלוגר שליט"א[9].

שלו'[10] רב וברכה וכוח"ט[11],

מכתב כתר"ה[12], עם הספר הקדוש דמרן אבוה דמר ה"ג נ"י[13], עבודת עבודה ח"ב[14], [ספרו של רבי שלמה קלוגר, אביו של הנמען] לנכון הגיעני. ואין בפי די תודה על המתנה הקדושה הזאת, ממפלאות מעשה ידי אמן מאורן של ישראל מרן אביו זצ"ל[15] זי"ע[16]. אמנם נתאחרתי מהשיב, מצד היותי בקרית חוצות, במושבה רחובות, וסובב הלכתי ג"כ[17] במושבות האחרות הסמוכות, כדרכי בכל שנה לעת הבציר לפקח על המצות התלויות בארץ, מערלה וכלאים וכיו"ב[18], וזה גרם עיכוב התשובה. אמנם שלחתי להגיד לבעלי האגודה, שישלחו לכ"ג אתרוג הדור וטוב. אקוה שבודאי יקיימו דברי בעה"י[19]. אף כי שמעתי, כי שנה זו הי'[20] גידול האתרוגים הכשרים בכבדות, מצד איזו לקותא שנפלה באילנות, מ"מ[21] כפי האפשרי ודאי יבררו הטוב היותר אפשרי.

וע"ד[22] הקוני "פרי ע"ה", [קונטרס "פרי עץ הדר"; ראו (כרך א', אגרת מח)] הנה המכתב העקרי של מרן אביו גאון ישראל זצ"ל הדפיסו בלוח מיוחד זה מאז, והפיצו אותו ברבים, ובעיקר הענין עכשו פני המלחמה אינם כ"כ[23] על אתרוגי חו"ל[24], שכבר נתגלה קלונם שהם מורכבים, כ"א[25] על האתרוגים של הגויים אשר באה"ק[26], שגם הם הנם מורכבים, כדרך ההרכבה הנהוגה בחו"ל[27], ומ"מ[28] הם דוחקים את רגליהם של האתרוגים הכשרים ממטעי אחינו העובדים את אדמת הקודש, שע"ז[29] יחדתי הדיבור בקוני "עץ הדר", [חיבורו של הרב קוק על פסול האתרוג המורכב] שזה הי' עיקר מטרתי. ובאמת אם יחזיקו במעוז כשרות האתרוגים כל גדולי עם די יהי'[30] מקור נפתח ע"י[31] אה"ק[32], וע"י[33] אחינו העובדים את אדמתה, לקיים את המצוה כמאמרה בכללות ישראל, מה שאם נעזוב את הענין - המכשול הולך ורב, ע"כ[34] אין שיעור לגודל

המצוה להחזיק דוקא את אחינו העוסקים הכשרים. ואין לזה ענין כלל מה שכתב הגאון מבערעזאן [הרב שלום מרדכי שבדרון (מהרש"ם), רבה של בריז'אן] שליט"א ע"ד[35] אתרוגי קורפו, כי לא לזה אנו צריכים עכשו.

מאד הייתי חפץ להשתעשע עם כ"ג[36] באיזהו מקומן של שבחים בסה"ק[37] דמרן אביו מאוה"ג[38] זצ"ל, ובחיד"ת[39] דמר נ"י המחוברים עמו. אבל רבו עלי טרדותי כעת, והספר הק'[40] הוא עתה אצל הכורך, ולא אוכל לעיין בו עכשו.

כמדומה אני שראיתי בד' נ"ב[41], שמעיר ע"ד המובא במג"א[42], ע"ד דאורייתא ודרבנן הבאים בב"י[43], דמחמירים בספק דרבנן כ"ה דלא ליזלזלו, מהא דמחלקינן בין איסור לטומאה בתקרובות ע"ז[44] של אוכלין. ולע"ע[45] לא אוכל לרדת לסוף דעתו הק', שהרי במקום שהדברים מחולקים מטעם ודאי בין דין תורה לדרבנן ודאי ישנם חילוקים רבים, שאפילו בענין אחד מחמירים בצד דאורייתא שבו ומקילים בדרבנן, וא"ז[46] זילותא כלל. למשל בריש מ"ק[47], [מועד קטן ב] דמחלקינן אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא, ע"כ מתירין בב"י כמה עניני תולדות בשעה שאנו אוסרין את האבות, וכה"ג[48] בכ"מ[49] שניכר שעושה בדרך שאין בו איסור תורה ונשאר איסוד"ר[50]. כה"ג[51] דכתובות ס' ע"א[52] מתקן כלאחר יד הוא, בהא דממעכן ברגלו, ול"ג רבנן, והרי ניכר שהאיסור דאורייתא אסור, שאסור למעך כדרכו הקשקשין שעלו בצינור, וממעכן בשינוי ברגלו, א"כ[53] מראין הדברים שדאורייתא חמור מדרבנן ול"ח כלל משום זילותא דרבנן. והתם לא אמר כללא דידי' כ"א במקום ספק, שמתוך שאנו מחמירין בדאורייתא מכריעין אנו שנעשה הדבר באופן המביא חומר, וה"ז[54] כעין חזקה דמהני מענין לענין, כהא דמהני רובא גם לענין ממון דפדיון הבן משום שהוחזק לשאר מילי, וכד' המקנה הידועים וכה"ג טובא. והיינו שאנו מכריעין ע"י פעולתנו את הענין לצד ודאי, וכשמברך ג' ברכות הוא מחזיק עי"ז[55] שלא בירך עדיין, וכיון שלא יברך הטוה"מ[56] הוא מזלזל בדרבנן, ול"ש[57] זה כ"א בחילוק של ספיקות ולא בעניני ודאי שהדינים מחולקים בהם. וכבר כתבתי שלע"ע[58] אין ת"י הס' הק' לראות מה אסיק בה מרן אביו רשכבה"ג[59] זצ"ל.

היום היו אצלי מהאגודה, וזירזתים עוד לשלח לכ"ג אתרוג כראוי לפי כבודו, ואקוה שיקיימו ורצון צדיק שי'[60] יעשה.

והנני חותם בברכת השנים ואה"ר[61], יעודדהו השי"ת[62] בישועתו וינוב בשיבה טובה, ויראה בנחמה ושמחה בכט"ס[63] מכא"ל[64], ונזכה להתראות בהר הקודש בשוב גאולים ברינה ושמחת עולמים, כנה"ר[65] ונפש דבק באה"נ[66] דוש"ת[67] מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. כ' - כבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. סועק"ה - סיני ועוקר הרים

8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. נ"י - נרו יאיר
14. ח"ב - חלק ב'
15. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
16. זי"ע - זכותו יגן עלינו
17. ג"כ - גם כן
18. וכיו"ב - וכיוצא בזה
19. בעה"י - בעזרת השם יתברך
20. הי' - היה
21. מ"מ - מכל מקום
22. וע"ד - ועל דבר
23. כ"כ - כל כך
24. חו"ל - חוץ לארץ
25. כ"א - כי אם
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. בחו"ל - בחוץ לארץ
28. ומ"מ - ומכל מקום
29. שע"ז - שעל זה
30. יהי' - יהיה
31. ע"י - על ידי
32. אה"ק - ארץ הקודש
33. וע"י - ועל ידי
34. ע"כ - על כן
35. ע"ד - על דבר
36. כ"ג - כבוד גאונו
37. בסה"ק - בספרים הקדושים
38. מאוה"ג - מאור הגדול
39. ובחיד"ת - ובחידושי תורה
40. הק' - הקטן
41. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
42. במג"א - במגן אברהם
43. בב"א - במהרה בימינו אמן
44. ע"ז - עבודה זרה
45. ולע"ע - ולעת עתה
46. וא"ז - ואין זה
47. מ"ק - מועד קטן (מסכת)
48. וכה"ג - וכהאי גוונא
49. בכ"מ - בכמה מקומות
50. איסוד"ר - איסור דרבנן
51. כה"ג - כהאי גוונא
52. ע"א - עמוד א
53. א"כ - אם כן
54. וה"ז - והרי זה

55. עי"ז - על ידי זה
56. הטוה"מ - הטוב והמטיב
57. ול"ש - ולא שייך
58. שלע"ע - שלעת עתה
59. רשכבה"ג - ראש כל בני הגולה
60. שי' - שיחיה
61. ואה"ר - ואהבה רבה
62. השי"ת - השם יתברך
63. בכט"ס - בכל טוב סלה
64. מכא"ל - מכל אשר לו
65. כנה"ר - כנפשו הרמה
66. באה"נ - באהבה נאמנה
67. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו תשרי תרס"ט - יפו **נמען:** ר' משה זיידל

הרב קוק מבקש לקיים קשר מכתבים קבוע בין 'יחידי הסגולה': צעירים יודעי תורה ושומרי מצוות שעוסקים במדעים. מטרת הקשר היא ספרות של 'שאלות ותשובות בהלכות דעות ואמונות', שתיכתב בידי חכמי תורה ולא בידי מי ש'שנו ופרשו'. הרב קוק מצטט שיר שלו על מחשבות שהופכות לספרים. ה'קולטורה הישראלית' עומדת עדיין 'כרחל נאלמה', ואירופה קיבלה את דבר ה' דרך הנצרות המלוכלכת. הרעיונות הישראליים אינם כבולים לחוקי ההתפתחות ויש בהם כוח קפיצה.

עיקרי הדברים

- קשר מכתבים קבוע בענייני דעות ואמונות.
- ספרות רוחנית בידי חכמי תורה.
- השיר 'ומנקודות מחשבותיי'.
- הקולטורה הישראלית מול אירופה והנצרות.
- כוח הקפיצה הרוחני, מעבר להתפתחות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו תשרי תרס"ט[4].

ידיד לבבי ונפשי, החכם השלם, מלא חמדה ותפארה בתו"י[5], מו"ה[6] משה זיידל נ"י[7], שלו'[8] רב לך ולכל אשר לך.

חבתך, יקירי, שאיננה זזה מלבבי, תזכירני תמיד את חובתי לכתב לך. אבל האוכל לצאת ידי חובתי, כפי אשר ימשכני לבבי, - בהחלט הנני מוכרח להשיב ע"ז[9] בשלילה. הנני בעל מלאכות רבות, המשפיעות כל אחת מהנה רגשות הסותרות זו את זו, והנני מוכרח תמיד לנוד מאחת לחברתה, [לעבור מאחת לרעותה] עד אשר לפרע את החובות, שהלב הפנימי כ"כ[10] עורג להן תמיד, לא ישאר עפ"ר[11] פנאי, וכשאני חולץ א"ע[12] מעט ממסגרותי [משחרר את עצמי מעט מעיסוקיי] לשלם, הנני מוכרח לעשות פעולתי בחפזון, עד שאיני מוצא קורת-רוח שלמה בסגנון דברי. מ"מ[13] על כל תכסה אהבה נאמנה. [על פי משלי י, יב: "על כל פשעים תכסה אהבה"]

ובאמת מאד הנני משתוקק, שיהי'[14] דיבור של חבה מצוי בין חבורתנו, בין יחידי-הסגולה [היחידים המיוחדים, בעלי הנפש המעולה] המבינים ומרגישים שיש לנו עבודה רוחנית עזה, חדשה וגדולה. המקצעות הרוחניים שבתורה מוכרחים הם שיעבדו, באותו המרץ שנעבדו ושצריכים להעבד המקצעות המעשיים שלה, - זהו הלא פתגמי העתיק. [כלומר: זה דבר ידוע מכבר, "פתגם עתיק"] ומשא-ומתן ושאלות ותשובות בהלכות דעות ואמונות [בענייני אמונה והשקפה] צריכים להיות נכתבות, בסברא ברורה בלב מתנה [בלב שקט ונינוח] וברוח דעה וגבורה, דוקא מחכמי-תורה הקבועים באהלה; [דווקא מתלמידי חכמים שקבועים בלימוד התורה] למרות מה שאם הדור כותב איזה דבר בזה, הכותבים הם ע"פ[15] רוב אותם ששנו ופרשו, [שלמדו תורה ועזבו את דרכה (על פי

[פסחים מט)] אותם שחיי ההפקר, לכל הפחות ביחס להכרת אורה של תורה, כבר סתמו להם את דרך החופש של הכרת אור הגנוז, החי וקיים עדי עד, שבאוצר חיים של ישראל.

ואלה השאלות ותשובות יעמדו לנו בדורנו זה במערכה אחת עם כל השאלות ותשובות של גאוני הדורות, המלאים פרטים מעשיים בבירור הצד המעשי של היהדות שגם הוא הנהו יסוד נכבד ושדה-תבואות, [ושדה שמוציא פירות] אבל הצד הפנימי, המוחי והליבי, הלא הוא עולה עליו, מאיר אותו ומחיהו.

ע"כ[16] הייתי חפץ מאד לקבע קורספונדנציה [חליפת מכתבים] קבועה עם כל השרידים [היחידים שנותרו] של נבוני הצעירים, יודעי תורה ואוהביה, נוצרי אמונים ושומרי תורה ומצות, ועסוקים במדעים באופן הגון ומזורז, ומנן ומנייהו תסתיים שמעתתא [ומאתנו ומהם תתברר ההלכה (ארמית)] בע"ה[17], להחל ספרות הגונה רוחנית ופוריה, במקצע העזוב של הלכות הדעות והאמונות, בבירור גמור, "בשרא שמינא אפתורא דדהבא". [בשר שמן על שולחן של זהב (ארמית): דבר טוב בכלי נאה]

ולפי גודל הענין כך גדולות הן המניעות, המעכבות את יסוד דבר זה. ומ"מ[18] אינני מתיאש, ותוחלתי לד' היא, [ותקוותי לה'] הנותן לנו אור עולם באוצר חיים, שעוד יזכני לכונן חפצי. וע"י[19] עזרתכם, אחי האהובים, אתה ואהובנו הרבמ"ל[20] שי'[21], וסיעת מרחמיכם [וחבורת האוהבים שלכם] משם, ומפה כל חלוץ אשר רוח ד' עמו יקום ויתן לנו יד. ומרוץ אגרות מלאות טוב ד' להגדיל את הפלפול של אמת בחכמה, כראוי לנו בזמננו להחיות את רוח עמנו, ולגלות אורו והדרו על בניו, יחל להיות תכוף ביניינו. ויתקיים פיוטי אשר שרתיו זה כבר: "ומנקודות מחשבותי, שיקבצו לעדרים, אקח אותיותי, והיו למאמרים, והמאמרים בחוברת, יהיו לספרים, והספרים, בכל קרת, [בכל עיר] יהיו נפזרים", כו'[22], ויחדיו עמי תשירו שירה זו בפועל, ומכנף הארץ זמירות נשמע, [ישעיהו כד, טז] וחדות ד' תהי מעוזנו. [על פי נחמיה ח, י]

הנני לוחם עם המניעות מלחמת מצוה. הננו רואים עין בעין שבא עתה אור ד' יאר לנו, תקות ישראל ותחיתו הולכת ומתגלמת, בסתר המדרגה [במקום נסתר (שיר השירים ב, יד)] בארץ חיים. הרוח הגדול, שחיי עולמים שרוי בתוכו, הנהו עדיין מקופל כעובר במעי אמו, אבל יגיע הזמן וימיו לא ימשכו, ותנועת לדה תשמע, אחרי צעקת חבלים, קול חדש ומרנין של ילד נולד, אשר יולד גוי פעם אחת, וציון תחל וילדה את בנה; [על פי ישעיהו סו, ח] אבל הגברת הרוח, השלמתו, מהירות באו, - על זה הננו נקראים לפעול עם אל [על פי שמואל א יד, מה] ".

עד כה עומדת הקולטורה המיוחדת של ישראל, כרחל נאלמה. [כרחל שתקנית, כמו כבשה שאינה פותחת פיה (ישעיהו נג, ז)] דבר אלהים היה לחרפה, [על פי ירמיהו ו, י] כי לא יהין שום משכיל [כי שום משכיל אינו מעז] לרצות ממנו יותר ממה שתתן ע"ז אירופא דיפלום, [יותר ממה שהאקדמיה האירופית נותנת עליה תעודה] ואירופא לקחה את דבר ד' בצינור מלא רפש של הנוצריות שנתלכלכה בגויות, ואבדה את שריד חמדתה, אשר גזלה מעם-עולם, וחשוכא חפי להני אינשי, [ייחשכו פניהם של אנשים אלה (ארמית, על פי סנהדרין צט)] אשר התפארו כי לקחו להם אור ישראל ושמו בכליהם, הקולטורה העצמית שלנו, שאין לנו בה שותפות של כל גוי בעולם, ותחיתנו הלאומית על אדמת הקודש, היעודה להיות גי חזיון עולמים, [על פי ישעיהו כב, א: "גיא חזיון", כינוי לירושלים] חלום נאמן אחד הוא, אשר רק בשגגה יראה כשתי מערכות סותרות ומנגדות זו את זו. לעבד את היסוד

האמתי הזה, להראותו ביד רמה [בגלוי ובגאון] וקומה זקופה, בגדולה והוד, זאת היא עבודתנו, עבודת חכמי אמת, יראי ד' ביראה פנימית, שאינה נגועה בסיגים של יראה פסולה, חיצונית ומשפלת רוח ונשמה, אותם היודעים לתן גודל לאלהינו באמת ובישר לבב. וע"ז[23] צריכים אנו להחל ביסוד של ספרות, חדש-ישן, שלא יפנה אל הישן עורף [שלא יזניח את הישן] כי"א[24] יזדיין עם החדש לדעת את כל עומק הטוב של הישן, ואיך החדש הולך עמו ומשלימו תמיד, ותלמידים ותיקים [תלמידים מנוסים ונאמנים] יגדילו תורה ויאדירוה להחיות רוח ישראל, ולתן כבוד והוד, לאדמת הנבואה, אשר שמיה והרריה ירעפו עדי-עד טל-חיים דוקא לעם המרגיש את קשר נשמתו בתוכה, ולא לעם אחר, ולנטמעים עמהם, [ולמי שנבלעו בין העמים] שאינם מבחינים בין אדמת חול לעפרות קודש. השכל הישראלי יתרומם, והרגש החי שלו יתעורר לעומתו בכל מלא עז וחיים. הגבורה המעשית ליסד ולנטע, לבנות ולשכלל את הכל בחיי גוי איתן על אדמתו כמקדם, תתעורר בזרע ד', אשר תכירו ותדע לשוב אליו באהבה והכרה מלאה תנובה וחיים. שירים חיים נבראו, מלאי עז אלהים, ושדות של קולטורה חדשה ומאירה יפרו ויעלו, יעטפו בר ויתרעעו אף ישירו. [תהלים סה, יד] הישן יתחדש, והחדש יתקדש, ויחדו יהיו לאבוקות אודים [לפידים בוערים] על ציון, ובמשיכת חן תחל אז ציון למשוך אל תוכה את בחירי בניה בוניה, ומשכללי הבנין, הנטע והמזרע, התעשיה והמסחרים, יהיו במשך הזמן גם הם זלופים מטל חיי נצח, [מורטבים בטל של חיי נצח] מים טהורים יזורקו עליהם, [על פי יחזקאל לו, כה] ויכירו את חסנם ואשרם בהיותם בונים חומות וחיל לישראל בארץ חמדת עולמים.

רוח הדת הנלחץ והמרוצץ, [המדוכא והשבור] אשר הושגר [שהיה רגיל ומקובל] באירופא הנוצרית ובאזיה המושלמנית, אשר לא הטיבה הרבה מהראשונה, ולא יכלה להיטיב, לא הי'[25] יכול לדור בכפיפה אחת [יחד, באותו מקום] עם התחיה החברותית, המלאה אונים וחפץ חיים מזהירים, שכדי לשכללם יפה צריך דוקא אור אלהים אמת בתוך הנשמה הקיבוצית, וזה לא נמצא כי"א בישראל כמו בראש ימות ההיסתוריה גם עכשו. הפילוג של הדת והחברה נאה ויאה להם, מה שהוא מזיק לנו. אמנם אם לא נצא להאיר את האופל, להסביר את ההבדל שבין דת לדת, כלומר שבין הדת שאינה ראויה להקרא בשם עצם פרטי זה, מפני גבהה ומקוריותה, לבין דת מחוקה וסעיפית, [דת שהועתקה וחולקה, ואינה מקורית] שאין לה אלא כפי מה שיכלה לדלות מהמקור בדרך גניבה וחלחלה, [בדרך גניבה, כמו מים שמחלחלים] - מבלעדי פעולה רוחנית אדירה זאת, ישאר עומד הענין סמוי מן העין, [מוסתר מן העין] והעבדות הפנימית תקום להתבושש עם היהדות הפנימית, אחרי אשר חקתה שלא להתבושש כמעט עם החיצונה השפע הפסיכילוגי של כנסת ישראל הוא יותר מלא חיים ותעודה מההגיונים הכהים [המחשבות שאינן בהירות] של המושכלות הספרותיות, האחרונות כלולות הן בקרב הראשון, ככללותם של פרטי פרטי פרטים בכללי כללים. בשלמותה תופיע בשביל חיבורה של כנסת ישראל ורוחה באדמת ישראל, נשמה לעם עליה, וברקים ירוצו גם לכל לב שוקק המצפה לראותה בזיוה וחמדתה. הספרות החיה החדשה שלנו תסביר רק את עזוזה של השפעה הגדולה הזאת, כי כח אלהי עולם בכחה טמור [כי כוח האלוקים טמון בכוחה]

הבריאות הפסיכית תסיר בזרע עוזה את מחלת השכחה, כמו את מחלת הבערות וההתנכרות, מתוך נשמתה של האומה ושל העולם. הזכרון הלאומי ישוב ויחיה בכל מלוי אורו, ותקופות האורה שלה

ישובו לעמוד כמו חיים היום נגד עיניה ורוחה, והדעה הברורה תדע ללמד את בניה, ואת הכל, כמה אפשרית היא, וכמה היא מוכרחת נאמנות עדותיה, וכמה בקרבם ימצא אור וחיים לכל, לפגרים מתים, של דורות, [כלומר: גם דורות שנראים מתים יקבלו חיים מכוח התורה] של עולמים, ושל נפשות ועמים רבים.

ההשכלה היא רק הלבשה חיצונה, לאור החיים הפסיכיים של האומה הנאזרה בעז אלהים, [החגורה בעוז אלוקים] אבל על ידה יראה הודה והדרה, ותעוז ימינה. לא ההשכלה הרגילה תוכל לתן החיים המשוקקים מכל רוח ונפש, כ״א רוח של נשמת עולמים יתן בה כח ותנועה אדירית.

רוח חדש חי וקיים בריא ומחולל פלאות כשיפוח מני ארץ אשר אמרו הכל שוממת היא, לא יהיה נזקק לברר דבריו קטעים קטעים, פסוקים פסוקים, זעיר שם וזעיר שם, כ״א בכח רב אדיר וגדול בבת אחת ירקדו הררי עד, וישחו גבעות עולם, [על פי חבקוק ג, ו ותהלים קיד, ד] האמת הישראלית תצא ממחבואה, וצדק משמים נשקף. [תהלים פה, יב]

מפני גודל הצדק וריבוי תועפות ערכו, [ריבוי גובה ערכו (על פי במדבר כג, כב)] א״א[26] כמעט לסמן עכשו את הצורה המיוחדת של הסניגוריה הנפלאה, לאור ישראל נגד כל מעיבי ערכו. [מי שמחשיכים את ערכו] עכשו הזמן גורם לעסוק בכללים, בתעופות של הארות רעיונות בריאים, והפרטים יתישרו בדרכים רבים ושונים, לפי גודל עמדת הרוח ועצמות קליטתו בכל לב הוגה.

נעלה הוא ישראל ונעלה כחו לאלהים. איננו מחובר את התרבות האיטית [אינו כבול להתפתחות האיטית] בכל עורקי נשמתו. כח קפיצה ודילוג רוחני יש בו. הוא יוכל להנשא בפעם אחת עד לכוכבים אף כי ירד עד עפר, מפני שאוצר גדולתו ספון לעד בקיבו פנימה. [גנוז לעד בתוכו] וכן הרעיונות היותר ישראליים, כפי אותה המדה שהם מתקרבים למקורם, אינם כבולים לחבלי ההתפתחות, וע״כ[27] דוקא את הרעיונות היותר מאירים א״א למסור ע״י[28] סימני פיתוח של ריקום עיבור ולידה [כלומר: אי אפשר לתאר את הרעיונות הגדולים רק כתהליך הדרגתי של צמיחה] בתור תחומים מוגבלים. אמנם יש מקום לכל התיאוריה הזאת בתור מדרגות של גבורה רוחנית בעצם חלקי הרעיון, כשמתפלג בפילוג לימודי, ביחוד בשעה שהוא בא להשפיע על החיים, על המעשים, המדות, הרגשות והדעות, היחידיות והקיבוציות, ואז באמת רב לנו המקום לצאת בחכמה היסתורית מבוססת, הנעלה מכל ההרצאה ההיסתורית הרגילה, הבונה מעלותיה על השערות פורחות, בזה שהיא מכוננת את בנינה ברוחה פנימה, ובכחה המתגלה בחיים ובמעשה, בהוה ובעבר, ע״פ חשבון ברור וצלול, שאיננו צריך לכל עמל תאריכי. [שינון תאריכים]

היה ברכה יקירי, חזק ואמץ ויהי ד׳ עמך, ותהיה מהבונים בהיכל ד׳ על מרומי הררי קודש, כנפשך היקרה ונפש אוהבך בכל לב מצפה צביונך ותפארתך באה״ר[29],

אברהם יצחק ה״ק

באה״ר מסור נא דר״ש[30] בכל חם-לב לידידנו הרה״ח[31] רבמ״ל[32] שליט״א[33], וכמעט שגם אל כבודו הם הם הדברים.

---

1. ב״ה - ברוך השם
2. עה״ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. בתו"י - בתורה ויראה
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. ע"ז - על זה
10. כ"כ - כל כך
11. עפ"ר - על פי רוב
12. א"ע - את עצמו
13. מ"מ - מכל מקום
14. שיהי' - שיהיה
15. ע"פ - על פי
16. ע"כ - על כן
17. בע"ה - בעזרת השם
18. ומ"מ - ומכל מקום
19. וע"י - ועל ידי
20. הרבמ"ל - הרב ברוך מרדכי ל... - שם אדם
21. שי' - שיחיה
22. כו' - וכולי (וכן הלאה)
23. וע"ז - ועל זה
24. כ"א - כי אם
25. הי' - היה
26. א"א - אי אפשר
27. וע"כ - ועל כן
28. ע"י - על ידי
29. באה"ר - באהבה רבה
30. דר"ש - דורש שלום
31. הרה"ח - הרב החסיד
32. רבמ"ל - רבי ברוך מרדכי ל... - שם אדם
33. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו מרחשוון תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יצחק אויערבך, מחבר 'אוצר הלכה'

הרב קוק משבח את ספרו של הצעיר, שמחובר בסדר נכון, ומעודד אותו לחבר עוד ספרים כאלה.

עיקרי הדברים

- הסכמה וברכה לספר 'אוצר הלכה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו חשון תרס"ט[4].

ברכות ועז ושלו'[5] רב לכבוד אוהב אהוב, ידיד בן ידיד, [ידיד, ובן לאביו שהוא ידיד] האברך כמדרשו ["אברך" כמדרשו של המילה: "אב בחכמה ורך בשנים" (בבא בתרא ד)] הרב הגדול לתורה ולתעודה, חריף ובקי, אוצר נחמד ושמן, [על פי משלי כא, כ] מגזע היחש והמעלה, מו"ה[6] יצחק נ"י[7] לבית אויערבאך, מח"ס[8] היקר "אוצר הלכה", יהי ד' עמו ויעל. [עזרא א, ג]

שמח לבי ואורו עיני, ממנחה בלולה רטובה ומלאה לשד שמן משחת קודש, [כלומר: מן הספר, שהוא כמו מנחה בלולה בשמן] מחברת הקודש של ספרו היקר והנחמד. ברכתי ברכת הנהנין, [ברכתי כמו שמברכים על הנאה] ברוך ד' אשר אור תורה זורח על הררי ציון, וגם מצעירי ת"ח[9] יצא פרי קודש הילולים, [ויקרא יט, כד] משמחי אלהים ואנשים, [על פי שופטים ט, יג] מחוברים בסדר נכון ובבינה ישרה. אקוה שיהיה ספרו לתועלת להרבה לומדים, ויתענגו עליו רבים. ילך כת"ר[10] ידידי בדרכו זאת, ויעשה ספרים כאלה רבים, והי'[11] לברכה ולתפארת בעה"י[12].

מפני הטרדות המקיפות אותי לא אוכל לקחת מועד להעיר על דברים היקרים. אבל בכלל דרכו היא משמחת לב אוהבי תורת ד', תחזקנה ידיו והיה ד' עמו להגדיל תורה ולהאדירה, ועמה תרום קרן עיר עז לנו, תרוממנה קרנות צדיק [תהלים עה, יא] במהרה בימינו. וכנה"ר[13] יתברך בכל טוב וכנפש ידידו חפץ אשרו והצלחתו, רעו ורע אביו [על פי משלי כז, י] הרב הגאי נ"י דוש"ת[14] בכל לונ"ח[15],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. ושלו' - ושלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. מח"ס - מחבר ספר
9. ת"ח - תלמידי חכמים
10. כת"ר - כבוד תורתו

11. והי' - והיה
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. וכנה"ר - וכנפשו הרמה
14. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
15. לונ"ח - לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' טבת תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

הרב קוק שמח על ההתחלה בפתח תקווה. הרב קוק מסכים שגיסו של הורוביץ יקבל משרה במקום רחוק, כי בכל מקום שאפשר להשפיע אמונה אסור לעמוד מנגד. בעניין משרת החכם באשי - אינו בקי בפוליטיקה, אבל יסייע שלא ישב בה מי שאינו תלמיד חכם. הגיליון הראשון של כתב העת 'הניר' נדפס ובו מאמר שלו. 'הניר' צריך ללכת 'בדרך הרחבה של המדע', ויש להשיג לו רישיון רשמי.

עיקרי הדברים

- פעולה חינוכית בפתח תקווה.
- השפעת אמונה בכל מקום.
- כתב העת 'הניר' - דרך המדע.
- בקשה לתוצאות הבחינות בפתח תקווה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' טבת תרס"ט[4].

לכבוד ידידי הרב המאוה"ג[5], יקר מחכמה ומכבוד, מו"ה[6] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[7], שלו'[8] וברכה.

מכתבי כתר"ה[9] הנכבדים הגיעוני. ואשמח מאד על ההתחלה אשר נעשתה לטובה בפ"ת[10]. ואם כי הדברים עוד צריכים חיזוק, נבטח כי יעזרנו ד' ויגמר בעדנו את אשר החילונו לעשות.

וע"ד[11] גיסו של כבוד אדוני, הרב רש"פ[12]. לדעתי כל מקום שאנו מוצאים, אפילו כמלא חודה של מחט סידקית, [פתח קטן כחוד מחט (על פי שיר השירים רבה ה)] שנוכל להשפיע על ידו, אמונה ויראת ד' טהורה בלב בנינו, בכל מקום שהם, ובאיזה מצב שהם, אסור לנו לעמוד מנגד. ע"כ[13] הנני בפה מלא מסכים, שיקבל כי[14] גיסו נ"י[15] את המשרה, ויבאו לנו בנים נאמנים גם ממקום נדח זה, בעה"י[16].

בדבר המכתב של הגדולים בענין הח"ב[17], [בעניין החכם באשי, הרב הראשי של האימפריה העות'מאנית, שנבחר אז] הנה לע"ע[18] איני מוצא לעצמי שום עבודה בזה, מפני שאינני בקי במהלכים של פוליטיקה זו. אך אם יש לכבוד הדרתו איזה מקום מיוחד בענין זה, ששם תהיה לתועלת איזו פעולה מצדי, כמובן שלא אמנע בר, להכריע את הכף כמה דאפשר, - שלא ישב על כסא הרבנות הבשיית [משרת החכם באשי] מי שאינו בגדר ת"ח[19] וירא"א[20], - לפי כח ידי הכהה.

ע"ד[21] "הניר", ["הניר", מאסף ספרותי-תורני שיצא אז בירושלים] הנה נדפס הגליון הראשון, ששם יש מאמר ממני. וכפי הנראה בשבוע הבע"ל[22] תגמר החו' הראשונה בעה"י. ואני חושב, שאת "הניר" בעצמו נוכל לבסס בהמשך הזמן, שיהיה הוא הירחון שאנו חפצים בו. וכבר הודעתי לכ'[23] ידידי, דעתי שעלינו ללכת בדרך הרחבה של המדע בעז לאלהים, ועם זה יצורפו לנו מאמרים מעשיים, בהמשך הזמן, אשר יחזקו את מטרתנו להקים ניר היהדות האמיתית בכח התורה והמצוה על אדמת הקודש. והנה כעת יש להשיג

רשיון רשמי בעד סך מצער, [בעד סכום קטן] לא יעלה לעשרה נאפי', [עשרה נפוליאונים, מטבע זהב] וראוי לדעתי לרכוש לנו כח זה, וצור ישראל יהי'[24] בעזרנו, לאמץ ולחזק את כל החיל אשר נגע אלהים בלבבם, [שמואל א י, כו] ומעשה ידנו יכונן. והנני בזה ידידו הנאמן, קשור בחבלי אהבת נפשו העדינה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל.

אולי יודיעני כבוד הדרתו, עד כמה תגיע ידו להוצאת הירחון בכל חודש, כדי שנדע לימים הבע"ל בעה"י, עד כמה נוכל לשכללו בכמות ובאיכות. כי נכון שלא לקמץ ג"כ[25] בהוצאה של שכר סופרים, במקום שהענין דורש.

אבקש בזה מכתר"ה[26], להודיע בטובו לועד החינוך בפ"ת, לשלח גם לידי את התוצאות של הבחינות בכל חודש, כמו שישלחו לועד הירושלמי. הנ"ל[27]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
10. בפ"ת - בפתח תקוה
11. וע"ד - ועל דבר
12. רש"פ - רבי שמואל פ... - שם אדם
13. ע"כ - על כן
14. כ' - כבוד
15. נ"י - נרו יאיר
16. בעה"י - בעזרת השם יתברך
17. הח"ב - החכם באשי
18. לע"ע - לעת עתה
19. ת"ח - תלמידי חכמים
20. וירא"א - וירא אלקים
21. ע"ד - על דבר
22. הבע"ל - הבא עלינו
23. לכ' - לכבוד
24. יהי' - יהיה
25. ג"כ - גם כן
26. מכתר"ה - מכבוד תורתו רום הדרתו
27. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד טבת תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון המקובל ר' שלמה אלישוב (בעל 'לשם שבו ואחלמה')

הרב קוק מודה על ספרו של המקובל ורואה בו סימן ל'קץ המגולה': התיישבות הארץ מצד אחד, והתפשטות פנימיות התורה מצד שני. הרב קוק 'בלע' דפים רבים עוד לפני הכריכה. הרב קוק מבקש העתקה מכתבי היד של המקובל, ומוכן לשלם לסופר.

עיקרי הדברים

- תודה על ספר קבלה.
- הקץ המגולה: ישוב הארץ ופנימיות התורה.
- בקשת העתקות מכתבי יד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד טבת תרס"ט[4].

יצוה צור חסדו ובריתו שלו'[5], לנופך ספיר ויהלום, [שמות כח, יח] הרב הגאון, מאור גדול וקדוש, מוהר"ר[6] שלמה עליאשאוו [הרב שלמה אלישיב, המקובל, בעל "לשם שבו ואחלמה"] שליט"א[7].

שלו' רב באה"ר[8] וחמדת נפש רוח ונשמה מארץ עיני ד' שמה. [על פי דברים יא, יב]

נתמלא הבית אורה, בהופיע ספרו הקדוש [ספרו "לשם שבו ואחלמה"] דהדרת גאון כת"ר[9] לידי. ולא אעצר כח לגלות לפני כבוד קדושת מר ידיד נפשי את רגשי שמחתי הפנימית, מהאור כי טוב. וב"ה[10] אשר יראה לנו אורו וישעו בקץ מגולה ["אין לך קץ מגולה מזה" (סנהדרין צח)] של התישבות ארץ חמדה, כדחז"ל[11] הק'[12] מצד אחד, ושל התפשטות אור פנימיות תוה"ק[13] מצד השני, אחרון חביב.

לעת עתה בעוד ספרו הקדוש בכפי בלעתי כמה וכמה דפים, טרם נכרך, מרוב חבת הקודש, ויהי בפי כדבש למתוק. [יחזקאל ג, ג] ברוך הוא וברוך טעמו. כן יוסיף המוסיף ב"ה ממקור החיים חיים ארוכים ושנים של טובה ובריות גופא ונהורא מעליא על כתר"ק ידי"נ[14] שליט"א, להוציא אל הפועל כל אשר ברוח ד' עמו, והדברים יתעלו בעילוי אחר עילוי, בבואם אל קודש ד' וחבל נחלתו, כד' הגחת"ס[15] ז"ל[16] בת' רל"ג בחיו"ד[17]. [כדברי ה"חתם סופר", יורה דעה רלג] ואם בפשטי תורה כך, ברזין קדישין על אחת כו"כ[18]. ומה מאד תשתוקק נפשי לראות את מכמני כי"ק[19] דמר [כתבי היד הקדושים של כבודו] גאון קדשו שי'[20]. ואם הי'[21] אפשר הדבר להמציא לי ע"י[22] סופר העתקת קונטרסיו החמודים, לא הייתי חס על ההוצאה, רק כדי להקדים לי את קרני אורם להרנין לב על ארץ רבה ת"ו.

רבו עלי טרדותי ממשא עם ד' שאר ישוב, יברכם עליון. ע"כ[23] הנני זקוק ומוכרח לקצר במקום שאמר לי לבי להאריך, כדי להסתכל ביפיו של זיו כ"ק[24] כתר"ה[25] בעיני רוח, בעת אשר הדברים מכוונים להגיע מול אור פני מנורת זהב טהור, כת"ר שליט"א, אשר בנפתולי אלקים נפתלנו, [בראשית ל, ח] במעמקי לבב.

ואחתום בכל חותמי ברכות מהררי קודש, כנה"ר[26] ונפש ידי"ע[27] דושתה"ק[28] באה"ר ובריח שלו' אמת בכל לונ"ח[29],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. באה"ר - באהבה רבה
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. וב"ה - וברוך השם
11. כדחז"ל - כדברי חכמינו זכרונם לברכה
12. הק' - הקטן
13. תוה"ק - תורתנו הקדושה
14. ידי"נ - ידיד נפשי
15. הגחת"ס - הגאון החתם סופר
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. בחיו"ד - בחלק יורה דעה
18. כו"כ - כמה וכמה
19. כי"ק - כתב ידו הקדושה
20. שי' - שיחיה
21. הי' - היה
22. ע"י - על ידי
23. ע"כ - על כן
24. כ"ק - כבוד קדושת
25. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
26. כנה"ר - כנפשו הרמה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דושתה"ק - דורש שלום תורתו הקדושה
29. לונ"ח - לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט שבט תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' איסר זלמן מלצר, אב בית דין סלוצק

הרב קוק מודה על הקובץ 'יגדיל תורה'. התעוררות מן הלב אינה מספיקה, וצריך דברי דעה עמוקה מן המוח. יש לפתוח פתחים רחבים למצוינים שבין תלמידי החכמים הצעירים בחלק העיוני שבתורה, כדי שתקום 'ספרות ספרותית' קדושה שתעלה ביופייה על הספרות החדשה, וכך ישובו גם הנופלים לאויב.

עיקרי הדברים

- תודה על 'יגדיל תורה'.
- דעה עמוקה ולא רק התעוררות.
- לימוד עיוני לתלמידי חכמים מצוינים.
- ספרות קדושה מול הספרות החדשה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט שבט תרס"ט[4]. [י"ט בשבט תרס"ט (1909)]

שלו'[5] וברכה לכבוד הרב הגאון הגדול, אוצר תו"י[6] מו"ה[7] איסר זלמן [הרב איסר זלמן מלצר, רבה של סלוצק וראש ישיבתה] שליט"א[8], האב"ד[9] ור"מ דעי"ת[10] ק' סלוצק יצ"ו[11],

אחדשה"ט[12] באה"ר[13]. הגיעני הקובץ "יג"ת", ["יגדיל תורה", קובץ תורני שיצא בסלוצק] עם מכתבו הגלוי דכ"ג שי'[14], בעצם ימי טרדותי המרובות בעבוה"ק[15] הנתונה על שכמי החלש, משא לעיפה, [על פי ישעיהו מו, א] ולא עצרתי כח למהר לשלם את חובת הכבוד והאהבה לכתר"ה[16], להשיב לו תודות על פרחי חמד אשר כבדני בם בחוברת הראשונה. אקוה, שבפרוץ הדבר יעוטרו שוקיה של תוצאה זו בפרי חמד מרבים וגדולים, אשר יתמכו את יד כ"ג[17] ואשר על דגלו, בעזר מעשי ורוחני, ויגדל הענין וירבו סעפותיו להגדיל תורה ולהרחיב תעודה. [על פי ישעיהו מב, כא: "יגדיל תורה ויאדיר" – כשם הקובץ]

להראות את חבתי לפעלא טבא דמר ארשום בזה הערה קצרה, מענין הנוגע לנו ביותר בעבודת הקודש של הגדלת ישוב ארצנו הקדושה, אשר באור ד' יאר לעמו, לפתח לנו פתח ישועה וקוי אור של זיו פקודת ישועה ורחמים, ע"י[18] קץ המגולה של הרי ישראל, [סנהדרין צח: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו" (יחזקאל לו, ח) הוא הקץ המגולה] המתחילים לשאת ענף ופרי, לעם קדוש, שבי הגולה, ההולכים ומתנחלים אל המקום אשר היה שם אהלנו בתחילה. [על פי בראשית יג, ג]

ועתה אכתב מעט לכ"ג בענין המטרה השניה שנתן להקובץ, - מצד היחש הספרותי. הנה אין לכחד את התועלת הגדולה, שתוכל ספרות ערוכה בכל התכסיסים הזמניים לעשות בשביל בנין בית ישראל ותיקוני בדקיו אשר רבו. אבל, אהובי לבבי ונפשי, אנו צריכים להיות לזה נכונים לא רק בדברי התעוררות בעלמא היוצאים מן הלב, - אע"פ[19] שגם הם טובים לפעמים, - כ"א[20] בעיקר בדברי דעה והשכלה עמוקה היוצאת מן המח החושב, - וזה ישוב לנו כשנסול דרך להבחירים שבעלי-הכשרון שבמצויינים שבין תלמידי-חכמים הצעירים, שיהיו יודעים פרק בחלק העיוני שבתורה, המקור לכל

דעה נשגבה וכל רגש עדין וקדוש. וע"י[21] הגדלת חלק-תורה הנעזב הזה והאדרתו, בכל מקצעותיו ובכל מכשיריו, יולדו לנו מהרה אנשי לב כבירי כח, שידעו לדבר בשער דברים אשר ישיבו רוח חיים ללב אומתנו, המתעלפת בצמאון נורא לדבר ד'. ואם שאמת נכון הדבר, שלא כל המוחות ראוים להשכלה עליונה כזאת ולא כל הלבבות - לרגשי קודש פנימיים כמו אלה, מ"מ[22] לא אלמן ישראל [על פי ירמיהו נא, ה] ומבחירי פרחי קודש של יקירי ת"ח[23] ימצאו בכל עת, ובפרט בעת כזאת, - שהדברים נוגעים לנו עד הנפש, - מספר חשוב, שהם ברוחם נוטים לתן חלק חשוב ללמודים הרוחניים בהרחבה, בעמל ובעומק-עיון, בחפץ לבב ובשמחה פנימית. ולהם צריכים אנחנו לפתח פתחים רחבים כפתחו של אולם, [על פי עירובין נג: "לבן של ראשונים כפתחו של אולם"] "ישוטטו רבים ותרבה הדעת". [דניאל יב, ד] וע"י היחידים המצויינים הללו נזכה להעמיד בצד הספרות של ההלכה, וההגדה הרגילה, עוד ספרות "ספרותית" קדושה ומאירה, מלאה בכל הוד וזיו חיים במלא המובן של המלה, באופן אשר תעלה ביפיה והדרה, וק"ו[24] באמתתה ועז גבורתה, על כל הקסם הנמצא כעת בהספרות החדשה, אשר היא מלאה בפינותי' הרבות רעל והשחתה. ואז ילוו אלינו מחנות וגדודים, גם מהחיל הנופל אל האויב, בעת כזאת, אשר מלה חיה, בסגנון המתאים למשאלות הרוחניות היותר פנימיות של הדור, עוד טרם נשמעה מגדולי ת"ח על שדמותיה של תורה. ישמש נא כת"ר[25] בכח הקובץ היקר להעיר לב על השאלה הנכבדת הזאת, אשר בידינו לפתרה. ועם הרמת הדגל לכל רעיון מרומם את הנשמה ממקורה של תורה ירים נס לשיבת ישראל לארץ חמדה, ע"י עז כחם של ת"ח היודעים לצאת לעזרת ד' בגבורים, [על פי שופטים ה, כג] אשר יחלו לדרש בהלכות-ציבור היותר עליונות ומקיפות, בשכל טוב וברוח חיים מלא נועם ועז, ותגלה ותראה הדרתה של תורה והוגיה על כל עם ד' הגוי כולו, אסיר התקוה [על פי זכריה ט, יב] הצופה לתשועה, מהררי קודש, אשר אך שם גנוזים לנו טללי אור וחיים, לישראל ולתורת ד' אשר בלבו.

אחתום בברכה ואה"ר[26], כנה"ר[27] ונפש ידי"ע[28] דוש"ת[29] בכל לונ"ח[30].

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. תו"י - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. האב"ד - האב בית דין
10. דעי"ת - דעיר תהילה
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. שי' - שיחיה
15. בעבוה"ק - בעבודת הקודש
16. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו

17. כ"ג - כבוד גאונו
18. ע"י - על ידי
19. אע"פ - אף על פי
20. כ"א - כי אם
21. וע"י - ועל ידי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ת"ח - תלמידי חכמים
24. וק"ו - וקל וחומר
25. כת"ר - כבוד תורתו
26. ואה"ר - ואהבה רבה
27. כנה"ר - כנפשו הרמה
28. ידי"ע - ידידו עוז
29. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
30. לונ"ח - לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט תמוז תרס"ט - רחובות **נמען:** אחיו, הרב דובער הכהן

הרב קוק מברך את אחיו על הולדת בנו נפתלי הירץ, ומתנצל על מיעוט מכתביו בגלל חוסר סדר בעבודתו. מרחובות, בעת הבציר, הרב קוק מתאר את יופי הארץ, את מכונת המים החדשה ואת האוויר הנעים. הרב קוק עסוק בשמיטה, ושואף להקים את הישיבה, אף שקשה לו בעניינים הכספיים ובסדר. הרב קוק החל להדפיס את 'שבת הארץ', קובץ הלכות שביעית בנוסח שולחן ערוך על פי הרמב"ם.

עיקרי הדברים

- ברכה להולדת אחיינו.
- תיאור רחובות ויופי הארץ.
- עבודת השמיטה.
- הספר 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ט תמוז תרס"ט[2]. [י"ט בתמוז תרס"ט (1909)]

קרן עם קדוש ירים, יוצר הרים, [על פי עמוס ד, יג] ויוציאם לרוחה, מבין המצרים, וישלח ברכה מאה שערים, [על פי בראשית כו, יב: "וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'"] לכבוד אחי חביבי ויקירי, הרב המאוה"ג[3] אוצר נחמד בתו"י[4] מו"ה[5] דובער הכהן [אחיו של הרב קוק, הרב דב בער קוק] שליט"א[6], ונ"ב הרבנית היקרה תחי'[7], ומז"ט[8] לטובה ולברכה לשמחת הבן החדש מר נפתלי הירץ [בנו של ר' דב בער, שנולד אז] שליט"א, יגדלוהו לתורה[9] לאוי"ט[10] ברב נחת וגדולה עם זרעם, הבנים והבנות, זרע ברך ד', [על פי ישעיהו סא, ט] יעמדו כולם על הברכה בכל טוב, דשנים ורעננים.

אחדשה"ט[11] באה"ר[12] אהבת-אחים נאמנה,

אם אבא להתנצל לפני כבוד תורתך יקירי, על מיעוט כתיבתי, לא אדע אם יספיקו כל דברי לצייר בנפשך היקרה, שאין בי משום אשם מעילות אהבת אחים. ובאמת לו הייתי מוטבע על הסידור הייתי יכול למצא זמן לכל דבר חפץ, עם כל הטרדות והחובות הרבות, העמוסות עלי תמיד. אבל מה אעשה, ועוד לא עלתה בידי, למורת רוחי, להרחיב את דעתי עד למדת הסידור ההגונה והרצויה, הקדושה והטובה מאד בין לעבודת ד' בין לעסקי החיים וחובות המשטרים, עד שאוכל לעשות כל דבר בעתו במנוחת-נפש בלא הטרדה. ועד כה, מרוב החובות של העבודות, כל אחד דוחה את חבירו, וכל הענינים, שאין התובע עומד על השכם ומבקש את תפקידו לאמר עשה את חובתי, הנם הולכים ונדחים מיום אל יום מפני הענינים שיש להם תובעים חיצונים, הבאים ונוגשים. ואחד הענינים, שלפעמים רבות מתמרמר רוחי על זה מאד, הוא חליפת המכתבים ליקירינו, שבהם באמת אפשר למצא הרבה מהתועלת לשני הצדדים, וביחוד ת"ח[13] שבמשפחה שי'[14], שיש להרכיב בתוך חליפות המכתבים תועלת קדושה ועונג אהבה וידידות אחים יחד, ודוקא מצד הארצישראלי שבמכתבינו, שהיו יכולים, ע"י[15] מנוחת נפש וסידור הגון

לבא למדרגה הגונה מאד. ונפשי שוקקת לזה מאד, אבל הנני תמיד נשאר בתשוקתי. אבל קוה אקוה לצור ישענו, המאזרני חיל, שנזכה גם בזה להופעת ישועה והטבת סדר.

מכתבי זה הנני כותבו ברחובות, אשר באנו, עם ב"ב[16] שי', אמש, כדרכנו לעת בציר הענבים. מה אוכל לצייר לך, אחי יקירי, הדרת ארץ חמדה, הנראית והולכת ומתגלה ביפעתה והדרה בכל מקום אשר הישוב החדש הולך ופורח, הולך ומתקדם, ביד ד' הנטויה על עמו, לפתח לו פתח תקוה וקרני אור ישועה בחבל נחלתו, מקום הודו ומשגבו. מי יגלה גלי העפר מעל הלבבות האטומות, ישני אדמת עפרות הגלות [על פי דניאל יב, ב: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו"] המנוולת, וינערו חצנם ממנה, [על פי נחמיה ה, יג] ומכל קסמיה, ביחד עם כל עלבונותיה ורציחותיה, ויבאו לארץ-חיים להלקט אחד אחד [על פי ישעיהו כז, יב: "ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל"] להבנות בארץ חיים, למלאות דבר ד' לתקות-דור-דורים.

במצב המושבה מצאנו ב"ה שינוי לטובה, לעומת השנה שעברה, בתיקון הובלת מים ע"י מכונה הכללית, כבערים הגדולות שבאירופא, מים צלולים וערבים, העולים גם על העליות העליונות ומשקים ג"כ[17] את שדרות האקליפטים, [עצי האקליפטוס] המעטרים את רחובות המושבה משני עבריהם. ברוך מציב גבול אלמנה. [ברכה הנאמרת על הרואה בתי ישראל בישובם (ברכות נח)] והאויר, מה אוכל לתאר לך זכותו ונועמו, חיי-נשמות ממש. רוח ים, העובר דרך השרון, של פרדסי תפוחי-הזהב, והמון מטעי השקדים וכרמי החמד, ומתגלגל על גבי הרי יהודה, העוטרים אותנו בכל מעוף-עין, מדי עמדנו במקום ברך ד', בקרן בן אור הקליל, המראה לעינינו כמבשר ישועה ונחומים לאבלי ציון וירושלים ונותן עז ותעצומות לעם, - רוח זה, מי זה יערך את חמדתו ועדניו הנושאים אותנו אל במתי גאון ד'!

כמובן, גם פה אינני פנוי, גם בשבתי הרחק מהמון העיר ושאונה הנני מוקף חובות רבים מאד מאד, בפרט בשנה זו, שנת הרת עולם של סדרי תיקון השמיטה, [שמיטת תר"ע (1909–1910), שהתחילה בתשרי שלאחר האגרת] שהיא מטרדת גם בפועל ומעשה, - ויותר ויותר מזה במחשבת הלב והגיון הנפש בעיון הלכה בפרטים ובהתנשאות המחשבה לכללות העניינים, שעינינו רואות ואזנינו מקשיבות רב קשב, חמדת הנשמה, להדר את המצוה ולפארה בכל הלכותיה הרבות והאיתנות מעבר מזה, ודלות המצב ואי-הכשרת חיינו לזה, עד שהננו מוכרחים להיות נדחקים לדברים רבים ועצומים להתירים של דחק ולהפקעות של מצוה. ומ"מ[18] שבת הארץ הולכת היא ופורשת את כנפיה על אדמת הקדש, ונכנסת ברוח חרישית בלב עם ד' היושב עליה. חתימות ההרשאות לתיקון ההפקעה מעבר מזה, השארת ענפי עבודה רבים שלא כדרך שאר השנים, שהעולם מוכן לזה, ושימת עין לשאול על פרטים ופרטי פרטים מהרבה לבבות עובדות ועמלות בחריש ובקציר בשדמות בת עמנו, עבודה המהולה בעמל גוף עם חבה אידיאלית ועונג של קדושה פנימית, אשר לא נראה כמוה בכל הארץ ובכל הגוים, - הנם אומרים כולם: הנה שנת הקודש באה, ורחשי קדושה לעם קדוש על אדמת הקודש הולכים ומתרקמים בחשאי, גם בנשמות אשר לא ידעו את מעמקי עצמן. אשרי העם שד' אלהיו. [תהלים קמד, טו]

ולא אמנע מלהודיעך, אחי יקירי, שבאלו הימים החילותי בעז"ה[19] לגשם קצת במעשה את אשר חשבתי מאז ע"ד[20] "ישיבה מרכזית לישוב החדש". [הישיבה שייסד הרב קוק ביפו] ההכרח הגדול והתועלת הנשקפת מהוצאת ענין קדוש ונעלה זה מן הכח אל הפועל, - לא אוכל לבאר במעט דברים. אמנם המטרה והצורה

הרוחנית של ישיבה כזאת היא רוממה ורחוקה הרבה מהצורה המעשית הקטנה והדלה, שהיא מוכרחת ללבוש בראשית הויתה. אבל נשים מבטחנו באוזר ישראל בגבורה, [מברכות השחר] שיצמיח לנו מזה צמח צדקה. בחורים אחדים הגונים, בכשרונות לא-רעים, לקחתי מירושלים, ואליהם מתלקטים אחדים מיפו, ואקוה שבהמשך הזמן יוסדו ב"ה סדרים ישרים וטובים, ובתוכם גם משאת נפשי לחנך תלמידי-חכמים, שיהיו ג"כ לומדים מופלגים בצדה הרוחני של תורת אמת, כאשר תדע משאת נפשי לזה מימי עלומי. ובאמת בגרעין זה, בהרחבתו ופיתוחו, עם קביעותו בצורה טובה הדורה בשכל טוב ורוח טהור, - כלולים הרבה צמחי ישע ופדות. העבודה הקשה בזה היא הצד המעשי, שהוא מתלכד עם עסקי כספים, שאינני מומחה לזה כלל, ומצד הרוחני - הכרח הסדר, המתנגד ג"כ לאופיי, שהנני אוהב להשפיע וליצוק על כל עולל בשוק ועל בחורים ברחובות, אם הי'[21] אפשר. מ"מ[22] אקוה, כי ע"י סיעת אוהבים ותומכים במפעל, אע"פ[23] שקשה לי למצא אנשים, שאוכל למסור להם הגות רוחי בעצם טהרו, מ"מ הלא באויר המלא צלצלי תקוה וקוי אור חיי רוממות הננו יושבים, ב"ה, אשר אקוה שתעמד לנו זכותא דא"י[24], לבסס בסיסים הגונים למפעל זה, שהוא אחד מיסודות הגיונותי המעשיים היותר עקריים.

החלותי להדפיס קובץ להלכות שביעית, בשם "שבת הארץ". [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית, שיצא לאור בשנת תר"ע (1910)] הוא כמו שו"ע[25] מיוסד ע"פ[26] הרמב"ם[27] בהגהות רבות. אקוה לשלח לך כל גליון כשיבאו לידי איזה עקזמפלארים מהם. חשקתי להרחיבו בביאור ארוך ומבורר, אבל מנעוני כעת הטרדות, ואקוה לעטרו באיזה מבא וקו"א[28] [מבוא וקונטרס אחרון] בעה"י[29] כפי היכולת.

הנני מקצר וחותם בברכה ורב שלו'[30] לך ולכל אשר לך, כנה"ר[31] ונפש אחיך דבק באהנ"פ[32] בכל לו"נ[33],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. בתו"י - בתורה ויראה
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. תחי' - תחיה
8. ומז"ט - ומזל טוב
9. לתוחומע"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
10. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. ת"ח - תלמידי חכמים
14. שי' - שיחיה
15. ע"י - על ידי
16. ב"ב - בני ביתו
17. ג"כ - גם כן
18. ומ"מ - ומכל מקום
19. בעז"ה - בעזרת השם
20. ע"ד - על דבר

21. הי' - היה
22. מ"מ - מכל מקום
23. אע"פ - אף על פי
24. דא"י - דארץ ישראל
25. שו"ע - שולחן ערוך
26. ע"פ - על פי
27. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
28. וקו"א - וקונטרס אחרון
29. בעה"י - בעזרת השם יתברך
30. שלו' - שלום
31. כנה"ר - כנפשו הרמה
32. באהנ"פ - באהבת נפש
33. לו"נ - לב ונפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ריג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' מנחם אב תרס"ט - רחובות

נמען: הרב נחום (מגיד בבית הכנסת 'בית יעקב', חורבת ר' יהודה החסיד)

הרב קוק מודה על הספרים 'נחמות צמח ישראל' על מגילת רות ו'נחמות ארץ ישראל' על מסכת פאה, ומשבח את הסדר באגדה ואת החריפות בהלכה. הרב קוק מעריך במיוחד שהמחבר בחר בתחום המצוות התלויות בארץ, כראוי בעת שקול ה' קורא לשוב לארץ.

עיקרי הדברים

- הסכמה לספרי 'נחמות'.
- חשיבות לימוד המצוות התלויות בארץ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], רחובות ת"ו[2], ה' מנ"א[3] תרס"ט[4].

לכבוד הרב הגדול בתורה ויראת ד' אוצרו, מתון ומסיק, ידיו רב לו בהלכה, משנתו סדורה, וחסדאין מילי באגדתא, מו"ה[5] נחום שליט"א[6], מ"מ[7] בעיקו"ת[8] ירושלים ת"ו בביהכ"נ[9] בית-יעקב, חורבת ר"י החסיד [בית הכנסת "החורבה" בעיר העתיקה בירושלים] ז"ל[10].

שלו'[11] וברכה באהבה נאמנה.

בהיותי יושב פה בקרייתא דארעא דישראל, במושבה רחובות, הרחיב ד' לי ושמח את לבבי בשמחת תורה, בהגיע לידי ספרו היקר "נחמות צמח ישראל" על מגילת רות, ועלים לתרופה מספרו הנכבד "נחמות ארץ ישראל" חלק שני ממס' פאה, וברכתי ברכת הנהנין על פרי קודש הלולים הללו, מחוליא בפנים מסבירות באגדה ומחורפא בהלכה. את הכל עשה יפה יפה, דבר דבור על אפניו, ופעולתו היא המעידה על שקידתו הגדולה בתוה"ק[12]. יהי ד' עמו ויעל, ויזכה להוציא לאורה כל אשר ברוח אתו כתוב יושר אמרי אמת, לסדר דברי רז"ל[13] בסדרים נאים, המרחיבים את הדעת, ע"פ[14] סדר הפסוקים באגדה וע"פ[15] סדר המשנה בהלכה, ולהוסיף מדילי' ציצים ופרחים, בפלפול וסברא ישרה. ילך ידידי כת"ר[16] בדרכו זה, דרך הקודש, לזכות את הרבים, ואקוה שימצאו רבים וכן שלמים מעם ד', הקרובים והרחוקים, אשר ידעו להוקיר את פעולת כת"ר בספריו היקרים, וחכמי לב יקחו מצות להביא ברכה אל ביתם. וק"ו[17] דכת"ר[18] תרוייהו איתנהו בי', חבת תוה"ק[19] וחבת המקום הקדוש, אשר זכה לשים אוהל תורתו בו, עיר עז לנו, ציון המהוללה, יכוננה עליון. ואפריון אמטי לכת"ר[20], על אשר לקח לו את מקצוע שבתורה של המצות התלויות בארץ, אשר בסדר אמונת להפריח בו ציצים ופרחים, ועל אשר ספריו היקרים בשמות יקרא "נחמות ארץ ישראל" ו"נחמות צמח ישראל". כך היא חובתנו הנאמנה בעת חיה, אשר עין בעין נראה, כי פקד ד' את עמו ואת ארץ חמדתו, וקול ד' קורא בכח מתוך כל מסבות הזמנים, מחגוי הסלע וסתר המדרגה, [שיר השירים ב, יד] לשוב לבצרון אסירי התקוה, [על פי זכריה ט, יב] להקבץ אחד לאחד, כיונים אל ארובותיהם, [ישעיהו ס, ח] אל החבל ואל הנחלה, נחלת ד' והררי קודש,

להוסיף אומץ בהתעוררות גדולה בבנין תורת ארץ ישראל, בברור ושכלול המצות התלויות בארץ, ולרומם דרישת ציון והכרת אורה העליון, בצמח ישועה לבית ישראל בכל פינות שאנו פונים. למען ישמעו בנים ויחרדו מים, יקשיבו פזורי גולה וישובו להר חמד ד' לנצח, והמזכירים את ד' אל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהילה בארץ. [על פי ישעיהו סב, ו-ז] וברכתי תעלה לראש כת"ר באהבה רבה, יברך ד' חילו ופועל ידיו ירצה, כנפשו היקרה ונפש ידידו דורש"ת[21] בכבוד וחבה יתירה נודעת,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש בעה"ק[22] יפו והמושבות, היושב כעת במושבה הנחמדה רחובות, אשר ביהודה, תובב"א[23].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. מנ"א - מנחם אב
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. מ"מ - מכל מקום
8. בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
9. בביהכ"נ - בבית הכנסת
10. ז"ל - זכרונו לברכה
11. שלו' - שלום
12. בתוה"ק - בתורתנו הקדושה
13. רז"ל - רבותינו זכרונם לברכה
14. ע"פ - על פי
15. וע"פ - ועל פי
16. כת"ר - כבוד תורתו
17. וק"ו - וקל וחומר
18. דכת"ר - דכבוד תורתו
19. תוה"ק - תורתנו הקדושה
20. לכת"ר - לכבוד תורתו
21. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. בעה"ק - בעיר הקודש
23. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ריז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א מנחם אב תרס"ט - רחובות **נמען:** הרב ניסן רנין

הרב קוק מודה על הספר של אביו המנוח של הנמען, ידיד נפשו, ומשבח את הבן על שמוציא לאור את כתבי אביו. הרב קוק משבח גם את החוברת שכתב הנמען ביידיש לצעירים: כל דבר טוב שמגיע ללב הצעירים צריך להיאמר. הרב קוק מעודד לשלב ברעיון הלאומי את מקור קדושתו ואת חיבת הארץ.

עיקרי הדברים

- תודה על ספרי אביו של הנמען.
- חוברת ביידיש לצעירים.
- הרעיון הלאומי במקור קדושתו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], רחובות ת"ו[2], י"א מנ"א[3] תרס"ט[4]. [י"א במנחם אב תרס"ט (1909), ברחובות, שבה שהה הרב קוק בימי בציר הענבים]

שלו'[5] וברכה מהרי יהודה, לכ'[6] ידידי ויקירי מימי נעורי, הרב הנכבד, אוצר תוי"ר[7], מו"ה[8] ניסן ראבין שליט"א[9], וכא"ל[10] שוי"ר[11],

אחדשה"ט[12] באה"ר[13].

בשבתי כעת בקרייתא דארעא דישראל, [בעיירה שבארץ ישראל (ארמית)] במושבה רחובות ת"ו, כדרכי בכל שנה לעת בציר הענבים מכרמי חמד של אדמת הקודש ת"ו, קראתי עונג ורויתי דשן נחת ושמחת לב ממנחת כבודו הטהורה, ספרו היקר והנחמד של כבוד מר אביו, ידידי עז המנוח הגאון זצ"ל[14]. אשרי חלקו של כבוד ידידי, אשר זכה להיות בן מכבד אב, בדבר הגדול הזה, של הארת הגיוני לב טהור ונפש קדושה של כבוד אביו, רב חביבי הגאון וצדיק ז"ל[15], על פני תבל. רב תודות לכבוד אהובי על העונג הרב אשר השביעני. כה יזכהו ד' להוציא לאור את כל כתבי קודש של כבוד אביו הגאון ז"ל, אשר ידעתי את יושר הגיונו ועומק שכלו, בצירוף עוצם שקידתו, ויראת ד' הטהורה שהאירה בלבבו, שהיתה מחוברת עם אהבת האמת, באופן נעלה, מצורף לחריפותו, בקיאותו וענות צדקו, שכל אלה הנם ערובה בטוחה על יקרת מעשי ידיו וגדולת התועלת אשר יקבלו מהם למודי ד', בצאתם לאור בע"ה[16], ישוטטו רבים ותרבה הדעת. [דניאל יב, ד]

כן אפריון אמטי לכבודו [ביטוי של שבח – אחלוק לו כבוד; על פי בבא מציעא קיט] על החוברת הזרגונית, [חוברת ביידיש] מעשה ידיו. ילך אהובי בכחו זה, וכל הגיון טוב וישר, המיוסד על אדני אמונה טהורה, הנאמר בסגנון שיוכל להכנס בלב איזה חלק מהצעירים בני דורנו, המעולפים בצחיחות צמאון, צריך הוא להאמר. וחלילה חלילה לכבוש את רוח ד' זה. כל אשר העיר ד' את לבבו, כמה שיועיל, כמה שיציל, כמה לבבות שיכשיר, מעט או רב, כמה שיקליש את זוהמת האויר המחניק של החמריות הבורית החצופה, ההולכת ומתרוממת דוקא סמוך לגויעתה, אין די באר את גודל החוב. אמנם נכון הדבר לפני סופר בעל כשרון שכמותו, שיכניס בתוך הצעותיו את טהרת הרעיון הלאומי, במקור קדושתו האמיתית, למלאות לבבות

רבות בחבת ארץ הקודש ובאמונת קודש בתחית עם ד' על ארצו. לעת כזאת, אשר מהליכות החיים וזרמי המעשים המדיניים והרוחניים נוכל לקחת תורה רבה על פקודת ד' את עמו, על התנוצצות קרן ישועה לישראל מהררי קדש, מהתחלת שיבת בנים לגבולם, רוממות רוח האומה אל מרומי הררי קודש, כשתכנס בתוך כל הארג של המחשבות כולן, המשוטטות בעולם בדבר שאלות הזמן והחיים, תתן לכלן עז ויפעה, ברק קודש והדרת כבוד. ועכשיו אין הדברים עומדים רק בגי-חזיון לבד, כי"א[17] הולכים הם ונעשים. רק חובת כולנו היא שלא לעמוד מרחוק, להיות פועלים עם ד', כל אחד כפי כחו וכשרונו, ויותר מן הכל החובה מוטלת על כל סופר מוכשר, אשר רוח ד' תניחנו. אקוה, שיצליח כבודו בדרכו זה, בתתו לוית חן על כתבי ידו, ועל כל אשר ברוח עמו, להוציא לאור לטובת המון עם ד' הנפוץ, הנתון למשיסה רוחנית, [על פי ישעיהו מב, כד] עוד יותר ממה שהוא נתון למשיסה חמרית, את המחשבה הקדושה והרוממה של תחיית האומה על אדמת קדשה, אשר כעת חיה הגיע הזמן להופיע עליה אורות רבים מעברים שונים.

מאד הייתי חפץ להשתעשע הרבה עם כבודו. יקר הי'[18] לי מאז, וחמודות הוא לי כעת, וביחוד שקשר נשמתי ואהבה עמוקה של אמת היו ביני ובין כבוד מר אביו הגאון ז"ל, נבדל לחיים טובים, אבל משא טרדת עבודות יעצרוני כעת.

כן שמחתי בבשורה טובה שנתקבל כי[19] גיסו הרב הגאון שי'[20] לאב"ד[21] בק' פאלאנגען. [לאב בית דין בקהילת פולנגן (פלנגה) שבליטא] יצו ד' אתו את הברכה וירומם אף ינשא כערכו הנעלה.

הנני חותם בברכה, באהבה נאמנה, כנפשו היקרה ונפש אחוז באהבתו ודורש"ת[22] מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

מאד חפצתי לדעת ממעשה כי חותנו הרב הנכבד וספריו הנ"ל[23]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. מנ"א - מנחם אב
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. תוי"ר - תורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. וכא"ל - וכל אשר לו
11. שוי"ר - שלום וישע רב
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
15. ז"ל - זכרונו לברכה
16. בע"ה - בעזרת השם
17. כי"א - כי אם
18. הי' - היה

19. כ' - כבוד
20. שי' - שיחיה
21. לאב"ד - לאב בית דין
22. ודורש"ת - ודורש שלומו ותורתו
23. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רכא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה מנחם אב תרס"ט - רחובות **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

על ההקדמה וההשלמות לישבת הארץ: בנו צבי יהודה מעתיק לאט, והרב קוק מציע שהאח יעתיק בירושלים. הרב קוק גם מבקש מאחיו למצוא את ר' משה ברנשטיין מיריחו בעניין קניית ככר הירדן, כי אגודה מביאליסטוק פנתה בעניין. הכול בסוד.

עיקרי הדברים

- השלמות לישבת הארץ.
- קניית קרקע בככר הירדן - בסוד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], רחובות ת"ו[2], כ"ה מנ"א[3] תרס"ט[4].

אחי יקירי וחביבי, החכם היקר ושלם מהר"ש[5] הכהן [אחיו, ר' שמואל קוק] שליט"א[6], וכא"ל[7], שוי"ר[8].

מעבודות שונות ופיזור נפש לצדי צדדים והחלישות הרגילה, די יחזקנו, מיעטתי בכתיבה. גם ע"ד[9] ההקדמה, המבא, וקו"א[10] והשמטות לשה"א[11], [ספרו של הרב קוק "שבת הארץ" על הלכות שביעית, שנדפס בירושלים בתר"ע] הדברים נמשכים לאטם, מפני שצב"י[12] שי'[13] מעתיק [בנו, הרצי"ה] מה שאני כותב ומה שנמצא אצלי משכבר הימים. והנה הנכתב אצלי בדיו אוכל לחתוך את העלים ולשלח לך, (אע"פ[14] שאני חושש על הכריכה של הקובץ, שהיא טובה) מפני ההכרח. אבל יש לי מהכתוב בעט עופרת, שצב"י שי' מעתיק, אם תקבל עליך שיועתק בירושלים אצלך ע"פ[15] השגחתך, כמובן אתקן בתחילה בדיו המקומות המטושטשים, אם יצא הדבר בלא איחור בע"ה[16], ואחכה לתשובתך.

אבקשך, אח יקר, להשתדל בטובך למצא את ר'[17] משה ברנשטיין הדר ביריחו. הוא נמצא במאה-שערים, מתפלל שם בביהכ"נ[18] (מפני שהוא אבל, ל"ע[19], ושומר את התפילה בציבור מה שאין לו ביריחו). הוא הציע לפני, זה כמה, ע"ד קנין ככר הירדן, [רכישת קרקעות בבקעת הירדן, ליד יריחו, להתיישבות יהודית] ועתה בא אלי מכתב בשם אגודה חשובה מביאליסטאק בדברים רציניים ע"ז[20], והסכמתי ביחד עם מר זקס מפה, שהוא חם בזה, שיבא פה במוקדם האפשרי, כדי שנדע ממנו ראשית ידיעה. כמובן שאח"כ[21] יהי'[22] צריך להכון לקראת מקוריות יותר מאוששת. אבל הכל כדאי לעשות בשביל ככר חמד של אה"ק[23], שישוב לקנין ישראל. עשה יקירי בזה כמה שתוכל.

הנני חותם בכל רגשי אהבת אח בברכה נאמנה, אחיך,

אברהם יצחק ה"ק

כמובן שהענין ע"ד הקני' צריך להיות בסוד גדול. הנ"ל[24]

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן

3. מנ"א - מנחם אב
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. מהר"ש - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. וכא"ל - וכל אשר לו
8. שוי"ר - שלום וישע רב
9. ע"ד - על דבר
10. וקו"א - וקונטרס אחרון
11. לשה"א - לשבת הארץ (ספרו של הרב)
12. שצב"י - שצבי יהודה (בנו של הרב קוק)
13. שי' - שיחיה
14. אע"פ - אף על פי
15. ע"פ - על פי
16. בע"ה - בעזרת השם
17. ר' - רבי
18. בביהכ"נ - בבית הכנסת
19. ל"ע - לא עלינו
20. ע"ז - על זה
21. שאח"כ - שאחר כך
22. יהי' - יהיה
23. אה"ק - ארץ הקודש
24. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב כסלו תר"ע - יפו **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

הרב קוק מודה על הדפסת 'שבת הארץ', ומבקש לשלוח מאות עותקים במעטפות. ספרים על המצוות התלויות בארץ 'פועלים בחשאי' יותר מקולות של חול. על תלונת אחיו: הרב קוק שמח שאינו צריך עוד לנסוע לחוץ לארץ. בני משפחה מגרייבה עומדים לעלות, ויש להזהיר אותם לא למכור את כל כלי הבית, ולא להגזים בציפיותיהם מן הארץ.

עיקרי הדברים

- הדפסת 'שבת הארץ' והפצתו.
- ביטול הנסיעה לחוץ לארץ.
- עצות לעולים מגרייבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב כסלו תר"עין.

אח יקר ונחמד הרשה"ק[4] [אחיו, ר' שמואל קוק] שי'[5].

תודה רבה על אשר שמחתני ליום ש"ק[6] בהספר הנגמר [ככל הנראה ספר "שבת הארץ", שנדפס אז בירושלים] ב"ה. בטח תשלח חבילה של איזה מאות במוקדם. נכון להדפיס מעטפות גדולות שיכנס הספר בהן, עם הפירמא, כדי שיהי'[7] נכון לשלח איזה מאות. וגם זאת היא ממטרתי להבא בעה"י[8], שתחזקנה ידי לעסוק עוד בחיבורים כאלה למצות התלויות בארץ וכיו"ב[9], שהם פועלים בחשאי, כדרך דברים שבקדושה, אולי יותר מהרבה קולי קולות של חול. ימלא נא עולמנו הפנימי מאוירא דא"י[10] כמה דאפשר, ודי אתנו.

ע"ד[11] תלונתך לא אבין, ו"נקמתך" לא ארגיש. לא יכולתי לפטור א"ע[12] במקום פ"נ[13], אף שדאב לבבי לצאת מאה"ק[14] אפי'[15] דרך ארעי. ועתה שאין צורך בדבר, ב"ה שאיני נזקק לזה, ומה בכך. ומה שדנים ע"ז[16] מבחוץ איני מעלה בחשבון כלל. רק ד' הרואה ללבב יודע יושר לבבי וכונתי, ובזה אני שמח כעל כל הון, ולבי אמיץ ב"ה בגבורת אמת.

אני דרוש ג"כ[17] לכרטיסים. תואיל להדפיס כפי הפירמא, ואולי עם מעטפות קטנות לזה. כמובן נכון שיהיו בטוב טעם.

קבלנו מכ"ג מגריווא. [מגריווא שבלטביה, עיר הולדתו של הרב קוק, שבה גרה משפחתו; בני המשפחה התכוננו לעלות לארץ] הם מכינים עצמם ב"ה. אבל אולי נכון להעיר שלא כל כלי הבית ראוי למכור, כי טוב יותר לקחת עמם כמה דברים העולים פה ביוקר. נכון להתחיל בתיאור במכתבים, שלא יהי'[18] מגוזם אצלם המעמד הרוחני הגלוי של יושבי אה"ק[19], וכן מעמדנו החמרי, ביחוד, ולדעת שעם כל החסרונות הננו ב"ה ששים ושמחים בגורלנו, על שזכנו השי"ת[20] לשבת בארץ חמדתנו, ונקוה שכה יהיו גם הם מרוצים בעה"י.

אחיך אוהנ"פ[21] בכל לו"נ[22]

איה"ק

אותיות גדולות נאות בעיני. הנ"ל[23]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרשה"ק - הרב שמואל הכהן? - שם אדם
5. שי' - שיחיה
6. ש"ק - שבת קודש
7. שיהי' - שיהיה
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך
9. וכיו"ב - וכיוצא בזה
10. דא"י - דארץ ישראל
11. ע"ד - על דבר
12. א"ע - את עצמו
13. פ"נ - פיקוח נפש
14. מאה"ק - מארץ הקודש
15. אפי' - אפילו
16. ע"ז - על זה
17. ג"כ - גם כן
18. יהי' - יהיה
19. אה"ק - ארץ הקודש
20. השי"ת - השם יתברך
21. אוהנ"פ - אוהב נפשי
22. לו"נ - לב ונפש
23. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' אייר תר"ע - יפו **נמען:** מערכת 'זהב הארץ' (ירושלים)

הרב קוק שמח על הרחבת הדעות. הרב קוק ממליץ לכתוב בהלכה ערכים בדרך ספרי הכללים: לא פלפול, אלא הארה כללית על הסוגיות, שממנה יסתעפו הפרטים. 'החידושים היותר טובים באים כשאין מכוונים לחדש'. גם הביקורת על ספרים תהיה בסקירה כללית ובלי משוא פנים.

עיקרי הדברים

- כתיבת ערכים בהלכה בלי פלפול.
- החידוש בא מבירור הפשוט.
- ביקורת ספרים הוגנת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד אייר תרע"ן.

(למערכת "זהב הארץ", חוברות קובץ להלכה ואגדה, ירושלים).

חברים יקרים, שלו'[4].

מכתבם הנכבד הגיעני. ואשמח כי ישימו לבם להרחבת הדעות, שזה היותר נכבד ונדרש לנו כעת. ובדרך דרישת ההלכה ראוי ג"כ[5] לסול כעת מסלה עתיקה - ישנה, דהיינו שלא להתגדר בפלפולים כי-אם לכתב ערכים בצורתם של הערכים אשר בספרי הכללים, אבל לא בדרך פלפול וחפוש בפרטים כ"א[6] בהארה כללית על כלל הסוגיות, ומתוך ההארה הכללית יסתעפו הפרטים, והכל בדרך פשוט וישר. ואפילו אם לא יהיו שם חידושים, ג"כ הוא טוב מאד. וזהו דרך הראשונים' ובפרט כי "א"א לבהמ"ד[7] בלא חידוש". [חגיגה ג] והחידושים היותר טובים באים כשאין מכוונים לחדש ולפלפל כ"א להאיר ולברר את הפשוט והכללות.

כמו-כן ראוי לקבוע דרך הבקורת, ג"כ בסקירה כללית, בין על ספרי הלכה ובין על ספרים ספרותיים, והיסתוריים ביחוד. אבל הכל בדרך הכללה וסקירה מקפת, ובלא שום פני', אפילו לש"ש, כ"א בשביל דרישת האמת, שהיא חותמו של הקב"ה[8]. [שבת נה]

והנני שמח בעבודתכם ומצפה לאור ד' על ציון ומקראיה.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. ג"כ - גם כן
6. כ"א - כי אם

7. לבהמ"ד - לבית המדרש
8. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שיט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' מנחם אב תר"ע - רחובות **נמען:** הרב מאיר ברלין (בר־אילן)

מרחובות הרב קוק מתאר את התרגשותו מבניין הארץ, ואת כאבו על כך שהנשמה הלאומית במקור קדושתה 'נרדמת': הרחוקים מתנכרים לה, והיראים מתנכרים לבניין. מכתבו של ר' מאיר ברלין עם תוכנית העיתון 'העברי' החיה את רוחו, והזכיר לו את אביו, הנצי"ב, 'בעל הנשמה הלאומית החיה'. הרב קוק מבטיח לסייע לעיתון ומעודד להרים את דגל אור ה' בבהירות של אמונה ומדע.

עיקרי הדברים

- שמחה על בניין הארץ, וכאב על פירוד הנשמה הלאומית מן הקדושה.
- עיתון 'העברי' - ברכה ותמיכה.
- זכר הנצי"ב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ד' מנ"א[2] תרע"ן.

ידיד נעלה, חביב כאח ואהוב כבן, הרב הגדול בתורה יראה וחכמה, גזע ישישים, [מגזע של זקנים חשובים (על פי איוב יב, יב)] מר מאיר ברלין [הרב מאיר בר-אילן (ברלין), בן הנצי"ב, ממנהיגי "המזרחי"] שליט"א[3], שלו'[4] וברכה מהרי יהודה והררי קודש.

הנני יושב כעת במושבה הנחמדה רחובות ת"ו[5], מוקסם כולי מתקות ד' ונחומים, בראותי בעיני את שכלול ארץ חמדתנו הנשמה, על ידי אחינו פזורי גולה השבים לאט לאט. לבי בקרבי ירחב למראה משכנות שאננים, [ישעיהו לב, יח] כרמי חמד, הדר הגפן התאנה והרמון, אשר על שדמות בת עמנו, במקום בית חיינו. וכליותי בקרבי ישתוננו [על פי תהלים עג, כא] על הנשמה הלאומית ממקור אצילות קדשה, ממבוע החיים שלה, מאור אל אלהי ישראל, חקי תורת חיים ודבר קדשו, שהיא נרדמת, ויושבת בירכתים, [ונשארת בצד, בפינה] מפני שאלה אשר עזבו אורח חיים, שכחי ד', תתנכר היא מהם, ואלה אשר ירדו עם אל [ואלה הנאמנים לה' (על פי הושע יב, א)] ברובם יתנכרו המה אליה. בין כה וכה [בין כך ובין כך] רבת פעלים ורבת עדנים זאת לא תגלה הודה והדרה על החלקים היותר גדולים של עמנו, הטעון תחיה, לעת כזאת, אבל תחיה כמשמעה, תחיית אמת בכל הודה ויפעתה.

והנה כברק שמים, חביבי, האיר לי מכתבך היקר, עם תכנית העתון "העברי". [תוכנית השבועון "העברי", שערך הרב מאיר ברלין בברלין] קראתים ותחי רוחי. שחר אביבי וטל ילדותך [על פי תהלים קי, ג; הרב קוק הכיר את הרב מאיר ברלין עוד בילדותו, בוולוז'ין] הזהירו נגד עיני, עם הופעת דמות דיוקנו של אוצר חיי הקדושה והאהבה, אשר למרן אביך גאון ישראל [הנצי"ב מוולוז'ין] זצ"ל[6], בעל הנשמה הלאומית החיה במקור קדשה.

בכל אשר תשיג ידי הכהה הנני בל"נ[7] לשרת את אגודת הקודש, תמימי הדעה, יחידי הסגולה, מיסדי העתון ומרחיביו. ובשמחה הנני נמצא בע"ה[8] לכל אשר תדרשוני, כי שארי-רוח אנחנו [כי קרובים ברוח אנחנו]

ואתה יקירי חזק ואמץ, אתה וכל אנשי מופת אשר עמך, באמץ רוח הרימו את דגל אור ד' על עמו ונחלתו, לעיני כל בני ישראל, הכמהים לראות דברים חיים וקימים מאירים ממקור המעין החי, אשר לנשמת ד' החיה בעם סגולה, מוגשים בכליל הוד ותפארת במעמק רגשי אמונת אמן ובבהירות אור מדע והגיון.

הנני בעריגת נפש מצפה להגשמת מפעלכם הקדוש והאהוב, ולהרחבת צעדיו על דרך החיים בימין ד' רוממה.

ברגשי כבוד נעלים ובצפיית ישועת ד' על עמו מציון תפארתו מבין המצרים, [מימי בין המצרים, שבין י"ז בתמוז לתשעה באב]

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שלו' - שלום
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
7. בל"נ - בלי נדר
8. בע"ה - בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת של

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אלול תר"ע - יפו **נמען:** ד"ר בנימין מנשה לוין

הרב קוק משבח את החיבור של לוין, שמעיד על שקידה ואהבת האמת למאורי התורה העתיקים (כנראה מחקר על איגרת רב שרירא גאון). צר לו שנכתב בשפה זרה ולא בעברית, ומקווה שלוין יעשיר בו את הספרות העברית.

עיקרי הדברים

- שבח לחיבור המחקרי.
- צער על כתיבה בשפה זרה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א אלול תרעי"ן.

שנה טובה ומעוטרת, לכי[4] ידי"נ[5] ד"ר[6] וסוחרת, הרה"ח[7] הנעלה אוצר תוי"ר[8] מו"ה[9] בנימין מנשה שליט"א[10] ד"ר לעווין [בנימין מנשה לוין, שסיים אז את לימודיו באוניברסיטה בגרמניה, ולימים חוקר תקופת הגאונים] וכא"ל[11], שלו'[12] רב וכוח"ט[13].

זה איזה משך זמן אשר מחברתך היקרה, ידיד לבי, הגיעתני. איני צריך לבאר לפני הדרך את רחשי שמחת לבבי, לראות מעשי ידך להתפאר. ואותות השקידה הנפלאה, המעידה על אהבת אמת למאורי תוה"ק[14] העתיקים, אשר בהם כל חיי רוחנו, הנשקפים מכל צד ופינה במחברת היקרה הזאת, אשר ממנה אוכל לשער את כללות עבודתך הגדולה בגוף החבור, מלאו לבבי ששון ישע. עלה והצלח, יקירי, עשה חיל באפרתה, וקרא שם בבית לחם [רות ד, יא] שערים שערי תורה ודעת קדושים.

אמנם קורטוב של צער נמזג גם הוא בתוך הנחת הגדולה, בשימי על לב שאוצר יקר זה הי'[15] נאה לו להיות בשפתנו הקדושה, קנין עם ד' באמת. אבל זאת היא צרת רבים, שנקוה להנחם ממנה, למועד אשר יקרב ויהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ד'. [צפניה ג, ט] אז הלא יקבצו לנו כל אוצרותינו הפזורים על אדמת נכר. ואולי גם כבוד הדרתך עוד תתאושש להריק את אוצר טובך ללשוננו הק'[16], להעשיר את הספרות העברית החדשה, הבזויה מכבודה ע"י[17] מחלליה, ברכוש יקר ותכשיט נאה, שיהי'[18] לה לכבוד ולתפארת בעיני א' ואנשים.

הנני כמוכרח לקצר, ואחתום בברכה נאמנה מקרב לב עמוק, בצפיית ישועת עם ד' הגוי כולו על אדמת קדשו בימין ד' רוממה, וכוח"ט, כנה"ר[19] ונפש דבק באהנ"פ[20] מצפה אשרך בכל לו"נ[21],

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[22] אד"ש[23] חביבי ויקירי הרה"ח רמ"ז [משה זיידל] שליט"א בכוח"ט[24] וכט"ס[25].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. ד"ר - דוקטור
7. הרה"ח - הרב החסיד
8. תוי"ר - תורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. שלו' - שלום
13. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
14. תוה"ק - תורתנו הקדושה
15. הי' - היה
16. הק' - הקטן
17. ע"י - על ידי
18. שיהי' - שיהיה
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. באהנ"פ - באהבת נפש
21. לו"נ - לב ונפש
22. באה"ר - באהבה רבה
23. אד"ש - אדר שני
24. בכוח"ט - בכתיבה וחתימה טובה
25. וכט"ס - וכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שלח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח מרחשוון תרע"א - יפו **נמען:** הגאון ר' זליג ראובן בנגיס, אב בית דין בודקי

הרב קוק מרוצה מישיבתו בארץ ישראל ומרבנותו. מעניין השמיטה הייתה לו עוגמת נפש לא בגלל המקנטרים אלא בגלל זלזול בתלמידי חכמים. הרב קוק ממשיך בתומו לדבר שלום. הרב קוק שולח את 'ישבת הארץ' ומודה על ספר 'לפלגות ראובן'.

עיקרי הדברים

- שביעות רצון מהרבנות.
- צער על זלזול בתלמידי חכמים.
- חילופי ספרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], אדר"ח[4] מ"ה תרע"א[5].

שלו'[6] וברכות מקודש לכבוד רב חביבי ויקירי, הרב הגאון הגדול, סוע"ה[7], פלפלן וסדרן, עוטה אורה בחורי תורה, מוהר"ר[8] זעליג ראובן בענגיס [הרב זליג ראובן בנגיס, רבה של בודקי, ולימים ראב"ד העדה החרדית בירושלים] שליט"א[9], הגאבד"ק[10] באדקי יצ"ו[11], מחה"ס[12] היקר "לפלגות ראובן", וכא"ל[13] שוי"ר[14] באה"ר[15],

מלאתי גיל ממכתב ברכתו היקרה אשר הגיעני, וחטיבה מול חטיבה יבורך כ"ג[16] באהבה, ירומם אף ינשא, בהודה והדרה של תורה, בעז וגבורה, וכל משאלות לבבו הטהור ימלא כשורה, אי נאזר בגבורה.

וע"ד[17] מצבי, הנני ב"ה מלא רצון מישיבתי בקודש, כי אין ערוך לטובתה של א"י[18], ואודה תמיד לד' חסדו כי זכני לשבת בחבל נחלתו, ולנהל עם קדוש המתקבצים להצמיח ראשית צמיחת קרן ישועת עם ד' על אדמת קדשו,

מענין השמיטה, [מחלוקת היתר המכירה בשמיטת תר"ע] כמובן הי'[19] לי עג"נ[20], לא על אשר קמו איזה אנשים לקנטרני, אלא על שגרם הדבר לבזות ת"ח[21] בכלל, והענין הי' ראוי להיות עובר בשתיקה וכבוד, ואני בתומי הלכתי ואלך בעה"י[22], ואדבר שלו' אל עם ד' ואל חסידיו, ואל כל אשר בשם ישראל יכונה וטובתו ידרש, ויה"ר[23] שנזכה להיות מהבונים בנחלת ד' ומישבי ארץ קדשו, ועם זה לרומם ימין עליון ואור תורה ופארה בהר קודש ועד קצוי ארץ.

בשורה טובה של שילוח ת"ש מספרו היקר. יקבל נא ידי"נ[24] כ"ג שי'[25] ברצון ואהבה ס' הקטן שה"א [ספרו של הרב קוק "שבת הארץ" על הלכות שביעית] הנשלח אליו, והי'[26] זה שלו' וברכה מרובה באה"ר, כנה"ר[27] ונפש אהבתו ודוש"ת[28] מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אדר"ח - א' דראש חודש (היום הראשון של ראש חודש)
5. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
6. שלו' - שלום
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. מחה"ס - מחבר הספר
13. וכא"ל - וכל אשר לו
14. שוי"ר - שלום וישע רב
15. באה"ר - באהבה רבה
16. כ"ג - כבוד גאונו
17. וע"ד - ועל דבר
18. א"י - ארץ ישראל
19. הי' - היה
20. עג"נ - עגמת נפש
21. ת"ח - תלמידי חכמים
22. בעה"י - בעזרת השם יתברך
23. ויה"ר - ויהי רצון
24. ידי"נ - ידיד נפשי
25. שי' - שיחיה
26. והי' - והיה
27. כנה"ר - כנפשו הרמה
28. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט מרחשוון תרע"א - יפו **נמען:** זאב מרקון

הרב קוק מודה על החוברת 'מספרותנו העתיקה' (על תנא דבי אליהו). בעניין 'חוסר דרך ארץ' של הצדוקים יש להביא את יוסף פלאביוס, ו'דרך ארץ' בספר פירושה ישובו של עולם, ואולי זו מחאה נגד האיסיים. משנה בספר על סנהדרין קטנה של שלושים מעידה על קדמותו, וגרץ סמך עליה. הרב קוק מעודד מחקר בספרות העתיקה בזמן שבולמוס החידוש מסיח את הדעת ממנה.

עיקרי הדברים

- תודה על מחקר תנא דבי אליהו.
- צדוקים ואיסיים.
- עידוד מחקר הספרות העתיקה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו, כ"ט מ"ח תרע"א[3].

שלו'[4] וברכה לכ'[5] הרה"ח[6] אוצר תו"י[7] ודעת מר זאב מארקאן [זאב (וולף) מרקון, חוקר ספרות חז"ל] שליט"א[8].

אחדשה"ט[9] באה"ר[10].

תודה רבה לכ"ת[11] על התשורה היקרה אשר הואיל לכבדני בה, מחברתו הנכבדה "מספרותנו העתיקה".

מפני טרדותי המרובות א"א[12] לי לבא בחקר דבריו בפרטיות, אמנם דרכו הכללית ודאי דרך ישרה היא.

ביחס לחוסר נימוס וד"א להצדוקים, הי'[13] ראוי להביא מה שספר על תכונתם יוסף פלאוויוס, [יוסף בן מתתיהו (יוספוס פלביוס), ההיסטוריון בן ימי הבית השני] שהביאוהו ג"כ[14] ההסתוריונים האחרונים. אמנם לפי המובן בתד"א[15] [מדרש "תנא דבי אליהו"] מושג ד"א בו ברוב המקומות קאי על ישובו של עולם, ואולי היא מחאה ג"כ נגד האיסיים, [כת בימי הבית השני שפרשה מחיי החברה] הפורשים מן החיים החברותיים, המדיניים.

אחד המקומות המוכיחים את זקנת הס' היא משנה ראשונה שסנהדרי קטנה היא בשלשים (ס"פ[16] כ"ט) שלא נזכרה במקורות אחרים. ועלי'[17] כה"נ[18] סמך גרץ [ההיסטוריון היינריך גרץ] בתיאור סנהדרי קטנה, מבלי הבאת המקור, ובחנם השיג עליו הרב בעל "דורות ראשונים". [רבי יצחק אייזיק הלוי; ראו (כרך א', אגרת קג)]

יתחזק ויתאמץ כת"ר[19] בעבוה"ק[20] לגלות פנינים בחלקת חקירת רוח קדמונינו אשר מרוחם שהם עד דור אחרון משפיעים עלינו אנו חיים. ומה יקרים לנו עובדים כאלה בזמן הזה, שבולמוס השאיפה לחדש מסיחה דעת מהאוצר העתיק, אוצר החיים לעם ד' וסגולתו עדי עד. והי'[21] ז"ש[22] וברכה באה"ר, כנה"ר[23] ונפש ידידו דוש"ת[24] וחכמתו באהבה מלונ"ח[25].

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. תו"י - תורה ויראה
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר - באהבה רבה
11. לכ"ת - לכבוד תורתו
12. א"א - אי אפשר
13. הי' - היה
14. ג"כ - גם כן
15. בתד"א - בתנא דבי אליהו
16. ס"פ - סוף פרק
17. ועלי' - ועליה
18. כה"נ - כנראה
19. כת"ר - כבוד תורתו
20. בעבוה"ק - בעבודת הקודש
21. והי' - והיה
22. ז"ש - זה שלום
23. כנה"ר - כנפשו הרמה
24. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
25. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו כסלו תרע"א - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

הרב קוק שמח על הגיליון הראשון של 'העברי'. חסר בו, כמו בספרות העברית כולה, 'עומק ההסתכלות'. הסגנון המודרני והרעיונות העבריים לעומקם הם כעת 'תרתי דסתרי': כשהרב קוק משתדל לכתוב בסגנון מודרני, הרב קוק פוגם בעומק המחשבה. לכן הרב קוק מציע לשלוח רשימות לא מעובדות, והמערכת תסגנן אותן. הרב קוק מצרף מאמר קטן.

עיקרי הדברים

- שבח לגיליון הראשון של 'העברי'.
- חוסר עומק בספרות העברית.
- המתח בין סגנון מודרני לעומק.
- הצעה לעיבוד רשימותיו בידי המערכת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], טו כסלו תרע"א[2], יפו ת"ו[3].

חביבי הרב החכם רב הכשרון מר מאיר ברלין, נ"י[4]. שלו'[5] וברכה.

שמחתי בקבלת ה"עברי" הראשון. [הגיליון הראשון של השבועון "העברי", שערך הרב מאיר ברלין] ב"ה שיצא כלול בהדרו, בחיצוניותו, ואין מה לקבול על פנימיותו, בתור התחלה.

הנני מעצמי נמשך בחפץ פנימי להשתתף, במה שאוכל, בעבודתך הנכבדה, יקירי. ארצה מאד למלאות איזו פגימות. הנה לעת עתה חסר הוא "עברנו" ["העברי" שלנו] את הצד של עומק ההסתכלות, חוץ מהמחסור במדעיות בכלל, שזה בודאי יתמלא ע"י[6] המומחים התומכים כ"א[7] במקצעו, אבל הצד העמקני, בההסתכלות העברית, זהו חסרון כללי בספרותנו, שאני דואג עליו הרבה. כפי דלות כחי הייתי חפץ מאד למלאות כמה דאפשר את החסרון המורגש הזה, אבל דא עקא, [זו הבעיה (ארמית)] הסגנון המודרני, של עכשיו, ורעיונות עברים באמת לעמקם, הנם כעת במדרגת "תרתי דסתרי", [שני דברים הסותרים זה את זה (ארמית)] ולי ביחוד קשה מאד לסגל לי את שניהם יחד. מרגיש אני תמיד, כי באותה המדה שאני חפץ לצאת ידי החובה הסגנונית, המודרנית, הנני פוגם בעמקה של המחשבה.

על כן אני נבוך קצת איך להתנהג. כבר עלתה על דעתי מחשבה לשלח להמערכת מרשימותי, חומר בלתי מעובד, ובחכמת לבבכם תעבדוהו, ותסגננוהו לפי האפנה הנוהגת, [לפי האופנה המקובלת] כפי היכולת. אם תסכים ע"ז[8], חביבי, אז אקוה שתהיה השתתפותי יותר קלה עלי, ותוכל להיות יותר מתמדת. לתשובתך הנכבדה אצפה, והנני חותם בברכת עלה והצלח, [על פי מלכים א כב, יב] בימין ד' רוממה.

אוהבך כנפשך,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נתאחר מכתבי זה מכמה מניעות, והנני שולחו כעת רצוף עם המאמר הקטן, כי היחש הנ"ל[9] בדבר החומר הוא מוסכם אצלי גם כעת. לשלח קטעים לבחינה לראות היעמד בהם טעמם, [על פי ירמיהו מח, יא: "עמד טעמו בו"] לפי מגמתי, גם אחרי העיבוד הסגנוני. הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. נ"י - נרו יאיר
5. שלו' - שלום
6. ע"י - על ידי
7. כ"א - כי אם
8. ע"ז - על זה
9. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: שבט תרע"א - יפו **נמען:** ד"ר בנימין מנשה לוין

הרב קוק מודה על המהדורה של איגרת רב שרירא גאון. לוין ביקש שיפרש את מאמרו, אבל קשה לו לפרש 'רזי עולם'. הרב קוק סמך על 'עת לעשות לה'' כדי לדרוש בפומבי במעשה בראשית, לטובת מעמיקים בעלי נטייה מיסטית, אבל לא בצורה עממית לגמרי. הרב קוק רושם שתי הערות על הכרח וחופש, ועל פרשת בראשית והשאלה המוסרית. 'ואידך פירושא - זיל גמור'.

עיקרי הדברים

- תודה על איגרת רב שרירא.
- דרישה פומבית במעשה בראשית - גבולות.
- הכרח וחופש.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], שבט תרע"א[4].

מחמד לבבי ונפשי, הרב הגדול בתורה וחכמה, אוצר יראת ד', מוהר"ר[5] בנימין מנשה שליט"א[6] ד"ר[7] לעווין, [בנימין מנשה לוין, חוקר תקופת הגאונים] שלו'[8] שלו' לך ולכא"ל[9] באה"ר[10].

אחרתי, יקירי, מהשיב לך תודתי על השמחה אשר שמחתני במעשי אצבעותיך בעמלה של תורה באגרת רש"ג[11]. ["אגרת רב שרירא גאון", שלוין עסק בהוצאתה המדעית] חזק ואמץ והאיר אור תורה ודעת להגדיל ולהאדיר תעודה בישראל.

וע"ד[12] המאמר, חביבי, תבקשני לפרש רזי עולם, וכמה קשה עלי ההסכם לדבר אפילו אותם ראשי הפרקים שהרשיתי לעצמי לרשמם, ואיך ארחיב עוד את הדברים. אני סומך עצמי על "עת לעשות לד'" [על פי תהלים קיט, קכו] לדרוש בפומבי במעשה-בראשית. [אף ש"אין דורשין במעשה בראשית בשנים" (חגיגה יא)] ע"פ[13] מה שקלט רוחי מרוח ד' אשר על יראיו הבאים בסודו, ולהלביש העניינים בצורה ספרותית כמה דאפשר, כדי שהמעמיקים המיוחדים, שנטייתם המיסתית חזקה היא, והם גם הם נמעדו מאורח חיים אשר באור עולם האצור באור תורת ד', יבאו ויראו כמה גבהו ארחות המחשבה הישראלית בחוג החבוי הזה. אבל לתן אלה הרעיונות בצורה לגמרי "פפולרית", לעשותם מוכשרים לטפולו של כל שוגה המתימר לחכם לב, - עד כדי הרשאה כזאת לא באתי עדיין. ואתה יקירי ודאי כעת שהנך עסוק במסכתא אחריתי, אין פלא שהדברים מעורפלים קצת לפניך, זוכר אני כמה התאמצות הייתי צריך להסביר לעצמי אלה הדברים בבירורם, - ומ"מ[14] בטוח אני, כשתוכל לקחת מועד מיוחד כראוי יוצץ לך האור, עם כל העלמהו, בע"ה[15]. וכבר קצה נפש רבים בלחם הקלוקל של הספרות, שאינה נותנת מקום לעמל המחשבה. ומ"מ מלאתי קצת חפצך היקר לי ורשמתי שתי הערות, לבאר בקצת ביאור ע"ד[16] ההכרח והחופש וע"ד ההארה של פרשת בראשית ויחש השאלה המוסרית להופעת ההויה הכללית ע"פ יסוד שאיפת קרבת א' המקיפה.

ועם כל זה הדברים צריכים פירוש, נאמן הוא הפתגם שחתמתי בו: "ואידך פירושא, זיל גמור!" ["ואידך פירושה הוא, זיל גמור" (שבת לא)].

תסלח, יקירי מחמדי, על קיצורי ומיעוט דברי, שאינו כפי חק אהבתי העזה לנפשך הטהורה. מה אעשה, מוטרד אני מצדי צדדים. והשי"ת[17] אשר לו נתכנו עלילות יעמידנו בקרן אורה, ויזכנו להאיר אור תוה"ק[18] על עמו ונחלתו ולראות בישועתו בב"א[19].

ידי"ע[20] דוש"ת[21] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר אדי"ש[22] כבוד מחו' המל"ח המרומם שליט"א, ואושיט לו ברכתי ברכת מז"ט[23] באה"ר[24]. אשרי חלקו, שזכה להדבק בת"ח[25] יקר הערך, העומד להיות לאור מאיר בעם ד', בעה"י[26]. ידי"ע דוש"ת הנ"ל[27]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. ד"ר - דוקטור
8. שלו' - שלום
9. ולכא"ל - ולכל אשר לו
10. באה"ר - באהבה רבה
11. רש"ג - רב שרירא גאון
12. וע"ד - ועל דבר
13. ע"פ - על פי
14. ומ"מ - ומכל מקום
15. בע"ה - בעזרת השם
16. ע"ד - על דבר
17. והשי"ת - והשם יתברך
18. תוה"ק - תורתנו הקדושה
19. בב"א - במהרה בימינו אמן
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. אדי"ש - אחרי דרישת שלום
23. מז"ט - מזל טוב
24. באה"ר - באהבה רבה
25. בת"ח - בתלמידי חכמים
26. בעה"י - בעזרת השם יתברך
27. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שנח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט ניסן תרע"א - יפו **נמען:** שמואל רפאלי, מחבר 'הארץ לפני כיבוש יהושע'

הרב קוק מודה על שני חלקי הספר, ושמח שחכמי ישראל פונים לחקר קדמוניות הארץ, שהיה עד כה בידי נכרים. הרב קוק מקווה שהספר יעורר בעלי כישרון לחקור, והאמת שבתורה ובמסורת תתברר. 'ציון היא דורש אין לה - מכלל דבעיא דרישה'.

עיקרי הדברים

- חקר קדמוניות ארץ ישראל בידי יהודים.
- המחקר יאשר את אמת התורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט ניסן תרע"א[4].

לכ' הרה"ח[5] החוקר המצויין מר שמואל רפאלי [חוקר מטבעות וקדמוניות ארץ ישראל] נ"י[7],

מח"ס[8] היקר " הארץ לפני כבוש יהושע".

יחד עם בקשת סליחה, על אשר ממניעות שונות נשארתי חייב לכבודו קבלה ותודה על ספרו היקר חלק ראשון, אשר הואיל לכבדני בו זה כמה, הנני מציג לכ' את תודתי הכפולה, גם על החלק הראשון וגם על החלק השני, אשר הגיעני כעת לשמחת לבבי. ב"ה אשר נתן בלב יקירי חכמינו לפנות אל החקר בקדמוניות אה"ק[9], שהיתה מסורה עד כה רובה ככולה בידי נכרים. [חקר ארכאולוגיית ארץ ישראל נעשה אז בעיקר בידי חוקרים נוצרים מאירופה ומאמריקה] ומה מאד ישמח לבי על שקידתו הגדולה של כבודו בעבודתו היקרה הזאת. נוכל לקוות שספרו החשוב יהיה לכח מעורר גדול לבחירי בעלי כשרון שבנו, המוכשרים לחקירת קדמוניות, לשדד את החלקה הזאת, שלא נעבדה כראוי עד כה, ויעטרו זר תפארת לקדמוניותינו היותר עתיקות. ואין ספק שבפרוץ הדבר תגבר יד האמת, וישראל יעשה חיל, להראות גלוי לכל העמים את האמת המדויקת שבתורת אמת ובמסורותינו הקדושות כולן.

חזק ואמץ, אדוני היקר, והבא לנו עוד מפרי תבונתך ומחקרך להאיר דרך בישימון של הקדמוניה הכבירה, ולהלהיב את רוח בנינו לאהבת ארץ אבות ומקראיה. "ציון היא דורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה". [ראש השנה ל, על פי ירמיהו ל, יז] ויהי נועם ד' עליך לכונן מעשי ידיך לתפארת עמנו וארצנו, ולכבוד האמת העומדת לעד.

בכבוד ובברכה נאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. לכ' - לכבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. נ"י - נרו יאיר
8. מח"ס - מחבר ספר
9. אה"ק - ארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מנחם אב תרע"א **נמען:** אברהם דובער ברנשטיין, מחבר 'וו המהפך'

הרב קוק קרא את הספר כולו ומשבח את הביטוי החם והמואר של רעיון תחיית האומה, ששובץ בדברי תורה.

עיקרי הדברים

- שבח לספר 'וו המהפך' על תחיית האומה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ז מנ"א[2], תרע"א.

שלו'[3] רב מארץ חמדה, לכבוד איש חמודות, הרב הגביר יקר מחכמה ומכבוד מו"ה[4] אברהם דובער בערנשטיין נ"י[5], מחבר ספר הנעלה "וו-המהפך". [ספרו של אברהם דובער ברנשטיין על רעיון התחייה הלאומית]

הנני כותב את מכתבי זה, בעת לבבי מלא רגשי תודה ואהבה אין קץ לכבודו, מהרושם הטוב אשר עשה עלי ספרו היקר, אשר קראתיו כולו. הצליח מאד כבוד הדרתו, להביע את המחשבה של תחיית האומה, בחם לב ואור דעת. דברים כאלה היוצאים מן הלב, ומשובצים בדברי תורה, הכתובה והמסורה, אקוה שיעשו פרי תנובה בלבבות רבים, ושם כבודו לעד ינון בין ראשי בוני האומה, ומשובבי נתיבותיה. [ומחדשי דרכיה (על פי ישעיהו נח, יב)] יהי ד' עם כבודו, ותחזקנה ידיו לעבודת הקודש, עבודת האומה ותחייתה על אדמת קדשה, ועיניו תחזינה בשוב לציון [ישעיהו סא, ג] גאולים, קוממיות, בשמחת עולם, בגאון שם ד' אלקי ישראל באמת.

והנני בזה חותם ברגשי תודה כבירים ורחשי אהבה וכבוד רב,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. שלו' - שלום
4. מו"ה - מורנו הרב
5. נ"י - נרו יאיר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אדר תרע"ב - יפו **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

הרב קוק מתפעל מהחוברת של חרל"פ (כנראה 'מי מרום'), ורואה בה 'רסיסי טל של ראשית תחייה'. אחרי כל גילוי של אור קודש מתעוררים 'רפאים' ומתנגדים, אבל יש לו להתחזק.

עיקרי הדברים

- שבח לחוברת של חרל"פ.
- התנגדות לכל גילוי אור.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אדר תרע"ב[4].

לדזיו ליה כבר בתיא, שלם, כבוד ידי"נ[5] וחביב לבבי הרב המאוה"ג[6] אוצר תורה ואורה, סוע"ה[7] כליל תפארת קודש, מו"ה[8] יעקב משה חרל"פ[9] [הרב יעקב משה חרל"פ, תלמידו וידידו של הרב קוק, רבה של שכונת "שערי חסד" בירושלים] שליט"א[10]. האבד"ק[11] "שערי חסד" בעיקו"ת[12] ירושת"ו[13],

בהודות והלל לאל ד' ויאר לנו, קראתי את החוברת היקרה, [חוברת שהוציא הרב חרל"פ מדבריו] שכולה אומרת כבוד, מעשי ידי יקירי צמיד רוחי, [הדבוק לרוחי] קשור נפשי וחבוק נשמתי. הנני, חביבי, מלא שמחת-עולמים וששון-גילה, שבח ועז למחיה חיים ב"ה, המסבב בטובו, שיצאו אמרי-קודש כאלה מלובשים בגדי-חמודות. רסיסי-טל הללו ראשית תחיה הם לצמאי ישועת אמת. רק יחזק יקירי, יחזק ויאמץ, כי תיכף לכל גילוי נוגה-קודש יתגעשו ויתהוללו רפאים, [על פי ישעיהו יד, ט] מגולים ומכוסים, מתגרת יד שבט ד' המכה בם בלהבי-אש. אבל יודעים אנו, כי עז לנו באלקים סלה, ונטפי נעימות קודש. הללו יכניסו מתק וטוב טעם בנשמות מאליפות, וכנה נטעה ימין עליון תתן ציץ ופרח ותגמל פרי-תנובה, מתוק לנפש ומרפא לעצם, בעזהשי"ת[14].

רבו מאד טרדותי החיצוניות והפנימיות, ואי-אפשר לי כעת למלא את חפץ-לבב רחים-לבבי כת"ר[15] שליט"א, לבא בדברים ארוכים על הגיוני-קדשו, שבכתב ושבדפוס. נקוה שירחיב לנו אל למושעות ונתהלך ברחבה בפקודי ד' ישרים, מגוית אריות נרדה דבש [על פי שופטים יד, ח-ט] בגבורות ישע ימין עליון ב"ה, והיה סחרה ואתננה קודש לד', [ישעיהו כג, יח] לן ולחברין ולחברורין, [לנו ולחברינו ולחברי חברינו (ארמית)] ואור חדש על ציון יאיר, וזה ד' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו, [ישעיהו כה, ט] וכימי מור והדס יראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו באור זרוע לצדיקים ושמחה לישרי לב, [תהלים צז, יא] כנה"י[16] ונפש ידי"ע[17] מחבקו ומנשקו ברוח נשיקה של קריבות דעת ושל גדולה וצפיית ישועה.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מו"ה - מורנו הרב
9. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. האבד"ק - האב בית דין קהילת
12. בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
13. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
14. בעזהשי"ת - בעזרת השם יתברך
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. כנה"י - כנפשו היקרה
17. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תלא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' סיון תרע"ב - יפו **נמען:** המקובלים ר' מנחם מנדל היילפרין ור' שלמה מהרי"ל

הרב קוק מודה על 'ישער רוח הקודש' (מכתבי האר"י) עם הגהותיהם וביאוריהם, ומברך אותם להמשיך להוציא גנזים, שימשיכו 'רוחא דמלכא משיחא'.

עיקרי הדברים

- תודה על 'ישער רוח הקודש'.
- הוצאת כתבי קבלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' סיון תרע"ב[4].

מחמדי לבבי ונפשי, אישוני עיני וחביבי רוחי, הרבנים המאוה"ג[5] מארי רזין קדישין, פקיחי עינין וחגירי זיינין, [בעלי סודות קדושים, פקוחי עיניים וחגורי כלי נשק (ארמית, זוהר)] מופיעי אורות להבין ולהורות, כקש"ת[6] מו"ה[7] מנחם מענכין היילפרין ומו"ה[8] שלמה מהרי"ל[9] שליט"א[10]. אור ד' וזיו תורתו, ברכת שלומו וזיו חדותו עלי אהלם, אוהל ישרים, יפריח בכט"ס[11], ושמחת החג הקדוש, יום מתן תורתנו, בחדו סגי, [בשמחה רבה (ארמית)] באה"ר[12] כמים הפנים לפנים

אחדשה"ט[13] באה"ר וחיבה יתירה נודעת.

הנני בזה לשלם להדרת קדושת כת"ר[14] שלמי תודתי על מנחת הקודש, אשר הואילו בטובם ואהבתם הקדושה לשלח אלי הצעיר, הספה"ק[15], "ישער רוה"ק", [הספר הקדוש "שער רוח הקודש", מכתבי האר"י] מעוטר בציצי פרחי הגהותיהם וביאוריהם הנחמדים, מלאי זיו והדר. יישר חילם על כל הטוב אשר עשו לבית ישראל, ויהי נא ד' עמם לכונן מעשי ידיהם לטובה ולברכה, ויושיטו לנו עוד גנזי חמודות מוארים ומוגהים, להמשיך שפע קודש ורוח חדות אלקים חיים, רוחא דמלכא משיחא, [רוחו של המלך המשיח (ארמית)] על עם ד' ועל השרידים אשר ד' קורא, המזכירים את ד' ולא דמי להם, עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהילה בארץ", [ישעיהו סב, ו-ז] במהרה בימינו אמן.

ברוכים אתם לשמים, אלופי היקרים, ברוכים מכל דורשי ד' ועוזו, ויהי נועם ד' עמכם לברככם באורך ימים ושנות חיים טובים וארוכים, ברוממות קרן בשם ד' אל מסתתר [ישעיהו מה, טו] אלקי ישראל, מושיע חוסיו מספרי כבודו ומודיעי עלילותיו למען שמו. והי'[16] ז"ש[17] וברכת עולמים, שמחת הרגל וכט"ס[18], כנה"ר[19] ונפש ידי"ע[20] דוש"ת[21] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
7. מו"ה - מורנו הרב
8. ומו"ה - ומורנו הרב
9. מהרי"ל - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ל (למשל: יעקב + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. בכט"ס - בכל טוב סלה
12. באה"ר - באהבה רבה
13. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. הספה"ק - הספרים הקדושים
16. והי' - והיה
17. ז"ש - זה שלום
18. וכט"ס - וכל טוב סלה
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב סיון תרע"ב - יפו **נמען:** הרב אברהם משה לונץ

על הוצאת 'פאת השלחן': הרב קוק נמנע מלהוסיף הערות ארוכות כדי לא להכביד, וצר לו שההערות מעטות מכדי שיוזכרו בהקדמה. הרב קוק מתפלא שלונץ לא הזכיר את חותנו האדר"ת בהקדמה.

עיקרי הדברים

- הערות ל'פאת השלחן'.
- השמטת זכר האדר"ת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב סיון תרע"ב[4].

לכ' [5] ידידי הרב הגדול החכם הנעלה רב פעלים לתורה ולתעודה, מוהר"א[6] משה לונץ [אברהם משה לונץ, חוקר ארץ ישראל ומוציא לאור בירושלים] שליט"א[7]..

שלו'[8] וברכה באה"ר[9].

הגיעוני הקונטרסים הנדפסים מס' "פאת השלחן". [ספרו של רבי ישראל משקלוב, תלמיד הגר"א, על המצוות התלויות בארץ, שלונץ הוציא במהדורה חדשה; הרב קוק התבקש להוסיף לה הערות] והאמת אגיד לכ', כי מאז אשר כתב לי, שההוצאה הנוספת בתוספות הערות ארוכות כבדה לפניו, משכתי ידי מזה, כי לא אחפוץ להכביד על כת"ר[10], המסובל כ"כ[11] בעבוה"ק[12] להפצת תורת וחכמת א"י[13]. וע"כ[14] גם כאשר שלח לי הקוני לא שמתי על לבי לגעור בטרדותי המרובות, ולהחפיש את עצמי מעבודות ענינים אחרים, גין זה וכעת כבר הזמן קצר. ואני מצטער מאד על אשר כ"כ מעטות הן ההערות, אשר שלחתי לכ', ואין בהן כדי חטיבה ראוי' להקרא בשם, כאשר תאר כת"ר בהמודעות, וביחוד בההקדמה הקצרה שלו. והנני שולח כעת עוד איזה גרגרים, יואיל נא לקבלם ברצון, ואם עוד יספיק הזמן, הנני נכון להוסיף עוד מעט בע"ה[15].

תמהתי על אשר לא הזכיר כת"ר כלל את שם כמו"ח[16] הגאון האדר"ת[17] [חמיו של הרב קוק, הרב אליהו דוד רבינוביץ-תאומים (האדר"ת), רבה של ירושלים] זצ"ל[18] בהקדמה. ואיך יתכן הדבר להזכיר את הערותי ולהזניח את זכרו של האדם הגדול זצ"ל. ובאמת יותר הי'[19] ניחא לי אם לא הי' מזכיר כת"ר ע"ד[20] הערותי מאחר שהן כעת כ"כ מועטות.

והנני בזה דוש"ת[21] באה"ר ומברכו באימוץ ידים לעבוה"ק[22], בכל אשר עם לבבו הטהור לכבוד עם ד' ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. לכ' - לכבוד
6. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. באה"ר - באהבה רבה
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. כ"כ - כל כך
12. בעבוה"ק - בעבודת הקודש
13. א"י - ארץ ישראל
14. וע"כ - ועל כן
15. בע"ה - בעזרת השם
16. כמו"ח - כמורי חמי
17. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
18. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
19. הי' - היה
20. ע"ד - על דבר
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. לעבוה"ק - לעבודת הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תמז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א מנחם אב תרע"ב - רחובות **נמען:** הסופר 'בן ישראל'

כמעט כל ספר קבלה מדבר על ארץ ישראל וגאולה, כי הקבלה כולה היא 'צפיית ישועה'. הרב קוק מפנה לזוהר, לתיקונים, ל'מגלה עמוקות', לשל"ה, למהר"ל (בעיקר 'נצח ישראל'), לר' נחמן מברסלב, ל'שער השמים' של ר' אברהם הירירה, ל'דעת תבונות' של הרמח"ל ול'פתחי שערים' של ר' אייזיק חבר. הרב קוק ממליץ על ספרי ערכים לאיתור 'פנינים לעטרת התחייה הלאומית'.

עיקרי הדברים

- הקבלה כולה צפיית ישועה.
- רשימת ספרי קבלה על ארץ ישראל וגאולה.
- פנינים לתחייה הלאומית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"א מנ"א[2] תרע"ב[3].

כי[4] הסופר היקר בן ישראל, שלו'[5].

הקשית לשאול [ביקשת דבר קשה] ממני, בהיותי יושב פה ברחובות, מחוסר ספרים, לרשום לך מספרי הקבלה את המקומות המדברים ע"ד[6] א"י[7] וגאולה. אמת הדבר, כי אין כמעט גם ספר-קבלה אחד שלא ידבר ע"ד א"י וגאולה, כי הקבלה כולה היא צפיית ישועה, כראוי לחכמה עליונה, שאינה מתפשרת עם ההוה הלקוי [כראוי לחכמה העליונה, שאינה משלימה עם המציאות הפגומה] כי-אם עולה היא ברוח-ד' אל העתיד המתוקן הנהדר בקודש, וחכמי ישראל לא יוכלו לדבר בחזון אמת ונורא זה כי"א[8] ע"י[9] א"י וגאולה. ראש לכל הלא בס'[10] הזוהר אין כמעט פרשה אחת שלא ידובר בה ע"ד גאולה וא"י[11], ובס' התיקונים [בספר תיקוני הזוהר] במקומות רבים. בס' "מגלה עמוקות" כמעט בכל אופן מרנ"ב אופניו, [בספר "מגלה עמוקות" לרבי נתן נטע שפירא, ובו רנ"ב (252) פירושים לתפילת משה "ואתחנן"] בשל"ה [בספר "שני לוחות הברית" לרבי ישעיה הורוויץ] במקומות רבים, ביחוד בחלק הראשון, בספרי מוהר"ל[12] מפראג, שגם הוא על המקובלים יחשב, אע"פ[13] שסגנונו שונה מרוב בני-גילו, [בני דורו] ביחוד בס' "נצח ישראל". בספרות החסידות הרבה לדבר ע"ד א"י מוהר"ן[14] מברסלב, [רבי נחמן מברסלב] בספריו הרבים ושיחותיו. עוד בס' "שער השמים" לר' אברהם אירירה, [ספר קבלה של רבי אברהם קוהן דה הררה] בס' "דעת תבונות" לרמ"ח לוצטי, [ספר של רבי משה חיים לוצאטו (הרמח"ל)] וס' "פתחי שערים": לאחרון ר'[15] אייזיק חבר. [ספר קבלה של רבי יצחק אייזיק חבר, מתלמידי תלמידי הגר"א] את המקומות הפרטיים קשה לי לציין מבלעדי הספרים תחת ידי. עצתי שתעזר בספרי-הערכים, כמו "ערכי הכינויים" לבעל "סדר הדורות", [ספר מפתח לכינויים שבספרי הקבלה, לרבי יחיאל היילפרין] "קהלת יעקב" לבעל "מלא הרועים", [ספר ערכים בקבלה לרבי יעקב צבי יאלישׁ] "מדרש תלפיות". [ספר ערכים מסודר לפי אלף-בית, לרבי אליהו הכהן מאיזמיר]

בכל אלה תמצא המון רב פנינים שראוים לשבצם בעטרת התחיה הלאומית, שיהיו לחן ולכבוד כשיטפל בהם לוטש אמן [אומן שמלטש אבנים טובות] ובעל-כשרון.

סלח נא, על אשר לא אוכל למלא חפצך הנכבד כראוי. חזק ואמץ בעבודת-הספרות בדרך טובה וישרה, שראוי ללכת בה לבנין האומה וכבודה, ויהי חלקך בין הבונים הנאמנים, בעלי הלב הטהור והרוח הנכון, ויהי ד' עמך.

בכבוד וברכה,

אברהם יצחק ה"ק

באהבה אדר"ש[16] חביבנו הסופר הישיש היקר מר אז"ר[17] [אלתר זאב רבינוביץ, סופר עברי בן הזמן] נ"י[18]. הנ"ל[19]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
4. כ' - כבוד
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. א"י - ארץ ישראל
8. כ"א - כי אם
9. ע"י - על ידי
10. בס' - בספר
11. וא"י - וארץ ישראל
12. מוהר"ל - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
13. אע"פ - אף על פי
14. מוהר"נ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. ר' - רבי
16. אדר"ש - אחר דרישת שלום
17. אז"ר - אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ (כינויו הספרותי של הסופר)
18. נ"י - נרו יאיר
19. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מנחם אב תרע"ב **נמען:** הרב אברהם משה לונץ

ברכה ליובל של לונץ, על עבודתו הרבה לחכמת ישראל ולספרות ארץ ישראל, בתנאים קשים.

עיקרי הדברים

- ברכת יובל ללונץ.
- ספרות ארץ ישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ד מנ"א[2] תרע"ב[3].

שלו'[4] רב, באהבה רבה, לכבוד ידידי הרב הגדול, בתורה ובחכמה ובפעלים רבים לתורת ארץ ישראל מו"ה[5] אברהם משה לונץ [אברהם משה לונץ, חוקר ארץ ישראל ומוציא לאור בירושלים; ראו גם (כרך ב', אגרת תלג)] שליט"א[6].

ידיד נפש, גדול העלילה, אמנם רושם של חגיגת יובל, [יובל החמישים להולדתו] שנפרץ כ"כ[7] בשוק הסופרים, צר הוא מהכיל את המון רגשי התודה והברכה, אשר ירגיש כל אוהב ארץ ישראל וספרותה להדרת כבודו, על כל הטובה הרבה אשר עשה לחכמת ישראל ולספרות א"י[8] ביחוד, מאז אשר החל לעבוד עבודתו הקדושה במקצעות כ"כ שונים ומרובים ובתנאים כ"כ בלתי-נוחים, אשר רק מלא רוח גבורה וקדושת אהבה טהורה למפעלים הנאדרים כהדרת כת"ר[9], יכול היה לעבוד ולנצח בהם, בכל זאת אשמח מאד על רגשי הקודש אשר התעוררו בלב רבים לעשות את החגיגה היובלית הזאת, ויום זכרון התעוררות מעשית, למען ידע ישראל את חובתו לעזור על יד העובד הצנוע, המוסיף חיל וחוסן בלא הרף לחכמת ארץ ישראל וספרותה, להוציא לאור עולם את כל אשר ירחש לבבו הטהור.

והנני בזה מגיש לכת"ר[10] באה"ר[11] את ברכתי ממעמקי לבבי, יחזק השי"ת[12] את ידיו ולבו לעבודת הקודש, וינוב בשיבה טובה, דשן ורענן, ותחזינה עיניו באור חדש אשר יאיר על ציון ועל מקראיה, בשוב לה עטרת תפארת וצבי כבודה כימי עולם, בשוב ד' את שבות עמו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

אב"ד דעה"ק יפו והמושבות ת"ו

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. מנ"א – מנחם אב
3. תרע"ב – השנה תרע"ב (1911/1912)
4. שלו' – שלום
5. מו"ה – מורנו הרב
6. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. כ"כ – כל כך
8. א"י – ארץ ישראל
9. כת"ר – כבוד תורתו

10. לכת"ר - לכבוד תורתו
11. באה"ר - באהבה רבה
12. השי"ת - השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מרחשוון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב ד"ר סיני שיפר, קרלסרוהה

הרב קוק מודה על הקונטרס (על גילוח הזקן). הרב קוק מספר שר' חיים מוולוז'ין נשאל על דברי הזוהר 'וי למאן דאושיט ידוי בדיקנא', והפנה ל'זוהר שלו', שבו נכתב בגיליון 'בתער'. עם זאת, החוש הישראלי ביופי מסכים לגידול הזקן, והוא מנהג כשר.

עיקרי הדברים

- גילוח הזקן - פירוש הזוהר.
- החוש הישראלי ביופי.

נוסח האגרת עם ביאור

(ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד מ"ח תרע"ג).

(להרב ר'[4] סיני ד"ר[5] שיפר ז"ל[6] דק"ק[7] קארלסרלה

באה"ר[8] אדר"ש[9] הדר"ג[10] שליט"א[11], ואודהו בכל לב על קונטרסו הנכבד. והענין דומה אצלי להעבודה הספרותית שצייר במו"נ[12] נ"א מראשון. ["מורה נבוכים" לרמב"ם, חלק א פרק נא]

וסופר שנשאל הגר"ח[13] מוואלאזין, בעת חפיפת זקנו בעש"ק[14], מאי מצדיקי תלמידיו: "רבי זוהר", והשיבו "עיין בזוהר שלי". ובפתוח התלמיד הנ"ל[15] הזוהר מצא שכתוב בגליון על המאמר "וי למאן דאושיט ידוי בדיקנא" (נשא ק"ל) תיבה אחת: "בתער", והכונה גלוי' שהיא על שליחות יד באופן האסור, כמו "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו": ומ"מ[16] ראוי להודות, שהחוש הישראלי ביופי מסכים לגידול הזקן, ומתוך כך הוא מנהג כשר במקום שנהגו להחמיר, וראוי להקרא "מצוה קלה" כערקתא דמסאנא.

מרוב הטרדא אקצר ואו"ש[17] וברכה מקודש, כנה"ר[18] ונפש מוקיר יפעת ערכו, דוש"ת[19] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ר' - רבי
5. ד"ר - דוקטור
6. ז"ל - זכרונו לברכה
7. דק"ק - דקהילה קדושה
8. באה"ר - באהבה רבה
9. אדר"ש - אחר דרישת שלום
10. הדר"ג - הדרת גאונו
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. במו"נ - במורה נבוכים

13. הגר"ח - הגאון רבי חיים (מבריסק או מוולוז'ין)
14. בעש"ק - בערב שבת קודש
15. הנ"ל - הנזכר לעיל
16. ומ"מ - ומכל מקום
17. ואו"ש - ואומר שלום
18. כנה"ר - כנפשו הרמה
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח מרחשוון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יהודה לייב פישמן (מימון), אב בית דין אונגני

הרב קוק מודה על הספר 'יחדר הורתי'. לשיטת הכוזרי, הנבואה ורוח הקודש מסייעות להוראה, ולא כרמב"ם שמפריד ביניהן. רוח הקודש הופיעה במקדש ובמי שהיה בבניינו (ריב"ז). איסור תורה לאישה נאמר על לימודה, אבל אם היא לומדת בשמיעה - לא מצאנו איסור.

עיקרי הדברים

- תודה על 'יחדר הורתי'.
- נבואה והוראה - כוזרי ורמב"ם.
- לימוד תורה לנשים בשמיעה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ר"ח מ"ח[4] תרע"ג[5].

כ'[6] ידי"נ[7] הרב הגאון המפורסם, אוצר נחמד ושמן מוהר"ר[8] יהודא ליב פישמאן [הרב יהודה לייב פישמן (לימים מימון), ממנהיגי "המזרחי"] שליט"א[9], האבד"ק[10] אונגעניא, וכא"ל[11] שלו'[12] שלו, באה"ר[13].

כעת הגיעני ספרו היקר והנחמד "יחדר הורתי". [ספרו של הרב פישמן] ומאהבת מחברו מר שליט"א לא דחיתי את השעה, והצצתי בו בכמה מקומות בכל המקצועות השונים שהוא עסוק בהם, ונתבסמתי מריח בשמיו, כי נחמד ונעים הוא וישר חילי דמר ידי"נ ולבבי שי'[14] דשדר לן מתנתא דתורה זו ולולא טרדות רבות המעכבות הייתי מאד חפץ להשתעשע בכל דברי קדשו האהובים, אבל אין דנים אפשר משא"א[15] כעת.

שי' הכוזרי היא [שיטת ספר "הכוזרי" לרבי יהודה הלוי] שהנבואה ורוה"ק[16] מסייע להוראה, דלא כדי' הרמב"ם[17] שמחלקם. והופעת רוה"ק[18] הי'[19] בביהמ"ק[20] ובמי שהי'[21] בבנינו, כדאמרי' "הי' הי' שכבר הי'", מ"ק[22] כ"ה, [מועד קטן כה] וריב"ז[23] הי' בביהמ"ק ושאב רוה"ק משם, ומיושבת קצת הערתו ע"ז[24].

בקמח אם לח הוא, הרי הסוגיא מוכיחה הספק, כאיב"א[25] שם.

הנני כופל את תודתי, ואחתום ברב שלו' וברכה מקודש, כנה"ר[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] בחבה יתירה וכבוד נעלה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

אי' תורה לאשה אינו כ"א[29] ללמדה, אבל אם מעצמה לומדת ע"י[30] שמיעה לא מצאנו לאסור.

הנ"ל.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. מ"ח - מרחשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. האבד"ק - האב בית דין קהילת
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. שלו' - שלום
13. באה"ר - באהבה רבה
14. שי' - שיחיה
15. משא"א - משאי אפשר
16. ורוה"ק - ורוח הקודש
17. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
18. רוה"ק - רוח הקודש
19. הי' - היה
20. בביהמ"ק - בבית המקדש
21. שהי' - שהיה
22. מ"ק - מועד קטן (מסכת)
23. וריב"ז - ורבי יוחנן בן זכאי
24. ע"ז - על זה
25. כאיב"א - כאיבעיא
26. כנה"ר - כנפשו הרמה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. כ"א - כי אם
30. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** הסכמה לקונטרס 'תקוות אהרן' של הרב אהרן הכהן אורלנסקי

הרב קוק נותן הסכמה לבן, ר' אברהם יעקב, שמוציא לאור את כתבי אביו, רב פתח תקווה במשך 27 שנה מראשית המושבה. האב היה עניו, 'נחבא אל הכלים', גדול בתורה, ונינו של ר' נחמן מאורלא. בנספח הלכתי: 'כפר אונו' אינו אונו עצמה, ולכן אין לחשוש לדין עיר מוקפת חומה. גם יש דיון ב'חזקת סבראי' בשחיטה.

עיקרי הדברים

- הסכמה ל'תקוות אהרן'.
- שבח לרב אורלנסקי.
- הלכה: כפר אונו ומגילה.
- חזקת סברא בשחיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א כסלו תרע"ג[4]. [י"א בכסלו תרע"ג (1912)]

מצאתי לי חוב נעים לחזק ידי עושי מצוה, בן יכבד אב, בכבודה של תורה, הוא ניהו ידידי הרב החו"ב[5] מו"ה[6] אברהם יעקב הכהן שליט"א[7], בן כבוד ידי"נ[8] הרב הגאון אוצר תורה ויראת שמים מוהר"ר[9] אהרן הכהן אורלאנסקי [רבה של פתח תקוה מראשית המושבה] זצ"ל[10], ששמש בכתר הרבנות במושבה הנכבדה ויקרה פתח-תקוה ת"ו באה"ק[11] ז"ך[12] שנים, מעת הוחל יסוד בנין המושבה, שהי'[13] הוא ז"ל[14] מראשי העולים, מאהבת ארץ חמדה וחבת בנינה, עד אשר נבנה רחוב וחרוץ, [דניאל ט, כה] בחסדי צור ישראל על עמו, ותהי המושבה הזאת לפנת יקרת בישוב אה"ק[15], לשמחת לבב כל השמחים אלי גיל בבנין ד'. [על פי איוב ג, כב] והנה מאז עלותי אל הקודש, ומשא עם ד' אשר על אדמת הקודש, בהישוב הקדוש, עלה עלי, והמושבה הנכבדה הזאת הקשורה עם הישוב הכללי, וביחוד אשר ביהודה, בקשרים רבים ועניינים שונים, בחיי התורה וחיי המעשה, בקודש ובחול, נתקרבו עניניה לרוחי ולבי, ודין גרמא [וזה גרם (ארמית)] לחבת קודש בין הרב הגאון המנוח מוהר"א[16] הכהן הנ"ל[17] זצ"ל ובינינו נבדל לחיים טו"א[18], ותכנתי את רוחו הטהורה ואת גדולת מעלתו בתורה וביראה, ובכל מדה יקרה, ומרוב ענוה היה הוא ז"ל נחבא אל הכלים [על פי שמואל א י, כב] וגריס באורייתא תדירא, ועובד באמונה עבודת הקודש של המושבה הקדושה הנ"ל, ולא שם לבו להעלות על הספר חידושים ופלפולים, אף כי היה ידיו רב לו, לשא ולתן בהלכה כאחד הגדולים אשר בארץ אנשי השם, בחריפות ובקיאות גדולה, שבאה לו מרוב עמל ושקידת תוה"ק[19] ביראת ד' כל היום.

אמנם כעת כאשר נגנז ארון הקודש, ויאסף אל עמו כבוד הרב הנ"ל ז"ל, שם אל לבו בנו ידידי הנ"ל שליט"א להציב יד וזכרון לכבוד אביו הרב הגאון, ולהוציא מעט כתבי קודש, אשר במקרים שונים נרשמו ממנו ז"ל בכתי"ק[20], ואמרתי לפעלא טבא ישר חילי, כי כדאי וראוי הוא הרב הגאון המנוח ז"ל, מצד עצמו ומעלתו, ומצד קדושת אבותיו הקדושים נוחי נפש ז"ל, שהיה נין ונכד להרב הגאון החסיד

מו"ה נחמן מאורלא זצ"ל, הנזכר בספר "אגדת אזב", שהספידו הגאון המחבר זצ"ל, והיה אחד ממחברי הספר הנחמד הנודע לתהלה "שבת אחים" זי"ע[21] ועכ"י[22], ובפרט מצד עבודתו לרבים על שדי ישובנו הקדוש בארץ חמדת עולמים תובב"א[23], להציב לו ציון וזכרון דברי קודש ע"י[24] דברי תורה הישרים אשר יצאו מעטו. ואקוה בצדק, שכל אוהבי תורה, ומחבבי שכלול ארצנו הקדושה ובנינה, ישמחו לקראת החוברת היקרה הזאת, הנקובה בשם "תקות אהרן" [שם הקונטרס רומז לפתח תקוה, מקום כהונת המחבר, ולשמו, אהרן] ע"ש[25] מקום כבוד המחבר ושמו היקר ז"ל. וברכת ד' על עמו ואדמת קדשו, וגבול נחלתו, תחול על כל מכבדי הרב המחבר ז"ל, בחבבם את דבריו, כנפשם היפה ונפש חותם בברכה לכבוד התורה והוגיה, וכבוד שיבת בצרון ותקות גאולי ד' לארץ צבי קודש ד' אשר אהב סלה, הקשורה עם עבודת הרב המחבר ז"ל ותולדות ימי חייו באה"ק ת"ו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעה"ק[26] יפו והמושבות תובב"א

לסי' ה' (בקונט' "תקות אהרן"). י"ל[27] שהשם כפר אונו מורה שאינה אונו גופה, וכחילוק שבין כפר-לודים ללוד בריש גיטין, [גיטין ב] וכה"ג[28] במכות י' ע"א[29] גבי חברון ופרוורהא. ומי יודע כמה התפשטו הכפרים הסמוכים לאונו, עד שנחוש משום סמוך לכפר-אונו. וחוץ מזה העיר כבר בטו"א[30] דע"כ[31] תרי אונו היו, חד דיהודה וחד דשאר ארצות, ע"פ[32] סוגיא דערכין ל"ב א', ולרבא אונו דבנימין לאו מוקפת חומה היא ודידן דהיא סמוכה ללוד דבנימין היא, כדפירש"י[33] בסוגיין דמגילה ד' א', וראוי לומר דהלכה כרבא לגבי רי"בל[34], דהא בתרא הוא, ובפרט דשם אביי ורבא הוא דפליגי בזה, וראוי להיות הלכה כרבא.

אמנם מה שהעיר כת"ר[35] מד' ברכ"י[36], ["ברכי יוסף" לחיד"א] לפשט הירושלמי משמע דדוקא בגוף הכרך אין קורין כשחרב מישראל וישבו בו נכרים, אבל מחו"ל[37] קורין. אך לפי' א' בביאורי הגר"א[38] סי'[39] תרפ"ז[40] מסיק דהוא בתמיהא, אבל לפי פירושו גם בו קורין כשאין בו ישראל. אמנם לשי' כמה מרבוואתא, דס"ל[41] דכשחרב מעשרה בטלנים נידון ככפר, משמע דלגמרי דינו ככפר, ואין לחייב גם סמוך ונראה.

ס' ו', בדוחק י"ל דקאי על אידיהם שנמשך כמה ימים, כמו קלנדא וסטרנורא, [חגים רומיים (קלנדס וסטורנליה), הנזכרים במסכת עבודה זרה (ח)] דרק יום העקרי אסור, ושאר אידיהם גופא מותר, לת"ק דלא דייק לאחר אידיהם מותר, דמשמע מיני' הא אידיהם גופייהו אסור על כל אידיהם. ויש לזה סיוע קצת מדהגמ"י[42] [מדברי "הגהות מיימוניות" על הרמב"ם] (פ"ט דע"ז ה"א אות ב'). והוא נגד ד' הרמב"ם[43] שם ה"ג. יעי' בכ"מ[44]. ["כסף משנה" על הרמב"ם] ובלי"מ[45] שם ["לחם משנה" על הרמב"ם] מטי לה מ"הן בלא אידיהן", וע' ד' ו' ע"א אלא קלנדא כו'[46], ואם נצרף לזה ד' הגהמ"י[47] הנ"ל י"ל לאידך גיסא, דלת"ק[48] הן בלא אידיהן, ולא חשיב האיד כולו ליום אחד, א"כ[49] י"ל דדוקא יום ראשון כלול בלפני אידיהם, ואידך רק נפקי הם מכלל שלאחר אידיהם, וחכמים דמפרשי בהדיא לאחר אידיהם מותר. איכא למשמע שאידיהם עצמם כל הימים אסורים, ולת"ק[50] דלית ביה דיוק זה בדבריו י"ל דכל דמפיק מכללא דלפני מותר, ורק יום

הראשון הוא בכלל לפני, ולא יומי אחריני, - אמרתי זה להציל משגיאה גמורה גם חכם מגדולי דורותינו כהרב ת"י ז"ל. שגם ע"ז[51] נאמר "אם לקיים דברי חכמים, הן".

סי' ז. מלשון הרמב"ם (פ"י[52] ממע"ש[53] ונט"ר[54] הי"ח) "הרי שהבריך בד בארץ וצמח, והבריך בד כו' ואפילו הן מאה", שהוא לקוח ממשנתנו דהבריכה שנה אחר שנה, וכמ"ש[55] בכ"מ שם, וכדמסיים שם "ואם נפסק עיקר ראשון מונה לכל משעה שנפסק", משמע דאפילו עברו שנים רבות, ואפילו מאה שנים, מונה משעה שנפסק, ולא מהני מה שעברו שני ערלה לפני העקירה, דלעולם לשיטת הפוסקים העקירה חשיבה נטיעה חדשה, ולשון הירושלמי, על המשנה דאילן שנעקר, מכיון שיש כמחט של מיתוי דבר בריא שיש לו שלש שנים, לשיטת הפוסקים דעכ"פ[56] לפני שלש שנים ודאי מונים משעת עקירה, אי-אפשר לומר שניתן שיעור זה לומר, דאחר שלש לא נידון משעת עקירה בו, וה"ה[57] בבריכה, שהרי בירושלמי שם בעי אם שליש מחט שנה, שני שלישים שתי שנים, ולמאי נפ"מ[58] הרי בשתי שנים ודאי מונים מהעקירה, א"ו[59] מוכרח כפי' המפרשים, דהכונה היא מעת נטיעת האילן הוי שלש שנים, והוא סימן שעברו על האילן שני ערלה, כדי לפרש לשון "פטור" דמתניתין דמשמע שמותר מיד, ודחיק הירושלמי לאוקמי כשאין ידוע אם עברו שני ערלה על האילן שיעור השורש מוכיח, ואינו דומה כלל להבריכה, דשם ע"י העקירה של האילן חשיב לדידן כנטיעה חדשה, וכאן עיקר הטעם הוא מפני שיכול לחיות מהשורש חשיב שלא נעקר כלל, ולא נשתנה מעמדו מכפי מה שקדם, כלשון הרמב"ם שם בהלכה י"ב, שמפרש מפני שיכול לחיות, ודרך אגב הוי סימן לזקנת האילן גופיה.

ואע"פ[60] שהלשון נדחק קצת, מוכרחין לפרש כן לשי' הפוסקים, וע"פ[61] הצעת הסוגיא דירושלמי בהאיבעיא דחזקיה משליש או שני שלישים כמש"כ[62].

אמנם לשיטת הגר"א ודאי רווחא שמעתתא דהירושלמי, ונראה דלבד הכרעת הסברא מתוך הירושלמי נאיד רבינו ז"ל משיטת הפוסקים, ומגיה במשנה "משעה שנברכה", ולדידיה מה שנשאר השורש הוא דין אחד עם הבריכה, ועקירת האילן ופסיקת הבריכה ענין אחד היא, וטעם של "שורש כמחט של מיתון" הוא מפני שעברו שלש שנים מעת התחלת השורש, ומונין ממנו, וה"ה כשעברה שנה או שתים, מונים ג"כ[63] משעת התחלת השורש, ומשו"ה[64] בעי חזקיה אם נאמר דשליש מחט הוי שנה, ושני שלישים שתי שנים, ונמנה לפי חשבון. ולפ"ז[65] יהי'[66] לדעת הגר"א לעולם משעה שנברכה, ולדעת הפוסקים משעת עקירה, ובין למר ובין למר אין הבדל בין היתה ההפסקה של הבריכה, או העקירה של האילן, לפני שלש או לאחר שלש, כ"א[67] מה שלדעת הגר"א הוא לפי חשבון הבריכה והתחלת השורש. ולבנות על דקדוק של הר"ש[68] לבד קשה לע"ד[69], די"ל[70] שנמשך אחר לשון המשנה, "שנה אחר שנה", ע"כ[71] אומר "שנה או שנתים", והמשנה בעצמה בהוה דברה.

אבל ה"ה מאה כלשון הרמב"ם. וכן בתה"ד[72] דיבר כפי ההוה והנהוג בעבודת הכרמים.

סי' ח " צ"ל[73] סי' שס"ד ס"ב במקום סי' שס"ב. ובודאי הכונה שהדלתות. הן קבועות אלא שהן מתקפלות בהחדר ואפשר לפושטן ולנעול בהן. אבל בודאי אם יהיו דלתות מונחות בחדר, שלא באופן

קבוע ומוכן לנעול, לא מהני מידי. וראוי להעיר ע"ז, דלא תיפוק מינה חורבא במקומות שאינם בני תורה.

סי' ט. בקושית רע"א, לשי' רמב"ן[74] הנודעה דזיתים וענבים לאכילה-פטורים מה"ת[75] איך תורמין זיתי שמן על זיתי כבש, הא הוי מהחיוב על הפטור, וכן זיתי כבש על זיתי שמן איך הוי בדיעבד תרומה, הא הוי מהפי' עה"ח[76], י"ל עפ"ד[77] המרדכי פ"ב דמגילה סי' תשצ"ח, דמחויב דרבנן כשיש אפשרות שיבא באיזה פעם לחיוב דאורייתא, מוציא יד"ח[78] המחויב מה"ת, ומשו"ה לדעתו סומא מוציא פקח יד"ח במצות של תורה, גם לרבי יהודה, משום דחייב לסברתו עכ"פ[79] מדרבנן. ויש אפשרות שיבא לידי חיוב תורה, אם יתפתח, ובכה"ג[80] מהני להוציא גם חיוב של תורה, וי"ל[81] דההי"נ[82] לענין לתרום מחיוב דרבנן על חיוב של תורה, כה"ג[83] שאפשר לו להתחייב מה"ת כשימלך לעשות מהן יין ושמן, ואע"ג[84] דאז יהי' פטור משום דלא נגמרה מלאכתן, אבל ע"ז הרי רבי קרא דהויא תרומה מה"ת, כדי הר"ש מהא דהקדימו בשבלין, א"כ חשוב חייב מה"ת, לפטור חיוב גמור של תורה.

סי' יוד. שי'[85] הרמב"ן[86] בנימוקי תורה סותרת היא ודאי את שיטתו בשיטה. מקו' דבב"מ[87]. והראי'[88] מירושלמי דחלה לפ"ד[89] המפרשים, דפירוש זיתי מסיק היינו שעומדים לשמן כרוב זיתים, ומשום דלא נגמרה מלאכתם היא דהוי טבל דרבנן, אבל בעומדים לאכילה י"ל דכו"ע[90] מודו דהוי חיוב של תורה. ונראה דסוגית הירושלמי הכריחה הראי'[91] משום שיש בידו להמלך ולחשוב לעשותם יין ושמן הראוי שתבטל מחשבת גמר מלאכה דידי', כמו שמתבטלת לר"י אליבא דירושלמי ע"י מעשה של עירוב תבן אחר מירוח, א"כ יש תקנה בזה לעשות טבל דרבנן ויבטל ברוב, ולא מצינו איסור ביטול איסור לכתחילה כשהוא רק במחשבה בעלמא. ומשו"ה הוכרח לומר דמיירי בשמן שכבר נתחייב מה"ת.

סי' יא. יש לעיין איך הצבר יכלל בכלל אילן סרק, הרי הוא עושה פירות חשובים לאכילה כידוע. ומדדייק רשב"ג[92] בתוספתא "אילן סרק לסייג", מבואר שאילן מאכל אסור גם לדידי', וק"ו[93] לדידן דס"ל כרבנן, דאפילו בסרק אין היתר. ובאו"ח[94] סי' ר"ג ס"ד מדובר ע"ד[95] פירות של אילני סרק, וכ"מ[96] קצת בירושלמי סוטה (פ"ח ה"ה), מיהו כתב ט"ז שם, שהוא דוקא כשגרועים ביותר ואינם ראויים להאכל חיים בלא בשול, ומשמע באמת שאפילו כשיש בו פירות חשובים מ"מ[97] כשעיקרו אינו בשביל פריו נקרא עדיין בשם אילן סרק, והוא כדברי הרב המחבר ז"ל.

סי' יב. האגדה של "הביאו כפרה עלי" [חולין ס: מאמר חז"ל על מיעוט הירח, ששעיר ראש חודש בא "כפרה עלי"] אסור לחשבה כפשוטה, כ"א ע"ד משל וסוד. והקושי שבפשוטה אינו מפני שאין מוצאין בצורה החיצונה שלה ענין על מה שתהי הכפרה נצרכת, שהרי הלבנה טענה "בשביל שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי", והיא טענה הוגנת, שהרי אנו רואין שהסכימה דעתו של הקב"ה[98] להנחה זו, דאין ראוי לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד". וא"כ[99] אין צורך בענין אחר של הצרכת כפרה. גם אין שייך לומר לגבי טעות עע"י[100], דלדידהו אין אלקות כשהם שנים, שהרי זהו עיקר יצרא דע"ז וטעותם, שאיוו לאלהות הרבה, "ומספר עריך היו אלהיך יהודה, [ירמיהו ב, כח] "וכ"מ שפקרו המינים תשובתם בצדם" [סנהדרין לח] היינו מלשון רבים האמור בתורה, שזהו כל יסוד פיקורם.

אך לא שייך כלל לומר לגבי הקב"ה שום ענין של חסרון שלמות ח"ו[101], ואיך שייך כפרה, ומי הוא המכפר, וכל מעשיו בצדק ובחכמה, ולתכלית הטוב. וע"כ[102] האגדה הזאת מצוה לפרסם שאינה כפשוטה, כ"א כלולות בה מחשבות נעלות מסוד ד' ליראיו, והדברים מעוטפים בלבוש עב כדי להעלים האור הגדול שיש בדעות הנשגבות הללו, שרק יחידים בדורות ראויים לחשוב בהם, וכבוד אלקים הסתר דבר. [משלי כה, ב]

סי' יג. עיקר הדבר הרי מיוחס להגר"א[103], כמו שהעיר כ"ת[104] מהגהות הרצה"ח[105]. [הגהות ר' צבי הירש חיות על הש"ס] אבל מה שמבליט כ"כ[106] בעל החידוש ז"ל, "ואין שום חילוק בזה משבת לנזיקין, ולא נצטרך לחילוק של התוספות, כי למה לנו לעשות חילוקים בזה מנזיקין לענין שבת", יל"ה[107] דאי אפשר לומר כן בהחלט. שהרי עכ"פ בענין שבת איכא למ"ד ע"י הדחק לא שמה אכילה, יהיה ריו"ח[108] או ר"ל, לפי שינויי הפירושים והגירסאות, ואילו בב"ק[109] י"ט ב' שם הוא סתמא דברייתא באין חולק, דפרה שאכלה שעורים וחמור שאכל כרשינין וכו'[110] משלמין נ"ש[111], פשוט דהוא אליבא דכו"ע ומוכרח הדבר לחלק בין הנושאים. והמשנה עצמה מוכיחה כן, מדיוק "אכלה כסות או כלים", דמשמע דוקא הוא דלאו אורחא כלל לאכול אפילו בשעת הדחק, ולישנא דרב פפא בגמ'[112] שם דייק דיש חילוק, דלא אמר בפשיטות ש"מ אכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה, אלא כל מידי דלאו אורחה ואכלה ליה ע"י הדחק, וה"ט[113] כיון שאכלה ש"מ שהיא רעבה ובשעת רעבון אורחה בכך, אבל בסתם לא חשבינן לעומד לכך ע"י אכילת הדחק דלא שכיח כ"כ, למ"ד אכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה. וכ"כ[114] הרשב"א[115] בחידושי ב"ק[116], וז"ל[117] אפילו למ"ד בפרק כלל גדול לא שמה אכילה, ה"מ[118] לענין הוצאה, ובעינן מידי דחשיב ומצנעי ליה לאכילה, אבל כל דלא אכלי ליה אלא ע"י הדחק לא מצנעי ליה, דל"ח אכילה, אבל מ"מ אי אכליה לאו משונה הוא, ע"כ.

ויל"פ[119] כונתו, דאכילתו ראיה היא על רעבונו, היוצא מדרך הרגיל, ואז היא דרך אכילה. והגי' ר'[120] הושעיה היא ג"כ גירסת הר"ח[121], ובירושלמי הדבר מבורר דכו"ע הכי ס"ל[122], דלא מצינו חולק שם אהוציא תבן לגדי כמלא פי גדי, והיינו ג"כ מטעם אכילה ע"י הדחק.

ומשו"ה פסק הרמב"ם הכי לדינא, ומסתברא דברישא דברייתא שם הגי' הנכונה היא ג"כ "עצה לפרה כמלא פי פרה", ממש כבסוגיין. ועיקר דברי הגדולים שמישבים הסוגיא ב"עיקר חסר מן הספר" קשים, ולאו מרן הגר"א חתים עלה. ולהיפך דרך הש"ס[123] בכמה דוכתי כה"ג, דאמרינן על הנמשך מהלשון המתבטל - "להד"מ", [לא היו דברים מעולם] ולא צריכין כלל להעמיד העובדא דלצפרא הדר ביה אליבא דרבין' וכמבואר בד' תוס'[124] בכורות ד' ד' ע"ב[125] ד"ה[126] אלא, ובב"ת[127] קנ"ד ב' ד"ה ברם, ובגי' הש"ס נרשם נדה ל"ד וצ"ל[128] כ"ד, ובתוס'[129] שם ד"ה אמר, דהא דקאמר איתיביה ריו"ח לר"ל להד"מ[130]. הרי האמת יורה דרכו, שכך הוא הסיגנון של חילופי שמועות, וכר"כ[131] ור"א שבועות כ"ו א'. ואיך נאמר שע"ז[132] ייסד הרמב"ם את יסוד פסקו, נגד המפורש, לחדש בדברי רבין מה שלא אמר, ואין עושין כן בשום עדות בעולם. א"ו כמש"כ בטעמא וכד' הרב המגיד,[ומש"כ[133] "הכסף משנה" הוא טעות, דהמ"מ[134] אמר הכי, והיא גירסתו כגירסת הגאונים המובאה בר"ח, וירושלמי מסייע ליה], וכמש"כ[135],

וכה"ג בע"ז כ"ב ע"א, דמסיק על סידור שו"ט[136] דגמ' שם "להד"מ". אמנם בר"ה ט"ו ע"ב "תמיהני אם השיבה ר"ל תשובה זו", מקשה בפשיטות "הא אותבה", ול"א להד"מ, נראה דמשני כה"ג רק במקום דא"א[137] בשינויא אחרינא. ומ"מ[138] אין זה סותר את הכלל שלא לחדש מה שחסר מהספר, וכדהתו' הנ"ל.ועוד כמה דוכתי. ובפרט די"ל דרבין העיד עדותו רק על המסקנא האחרונה דצפרא, או אולי היתה עוד חזרה להיפך ור"ד לא קבלה, וכה"ג דביצה כ"ד ב' בעובדא דרב ולוי.

לסי' יד. בפס"ד[139] כתבתי אז בנ"ד[140] י, שאם דד"מ[141] הוא שמהקרקע העקורה צריכים לשלם כמו מהכרמים הנטועים, הלא אין בזה שאלה שהם צריכים לעשות כדד"מ[142], אבל אם הדד"מ[143] הוא רק שלא לעקור לכתחילה, ואם נעקר הדין לשלם כפי מס הבור, אז לא מהניא כלל הטענה של אוקי גברא בחריקאיך, שהרי העקירה היתה טובה כללית, ואין זה ענין לשותפין שחלק אחד בלא דעת חבירו. ונדון תה"ד[144] הוא רק במס של שעה שיכול השר להטיל כרצונו, ואין ע"ז חק, וכ"ה נדון דהחו"י[145] ענין פרטי דרך תקנה שאין ללמוד ממנה.

לסי' טו. לא היתה כוונתי לסמוך ע"ז כ"א בתור סניף לצדדים אחרים, ולא ע"ד האחרונים. וידעתי שאפי'[146] מכמה מדברי הראשונים נראה שאין לחלק בזה, רק שתליתי את הדבר בחילופי גירסאות, שבגירסא שלפנינו בתוספתא, כלאים פ"ב הט"ז, נכרי שהרכיב הפרסק ע"ג עובש, אע"פ[147] שאין ישראל רשאי לעשות כן, נוטל הימנו וחוזר ונוטע במקום אחר, ולא כתוב "נוטל הימנו יחור", וגירסא זו של "חוזר ונוטע" יכולה להתפרש שנוטל את האילן המורכב הימנו מן הנכרי שהרכיבו, וחוזר ונוטע במקום אחר, והיינו שנאמר שאין איסור כלאי אילן כ"א בפעולת ההרכבה בעצמה, וכיון שכבר הורכב אין בו איסור, והנטיעה דומה אח"כ[148] לזריעת כלאים, דלדידן אינה נוהגת באילנות, ובסיפא בכלאי זרעים, "הרכיב תרד ע"ג ירבח, אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל הימנו זרע וזורע במקום אחר", והיינו שבזרעים יש איסור לא רק בהרכבה כ"א גם בזריעה, ע"כ רק הזרע שנולד אח"כ מותר ליקח ולזרע, ולא את הגוף המורכב.

אמנם לפי הגירסא המוגהת ע"פ ההגהות, וכ"ה בירושלמי, וכ"ה גי' הרמב"ם, גם ברישא "נוטל ממנו יחור", ודאי אסור לעולם כ"א לקחת יחור, והאיסור נמשך אע"פ שנעשה גוף אחד. וי"ל דתליא מילתא ג"כ באיסור קיום בכלאי אילן, שנחלקו בזה הראשונים.

לסי' טז. ראוי לדעת, שהגאון בעל "בית אליקום" לא צדד בהיתר המורכבים להרכיב ח"ו לכתחילה, ואדרבא כל דבריו סובבים ככל דברי הפוסקים שאתרוג ע"ג לימון הוא כלאים, ולא נחלק ע"ז שום אחד מבעלי הוראה המפורסמים, רק ביראה גדולה, צדד אולי יש להתיר לברך בשעה"ד[149], כשא"א[150] להשיג אתרוג כשר, על המורכב ג"כ. וזה פשוט, שהרי יש פוסקים מתירין לברך על כל הפסולים בשעה"ד. וחלילה ללמוד מזה שום צד קולא.

לדברי הרב ר"ש[151] פיינשטיין נ"י[152]. לקושית הגדולים חולין י"ב, דילמא משום דאין שחיטה לעוף מה"ת מקילה הברייתא במצא תרנגולת שחוטה, י"ל דדייק מהלשון "חזקתו שחוט", משמע שברור לנו שהוא שחוט. א"כ הויא דוגמא דדף ד' ע"ב לעיל "ותיהוי נמי ר"ש, מי קתני שאני אומר החליפו. מפני

שמחליפין קתני, דודאי מחליפין, ומה בדרבנן ל"ש[153] היתירא וא"א[154], בדאורייתא לא כ"ש". וה"נ[155] י"ל שמה מדרבנן הדבר ברור אצלנו שלא נמצא מי שאינו מומחה שיקל ראש לשחוט, עד שחזקתו שחוט, שהוא כמו "שאני אומר שנשחט" ולא אמר מותרת סתם, בדאורייתא בודאי חזקתו קיימת. (שו"ר[156] שבסו"ד[157] העיר מהלי "חזקתו שחוט" מטעם אחר). ולא ידעתי איך יש להשוות את נוסח התוספתא עם נוסח הש"ס, שהרי בתוס'[158] איתא "הולכים אחר הרוב" ואין מכאן שום ראי'[159] לרו"מ[160] אצל שחיטה מומ"ה[161], אלא דהולכין אחר הרוב המבורר. ומלשון התוספתא י "השוחט שני חצאין בעוף, שחיטתו פסולה", י"ל דש"מ דשחיטה לעוף מה"ת, דבדרבנן ודאי צריך להיות מחצה ע"מ[162] כרוב, כעירובין ד' ה' ע"ב ר"א אמר אפ"ת[163] במבוי שמנה, מה נפשך אי עומד נפיש כו' אי פרוץ נפיש כו' מאי אמרת דשוו תרוייהו כהדדי הוי ספק דדבריהם, וספק דדבריהם להקל, ועי' בתוס' שם ד"ה וספק, משמע דעכ"פ כשיש שני צדדים בכה"ג[164] ג"כ מותר בספק דדבריהם, וא"כ בשני חצאין הרי יש כאן כמין ס"ס[165] שמא הוא רוב, ואת"ל[166] מיעוט או מחצה מכיון שמא השני רוב, וכה"ג לא מצינו מדרבנן גזירה, דילמא לא אתי למיעבד פלגא, כדי כ"ח ב' בחולין.

גם דבלא"ה[167] נראה דזהו רק למ"ד יש שחיטה לעוף מה"ת, דאל"כ[168] הו"ל[169] גזל"ג[170], אבל בשני חצאין משכח"ל[171] רק למ"ד דיש שחיטה לעוף מה"ת.

ובענין הלשון "חזקתו שחוט" אם הוא ממש ודאי, משמע מדהתוס' פסחים ד' ע"ב ד"ה לאו, דלא בכל דוכתי שוה, שחזקתו בדוק מ"מ צריך לשאלו כדאיתיה במתא, וגבי טבל הטעם הוא משום דשלח מורה שהוא מתוקן, וא"כ הי'[172] מקום לחלק בין דאורייתא לדרבנן, מצד הסברא. וכה"ג מצינו חילוק בחזקת סברא דחזקה שליח עושה שליחותו, דלר"נ[173] מחלקינן בעירובין ל"ב א' בין של תורה לשל סופרים, אע"ג[174] דהיא חזקה של סברא. וחילא דידי הוא רק מדלא אמר "מותרת", ואמר "חזקתו שחוט", משמע דהדבר ברור מטעם חזקה שאין אדם מעיז לשחוט כשאינו מומחה, וטעם העזה כל שהוא יותר חמור הויא חזקה יותר גדולה, כה"ג דודאי מחליפין א, שהוא ג"כ משום יראת החטא, ואם יראים מחטא קל ק"ו[175] מחמור, וה"נ בהעזה וזכר לדבר בכתובות כ"ד ב' ה"מ תרומה דעון מיתה, אבל נ"כ[176] דאיסור עשה לא. ומשפט ההפכים אחד. ומ"מ בכללות הדבר ודאי חזקת סברא עדיפא טובא. ובס' נחלת דוד החזיק בענין ודאות של חזקת סברא הרבה בשם הגר"ח[177] מוואלאזין ז"ל, [רבי חיים מוולוז'ין] וכתב על הכלל שם "והדברים האלה המה לטוטפות בין עיני, [על פי דברים ו, ח] כי ממקור חיים יצאו". ומ"מ יש בזה כמה חילוקין, ועניני חזקות דקידושין ד"פ[178] ע"א הן ג"כ קצת דומין לזה, ומ"מ יש בהם חילוקין, על איזה דבר סומכין ועל מה אין סומכין.

והדברים עתיקין.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. החו"ב - החריף ובקי
6. מו"ה - מורנו הרב

7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
10. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
11. באה"ק - בארץ הקודש
12. ז"ך - עשרים ושבעה (27)
13. שהי' - שהיה
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. אה"ק - ארץ הקודש
16. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. הנ"ל - הנזכר לעיל
18. טו"א - טובים וארוכים
19. תוה"ק - תורתנו הקדושה
20. בכתי"ק - בכתב ידו הקדושה
21. זי"ע - זכותו יגן עלינו
22. ועכ"י - ועל כל ישראל
23. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
24. ע"י - על ידי
25. ע"ש - עיין שם
26. פעה"ק - פה עיר הקודש
27. י"ל - יש לומר
28. וכה"ג - וכהאי גוונא
29. ע"א - עמוד א
30. בטו"א - בטורי אבן (שם ספר)
31. דע"כ - דעל כרחך
32. ע"פ - על פי
33. כדפירש"י - כדפירש רש"י
34. ריב"ל - רבי יהושע בן לוי
35. כת"ר - כבוד תורתו
36. ברכ"י - ברכי יוסף (שם ספר)
37. מחו"ל - מחוץ לארץ
38. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
39. סי' - סימן
40. תרפ"ז - השנה תרפ"ז (1926/1927)
41. דס"ל - דסבירא ליה
42. מדהגמ"י - מדהגהות מיימוניות
43. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
44. בכ"מ - בכמה מקומות
45. ובל"מ - ובלחם משנה
46. כו' - וכולי (וכן הלאה)
47. הגהמ"י - הגהות מיימוניות
48. דלת"ק - דלתנא קמא
49. א"כ - אם כן
50. ולת"ק - ולתנא קמא
51. ע"ז - על זה
52. פ"י - פרק י'
53. ממע"ש - ממעשר שני

54. ונט"ר – ונטע רבעי
55. וכמ"ש – וכמו שכתב
56. דעכ"פ – דעל כל פנים
57. וה"ה – והוא הדין
58. נפ"מ – נפקא מינה
59. א"ו – אלא ודאי
60. ואע"פ – ואף על פי
61. וע"פ – ועל פי
62. כמש"כ – כמו שכתב
63. ג"כ – גם כן
64. ומשו"ה – ומשום הכי
65. ולפ"ז – ולפי זה
66. יהי' – יהיה
67. כ"א – כי אם
68. הר"ש – הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
69. לע"ד – לעניות דעתי
70. די"ל – דיש לומר
71. ע"כ – על כן
72. בתה"ד – בתרומת הדשן
73. צ"ל – צריך להיות
74. רמב"ן – רבי משה בן נחמן
75. מה"ת – מן התורה
76. עה"ח – על החתום
77. עפ"ד – על פי דברי
78. ידי"ח – ידי חובה
79. עכ"פ – על כל פנים
80. ובכה"ג – ובכהאי גוונא
81. וי"ל – ויש לומר
82. דהה"נ – דהכי נמי
83. כה"ג – כהאי גוונא
84. ואע"ג – ואף על גב
85. שי' – שיחיה
86. הרמב"ן – רבי משה בן נחמן
87. דבב"מ – דבבבא מציעא
88. והראי' – והראיה
89. לפ"ד – לפי דעתי
90. דכו"ע – דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
91. הראי' – הראיה
92. רשב"ג – רבן שמעון בן גמליאל
93. וק"ו – וקל וחומר
94. ובאו"ח – ובאורח חיים
95. ע"ד – על דבר
96. וכ"מ – וכן משמע; לפני "ש..."; וכל מקום / וכל מה
97. מ"מ – מכל מקום
98. הקב"ה – הקדוש ברוך הוא
99. וא"כ – ואם כן
100. עע"י – ככל הנראה; עובדי עבודה זרה

101. ח"ו - חס ושלום
102. וע"כ - ועל כן
103. להגר"א - להגאון רבי אליהו מווילנה
104. כ"ת - כבוד תורתו
105. הרצה"ח - הרב צבי הירש ח... - שם אדם
106. כ"כ - כל כך
107. יל"ה - יש להעיר
108. ריו"ח - רבי יוחנן
109. בב"ק - בבבא קמא
110. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
111. נ"ש - נזק שלם
112. בגמ' - בגמרא
113. וה"ט - והאי טעמא (וזה הטעם)
114. וכ"כ - וכל כך
115. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
116. ב"ק - בבא קמא
117. וז"ל - וזכרונו לברכה
118. ה"מ - הני מילי (דברים אלו אמורים)
119. וי"פ - ויש לפרש
120. ר' - רבי
121. הר"ח - הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
122. ס"ל - סבירא ליה
123. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
124. תוס' - תוספות
125. ע"ב - עמוד ב
126. ד"ה - דיבור המתחיל
127. ובב"ת - ובבבא בתרא
128. וצ"ל - וצריך לומר
129. ובתוס' - ובתוספות
130. להד"מ - לא היו דברים מעולם
131. וכר"כ - וכרב כהנא
132. שע"ז - שעל זה
133. ומש"כ - ומה שכתב
134. דהמ"מ - דהמגיד משנה
135. וכמש"כ - וכמו שכתב
136. שו"ט - שלום וטוב
137. דא"א - דאי אפשר
138. ומ"מ - ומכל מקום
139. בפס"ד - בפסק דין
140. בנ"ד - בנדון דידן
141. דד"מ - דינא דמלכותא (חוק המדינה)
142. כדד"מ - כדרכי משה
143. הדד"מ - הדרכי משה
144. תה"ד - תרומת הדשן
145. דהחו"י - דהחוות יאיר
146. שאפי' - שאפילו
147. אע"פ - אף על פי

148. אח"כ - אחר כך
149. בשעה"ד - בשעת הדחק
150. כשא"א - כשאי אפשר
151. ר"ש - רבי שמעון
152. נ"י - נרו יאיר
153. ל"ש - לא שייך
154. וא"א - ואי אפשר
155. וה"נ - והכי נמי
156. שו"ר - שוב ראיתי
157. שבסו"ד - שבסוף דבריו
158. בתוס' - בתוספות
159. ראי' - ראיה
160. לרו"מ - לרום מעלתו
161. מומ"ה - מומחה
162. ע"מ - על מחצה
163. אפ"ת - אפילו תימא
164. בכה"ג - בכהאי גוונא
165. ס"ס - ספק ספיקא
166. ואת"ל - ואם תמצא לומר
167. דבלא"ה - דבלאו הכי
168. דאל"כ - דאם לא כן
169. הו"ל - הוציא לאור
170. גזל"ג - גזל גוי
171. משכח"ל - משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
172. הי' - היה
173. דלר"נ - דלרבי נתן
174. אע"ג - אף על גב
175. ק"ו - קל וחומר
176. נ"כ - נשיאת כפים
177. הגר"ח - הגאון רבי חיים (מבריסק או מוולוז'ין)
178. ד"פ - דף פי (בציון מקור)

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** הרב נחום (מגיד בירושלים)

הרב קוק מודה על הספר על משניות שביעית, שמלקט ומסדר דברי ראשונים ואחרונים, כמו ספרו הקודם על פאה. הרב קוק מקווה שיתקיימו כל המצוות התלויות בארץ, כמו בימי קדם, כשהכניסו פירות דרך טרקסמון כדי לחייבם במעשרות. אבל על העבר ועל מה שאי אפשר, אין לעורר קטגוריה על ישראל: 'בין כך ובין כך קרויים בנים', ורוח ה' מופיעה גם על המקלים בשעת הכרח.

עיקרי הדברים

- שבח לספר על שביעית.
- חיבת המצוות התלויות בארץ.
- אין לקטרג על ישראל.
- 'בין כך ובין כך קרויים בנים'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב כסלו, תרע"ג[4]

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד ידידי הרב הגדול, עמוס בתורה וביראה ובמעשים טובים, מתמיד ומוצא כדי מדתו, מאיר אור לישרים מו"ה[6] נחום שליט"א[7], מ"מ[8] בעיר עז לנו ירושלים [ראו (כרך א', אגרת ריג)] עיה"ק תובב"א[9], מחבר ספרים יקרים, מלאים דעת תורה ויראת ד'

את ספרו הנחמד על משניות שביעית קבלתי באהבה, ביחד עם מכתבו היקר וישר כחו וחילי' לאורייתא. גם הלום ראיתי מעשה ידיו להתפאר, לתפארת בישראל, ולחבת הקודש של המצות התלויות בארץ. וכמעשהו בראשון, בספרו נחמות א"י[10] על מסכת פאה, ["נחמות ארץ ישראל"] כן מעשהו בשני, ספרו זה, ללקט אורות מגנזי תורת רבנן קמאי ובתראי, ולסדרם בסדר נכון, באר על הלוחות, צמודים יחד על המשנה הקדושה, ולהוסיף נופך מדיליה, במילין יקירין וחסדאין. אשרי חלקו, שזכה ללמוד וללמד ולזכות את הרבים באור תורה ויראת ד', ועל כולם בחבת ידידות נעימת ארץ צבי קודש בעז אהבת המצות התלויות בארץ חמדה. ואפריון אמטייה על דבריו, אשר יעורר את האהבה והיראה הטהורה למצות הארץ בכל חומריהון ופרטיהם. יואל נא צור ישענו ב"ה וירחיב לעם קדשו על חבל נחלתו, ותמצא ידם להוציא מן הכח אל הפועל את קיום המצות כולן, הקשורות בעבותות אהבה בארץ חמדת עולמים, וכימי קדם, דורות הראשונים, אשר חבבו את המצות להכניס עצמם בחיובם גם במקום שאפשר להפקיע את עצמם מהן, והיו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון, כדי לחייבן במעשרות, [ברכות לה] כן ישפך ד' רוחו על שאר עמו, למלא את לבבם באהבתו ויראתו ובאהבת מצותיו, וירים בכבוד את קרנם, וברכהו ישלח בכל מעשי ידיהם, לחן ולכבוד ולתהילה, ובטח ישובו כל זרע עמוסים גוי קדוש שומר אמונים לקיים ולקבל באהבה כל פקודי ד' ישרים במצות הארץ, ההולכת ונבנית בחסדי צור ישראל ומעוזו, ע"י[11] בניה הבאים מארץ שביה לנחלת חבלם וגורל קדשם מני אז.

אבל על העבר, ועל מה שאי אפשר, אין כדאי לעורר שום חובה וקטיגוריא על עם ד' כולם אהובים, וחביבים, זרע איתנים. ואם יש בהם, אשר מרוב צרות הגליות כהתה רוחם, בין כך ובין כך הם קרואים בנים ובהם יתפאר קדוש ישראל לעולמים. ועון ישראל ויהודה יבוקש ואיננו, כי פקד ד' את עמו, וידו נטויה עליהם לטובה ולברכה, להרבות אותם כצאן אדם [יחזקאל לו, לח] בהר מרום הררי קדשנו זרע אדם וזרע בהמה, יחיו דגן ויפרחו כגפן. וסוף הכבוד לבא, להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות מצות בתפארה, רק ישובו נא נדחי, יבאו נא בני בני בחוני [על פי ישעיהו מה, יא] יאספו נא ממאורת צפעונים ואדמה טמאה אל מקום קדוש משכני עליון, ורוח צח עליהם יופיע, וישובו לבקש את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם, ואל ד' ואל טובו יפחדו. ורוח ד' בודאי מופיעה היא גם על המראים פנים להקל בצדדים המוכרחים, והכל לשם שמים ועמך כולם צדיקים.

והנני בזה לחזק את כת"ר[12] בעבודת קדשו. תחזקנה ידיו הטהורות, ויה"ר[13] שיתן השי"ת[14] בלב נדיבי עם ד' מקרוב ומרחוק להחזיק את כבודו בכבוד וחבת קודש למען יוכל לשבת במנוחה ולב שמחה על התורה ועבודת הקודש, ויתן לנו מטובו וממתקו ספרים. טובים ויקרים, כיד ד' הטובה עליו. וזכות כל התנאים ואמוראים וכל החכמים, אשר יסלסל את דבריהם, ויארגם יחד בחוברת, ומעטרם בפרי תבונתו לתפארת, יעמוד לו, ולכל מחזיקי ידיו לברכם באושר ועושר, בברכה מרובה וכל טוב, ויזכו לראות בתשועת ד' על עמו, ובבנין הקודש והמקדש, ושדמות קודש יעטו בר ויתנו אוכל למכביר לצאן קדשים השבים אל נויהם. ואור ד' וישועתו מהרה יגלה על עמו ונחלתו, בביאת גואל צדק מלכם לפניהם וד' בראשם, כתקות אסיר תקות עם ד' בציון ומקראיה, חותם בברכה לכת"ר[15] וכל מסעדיו כנה"י[16] ונפש ידי"ע[17] דוש"ת[18] באהבה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הכהן קוק.

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עה"ק יפו והמושבות ת"ו.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. מ"מ - מכל מקום
9. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
10. א"י - ארץ ישראל
11. ע"י - על ידי
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. ויה"ר - ויהי רצון
14. השי"ת - השם יתברך
15. לכת"ר - לכבוד תורתו
16. כנה"י - כנפשו היקרה
17. ידי"ע - ידידו עוז

18. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט שבט תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר אהרן קמינקא

הרב קוק מודה על ספר השירים 'צהרים', ושמח שהגיגיו יקרים לקמינקא. הרב קוק רואה בזה הוכחה שלספרות עברית מקורית יש כוח לאגד את 'הפזורים' שנמשכו אחרי יפיפותו של יפת. הרב קוק מבקש עוד מספריו, ומעיר שבתלמוד התורה 'שערי תורה' ביפו יש בית מלאכה שנוסד בהסכמתו.

עיקרי הדברים

- תודה על 'צהרים'.
- כוח הספרות המקורית לאגד.
- תיקון: בית מלאכה ב'שערי תורה'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט שבט תרע"ג[4].

אחד מבני עליה, הרב החכם המרומם, אוצר חמודות, מר א' ד"ר[5] קמינקא [הרב ד"ר ארמנד (אהרן) קמינקא מווינה, משורר ופובליציסט] נ"י[6].

עתרת שלו'[7] וברכה,

ראיתי ונהרתי, [ישעיהו ס, ה] ביפעת ספרו השירי "צהרים". [קובץ שירים של קמינקא] אשר הואיל הדרת כבודו לכבדני בו. ומשנה שמחה שמחתי להבחין מדבריו ב"יידי פרי", כי יקרו לו הגיונותי. והידיעה הזאת שאיש כמוני, שמקורות מחשבותיו מפכים הם רק מאהלי שם, [מאהלי שם, מן התורה (על פי בראשית ט, כז)] מבארה של תורה בהגיגיה הפומביים והטמירים, יוכלו דבריו לקחת גם את לב חושב מחשבות, אשר העולם הרחב של יפת [תרבות יוון ואירופה (על פי מגילה ט: "יפיותו של יפת יהיה באהלי שם")] נגלה לפניו בהמון שלל צבעיו, תוסיף לחזק את רוחי ולאמץ את השקפתי, כי יש כח רב בספרות מקורית שלנו לאגד אלינו את כל הפזורים, אשר נפוצו מאתנו, בעטיה של יפיפותו של יפת. [בגלל יופייה של התרבות היוונית] שהתפרצה בפתע בשטף של זרם לתוך חוגנו. ומאד אשמח אם יכבדני כבוד הדרתו ביתר ספריו הנכבדים, ביחוד הכתובים עברית, למען אדע למצות את ערך מדותיו, הנראות לי בעשרן, ביותר פרטיות.

מדי דברי אעיר את כבודו, כי לבית התלמוד-תורה "שערי תורה" [תלמוד התורה ביפו] פה, יש גם בית מלאכה, שנוסד בהסכמתי וסיועי, ואולי ראוי לתקן זה בהערה בהרצאתו הנכבדה, להעמיד את הרואים את דבריו על האמת הממשית.

ברגשי כבוד וברכה נאדרת מקודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ד"ר - דוקטור
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקי

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב אברהם רזניק, רב אשחבאד

הרב קוק מודה על הקונטרסים 'למען אור' ומשבח את האמת שבהם, אבל מעיר שאין להיכשל בשגיאות היסטוריות. למשל, האנקדוטה על ר' רפאל מהמבורג ור' נפתלי הירץ וייזל אינה מתאימה: המבורג לא הייתה כפופה לברלין, ולא היה אז רב כללי באשכנז. הרב קוק גם מעיר שבסאטירה יש להשתמש בזהירות ובמידה, מצד הנימוס ומצד הדין.

עיקרי הדברים

- שבח לקונטרסים 'למען אור'.
- דיוק היסטורי.
- זהירות בסאטירה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אד"ר[4] תרע"ג[5]

כ'[6] ידידי הרב המאוה"ג[7], חכם וסופר, וירי"א[8] מו"ה[9] אברהם רעזניק שליט"א[10] האבד"ק[11] אשהאבאד יצ"ו[12],

שלו'[13] וברכה מקודש.

קבלתי את הקונטרסים "למען או"ר" של כת"ר[14]. כמובן הנני אסיר-תודה לכל חבר-של-עט ההולך למישרים, ושומר את האמת והצדק, אשר רשמים כאלה יש למצא בכמה מקומות מדבריו. ומאהבתי הנאמנה לכת"ר[15] לא אמנע להעיר, שחובה היא לנו שלא להכשל בשגיאות הנראות לזרות. למשל, האנקדוטה ע"ד[16] ר'[17] רפאל מהמבורג עם רנ"ו, [רבי רפאל כהן מהמבורג, מתנגדו של נפתלי הירץ וייזל, איש ההשכלה] אינה מכוונת כלל ע"פ[18] הידיעות ההיסטוריות מעבר קרוב כ"כ[19]. מעולם לא נכפפה המבורג אז לברלין. ומעולם לא היתה באשכנז אז המשרה של רב כללי. וק"ו[20] שם "גרן רבין", שהוא צרפתי. ורנ"ו לא נשא מעולם משרה צבורית ולא הי'[21] כלל עומד בחשיבות חברותית כזו. מספרים דומה לזה על הרמבמ"ן[22] [משה מנדלסון] ורי"ל[23] מרגלית מפפד"מ[24] בעל "פרי תבואה ו"טל אורות", ולא מצד משרה אלא מצד חשיבותו של רמ"ד אצל המלך פרידריך. [משה מדסוי (מנדלסון), ומעמדו אצל פרידריך הגדול מלך פרוסיה]

זו"ז[25] הסטיריקה היא חומר שראוי להשתמש בו בזהירות, ובמדה מכוונת, בין מצד הנימוס ויותר מזה מצד הדין, ואכמ"ל[26].

תחזקנה ידי כת"ר להביא ברכה ושלו'[27] לישראל בפרי עטו, ויתברך כנה"י[28] ונפש ידידו מוקירו ומכבדו באהבה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. וירא"א - וירא אלקים
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. האבד"ק - האב בית דין קהילת
12. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
13. שלו' - שלום
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. לכת"ר - לכבוד תורתו
16. ע"ד - על דבר
17. ר' - רבי
18. ע"פ - על פי
19. כ"כ - כל כך
20. וק"ו - וקל וחומר
21. הי' - היה
22. הרמבמ"ן - שם אדם - דורש פענוח
23. ורי"ל - ורבי יהושע לייב - שם אדם
24. מפפד"מ - מפרנקפורט דמיין
25. זו"ז - זה וזה
26. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
27. ושלו' - ושלום
28. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב שלום אלחנן הלוי יפה, ניו יורק

הרב קוק מסכים לתת הסכמה לשו"ת 'שאילת שלום'. הרב קוק מנחם על פטירת אמו של הרב יפה, שנקברה הרחק מקבר בעלה, ומשווה לקבורת רחל אמנו בנפרד מיעקב - 'הכול לטובה'. עוד: הרב יוסף אליהו יעמוד בראש ההנהגה הרוחנית של 'תורת חיים', ולענייני הכספים ימונה גביר ירא שמים.

עיקרי הדברים

- הסכמה ל'שאילת שלום'.
- תנחומים - קבר רחל.
- הנהגת 'תורת חיים'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אד"ר[4] תרע"ג[5].

עתרתו ברכה ושפעת נחומים, יאתיו מני קודש מגנזי מרומים, לכבוד רב רחימאי הרב הגאון הגדול, אוצר תורה ויראה טהורה, רב פעלים. נודע במהללים לשם ולתפארה, בנאות יעקב שה פזורה, ובשערי ציון במלחמת שערה, כקש"ת[6] מוהר"ר[7] שלו'[8] אלחנן הלוי יפה [הרב שלום אלחנן יפה, רבה של בית המדרש הגדול בניו יורק] שליט"א[9], הגאב"ד[10] דביהמ"ד[11] הגדול בעוב"י[12] נוייארק יצ"ו[13], וראש לאגודת-הרבנים, הכללית לארצות הברית וקענעדע, ויו"ר[14] לועד הרבנים דקהלת נוייארק הנ"ל[15] יצ"ו.

מכתב-קודש דמר הדר"ג[16] שליט"א הגיעני. ואשר מרוב ענוה דרש שאבא בהסכמה על ספרו היקר, שו"ת[17] שאילת שלו', אף כי לפי דעתי יש בזה משום הפרזה על המדה משני הצדדים, מ"מ[18] חביבה עלי בקשת הדר"ג חביבי וידיד לבי, ובעה"י[19] סמוך ונראה להגעת הגליונות לידי אשתדל בל"נ[20] להביע את שמחת לבבי על שמחת תורה דכבוד ידידי מר שליט"א כחפצו הטהור בעה"י[21].

ע"ד[22] מקום מנוחת אמו הרבנית הצדקנית ז"ל[23]. לצערי לא הייתי בעיר ביומא דאשכבתא דידה ע"ה[24], ובמשך כמה ימים אח"כ[25] בבאי נודע לי דבר פטירתה ז"ל. וחושב אני שלו הייתי אז באתרי ודאי לא הייתי מניח להרחיק קבורתה מקברו דכבוד אביו הרב הצדיק זצ"ל[26]. אך בודאי הכל הוא בהשגחה נפלאה מן השמים תוכן עלילות ב"ה, ואבוהון דכולהו" - קברה של אמן של ישראל רחל אמנו [יעקב אבינו, שקבר את רחל בדרך אפרת ולא במערת המכפלה (בראשית מח, ז)] ע"ה, שלמרות קדושת אהבת בחיר שבאבות" נתרחק מקום קבורתה, וכמה ענינים נוראים וגדולים כלולים במאורע זה לדורות עולמים, וכעין זה כל הנהגות זרע קודש תולדות כאבות, ודאי הכל לטובה ולקדושה ולברכה. וזכותם יעמד לזרעם ולכ"י[27] ותנצב"ה[28]. וכמה סבות גרמו שנתעכב מכתב תנחומים ממני להדר"ג[29] שליט"א, ואת כתה"ר[30] הסליחה, וינוחם מן השמים, בנחמת ציו"ר[31], ובכל טוב ושמחה, ונס יגון ואנחה, ואור צדיקים ישמח, ויציץ ופרח לאוי"ט[32] בכט"ס[33].

ע"ד תו"ח[34], [ישיבת "תורת חיים" בירושלים; ראו (כרך ב', אגרת תצה)] לדעתי נכון הדבר שיעמד הרב ר"י אלי' נ"י[35] בראש ההנהגה הרוחנית של המוסד, ועל עניני הכספים ראוי למנות אחד מהגבירים המפורסמים באמונת רוחם, וביחוד ביראת שמים ואהבת התורה, שנמצאים כאלה ב"ה בירושלים עה"ק ת"ו, ואז יבא הכל על מכונו בע"ה[36], והישיבה הקדושה הנ"ל תוכל לחזור לאיתן כבודה. וע"פ[37] יסוד זה כתבתי את הסכמתי, שנדפסה ביחד עם עוד הסכמות של סגנונים שונים.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות לכ"ג ידי"נ[38] וכא"ל[39], כנה"ר[40] ונפש ידי"ע[41] דרש"ת[42] מקודש באה"ר[43],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שלו' - שלום
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
11. דביהמ"ד - דבית המדרש
12. בעוב"י - בעיר ואם בישראל
13. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
14. ויו"ר - ויושב ראש
15. הנ"ל - הנזכר לעיל
16. הדר"ג - הדרת גאונו
17. שו"ת - שאלות ותשובות
18. מ"מ - מכל מקום
19. ובעה"י - ובעזרת השם יתברך
20. בל"נ - בלי נדר
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. ע"ד - על דבר
23. ז"ל - זכרונו לברכה
24. ע"ה - עליו השלום
25. אח"כ - אחר כך
26. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
27. ולכ"י - ולכל ישראל
28. ותנצב"ה - ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים
29. להדר"ג - להדרת גאונו
30. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
31. ציו"ר - ציון וירושלים
32. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
33. בכט"ס - בכל טוב סלה
34. תו"ח - (ישיבת) תורת חיים

35. נ"י – נרו יאיר
36. בע"ה – בעזרת השם
37. וע"פ – ועל פי
38. ידי"נ – ידיד נפשי
39. וכא"ל – וכל אשר לו
40. כנה"ר – כנפשו הרמה
41. ידי"ע – ידידו עוז
42. דרש"ת – דורש שלומו ותורתו
43. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ, אמסטרדם

הרב קוק שולח מכתבים לרבנים סופרים שיכתבו ל'המוריה'. מלבדם יש לגייס מאמרים מדעיים של מומחים, כי עיתון שממלא את כל שטחו בעניינים חברתיים בלבד אינו מחזיק מעמד. חובה לחזק את 'המוריה' במאמרים 'מלאים רגש ודעת'.

עיקרי הדברים

- רבנים סופרים ל'המוריה'.
- צורך במאמרים מדעיים.
- קמחא דפסחא.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ר"א אדר ב' תרע"ג[4].

כ'[5] ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7], רב העלילי, אוצר תו"י[8], מו"ה[9] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ [מנהל "פקידים ואמרכלים" באמסטרדם, ארגון שאסף כספים לכוללים בארץ ישראל] שליט"א[10],

יקבל בזה כת"ר[11] ידי"נ את שלשת המכתבים להרבנים הסופרים, שאחשוב שהם מסוגלים להמנות בין משפיעים רוחניים לחוג אורדי נכבד, וייטיב כת"ר למלא הדברים ולחתום את עיקר המכתב. ואם ירמז ג"כ[12] שכר סופרים מה טוב, ואני איני יכול להכנס בשום דבור של עניני כספים, כידוע, גם לכת"ר[13], טבעי.

חוץ מהרבנים הסופרים ראוי לדאוג לשורת מאמרים מדעיים ע"י[14] מומחים מיוחדים. כי אין לשער קוצר הנפש שמרגיש כל איש בעל טעם בימינו, בעתון שממלא את כל שטחו רק בעניינים חברותיים יהיו מה שיהיו, אם לא יחולף האויר המוגבל באויר אנושי רחב, ובלא תוספות זו א"א[15] כלל להחזיק מעמד בעתונות חשובה.

ע"ד[16] הקד"פ[17], [קמחא דפסחא] הכל אחד לי איך שישלח כת"ר. ואולי יוכל להוסיף איזה סכום, כי נפישי בני חילא עניים הנצרכים, ד"י[18],

והנני בזה ידי"ע[19] דוש"ת[20] באה"ר[21], הק'[22]

אברהם יצחק ה"ק

מובן שנכון לשלח יחד עם המכתבים איזה עקס' מ"המוריי" הנ"ל[23]

האדרסים: פלונגיאן, בנציון ברמן, גוב' קאוונא, קופישאק, גוב' קאוונא, הרב פייוויילזון. איזמאיל, גוב' בסרבי', הרב י' רייכער.

אמלא בזה את דברי כ' ידי"נ הרב המאוה"ג, אוצר נחמד וגדול פעלים, מו"ה יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א, רב המנהל לכוללות פקיוא"מ[24] אה"ק[25] מעי"ת[26] אמשטרדם ["פקידים ואמרכלים" באמסטרדם] יצ"ו[27]. והנני מוצא, שחוב קדוש הוא להחזיק במעוז המכה"ע[28] ה"מוריי", ["העיתון "המוריה" בירושלים] ולהשלימו השלמה רוחנית ע"י שפעת מאמרים חיים, מלאים רגש ודעת, ומלושדים בלשד טל חיים של תו"י.

בתקותי שימלא כת"ר את הבקשה ויבא לעזרתנו הרוחנית במקצע נכבד זה, הנני חותם בברכה ואה"ר[29], כנה"ר[30] ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. כ' - כבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. תו"י - תורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ג"כ - גם כן
13. לכת"ר - לכבוד תורתו
14. ע"י - על ידי
15. א"א - אי אפשר
16. ע"ד - על דבר
17. הקד"פ - הקמחא דפסחא
18. ד"י - די ירחם
19. ידי"ע - ידידו עוז
20. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
21. באה"ר - באהבה רבה
22. הק' - הקטן
23. הנ"ל - הנזכר לעיל
24. פקיוא"מ - פקידי ואמרכלי
25. אה"ק - ארץ הקודש
26. מעי"ת - מעיר תהילה
27. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
28. המכה"ע - המכתב העתי (העיתון)
29. ואה"ר - ואהבה רבה
30. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד ניסן תרע"ג - יפו

נמען: הרב אליהו זלמן וידרין, מוסקבה; ובהמשך - ר' מאיר בר־אילן (ברלין)

תחילת האגרת: הרב קוק מברך את הרב וידרין על עזרתו ל'שערי תורה'. על ציורים במחזורים: אם מציירים צורת אישה, יש למחות, כי אף שמצד הדין זה קל יותר, מבחינת זלזול זה גרוע יותר. (בהמשך באה אגרת לר' מאיר בר־אילן.) הרב קוק מתנצל על השתיקה, ומברך על הולדת בנו. 'תחכמוני' נוסד להיות מגן מפני 'טומאת אוויר ארץ העמים', אבל יש בו רק 'מעט תורה, מעט יראת שמים, מעט השכלה', ורוח חיים מקורית חסרה. על 'המזרחי' להאיר את הציונות במעמקי המחשבה ולהבליט את הגרעינים החיים. 'דעות ממוצעות ופשרניות' לא ינצחו, ויש להזדיין 'בדעות מוחלטות מקוריות וקבועות'.

עיקרי הדברים

- צורות במחזורים.
- 'תחכמוני' - חסרה רוח חיים.
- תפקיד 'המזרחי' במחשבה.
- נגד דעות פשרניות.

נוסח האגרת עם ביאור

(להרב ר'[1] אלי' זלמן ווידרין, מוסקווא, [מעסקני תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו במוסקבה] מלואים למכתב המוסד "שערי תורה") ב"ה[2], עה"ק[3] יפו ת"ו[4] כ"ד ניסן תרע"ג[5]. [כ"ד בניסן תרע"ג (1913)]

שלו' רב לכבוד ידי"נ[6] הרה"ג[7] שליט"א[8].

אחדשה"ט[9] באה"ר[10],

הנה זריז וממולא ככת"ר[11], הנאמן באהבתו לכל מוסדי תו"י[12], וביחוד שבאה"ק[13], אין צריך לזירוז. ומ"מ[14] אמלא בזה את דברי הרבנים הנכבדים, לברך את כת"ר[15] על כל טובו תמיד עם המוסד הקדוש הנ"ל[16] ואגפיו הנעלים. והשי"ת[17] יחזק את ידיו ויאמץ חילו להוסיף אומץ ופרי ברכה בע"ה[18].

וע"ד[19] הציורים שבמחזורים, אם מציירים צורת אשה, [איורים במחזורי תפילה מודפסים] ודאי יש לצאת במחאה גדולה על מחללי קודש ד' הללו. אע"פ[20] שמצד הדין צורת אדם בסממנים קיל יותר מצורת כוכבים ומזלות, [על פי שולחן ערוך יורה דעה קמא: איסור עשיית צורות] מ"מ[21] לענין זילותא ודאי גריעא טובא. [מצד הזלזול ודאי גרוע מאוד] ומה טוב הי'[22] שיטיב

[ככל הנראה כאן נקטעת האגרת לר' אלי' זלמן ווידרין, וסופה חסר. מכאן ואילך אגרת אחרת, אל הרב מאיר ברלין.]

חמדת ישראל ואדם, נצר תפארה, מר מאיר ברלין [פתיחת אגרת אחרת, אל הרב מאיר ברלין (לימים בר-אילן). האגרת הקודמת, לר' אלי' זלמן ווידרין, נקטעת כאן וסופה חסר] שליט"א, ברכת ד' עליו ועל כל אשר לו באה"ר.

ידידי הנאמן, ראשית-כל הנני מחוייב לבקש מכבוד אהובי סליחה רבה על שתיקתי הארוכה על מכתבו היקר והנכבד, שהייתי מחוייב באמת להשיב עליו מיד, בין מצד חק-אהבתנו ובין מצד הענינים הכלליים הנחוצים הכלולים בו אבל אונסים רבים דחפו לי את הזמן, ובשום-אופן לא עלתה בידי למצא לי עת פנויה כפי הראוי למכתב מסודר בענינים רבי-ערך שנגע בהם כבודו. וכעת גמרתי בדעתי, שעכ"פ[23] טובה תשובה גם בלתי-מסודרת משתיקה מוחלטת.

ויקבל בזה ידידי ברכת מז"ט[24] להולדת הבן היקר שי'[25]. יה"ר[26] שתהי'[27] הנטיעה דומה לגזעה ולשרשה, ויגדל ויהי'[28] לתפארת בישראל, כראוי לנפש מדבית אבא דמר גאון ישראל זצ"ל[29], [הנצי"ב מוולוז'ין, אביו של הרב מאיר ברלין] זי"ע[30] ועכ"י[31], ויקבל ממנו ומכל אשר לו רב נחת ושבע שמחות, לאוי"ט[32], ונס יגון ואנחה. [על פי ישעיהו לה, י]

נשוב לדברים הכלליים:

ע"ד[33] ה"תחכמני". [בית הספר "תחכמוני" ביפו] המצב באמת מסובך, והוא דורש תיקון בלתי מתאחר. מראשית יסודו של מוסד נכבד זה הנחנו עליו תקוות גדולות ונכבדות. אמרנו הוא יהיה לנו למגן נגד זרם טומאת אויר ארץ העמים המתפרץ לתוך א"י[34], ע"י[35] אנשים כאלה שהגלות אכלה כבר יותר מחצי נשמתם הישראלית, והם מוצאים כל עילוי וכל שגב רק במה שהוא גויי ובלבד שיהיה מתורגם עברית, שכמובן גם קפידת הלשון עצמה כשהתוכן נתרוקן יש בו משום חיקוי של גויים גדולים וקטנים, ונשמת ישראל קודש ד' אשר אהב, הולך ומתטשטש באשמת "הני עיזי דמסגן ברישא עדרא". [העזים ההולכות בראש העדר (ארמית; שבת עז)] אמרנו הנה יקום לנו מוסד חי, שיראה לעין כל מה המה החיים הישראליים האמתיים במובן השלם של תחיית האומה. ולמורת לבבנו, הזמן הורה לנו, שלא השגנו מטרה זו עדיין. יש במוסד מעט תורה, מעט יראת שמים, מעט השכלה, אבל רוח חיים כלליים, חיי קודש מקוריים, שיפעם בחזקה באומץ לבב של רוח התחיה הלאומית על בסיס הקודש, זה חסר, ומרחוק אי אפשר כלל להשלים את חסרון הנשמה. ואנכי שדאבון לבבי גדול מאד על משאת הנפש שלא יצאה אל הפועל, הנני בכ"ז[36] עומד ומצפה לאורה שתבא, והמוסד הוא לי אוצר יקר בכללו כמאז, וסוף-כל-סוף הרוחנו הרבה שכבר יש לנו דרך סלולה, לעבוד את עבודת החינוך באה"ק[37] על יסודות היהדות הנאמנה, בקדושת ישראל הטהורה, מצורף ליסוד תחיית האומה, המוכרח לקחת עמו ג"כ[38] את היסודות האנושיים בתור תפקידי החיים, ההולכים ונתבעים ממנו, בהופעת תחיית האומה והארץ.

וכל זמן שהמוסד קיים ביסודו, יש תקוה לרוח חיים שיפוח בו, ע"י עצה ותושיה של איחוד הדעות וההסכמות מפה ומשם.

להציע כעת תכנית מעובדה אי-אפשר לי, אבל חושב אנכי שאם תתמלאנה הדרישות אשר נמסרו בהסכמתי לידי ידידנו הרב הגדול והנכבד באמת מר י. ל. פישמן נ"י[39], [הרב יהודה לייב פישמן (מימון), ממייסדי "המזרחי"] יקבל המוסד על ידן צורה חדשה לטובה בע"ה.

כמו-כן אין ביכלתי כעת לסדר את הגות-לבבי ע"ד "אגודת ישראל" וע"ד "המזרחי", אשר אקוה לימים הבעל"ט[40] לקחת דברים בהם עם כת"ר.

בכלל הננו מרגישים בכל פינה שאנו פונים את חסרון התלמוד המביא לידי מעשה. חושבים הם ביחוד שלמי-אמונים, שכל דבר מתכונן רק ברעותא טבא לחוד, [ברצון טוב בלבד] ושוכחים הם את היסוד הנחוץ של התלמוד, לפתח את עצם הרעיון, שלשמו וזכרו עורגים, ברוח דעה עמוקה ומרוחבה, בשכל ובקורת והתרחבות ההרגשות והרעיונות, ועל כן הולך הכל בעצלתים, עומד כמים מכונסים בעוקה, והתאחדות הדעות השונות לשם כינוס אינה באה כ"א[41] בצורה מיכנית. כבר הגיע הזמן להכריז ש"אגודת ישראל" מוכרחת לקחת לה למטרה את התלמוד של כל האוצרות הרוחנים האצורים בכל פזורי ישראל, בכל הסיעות והפלוגות הנושאות בכללותן את דגל הקודש בשם ד' ותוה"ק[42], בכל עז, וממילא יתפנה דרך של כוון המעשים ע"פ[43] התמצית הכללית של כל הרוחות המתאחדים. ואז יש תקוה, ש"אגודת ישראל" תקבל את שפעה באמת ממקור ישראל בטהרתו, ובאורה וחומה תחיה גם את הדעות המרוחקות מערכי-הקודש הקיימים לנצח נצחים, עד אשר ישוב ופרח ישראל ויכיר בכל עז את כחו לאלהים.

וה"מזרחי" מוכרח הוא, לתקומתו, להשתדל תמיד להוציא-לאור את התוכן החי הצפון ברעיון התחיה הלאומית, ללחום על האמרה המחפירה ש"הציונות דבר אין לה עם הדת", [על פי דברי הרצל בקונגרס הציוני השני (תרנ"ח): "הציונות אין לה דבר עם הדת"] שבתוכה ארס-נחש מונח והכחשה-עצמית נוראה, המכשילה את הכח הפנימי והמקורי של האומה. ה"מזרחי" צריך להזריח אור על הציוניות במעמקי המחשבה, למצא תמיד את הגרעינים החיים שהם מפרים בכח קודש העליון את נצני התחיה ולהבליטם בצורות מאירות וברורות, ואם באה תחלת הקצת הקץ, שבני ישראל ובני יהודה נזרעים בארץ "זרע אדם וזרע בהמה", [ירמיהו לא, כו; ודרשו (סוטה כב): "זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחוד"] וכפירוש המסור: "זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחודא, ובטוחים אנו שאין לנו להתפחד כלל מכל הריסה מוחלטת ע"י עירובם של "בני-אדם שמעשיהם מעשי בהמה" בתוך תנועות תחיתנו; אבל זה הקבוץ של "זרע אדם" צריך להראות בכל פינותיו את צד האדם שבו. דעות ממוצעות ופשרניות, שיש בהן מעין חולשה גופנית ורפיון נפשי, אינן עלולות לנצח בתכונה רבת-פעלים כתכונת התחיה הלאומית שלנו, שרוח ד' אל עולם מתנוסס מכל עבריה. עלינו להזדיין בכח רוחני גדול, בדעות מוחלטות מקוריות וקבועות, העלולות בכח-החיים שלהן להראות את הדרן על כללות השאיפות החדשות, שנוצרו בימינו ברוח ד' המעיר לתחיה את עם-קדשו.

פרטי-דברים אין השעה מוכשרת לי להציע כעת. והנני חותם בברכה ואה"ר[44], כנה"י[45] ונפש ידי"ע[46] דוש"ת[47], מצפה לאור תשועה וגאולה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ר' - רבי
2. ב"ה - ברוך השם
3. עה"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. הרה"ג - הרב הגאון
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב

10. באה"ר - באהבה רבה
11. ככת"ר - ככבוד תורתו
12. תו"י - תורה ויראה
13. שבאה"ק - שבארץ הקודש
14. ומ"מ - ומכל מקום
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. הנ"ל - הנזכר לעיל
17. והשי"ת - והשם יתברך
18. בע"ה - בעזרת השם
19. וע"ד - ועל דבר
20. אע"פ - אף על פי
21. מ"מ - מכל מקום
22. הי' - היה
23. שעכ"פ - שעל כל פנים
24. מז"ט - מזל טוב
25. שי' - שיחיה
26. יה"ר - יהי רצון
27. שתהי' - שתהיה
28. ויהי' - ויהיה
29. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
30. זי"ע - זכותו יגן עלינו
31. ועכ"י - ועל כל ישראל
32. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
33. ע"ד - על דבר
34. א"י - ארץ ישראל
35. ע"י - על ידי
36. בכ"ז - בכל זאת
37. באה"ק - בארץ הקודש
38. ג"כ - גם כן
39. נ"י - נרו יאיר
40. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
41. כ"א - כי אם
42. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
43. ע"פ - על פי
44. ואה"ר - ואהבה רבה
45. כנה"י - כנפשו היקרה
46. ידי"ע - ידידו עוז
47. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקסב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו תמוז תרע"ג - רחובות **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק מבקש מבנו הרצי"ה להעביר מכתב לירושלים ולהביא ספרים: הכרך שהרב קוק כותב על ביאורי הגר"א, חושן משפט עם ביאור הגר"א, 'אדם ישר', 'ארבע מאות שקל כסף', ואולי גם קובץ הרשימות האחרון. הרב קוק נמנע מלהזמין את הרב חרל"פ בגלל צפיפות ומחשש לדיבורים. הרב קוק מזמין את גיסו, הרב יוסף רבין, לבוא.

עיקרי הדברים

- רשימת ספרים.
- ביאורי הגר"א.
- שיקולים בהזמנת הרב חרל"פ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ט"ו תמוז תרע"ג[2] (רחובות).

בני יקירי שליט"א[3].

הנני מליט מכתב לירושת"ו[4], תזדרז בטובך לשלחו, צר לי שנתאחר כפי הנראה מכתבי להם כ"כ[5] זמן.

בתוך הספרים תטיב להכניס את הכרך שאני כותב על ביאורי הגר"א[6] [ככל הנראה הערות הרב קוק על ביאור הגר"א לשולחן ערוך] ושני חלקי חו"מ[7] עם ביה"ג[8], וספר "אדם ישר" ו"ארבע מאות שקל כסף" של שכנינו. ואולי גם הקובץ שגמרתי מקרוב ברשמי הרעיונות, אם אינו נחוץ לך אם תרצה להתעכב בבית כעת.

ע"ד[9] ביאת ידיד לבבינו הרימ"ח[10] [הרב יעקב משה חרל"פ] שי'[11], אף שהי'[12] לי לנחת רוח חוששני מדוחק המקום של הדירה, שלא תסבב טרדא לשנינו, וגם משום לזות שפתים שלא יאמרו עליו אוהבינו האמיתיים או המדומים שהוא שליט"א מטרידני בזמן המרגע, אף שבאמת חברתו שי' היא לי עידון ומנוחה פנימית, אבל חושש אני על כבודו היקר לי מאד. ע"כ[13] הנני כעת מונע מלבקשו.

אם יתאחר קצת בואך כתוב נא בפרטיות מהכל.

חביבי גיסי הגי"ר[14] יוסף רבי [בעל אחותו של הרב קוק] שליט"א, יודיעני נא משלומו הטוב, ואולי יואל לבא על איזה ימים להנפש מעמלו ולהחליף האויר. בטח יקרב כעת יותר את חברי המקשיבים, בקרבה רוחנית, בהיותי רחוק מהם. הנני דו"ש[15] כולם באה"ר[16]. יוכל להיות שאיחד להם דיבור באיזה מכתב בל"נ[17] כשאמצא לזה שעת הכשר.

והנני בזה שלכם

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם

2. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. לירושת"ו - לירושלים תבנה ותכונן
5. כ"כ - כל כך
6. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
7. חו"מ - חושן משפט
8. ביה"ג - ביאור הגר"א
9. ע"ד - על דבר
10. הרימ"ח - הרב יחיאל מיכל? - שם אדם
11. שי' - שיחיה
12. שהי' - שהיה
13. ע"כ - על כן
14. הג"ר - הגאון רבי
15. דו"ש - דורש שלום
16. באה"ר - באהבה רבה
17. בל"נ - בלי נדר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקסג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט תמוז תרע"ג **נמען:** הרב שרגא פייביל ריזנמן

הסכמה לספר 'תפארת ירושלים', 'רצוף אהבת ארץ חמדה' מדברי חז"ל. הרב קוק מקווה שהספר יעורר את גדולי הדור לעלות לארץ ולקרב את הגאולה.

עיקרי הדברים

- הסכמה ל'תפארת ירושלים'.
- עידוד העלייה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ט תמוז, תרע"ג[2], [י"ט בתמוז תרע"ג (1913), בימי בין המצרים]

מבין המצרים, יאיר אורים, [על פי איכה א, ג] מאיר לארץ ולדרים, לצופי ישועה לתקוה אסורים, ולכל בני ציון היקרים, וחד מנייהו כבוד הרב המאוה"ג[3], אוצר תורה ויראה טהורה, רבא ויקירא, בנן של קדושים מו"ה[4] שרגא פייביל ריזענמאן [מחכמי ירושלים, מחבר "תפארת ירושלים"] שליט"א[5], מח"ס[6] החביב "תפארת ירושלים".

חביבי הרב היקר, הרבני כת"ר[7] בענותו ליתן לו יקר סהדותא [לתת לו עדות של כבוד – הסכמה לספרו] על ספרו היקר "תפארת ירושלים", אשר שלח לי ממתקו ודבשו. אף כי אינו צריך לשום הסכמה לספר יקר כמוהו, שכולו רצוף אהבת ארץ חמדה בכלל וחבת עיר האלקים סלה בפרט, מצוף דבש אמרי נועם של דברי חז"ל[8] הקדושים, מלאים טל חיים ושלהבת אש קודש, בכ"ז[9] לעשות רצונו של אדם גדול כמותו יב"י[10] חפצתי. והנני מחזק את ידיו, ואין מחזקים אלא את המחוזקים, [על פי מכות כג] ישר כחך אריי', [על פי שבת פז: "יישר כחך ששברת"; ו"ארי" – כינוי לתלמיד חכם] יהי ד' עמו, ופעלו ירצה בכל גבול ישראל. ויהא רעוא [ויהי רצון (ארמית)] שדברי קודש מלאי הוד ויפעת אור אמת, שכל ספרו היקר מלא מהם, יפעלו על כלל עם ד' ועל בחירי ישראל, גדולי וצדיקי הדור, לרומם את הדר אהבת ארץ הקודש ולשאוף אליה בפועל בכל לב ובכל נפש, לבא להסתופף בצל צח קדשה, לשבוע מזיו נעמה בנועם ד' ודעת קדושים, ובגבורת ישע ימין קודש לעשות חיל לעורר גאולת עולמים, לקרב ישועה לעם נושע בד'. [על פי דברים לג, כט] והי'[11] ד' עם כת"ר ועם כל מחזיקי ימינו, לוקחי הספר הקדוש הנ"ל[12] ברכה אל ביתם, לברכם מקודש ולהראותם בישועת חומות וחיל, [על פי ישעיהו כו, א] ברוממות קרן עם ד' על אדמת קדשו בכל עז והדר במהרה בימינו אמן.

כנה"י[13] ונפש ידידו דוש"ת[14] באה"ר[15],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעיה"ק[16] יפו והמושבות ת"ו[17].

1. ב"ה – ברוך השם
2. תרע"ג – השנה תרע"ג (1912/1913)

3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. מח"ס - מחבר ספר
7. כת"ר - כבוד תורתו
8. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
9. בכ"ז - בכל זאת
10. יב"י - ירבו בישראל
11. והי' - והיה
12. הנ"ל - הנזכר לעיל
13. כנה"י - כנפשו היקרה
14. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
15. באה"ר - באהבה רבה
16. פעיה"ק - פה עיר הקודש
17. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מנחם אב תרע"ג - רחובות **נמען:** שמואל רפאלי

הרב קוק משבח את הספר 'מטבעות היהודים' על השקידה והאהבה לישראל 'בקודש ובחול'. בהערה: אף שהמדע נשען על 'לא ראינו', אין להשמיט השערות שנתמכות במסורת. ההלכה שאין פודים מעשר שני אלא בכסף שיש עליו צורה מלמדת על מטבעות עם צורה בישראל בימי קדם.

עיקרי הדברים

- שבח ל'מטבעות היהודים'.
- מסורת מול 'לא ראינו'.
- פדיון מעשר שני במטבע צורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ד מנ"א[2] תרע"ג[3]

עתרת שלו'[4] ואישור כח לכבוד הרה"ח[5] רב פעלים מר שמואל רפאלי [שמואל רפאלי, חוקר המטבעות העתיקים ומראשוני הנומיסמטיקה היהודית] נ"י[6], ברכה כפולה באהבה נאמנה.

בשמחה רבה הנני קורא את ספרו היקר והנכבד "מטבעות היהודים" אשר קבלתי בשבתי פה רחובות ת"ו[7]. בכל לבבי ונפשי הנני מחזיק טובה לכבודו על עבודתו הנכבדה והמקורית, במקצע דנא, של חקירת עתיקותינו. הנני משתאה על שקידתו הגדולה הניכרת מפרי מעשהו, ועל האהבה הנאמנה והאצילית לישראל וכל קניניו, בקודש ובחול גם יחד, המשתקפת מהרצאותיו, כספירי טללי אורות גם על שדה עבודה זו, שהחקירה היבשה היא יסודה היותר כמותי.

יהי ד' עמו ותחזקנה ידיו, להוסיף לנו פרי ברכה בקדמוניות עמנו וארצנו בעיבוד מקורי, כיד ד' הטובה עליו, וכל אוהבי עם ד', וחוכי ישועתו ותחייתו הקרובה להגלות, יברכוהו מקרב לב ונפש, חתי' שמו לתהילה לדור דורים.

בתודה וברכה ורגשי כבוד והדר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

הערה: הנני חושב שאע"פ[8] שהתכונה המדעית בחקירות כאלו בנוי' היא ע"פ[9] רוב על היסוד של ה"איחור הקיצוני", ו"לא ראינו" היא אחת מהראיות היותר גדולות, בכ"ז[10] א"א[11] להשמיט השערות תמוכות במסורת, וטיבוע המטבעות בימים הקדמונים בישראל, שיש לו סימנים כ"כ[12] ניכרים בהלכה ובאגדה, ראוי לתשומת לב, והיותר מוכר בזה הוא הדין שאין פודין מע"ש[13] רק בכסף שיש עליו צורה, ונדרש מ"וצרת הכסף" והוציאו אסימון, [דברים יד, כה; בבא קמא צז] ולא נעלם מכבודו, שבענינים הדתיים הנטיה לצורות עתיקות מנצחת תמיד, ואם היו מטבעות בלתי צוריות בעולם העתיק בישראל, היתה ראויה ההלכה להיות מקפדת דוקא על מטבע כצורתה הישנה, דהיינו אסימון. הנ"ל[14].

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. שלו' - שלום
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. שאע"פ - שאף על פי
9. ע"פ - על פי
10. בכ"ז - בכל זאת
11. א"א - אי אפשר
12. כ"כ - כל כך
13. מע"ש - מעשר שני
14. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' דראש חודש אלול תרע"ג **נמען:** הרב יצחק גולדהאר

ברכה נלהבת על הוצאת הספר 'אדמת קודש' לחקר ארץ ישראל. כשעם ישראל שב לארצו, קם גואל גם לחכמת חקר הארץ. הספר מסיר את החרפה שעמים אחרים חקרו את הארץ יותר מאיתנו. הרב גולדהאר חוקר מתוך מקורות ישראל - התנ"ך, הבבלי, הירושלמי והמדרשים - יחד עם מחקר וראייה עצמית.

עיקרי הדברים

- שבח ליאדמת קודש'.
- חקר הארץ ממקורות ישראל.
- הסרת חרפת העמים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], א' דר"ח[2] אלול תרע"ג[3]

ישאו הררי קודש, הגבעות העמקים והגאיות, הערים והכפרים, הנחלים והנהרים, שלו[4] וברכת השנים לכבוד חביבי הרב הגדול לתורה ולתעודה, ליש ולביא במחקרי ארץ הצבי, [גיבור בחקר ארץ ישראל ("ליש" ו"לביא" כינויים לאריה)] מו"ה[5] יצחק גולדהאר [הרב יצחק גולדהאר, חוקר ארץ ישראל] שליט"א[6], מחבר ספר היקר "אדמת קודש" [ספר על גאוגרפיה וטופוגרפיה של ארץ ישראל על פי המקורות, שיצא לאור בתרע"ג]

יום שמחה הוא לי היום הזה, אשר בו בשרני כת"ר[7], שספרו הנכבד יצא לאור בקרוב בשכלולו, כליל בהודו והדרו. ישר כחו וחילו על השמועה הנעימה, אשר הרנינה את לבבי, והנני מצפה ליום אשר אזכה לקבל את הספר גדל-הערך הזה מעשה ידי אמן רב-פעלים מר ידידי שליט"א. עוד מרחפת לנגד עיני התמונה המבהיקה, המעודדת לב ונפש כל איש ישראל, הקשור בקשרי ידידות נצחת וחבת קודש לארץ חמדת עולמי עולמים, אשר חזיתי והתענגתי בהיות למראה-עיני ספרו הגדול בעודו בכתב-יד, ואחרי-כן הקונטרסים האחדים אשר הואיל להציגם לפני מהנדפס זה איזה ירחים.

בכל לבי ונפשי הנני מברך ברוך יוצר המאירות, [מתוך ברכות קריאת שמע] אל ד' ויאר לנו, [תהלים קיח, כז] ובאותו הפרק ששבי ציון, פזורי צאן נדחה, ההולכים ומתקבצים לנוה רבצם, לגאון יעקב [תהלים מז, ה] מחמד נפשו, ונשמות ארץ הקודש הולכות ונבנות לאטן על-ידי בנים מלאי נדודים, השבים אל חדר הורתם, בו בזמן שצלילי התחלת קול מבשר על הררי יהודה הולך ונשמע לבשר בנין וקיבוץ נדחים, וקמעא קמעא מתנוצצים קוי אור להחיות חרבות אדמת הקודש, הנה קם לנו גואל גם לחכמת חקרי אדמת קודש, וכבוד מר שיהי'[8] גברא דמארי' סייעי' [אדם שאדונו, ה', מסייע לו (ארמית)] הנה בא מלא רוח ד', ספריה עליה וכל כלי אמנות בידו, בתורה וחכמה, בעבודה נמרצה במחקר מתון וסבלנות מרובה, להחל לגלות מעלינו חרפת עמים רבים, ששרידיהם עסוקים זה כמה במחקרי ארץ חמדה, ואנו עם הארץ, עם שבשבילו נבראת הארץ, עם-ד' הקשור לידידות הדר הכרמל והשרון בכל רוחו נשמתו וכל קרביו, רק מעט גלינו עד כה בעבודה רבת-ערך ונאדרת-בקודש זאת. עד שקם הדרת כבוד חביבי, קם משובב

נתיבות, [ישעיהו נח, יב] שואב מים טהורים מבאר ישראל, חקרי אדמת ישראל ממקור ישראל, מספרי הקודש, התנ"כ ודברי רז"ל[9] בתלמוד הבבלי הירושלמי והמדרשים, בצירוף חקרי רוחו ומראות עיניו החודרות, ורכוש גדול של חכמה ומדע אשר סגל לו ברב כשרון, ואת הכל לקח להיות לו לכלי מעשה לעבודת עבודה ועבודת מתנה" [על פי במדבר ד, מז; יח, ז] זאת, להמציא לנו ספרו הענקי הזה רב הכמות והאיכות, אשר יהי'[10] לאור מאיר ולבאר מפכה מים קרים נוזלים, לכל אשר תנדב אותם רוחם בישראל ובאדם לשוטט בחקר ארץ הקדש.

מה גדלו מעשיך [תהלים צב, ו] גבור החיל. ברוך ד' אשר חזק ואמץ ידיו ואשר היתה ידו עליו לטובה, להחל ולגמור את המלאכה הגדולה הזאת, מלאכת חושב מחשבות ודורש וחוקר ברוח אמת ואמונה, בלב נכון ובחפץ טהור למען עמנו ולמען ערי אלהינו וארץ קדשו.

תוקפים עלי המון רגשותי מחדות לבב מעבודתו הקדושה אשר תפליאני, ובכל לבבי אברכהו, יהי ד' עמו ויעל במעלות הקדש, אורה ושמחה, שיבה טובה ואורך ימים והוד והדר יעטרוהו, ויוסיף תת לנו פרי קדש הלולים [ויקרא יט, כד] ממגד תבואת רוחו הנעלה, לכבוד ולתפארת לבית ישראל ולארץ אשר ד' דורש אותה תמיד, ועיניו ועינינו מהרה תחזינה העיר הקודש והמחוזות הולכות ונבנות פרזות, והדר אפריון האלמים והמזוזות, מחזות מול מחזות, ומלך ביפיו מלא חוסן ועזיזות, מבשר שלום ומשמיע, כנס בראש הרים ובקול שופר מריע, שובי בתולת יהודה, שובי אל עריך, חונני עפרך ורצי אבניך, עוד אבנך ונבנית ותשובי לקדמותיך, דרשי וחקרי הדר ארצך וכל פנותיך, באהבת עולמים וחמדת קדש, בצפיית ישועה וגאולה קרובה, כתקות אחד אסירי תקות ישועת חומות וחיל, חותם בברכה והחזקת טיבותא מלי חופני להדרת כת"ר על עבודתו הקדושה המסולאה בפז, אשר כירח יכון עולם לשם ולתהילה ולתפארת בעה"י[11],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעיה"ק[12] יפו והמושבות ת"ו[13].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. דר"ח - דראש חודש
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. שלו' - שלום
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. כת"ר - כבוד תורתו
8. שיהי' - שיהיה
9. רז"ל - רבותינו זכרונם לברכה
10. יהי' - יהיה
11. בעה"י - בעזרת השם יתברך
12. פעיה"ק - פה עיר הקודש
13. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג כסלו תרע"ד - יפו **נמען:** הרב שמחה אלכסנדרוב

הרב קוק שב ממסע של כחודש בגליל, ומכתבי אלכסנדרוב לא הגיעו אליו. על פירוש קצר לש"ס: הרב קוק עצמו התחיל בכך פעם. יש להיצמד לרש"י ככל האפשר, וזה יוסיף בקיאות וחשק ללימוד.

עיקרי הדברים

- חזרה ממסע הגליל.
- פירוש קצר לש"ס.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג כסלו תרע"ד[4]

ידי"ע[5] הרה"ג[6] החכם הנעלה מוהר"ש[7] אלכסנדרוב [הרב שמואל אלכסנדרוב מבוברויסק, הוגה ומקובל, שניהל עם הרב קוק התכתבות ענפה] שליט"א[8], שלו'[9] וברכה באהבה נאמנה.

בבאי ממסעי למושבות הגליל, ["מסע הרבנים" למושבות הגליל, בחשוון תרע"ד] שארך לי קרוב לחודש ימים, הודיעני בני שי'[10] שהגיע מכתב מכת"ר[11], ע"ד[12] "התרבות" וע"ד[13] שאלה פרטית, והוא שלחו לאחד המקומות שעברתי בהם, כדרכו עם מכתבים נחוצים שבאו במשך זמן היותי בדרך, ולמורת רוחי לא הגיעו לידי מכתביו היקרים, ואקוה שישולחו אלי בחזרה בקרוב, ואקוה בעה"י[14] כשאקבלם להשיב בפרטיות כפי היכולת. וכעת אומר בקצרה, ע"ד פירוש קצר לש"ס, זה לי זמן רב שהחילותי לעסוק בזה מהתעוררות עצמית, וע"י[15] עיכובים שונים הנחתי הדבר. אבל הצעד הטוב הזה משמח את לבבי, ועם זהירות שלא לסור מפירש"י[16] כמה דאפשר ורק במקומות ידועים להעתיק מפירושי ראשונים אחרים, היה כבר זה מביא להוספת בקיאות וחשק גירסא קלה בתלמוד, הנצרך מאד בכל עת וביותר בדורנו. ואשמח אם כת"ר יהי'[17] הזוכה בעבוה"ק[18] הזאת.

והנני בזה ידי"ע דוש"ת[19] באהנ"א[20] ורגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ידי"ע - ידידו עוז
6. הרה"ג - הרב הגאון
7. מוהר"ש - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. שי' - שיחיה

11. מכת"ר - מכבוד תורתו
12. ע"ד - על דבר
13. וע"ד - ועל דבר
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
15. וע"י - ועל ידי
16. מפירש"י - מפירוש רש"י
17. יהי' - יהיה
18. בעבוה"ק - בעבודת הקודש
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
20. באהנ"א - באהבה נאמנה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרלז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח טבת תרע"ד - יפו **נמען:** הרב שבתי, שוחט בבויסק

הרב קוק שמח שבניו של הרב שבתי מדפיסים את חידושיו. הרב קוק זוכר את שיחות התורה שלו מימי רבנותו בבויסק, ובמיוחד באגדה, שמעוררת אהבת תורה ויראת שמיים.

עיקרי הדברים

- הדפסת חידושים.
- זיכרונות מבויסק.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ח טבת תרע"ד[4] [כ"ח טבת תרע"ד (1914)]

שלו'[5] וברכת עולמים לכבוד ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7], מלא ברכת ד' בתוי"ר[8], ידיו רב לו [דברים לג, ז] בגבורה של תורה, מו"ה[9] שבתי שליט"א[10] שו"ב[11] דעי"ת[12] מכון לשיבתי מאז ק' בויסק [בויסק שבלטביה, שבה כיהן הרב קוק ברבנות לפני עלייתו] [הרב שבתי, שוחט ובודק בבויסק שבלטביה, שבה כיהן הרב קוק ברבנות בשנים תרנ"ה–תרס"ד] יצ"ו[13], וכל אשר לו, יתברכו ממקור הברכות לאוי"ט[14].

אחדשה"ט[15] באה"ר[16],

שמחני כבוד ידי"נ כת"ר[17] שליט"א, במכתב קדשו מבשר שלומו ושלו'[18] תורתו, ובריך רחמנא דיהבי לן, [ברוך הרחמן שנתנו לנו – על פי לשון התלמוד (ברכות נד)] יפיש חיי אריכי [ירבה חיים ארוכים – לשון ברכה ארמית] וינוב בשיבה טובה דשן ורענן, [על פי תהלים צב, טו: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו"] לשקוד על דלתי תוה"ק[19], בכח עלומים ורוח נדיבה, כחפץ לבבו מאז.

ומשנה שמחה אשמח מבשורה טובה, כי רצון בניו היקרים שיחיו, להדפיס חלק מחידושי תורתו, אשר ידעתי מה רב חילו לאורייתא, בכל אותן השנים אשר מאת ד' היתה זאת, [בשנות רבנותו של הרב קוק בבויסק] שהייתי עבד לעם ד' בעדת קודש היקרה מקום תחנותו ועבודתו בקודש, וכמה פעמים שובע שמחות שבעתי מצוף דבריו היקרים, שהשמיעני בשיח קודש מענין לענין, פעם בהלכה ופעם באגדה וידענא בידי"נ[20] כת"ר שיהי'[21], שדבריו ימצאו בע"ה[22] חן וחסד בעיני מביני מדע יראי ה' וחושבי שמו, ומישרים יאהבוהו, וביחוד באגדה הלא זה כחו ליראת ד' ועבודתו להעיר ולעורר את האהבה אהבת תורה ויראת שמים. ואפריון אמטי לבנים הנחמדים ["אפריון נמטייה" – דברי שבח מגיעים (בבא מציעא קיט)] שיחיו, אשר נחלת ד' המה, בעד חפצם היקר, לתפארת בנים אבותם, לקיים מילי דאבות [לקיים דברי אבות – לשון חז"ל] בספר חוקה, מדי ישאו צדקה. [על פי תהלים כד, ה: "ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו"] ויתברכו בדברים הנאמרים בימינה של תורה ושמאלה, [על פי משלי ג, טז: "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד"] הגבה למעלה, לשם ולתהילה. והי'[23] זה שלו' מארץ חפץ כנפשו היקרה ונפש ידידו קשור באהבתו ודור"ש[24] תורתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. בתוי"ר - בתורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. שו"ב - שוחט ובודק
12. דעי"ת - דעיר תהילה
13. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
14. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
15. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
16. באה"ר - באהבה רבה
17. כת"ר - כבוד תורתו
18. ושלו' - ושלום
19. תוה"ק - תורתנו הקדושה
20. בידי"נ - בידיד נפשי
21. שיהי' - שיהיה
22. בע"ה - בעזרת השם
23. והי' - והיה
24. ודור"ש - ודורש שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרמה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** ד"ר משה זיידל

הרב קוק תמה על 'קוצר רוחו' של זיידל. חדוות ה' היא יסוד החיים ו'מקור נשמת הפילוסופיה'. החוקים, הגדרים והסייגים אינם עול, אלא 'מקור גודל ושמחת נצחים', ובהם אנו חיים חיים אינסופיים בתוך מגבלות הזמן. הצער על חוסר שלמות הוא עצמו הוכחה ששלמות צפויה לנו. בסוף: הרב קוק מקבל את ההצעה לקבץ את מאמריו, ומספר על עבודות שבראשו - 'עין איה', ספר דעות, ספר כללים - ועל רצונו להשתחרר מהרבנות לעבודת הרוח.

עיקרי הדברים

- חדוות ה' - יסוד החיים.
- המצוות - מקור שמחה.
- הצער מעיד על שלמות עתידה.
- תוכניות ספרותיות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' שבט תרע"ד[4]

חביבי היקר הרה"ח[5] אוצר חמדה טהר לבב מר משה ד"ר[6] זידל [ד"ר משה זיידל, ידידו ותלמידו של הרב קוק, חוקר לשון ומקרא] שליט"א[7], וכל אשר לך רב שלו,.

שמחתני יקירי ביקרתך, אם כי נדהמתי קצת מקוצר רוחך, אשר לרוח נכון שכמותך רחימי [אהובי (ארמית)] לא יאתה לא דבר ריק הוא [דברים לב, מז] מה שמסורת בידנו מאבותינו חכמי-עולמים, להיות חדות ד' מעוזנו, [נחמיה ח, י] וחדות-ד' היא יסוד החיים, תהום האמת ועמקה הנצחי, אור ההגיון ומקור נשמת פילוסופית הפילוסופיה, ראשיתה ואחריתה. וכל נטיית האמונה-בד', שאינה פוסקת מכל נשמה, בתוכיותה, וכל מהלכי החיים המדריכים את הנטיה האלמותית הזאת, אם כל חכמה וכשרון ויסוד כל עליצות בחיים, שהם לוקחים בנו בתור בני-ישראל את החלק היותר עיקרי במהות-חיינו, בהמשכת היהדות המסורתית, ברעיון ובמעשה, עם כל תכסיסיה, שהם כל-כך נשאים, כל-כך חביבים ומלאי ענין נשגב וקדוש, - כולם יחד מלאים הם לשד-חיים של חדות-ד' מעוזנו, המכשיר את כל העצבנות המודרנית להתהפך לגילת-לבב וחדות-חיים. "כי יש שכר לפעולתך ויש תקוה לאחריתך", [ירמיהו לא, טו-טז] - לפעולת הכלל ולפעולת הפרט, לאחרית הכלל ולאחרית הפרט, והם כ"כ[8] משתלבים זה עם זה, מתאחדים זה עם זה, כ"כ אחד ממולא מזוהר אורו וחדותו של חברו, עד שכל ישר-לב לא יוכל להבדיל ולהפריד בין שניהם, - וקוצר רוח זה למה הוא בא, והחקים, הגדרים והסיגים, לא תנחומים אנו צריכים לקבל עליהם כי-אם מקור-גודל ושמחת-נצחים הם לנו.

הם הם מוציאים אל-הפועל ומבליטים הם את הוייתנו בכל בירורה. השלמתנו הרוחנית, המוסרית, האישית והכללית, תלויה ומאוגדת היא בכל הארג הגדול המלא חיים זורמים של דורי-דורות, שחק

ומשפט כתוב ומסור ממלא את כל מהותם, בגאותם האצילית ורוממותם המלאה הוד-קודש וגדולת-זיו-עליון. מסתגלים אנו בהם ועל-ידם, לחיות חיים אין-סופיים גם במסגרתם של זמן ומקום, גם בתוך מועקה של חומר עכור ורוח כהה.

אילו עצר אדם עלינו, שלא נוציא אל-הפועל את הרחבת הוייתנו, שלא נסגנן את חיינו על-פי המעמד הנפשי הפנימי שלנו שהם הנם כל הפרטים והכללים של החקים והגדרים והסיגים, הדבקים בנו דבקות של חיים עמוקים ומלאים, אז היינו מוצאים עצמנו חשוכים ואומללים. ואומללים שבאומללים הם אותם שטומטם לבם, עד בלי להכיר את האמת הגדולה הזאת, ומכיריה הם הם המאושרים, החיים חיי-האמת, המתאימים למקור-נשמתם ואמתת-ישותם. ואתה ידידי, אשר ב"ה בתוך המחנה הטהורה הזאת, מאושרת-החיים, היית והנך, - האתה תסבול מקוצר-רוח? לא מחמדי, לך שמחה וגילה יאתה. וכולנו נשמח ונגיל בנחלה שפרה עלינו, "ד' מנת חלקי וכוסי, אתה תומיך גורלי". [תהלים טז, ה] ואומה, שכ"כ[9] נצחה על שדי-הרוח, שכ"כ הבליטה את חותמה המוסרי והאצילי על המון גויים רבים, ושאחרי בלותה כבימי-נעורים מתחלת היא לפרוח ולצמח מחדש על ארצה מלאתי-הפלאות, בניה המצויינים, מכירי-הודה ומחיי-רוחה, ההם יהיו מתנודדים וקצרי-רוח? לא, אהובי, רבבות פעמים לא, "רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים". [ירמיהו לא, ו] ואם עמוק הצער על מכאובי הגוף והנשמה, אם גדול הכאב על עלבון העולם ומחשכיו, - על הכל אור חדות ד' ומשוש תקות ישעו הולך ומתגבר.

וכשאנחנו מצטערים בכלל על חסרון-שלמות, האין זה אות ומופת שהננו צפויי שלמות, שהננו הולכים ועולים לעתיד כ"כ מלא אור, מלא פאר והדרת-קודש? ואם נסתרים הם השבילים, הננו קרואים מעומק ההגיון למסמך אהימנותא דרחמנא, [להישען על האמונה בה' (ארמית)] כי כל מעבדוהי קשוט, אשרי כל חוכי לו. ורוח האדם, השואף למרחבי-עולם, היש לפניו מסלה אחרת כי-אם אותו המרחב, שאין לו באמת כל מצר ומועקה, הצפיה לחסד עליון ולגבורה של מעלה, הפרוש כשפריר-שחקים על כל היקום ומגוון בשלל צבעים לוקחי-לב על כל חיי האומה המיוחדת, אשר ד' מנת-גורלה מראשית ועד אחרית. לא לצערנו נברא ים-היופי כ"א[10] לעדננו ולרוממנו, ולשום אותו עם כל המון גליו מכון למסע-של-טיול ליופי יותר נערץ ונשגב ממנו, שנשמתנו החפשית תמיד היא טסה אליו בכנפי-נשרים שלה, המתרחבות ונארכות, לפי הגודל של הסתגלותנו לחיים הרחבים של החקים, הסיגים והגדרים, עם כל המון המחשבות והרגשות התלויים בהם. וזה וזה עולה בידינו, והמלאכה המחממת - מתוך עצמותם של החיים נובעת היא, אותם החיים העליונים - והטבעיים כל-כך לנו, למזגנו, לתולדתנו, לרוחנו, לעברנו ועתידנו, האשר רק מפני תגרת יד הגלות הולכים הם ונכשלים, נחלשים ונמקים.

הננו בכל מרץ קרואים להשיבם לאיתנם ע"י[11] חינוך וספרותי ע"י עבודה ציבורית ויחידית, ע"י קחת מכל פינה ועבר את הטוב, היפה, האמת והמועיל, ולטעת בגנינו, וע"י[12] הרחבת ביטויינו והשפעת-רוחנו על החוגים כולם, הקרובים והרחוקים, בתוך ומעל לגבול ישראל. ומה יקרים הם חיי-עבודה גדולי-ערך מלאי-יפעה כאלה, והם הם חיינו באמת. ברוכים יהיו כל תומך ידם, כל מתעודד להוסיף לשד-חיים לעצמותיהם, בחשבון צלול חדותי כזה עתידה עבודתנו להתברר.

"ועיניכם תראינה ואתם תאמרו: יגדל ד' מעל לגבול ישראל".

ההצעה ע"ד[13] הדפסת מאמרי בקובץ מיוחד מקובלת אצלי. ומה יקר היה לי אם ימצא כח שיקבל עליו הוצאת הדפוס, והיינו מכינים, ע"י עזרה רוחנית, קיבוץ של כל מה שנדפס עד כה וחלק הגון מרשימות וכתבים, עם הוספות, תיקונים, מילואים, ואולי גם הרחבות ומבואות במקצת. ועם זה עבודתי ב"עין יעקב" צריכה היא להרחבת דעת, ועוד עבודות נכבדות שקועות בדעתי, כמו ספר-דעות כללי, ספר כללים ומבואים לכמה עניני תורה, מעשיים ועיוניים, ועוד כמה מחשבות שהיו ראויות לצאת אל הפועל אם היה לי מוצא לכסף, באופן כזה שהייתי יכול לשחרר עצמי מעבודת הרבנות, ולהקדיש הזמן לעבודת הרוח, הספרות לפי נטייתי לכל סעיפיה.

אבל האפשר שתקוה זו תבא, ד' יודע. ואני תפילה, יחננו ד' ותבא שאלתי, ותתגלגל זכות ע"י זכאים, ידידי היקרים, כבוד חביבי וידידנו הרב לוועגבערג שליט"א אשר אד"ש[14] באהבת אמת,

הנני מוכרח לקצר, ואומר שלו'[15] רב ועתרת-ברכה כנפשך היקרה ונפש ידידך הנאמן מצפה אשרך וטובך כה"י[16],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. כ"כ - כל כך
9. שכ"כ - שכל כך
10. כ"א - כי אם
11. ע"י - על ידי
12. וע"י - ועל ידי
13. ע"ד - על דבר
14. אד"ש - אדר שני
15. שלו' - שלום
16. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' ניסן תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יוסף אלחנן מלמד, רב ויטבסק

תודה על הספר 'רשכבה"ג'. מהעיון השטחי ניכר רוחו הטהור. ספרות כזו תעורר את הנוער לחקור את גדולת האבות, וזה יעלה אותם 'אל מרום פסגת התחייה'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- חקר האבות לנוער.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' ניסן תרע"ד[4]

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד הרב הגדול בתורה וחכמה, ויראת ד' אוצרו, מו"ה[6] יוסף אלחנן מלמד [רב העדה בוויטבסק] נ"י[7], רב העדה בוויטבסק יצ"ו[8],

אביע בזה את תודתי לכה"ר[9], על ספרו היקר "רשכבה"ג", ["ראשי שכבי הגולה": תולדות גדולי ישראל] אשר הואיל בחסדו לשלח אלי. רבו עלי כעת מאד הטרדות, ולא אוכל בשו"א[10] לסדר איזה הערות על דבריו המסולאים, ורק בראיה שטחית עברתי על איזה מקומות מספרו הנכבד, ומתוכם ראיתי את הלך רוחו הטהור והעשיר, ואת חריצותו בעבודת הקודש הזאת, אשר עבד באמונה. ישר חילו, ויהי נא ד' עמו, ויוסיף תת לנו פרי קודש הילולים, משמחי א' ואנשים, על שדמות ספרותנו, להעיר לב בני הנעורים לחקר אבות להוד גדלם ושיא חוסן יפעת קדושתם, למען יתפארו בתורתם וילכו בדרכיהם, ושבו והיו לסגולת ד' בעולם, באור תורה ומוסר אמת, ונשמת עולמים זאת, תעלה אותם אל מרום פסגת התחיה, אשר שלביה הראשונים הולכים ונבנים לעינינו כדבר ד' אשר נאמן, בארץ אבות ב"ה,

והנני בזה חותם בברכה ובכבוד נעלה מהררי ציון.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
9. לכה"ר - לכבוד הרב
10. בשו"א - בשום אופן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרפז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט אייר תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

אתמול, כ"ח באייר, היה יום השנה לעלייתם לארץ. הרב קוק החל להדפיס אצל איתין רשימות בשם 'ערפלי טוהר', כמו שהן, בלי עיבוד - 'לחם חם כיום הלקחו'. הרב קוק עדיין לא החליט על הנסיעה לאגודה. דרישת שלום לרב הלברשטאט ולד"ר נובל.

עיקרי הדברים

- יום העלייה.
- 'ערפלי טוהר'.
- ספק בנסיעה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט אייר תרע"ד[4]

שמחתה של תורה, אורה ועזה, חייה ופארה, עשרה והדרה יופיעו לך בני מחמדי לשד טלם, איתן ורענן, חזק ואמיץ, ברוח פורה והגיון פורח, המון נצנים מרחיבי דעת ומשיבי לב ונפש, יחננך חונן הדעת לאוי"ט[5].

ב"ה עבר עלינו יום אתמול כ"ח אייר, זה היום הגדול אשר בו זיכנו [יום עלייתו של הרב קוק לארץ, כ"ח אייר תרס"ד] צור ישראל ב"ה לבא לארץ חמדתו ולראות בעינינו התחלת צמיחת קרן ישעו לעם קדשו בטח גם אתה מחמדי נזכרת מזה, הודות לד' על רב חסדיו, וברחמיו יוסיף לאמצנו לגבר חילים בעבודת ד' ועמו במכון הקודש.

תקפו עלי רגשי תשוקה להדפיס איזה מרשימותי כסדר כמו שהם והחילותי להדפיס אצל איתין בשם ערפלי טהר. ["ערפלי טוהר", שנדפס ביפו בדפוס איתין בתרע"ד] כמה גליונות אסכים לא אדע. אקוה שהדברים כמו שהם בלא שרק ועיבוד גם הם יהיו לברכה, ואולי מהם ימצאו שברכתם תבולט דוקא ע"י[6] חסרון העיבוד, "לחם חם כיום הלקחו",

ע"ד[7] הנסיעה לאגו"י[8] [ראו (כרך ב', אגרת תרעח)] עוד לא הסכמתי הסכמה ברורה. ינחנו ד' בעצה טובה.

חזק ואמץ בני יקירי. דר"ש[9] כל אוהביך ומקרביך הנכבדים, ביחוד כי[10] הגאב"ד[11] וכי[12] הד"ר[13] נוביל [ככל הנראה הרב ד"ר נחמיה נובל] שליט"א[14] וכל יקירי קרתא קדישא, יברכם ד' בברכה עמוקה.

אביך מחבקך בדעו באהבה שגובה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ד – השנה תרע"ד (1913/1914)
5. לאוי"ט – לאורך ימים טובים
6. ע"י – על ידי
7. ע"ד – על דבר
8. לאגו"י – לאגודת ישראל
9. דר"ש – דורש שלום
10. כ' – כבוד
11. הגאב"ד – הגאון אב בית דין
12. וכ' – וכבוד
13. הד"ר – הדוקטור
14. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח סיון תרע"ד - יפו **נמען:** משפחת הרב יצחק אייזיק הלוי, בעל 'דורות הראשונים'

תנחומים על פטירתו: 'האומה כולה נתייתמה מאביה, חוקר תולדותיה הנאמן היחיד'. הנחמה היא שהרב הלוי חי בספריו ובמלחמותיו למען ה'.

עיקרי הדברים

- אבל על בעל 'דורות הראשונים'.
- חי בספריו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ח סיון תרע"ד[4]

מנחם ציון וירושלים ינחם את המשפחה הנכבדה, יקרת הערך והמרוממה, כל בית הגאון פאר הדורות נזר ישראל מרן יצחק אייזיק הלוי בעל "דורות הראשונים" [הרב יצחק אייזיק הלוי, ההיסטוריון התורני, מחבר "דורות הראשונים" ומייסד "אגודת ישראל"; נפטר בסיון תרע"ד] זצ"ל[5],

משפחה יקרה וגדולה בישראל,

הנני הלום הרעם הגדול אשר הלמני משמועה פתאום של השבר הגדול אשר השברתם אתם בני משפחת גאון עמנו אביכם זצ"ל, לא פחות משברכם השברנו כולנו אנו, כל עדת ד', האומה כולה נתיתמה מאביה חוקר תולדותיה הנאמן היחיד בעולמנו. הצבי ישראל על במותיך חלל, [שמואל ב א, יט] מה אומר ואדבר, ולבי מר לי מר, איכה אוכל לנחמכם יקירי והננו כולנו דורשי נוחם, הנסתר מאתנו כעת, וטוב ויחיל ודומם לתשועת ד'. [איכה ג, כו] אמנם בזאת תהיה נא תנחומתכם משפחה גדולה רבת הפאר, כי צרתכם צרת רבים היא, ואבלכם אבל עם-ד' הוא, אבל גוי קדוש שומר אמונים, אשר נכאים יהגה, על גבורו אשר נפל, על אדרתו אשר שודדה. [על פי זכריה יא, ג] והרטיה הגדולה האחת לפצע לבבנו הלא היא כי לא מת כי-אם חי חי הוא הגאון הלוי אביכם, חי הוא וחיה יחיה בישראל לדורות עולמים, עד נצח יקום חלדו, שם-עולם אשר העמיד לו בספריו הגדולים, בגבורותיו אשר הראה במלחמות ד', אשר באמת וצדק, בגבורה ורוממות קודש, הם הם חיי עולם אשר נטע בקרבנו, ובהם עמנו יחיה לנצח, ויחד עם צרור החיים, שנשמתו הקדושה צרורה היא שמה, להתענג על ד' באור החיים, הנהו גר עמנו עולמים, ושפתותיו ידובבו ["שפתותיו דובבות בקבר" (יבמות צז)] עדי עד, ושמו הגדול ופעלו הנשגב יראה הדרו על צאצאיו וכל משפחתו לדור דורים.

הנני בזה חותם בברכת נחמת ציון וירושלים, וחדות ד' ותנחומותיו תהיינה ומעוזם ונחמתם כנפשם הרוממה ונפש צמאה לאור ד' ונחמתו מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

רב ואב"ד פעה"ק יפו והמושבות תובב"א

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. זצ"ל - זכר צדיק לברכה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א סיון תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק שמח ברעיונות הרצי"ה על השם 'ערפלי זוהר', אף שבאמת כתב 'טוהר'. הרב קוק מתקן לשון אבל לא משמיט. הרב קוק מבקש לדעת מה הרצי"ה לומד, וממליץ על ספרי הכללים: 'כריתות', 'גופי הלכות', 'שם הגדולים', 'ארעא דרבנן', 'יד מלאכי'. בשיעור הכוזרי דיבר על כך שההכרה הרוחנית שווה לחושים: המציאות קודמת, ו'הדעת והחושים הם חטיבה אחת'.

עיקרי הדברים

- 'ערפלי טוהר'.
- ספרי הכללים.
- שיעור הכוזרי: ההכרה הרוחנית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א סיון תרע"ד[4]

התענגתי במכתבך הגלוי, ברעיונותיך ע"ד[5] השם ערפלי זוהר, [ספרו של הרב קוק "ערפלי טוהר"; ראו (כרך ב', אגרת תרפז)] אע"פ[6] שבאמת "טוהר" כתבתי כדאמרי רבנן בשופרות. בכ"ז[7] הרעיונות הטובים והאידיאליים נשארים ברעננותם גם כשאין להם על מה שיסמכו, כ"א[8] כהררים התלויים בשערה, [חגיגה י] ולו שוגג ומשגה כתיב.

את הלשון אני מתקן לפעמים כיכולתי, אבל להשמיט דברים עדיין לא נסיתי, ואולי לא בא לידי עדיין מסוג זה.

לא כתבת לי מחמדי מפרטיהן למודיך, באיזה מסכת ופוסק, ואולי תעסוק באיזה ענין סוגיתי לבררו. ידעת תשוקתי להיות רגיל בספרי הכללים, כהכריתות, גופי הלכות, והאחרונים, ש"ש, ארעא דרבנן, יד מלאכי [ספרי כללי התלמוד וההלכה: "ספר הכריתות", "גופי הלכות", "שמעתתא שלמה" (ככל הנראה), "ארעא דרבנן" ו"יד מלאכי"] וכיו"ב[9]. הם אינם קשים לקנין ומועילים בהכללתם, וכבר העיר ע"ז[10] בשל"ה ["שני לוחות הברית" לרבי ישעיה הורוביץ] בחלק תורה שבע"פ[11].

הנני כותב דברי אלה בהיותי בחדרי שבדירת הב"ד[12], ומכתביך היקרים הנם בבית למעלה. ע"כ[13] לא אוכל לספק חפצנו כעת לדבר, ע"ד איזה פרטים שבמכתביך.

היום דברנו בשיעור הכוזרי, [ספר "הכוזרי" לרבי יהודה הלוי] ע"ד השתוות חוש ההכרה הרוחנית לכל החושים שהמציאות צריכה להיות תחילה, ואח"כ[14] הפגישה הסוביקטיבית, ורווחא שמעתתא שהדעת והחושים הנם חטיבה אחת בתנאים שונים לפי האורגנים שמשתמשים בהם, כשינוי הביטוי שבמוצאות השפה.

ת"ל[15] על החוה"ש[16] אשר עמנו כולנו. חזק ואמץ בכ"ט[17]. באור ד' בשמחת תורה מצוה וחכמת ודעת. בבריות גופא ונהורא מעליא, כעתירת אביך מצפה אשרך בכל לב, מנשקך ממרחקים,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ע"ד - על דבר
6. אע"פ - אף על פי
7. בכ"ז - בכל זאת
8. כ"א - כי אם
9. וכיו"ב - וכיוצא בזה
10. ע"ז - על זה
11. שבע"פ - שבעל פה
12. הב"ד - הבית דין
13. ע"כ - על כן
14. ואח"כ - ואחר כך
15. ת"ל - תודה לא-ל
16. החוה"ש - החיים והשלום
17. בכ"ט - בכל טוב

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ראש חודש אייר תרע"ו - לונדון **נמען:** ד"ר זאב יעבץ

תודה על ספרו (תולדות ישראל, חלק ט), וברכה להמשך מפעליו הספרותיים.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], ער"ח[2] אייר תרע"ו[3], לונדון.

לכבוד אהובי ורב חביבי, הרב הגדול בישראל לתורה ולתעודה, כליל תפארת כל חמדה, מו"ה[4] זאב יעבץ שליט"א[5], שלו'[6] וברכת תודה, אורו עיני מקרני זוהר תשורתו היקרה, ספרי' דמר ת"י ח"ו[7], [ספרו של יעבץ "תולדות ישראל", חלק ו] ובכל לב אברכהו באהבה. יאריך השי"ת[8] ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, ויזכה להגדיל ולהאדיר מפעלי ספרותו, לשמחת לב כל עדיני רוח בעם ד' ההוגים לו רחשי ברכה בכבוד ויקר, והנני ג"א[9] נטפל לענות כנגד המברכים. ד' עמך גבור החיל.

ידי"ע,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. ער"ח - ערב ראש חודש
3. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. ח"ו - חס ושלום
8. השי"ת - השם יתברך
9. ג"א - גם אני / גם אנו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח מרחשוון תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

עיתונו של ד"ר זלקינד נעשה יומי, 'דמוקרטי קיצוני' אבל עם 'עקבות בית המדרש'. בר־טוביה עוד לא שלח דבר. אילו היו לו כתבי יד מקובצים, אולי היה מדפיס בלונדון, כי המכירה קלה.

עיקרי הדברים

- עיתון זלקינד.
- רעיון הדפסה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום ועש"ק[2], כ"ח מ"ח[3], עזר"ת[4]. [כ"ח מרחשוון תרע"ז (1916), בלונדון. האגרת לבנו, הרצי"ה, שישב אז בסנקט גאלן שבשווייץ]

בני מחמדי שליט"א[5], הננו מחכים כבר על מכתבך היקר מבשר שלומך הטוב וכל אשר לך בפרטיות, ביחוד אשר בקשתי ממך להודיעני פרטי עסקיך בזמן דנא, ומה הנה החדשות אשר רמזת שצריכים לבוא בסדריך, וע"ד[6] התעודה [ככל הנראה תעודה רשמית שנדרשה לרצי"ה לשהייתו בשווייץ בימי המלחמה] אם כבר אינה דרושה לך, או שהדרישה נדחית לזמן ועדיין צריך להשתדל עליו[7]. המכתבים מהתם [משם – מארץ ישראל] לא קבלנו עדיין. ב"ה על החוה"ש[8] אשר עמנו כרגיל, יחזקנו ד' ויאמצנו לתו"ע[9] לאוי"ט[10]. עתונו של ד"ר[11] ז"ק[12] נעשה יומי. העברי עדיין במחשבה הוא. בכלל הרושם שלו הוא דמוקרטי קיצוני, כנהוג, ומ"מ[13] קצת ניכר בו עקבות ביהמ"ד[14]. חידוש שב"ט[15] לא שלח אליו עדיין מאומה מעבודתו. איך שיהי'[16] יש לפניו מקום לאיזה משכורת, וגם אולי לקורת רוח רוחני, להרחבת דעות ורגשות שאינן מנוולות עכ"פ[17]. הודיעני משהייתך בבזל, [באזל שבשווייץ, שבה ביקר הרצי"ה, ככל הנראה אצל הרב ד"ר אשר מיכאל כהן] כרצונך לטובה.

אילו הי'[18] בידי חומר מקובץ מכת"י[19], אולי הייתי נוטה לשכללו מעט ולהדפיס פה. המכירה בכרך זה קלה היא, ועכ"פ[20] ע"ד[21] הקרן כפי הנראה אין שום חשש בעזה"י[22]. חזק ואמץ בני חביבי במעוז תורה אור ד' אהבתו ויראתו, חדות קדשו, נועם תורתו ומצוותיו ישעשעונו, ומהרה ינשא נס לגויים [על פי ישעיהו יא, יב] ורוח עוז וטוהר יפוח על פני תבל, להחיות דכאי לב, בב"א[23].

אביך מצפה אשרך כה"י[24],

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ועש"ק - וערב שבת קודש
3. מ"ח - מרחשון
4. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וע"ד - ועל דבר

7. עלי׳ – עליה
8. החוה״ש – החיים והשלום
9. לתו״ע – לתורה ולתעודה
10. לאוי״ט – לאורך ימים טובים
11. ד״ר – דוקטור
12. ז״ק – ראשי תיבות של שם
13. ומ״מ – ומכל מקום
14. ביהמ״ד – בית המדרש
15. שב״ט – שבשורות טובות
16. שיהי׳ – שיהיה
17. עכ״פ – על כל פנים
18. הי׳ – היה
19. מכת״י – מכתב יד
20. ועכ״פ – ועל כל פנים
21. ע״ד – על דבר
22. בעזה״י – בעזרת השם יתברך
23. בב״א – במהרה בימינו אמן
24. כה״י – כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' כסלו תרע"ז - לונדון **נמען:** הסכמה לספר דרושים של הרב מרדכי צבי שוורץ

שבח לדרושים 'בקרן בן שמן', שמשבחים את כבוד האומה ומקרבים את לב ישראל לאביהם. במכתב נלווה: אין להבין את 'תמימות האמונה' כמנוגדת להעמקה השכלית. חכמת האמונה - בחקירה, בקבלה ובפשטות - צריכה 'ללכת ולהתרחב'.

עיקרי הדברים

- הסכמה לספר.
- תמימות לא נגד העמקה.
- הרחבת חכמת האמונה.

נוסח האגרת עם ביאור

בעזהשי"ת[1] הנה הלום ראיתי [על פי בראשית טז, יג] וישמח לבי מפרחי חמד אשר בקרן בן שמן, [על פי ישעיהו ה, א: "כרם היה לידידי בקרן בן שמן"] דרושים יקרים ומזהירים, משמחים אלהים ואנשים, עדונים בעטרת קודש, מסולאים בפז דהבא טבא, זהב פרוים, [זהב טוב (ארמית); "זהב פרוים" – דברי הימים ב ג, ו] דבר דבור על אופניו, [משלי כה, יא] חרוזים באגדה ומקובלים בהלכה, נאמרים בטוב טעם ודעת קדושים, אשר העלה ואשר הביא ידידי וחביבי הרב הגאון, החריף ובקי, יקר מחכמה ומכבוד, איש סגולה בתורה ויראה, מו"ה[2] מרדכי צבי שליט"א[3] [הרב מרדכי צבי שוורץ, רב בלונדון ומזכיר "דגל ירושלים" שם. האגרת – הסכמה לספר דרשותיו] שווארץ, רב לקהילת קודש עדת בא"י[4] [הרב מרדכי צבי שוורץ, רב בלונדון ומזכיר "דגל ירושלים" שם. הסכמה לספר דרשותיו] פה העיר לונדון יצ"ו[5]. ואמינא לפעלא טבא ישר חילו לאורייתא, [ואומר אני לפועל הטוב: יישר כוחו לתורה (ארמית)] וכל מן דין סמוכו לנא [כל כזה סמכו לנו – לשון חכמים בסמיכת תלמיד (סנהדרין יד)] וסמכין דאורייתא, למען יפק חפצו ומגמת פניו, הלוך ונסוע הנגבה, [בראשית יב, ט] כל הרוצה להחכים ידרים [בבא בתרא כה] ומעטהו צדקה נאה ויאה להודיע ולהודע חיבת ידידות עם קודש, עם ד' אלהי, להרבות פאר ושבח תהילה, לאום אני חומה, [על פי שיר השירים ח, י; ופסחים פז: "אני חומה – זו כנסת ישראל"] אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה, [שיר השירים ו, ט] וקוב"ה[6] משתבח בשבחייהו דישראל, [הקדוש ברוך הוא משתבח בשבחם של ישראל – על פי ברכות ו] ותפילין דמרא עלמא מה כתיב בהו, [ברכות ו] מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. [שמואל ב ז, כג] וכאשר מעלת כבוד המחבר הרבה עצה הגדיל תושיה וחסדאין מלי באגדתא, לרומם ולשבח לפאר ולעלה את כבוד האומה העומדת לנס עמים, [ישעיהו יא, י] בחירת אל אלהים צבאות, נצר מטעי מעשי ידי [ישעיהו ס, כא] אמן יוצר וצר צורה, נותן נשמה לעם עולם, להחיות עולמי עד וכל היקום עדי עד. והגה מפיו דהאי גברא רבא ויקירא הרב המחבר שליט"א יצא במועצות ודעת, ברגש קדש ובאמירה נעימה לקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, בימין מקרבת, [על פי סוטה מז: "שמאל דוחה וימין מקרבת"] בעוז החסד בהגיון לב טוב, ועל זה יברכוהו טובים.

והנני גם אני נטפל לעושי מצוה, [על פי לשון חז"ל: "הנטפל לעושי מצוה כעושה מצוה" (מכות ה)] לחזק ולאמץ את ידיו בעבודת הקודש, וברוכים יהיו כל מסעדיו ותומכי ידיו להוציא לאור עולם את דבריו הנחמדים, שהם תפארת לעושיהם ותפארת לו מן האדם, [אבות ב, א] ותקוים נא בכבוד הרב המחבר חביבנו ברכת כל

היועץ עלינו ועל כל עמך בית ישראל עצה טובה ומחשבה טובה, אמצו וברכו, גדלו וקיימו, קיים עצתו, כדבר שנאמר יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא. [תהלים כ, ה] ומהרה ייגלו ויבואו אורים, על כל אפסי ארץ מאירים, על כל עם ד' הגוי כולו ועל ציון ומקראיה ירד שריד לאדירים, וישובו נפזרים, להר מרום הרים, וראו גויים צדקך וכל מלכים כבודך, וקורא לך שם חדש [ישעיהו סב, ב] אשר פי ד' ייקבנו, ויראו עינינו וישמח לבנו בשוב ד' שבות עמו במהרה בימינו.

בעה"ח[7] לכבוד התורה ולומדיה, ולכבוד כל טהורי לב אשר אהבת עם קודש מתגברת בלבבם באורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום. [משלי ד, יח] יום ג' כסלו שנת עזר"ת[8] לפ"ק[9] פה"ק[10] לונדון [ג' כסלו תרע"ז (1916), בלונדון] יצ"ו.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

ידידי היקר הרב המחבר שליט"א.

מלאתי רצון מאמרותיו היקרות בכלל, כאשר גיליתי את דעתי כבר בהסכמתי, ומאד יקרו לי דבריו היוצאים מן הלב על דבר תמימות האמונה הקדושה והתעוררותה. אמנם לזאת צריך שישים לבו כל דורש טוב לעמו, המלהיב את ליבם לאביהם שבשמים ומחזק את רוחם הטהור להתאמץ בקדושת אמונת אומן, שלא יבין הקורא את תוכן התמימות לענין המנגד את ההתעוררות השכלית והעמקת הדרישה הקדושה והרחבתה. ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. [ישעיהו מב, כא] ובכלל הגדלת התורה והאדרתה עומד הוא בראש יסוד הקדושה של לימוד האמונה וכמה גדולה היא ספרותנו הקדושה, מגדולי אדירי הדורות אבות העולם שהרבו דעת בחקרי האמונה והאירו את לבם של לומדי דבריהם ללכת בעקבותיהם.

והנה חוץ משני הדברים הידועים, של המחקר ההגיוני והקבלה הגנוזה בסוד ד', שהם שני נחלים גדולים רחבי ידים, שחובה קדושה היא, לכל אשר חלק ד' לו בבינה, להיות משנן והוגה בחלקי התורה העליונים הללו, גם בפשטיותה של תכונת האמונה ככר גדול ורחב ידים נמצא להוגיה ודורשיה, המחיה את רוחם ומעודד את עוז קדושת נשמתם, המביא את כל המתבסמים מבשמי קדשו, להתעלות במעלות עליונות בטהרת המדות ובקדושת היראה והאהבה הרוממה, המחזקת את הלב הישראלי בצפית ישועה ובכל חוסן ויקר. רק בפרטי הארחות נפלגו חכמי הדורות, איזו מסילה יבחר לו האדם בעסקיו הרוחניים בדרך קביעות. שדעת גדולי החוקרים האלהיים, כרב סעדי' גאון, הרמב"ם[11] והחוה"ל[12] [רב סעדיה גאון ("אמונות ודעות"), הרמב"ם ("מורה הנבוכים") ורבי בחיי אבן פקודה ("חובות הלבבות") – שביססו את האמונה על החקירה השכלית] וסייעתם היא, שיסוד מצות האמונה היא בעצמה מצות הידיעה והתעמקות החקירה הישרה. ובדעתם אחזו כמה מגדולי חכמי הקבלה המעמיקים ע"פ[13] דרכם.

ודעת גדולי חכמי הרגש, שבראשם עומד ר'[14] יהודה הלוי, [ריה"ל, בעל ספר "הכוזרי", שהעמיד את האמונה על ההתנסות ההיסטורית והרגש הדתי יותר מאשר על החקירה] ובעקבותיו אחזו בעל העקדה, [רבי יצחק עראמה, בעל "עקידת יצחק"] הרי"ץ[15] אברבנאל, האב וגם הבן ר"י ליאון אברבנאל, [דון יצחק אברבנאל ובנו ר' יהודה (ליאון) אברבנאל, בעל "שיחות על האהבה"] והרבה מגדולי המקובלים, נבוני לחש של רגשי הנפש, הלכו בדרכם, אשר שדו נרגא, [שהטילו גרזן –

[ערערו (לשון התלמוד)] בכל המהלך של המחקר ההגיוני, ובססו ביותר את היסודות של עומק קדושת ההכרה השירית של רגשי הנשמה והתעלותה הפנימית. והר"ח[16] קרשקש בעל אור ד' [רבי חסדאי קרשקש, בספרו "אור ה"] ביקר את הפילוסופיה האריסטוטלית ואת שיטת הרמב"ם] תמך שיטה זו דוקא ע"פ עומק ההגיון המחקרי עצמו, ואת בנין הרגש העמוק בתועפות עוזו בנה על יסוד מפלתה של הפילוסופיא ההגיונית. ושיטה זו היותר קרובה לאורחא דמהימנותא [לדרך האמונה (ארמית, לשון הזוהר)] היא הולכת ומתחזקת במהלך הרוח של הדורות האחרונים. ובעקרן של דברים אלו ואלו דברי אלהים חיים, [עירובין יג] ששרשיהם פתוחים בשיטות חלוקות של גאוני בבל בייחוסן אל האגדות, [הכוונה ככל הנראה לדעת רב שרירא גאון ורב האי גאון, שאין סומכים על דברי אגדה, לעומת המייחסים להן סמכות] שהן הן אוצרות קדושת חכמת האמונה שבתורה שבע"פ[17], מכונות הקבלה, מקורות הרגשות הקדושים, ומעינות השירה האמונית העליונה. והדברים הולכים ומתפלשים עד השתרגות השיטות שבמהלך התלמודים הבבלי והירושלמי בנידון עמוק וקדוש זה.

היסוד היותר חזק, שכונן עליו החסיד בעל חובות הלבבות את שיטתו, בדבר חובת מחקר האמונה, הוא מה שפירש בהקדמתו, [חובות הלבבות, הקדמת המחבר] ממה שפרטה התורה ביסוד הקבלה והמסורת, בפרשת כי ייפלא ממך דבר למשפט [דברים יז, ח–יא] בין דם לדם בין דין לדין וגו'[18] וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ד' וגו', ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך, שאמר "וכשאתה מסתכל במה שכולל הפסוק הראשון מעניני הדינים תמצאם דברים שצריכים לפרוט אותם ולחלקם ולדקדק בהם בדרך הקבלה, לא בדרך אותות השכל, הלא תראה שלא הזכיר בכללם ענין מן הענינים אשר יושגו מצד השכל, כי לא אמר כשתסתפק בענין הייחוד איך הוא, או בשמות הבורא ובמידותיו ובשורש משרשי הדת וכו'[19], והדומה לזה ממה שיגיע אליו האדם בדרך השכל וההכרה כו'[20], אבל מה שתשיב אל דעתך ותשמש בשכלך במה שדומה לזה, אחר שתעמוד מצד הקבלה, שהיא כוללת כל מצוות התורה ושרשיהן ופרקיהן, ותחקור עליו בשכלך ותבונתך ושיקול דעתך, עד שיתברר לך האמת, וידחה השקר" כו'. וכשנדייק בדברי הסוגיא בפרק הנחנקין (ד' פ"ז א'), [סנהדרין פז] בברייתא המפרשת את הכתוב הזה, דכי יפלא ממך דבר למשפט, ובאריכות כל הפרטים, ממך זה יועץ, שנחלק בעיבור השנה, כדמפרש בברייתא השני' שם בסוגיא, וכדפרש"י[21] במקומו, וכן כל הפרטים כלם הנם דברים מעשיים, שאין בהם שום דבר מעניני הדעות ויסודי האמונה, שהם כלולים כלם במושג הרחב של האגדה.

ומסתיעים בזה דברי החוה"ל[22] וההולכים בשיטתו, שהחלק הרוחני של קדושת האמונה קשור הוא במצות הידיעה השכלית, המחברת בדרך ישר את התורה עם הנשמה האלהית של האדם. וזו היא ג"כ[23] שיטתו של בעל "בחינת עולם", [רבי ידעיה הפניני (הבדרשי), "בחינת עולם"] במאמרו "התורה והשכל חיבורם יחד הוא נר אלהים בארץ".

אבל לא כך היא שיטת הירושלמי שם הלכה ג', [ירושלמי סנהדרין פרק יא הלכה ג] שמפרש את המקרא "ממך זו עצה, דבר זו אגדה", וכלל האגדה היא הארת הקדושה האמונית מקרב ולב עמוק, כדברי הספרי על פסוק ואהבת את ד' אלהיך, [ספרי דברים, פיסקא מט (ראו גם פיסקא לג)] כיצד אתה אוהב את המקום, למוד דברי אגדה, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו. וע"פ[24] פירוש הירושלמי הולך מאמר הכתוב דכי יפלא בכללות התורה גם על דברים שבלב, והכל מיוסד על יסוד הקבלה של אנשי

הקודש היושבים במקום אשר יבחר ה', ומזה נובע כל המהלך של העמקת הקדושה בחכמת הרגש, והשירה הקדושה המופעה על פי מהלך רוח הקודש, שממנו היא תוצאת ההתעמקות הפנימית ברוח התמימות העליונה.

אבל כל השיטות כולן מתאימות הן, שלעולם חכמת האמונה צריכה להיות הולכת ונדרשת הולכת ומתרחבת בישראל, "שכן ארץ ורעה אמונה", [תהלים לז, ג] כמו שצריכה התורה כולה בכללה בכל ערכיה המעשיים, להיות מתגדלת ומתאדרת, ועל כולם נאמר ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. ומההמאגדות של כל אורות הקודש הללו יחדיו, של חכמי דור דור ודורשיו יאירו אורות של גדולה, גאולה וישועה, לגוי קדוש שומר אמונים, אשר ישא דגלו בגאון ד', ומציון מכלל יופי אלהים יופיע [על פי תהלים נ, ב] להאיר כל מחשכי ארץ באור עוזו, ואלהים בארמונותיה נודע למשגב, [תהלים מח, ד] והלכו גויים לאורך ומלכים לנוגה זרחך, [ישעיהו ס, ג] וקורא לך שם חדש אשר פי ד' ייקבנו, [ישעיהו סב, ב] ביום הגדול אשר בקרוב יבוא ויופיע, בהופעת ישועת חומות וחיל, [על פי ישעיהו כו, א] בתת ד' מציון ישועה לישראל תפארתו, ושערים ראשם ישאו [על פי תהלים כד, ז] ובגאון שם ד' יבוא בהם גוי צדיק שומר אמונים, [ישעיהו כו, ב] בכל שכלולי בניניו ובכל אוצרות סגולותיו, על מרומי חבל נחלתו, נחלת ד' גאון יעקב אשר אהב סלה. [תהלים מז, ה]

ולמערכה תמימה ונהדרה זו ודאי הוא נושא עיניו כל הדורש טוב לעמו, ודובר שלום לכל זרעו, [אסתר י, ג] אשר בכבודם יחד כת"ר[25].

ידידו מכבדו הדוש"ת[26] באה"ר[27],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעזהשי"ת - בעזרת השם יתברך
2. מו"ה - מורנו הרב
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. בא"ו - באות ו' / באופן - לפי ההקשר
5. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
6. וקוב"ה - וקודשא בריך הוא
7. בעה"ח - באתי על החתום
8. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
9. לפ"ק - לפרט קטן (מניין השנים בלי האלפים)
10. פה"ק - פה עיר הקודש
11. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
12. והחוה"ל - והחובות הלבבות
13. ע"פ - על פי
14. ר' - רבי
15. הרי"ץ - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ץ (למשל: יעקב + ץ) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. והר"ח - ו + הר"ח: הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. שבע"פ - שבעל פה
18. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
19. וכו' - וכולי (וכן הלאה)

20. כו' – וכולי (וכן הלאה)
21. וכדפרש"י – וכדפירש רש"י
22. החוה"ל – החובות הלבבות
23. ג"כ – גם כן
24. וע"פ – ועל פי
25. כת"ר – כבוד תורתו
26. הדוש"ת – הדורש שלומו ותורתו
27. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג כסלו תרע"ז - לונדון **נמען:** הסכמה לימפתח הקבלה' של הרב זאב וולף טננבוים

שתי מפלגות של דורשי ה': המקובלים, שמתעלים מעל ההגיונות האנושיים לחכמת ישראל המסורתית, והחוקרים, שיורדים למרחבי ההכרה האנושית ומראים שהיפה בחכמת אדם מתאגד עם התורה, אבל זוכרים את חולשת השיטות המתחלפות. המחבר מראה שהסברת המקובלים מתאימה לחקר הטבע החדש.

עיקרי הדברים

- שתי דרכים: קבלה וחקירה.
- חולשת השיטות האנושיות.
- קבלה ומדע.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. הודפס בספר "מפתח הקבלה" [הסכמה לספר "מפתח הקבלה" של הרב זאב וולף טננבוים, שנדפס בלונדון בתרע"ז (1917).] [ספרו של הרב זאב וולף טננבוים, שנדפס בלונדון בתרע"ז] שחובר ע"י[2] הרה"ג[3] ר'[4] זאב וואלף בהרב הרב קוק שהה אז בלונדון] רבי שמעון זצוק"ל[5] טאנענבוים. לונדון בשנת כי טוב פת"ר[6] לפ"ק[7]. [ציון השנה בדרך רמז: תרע"ז (1917)]

לעולם זאת על ישראל רוח ד' מפעם בלב יחידי סגולה לדעת לתור בחכמה, להגביה עוף [איוב ה, ז] למעלה למעלה, לבוא בסוד ד' ליראיו [תהלים כה, יד] ולחקור מפלאות תמים דעים. [איוב לז, טז] בכל המעשה הגדול אשר עשה בכל מלא היצור. אמנם נפלגו חכמי חרשים [ישעיהו ג, ג] לעדרים, איש איש לפי שכלו יהולל, [על פי משלי יב, ח: "לפי שכלו יהולל איש"] וכפי הבנתו לשא עין למרום, להרים קרן בחכמה, בתבונה, ובדעת. ובכללם של דברים יתפרדו דורשי ד' אלה לשתי מפלגות ראשיות. המפלגה האחת, היא המתעמקת בסוד שיח קודש, אשר מורשה לנו מימי קדם, אוצר נחמד ושמן בכרם בית ישראל, חכמת ישראל המסורתית, מקובלה מדור דורים ומסורה בחשאי לכל נבוני לחשים, [ישעיהו ג, ג] המתרוממים בגבורת רוחם למעלה מכל האוירים הגסים הממלאים את חללו של עולם החברותי האנושי, המלא עשן ענן השפלות והתאוות הסוערות. וגבורי-כח אלה, הששים ושמחים לעשות רצון קונם, התעלו ברוחם ממעל לעולם ויושביו, ממעל לכל ההגיונות האנושיים, וכל הסכמותיהם ושיטותיהם, תעתועיהם והבליהם, יחד עם נמוסיהם והשקפות-עולמיהם, וכה הלכו הלוך והתקדש, עד אשר אור ד' אליהם הופיע, ומהמכמנים השרידים, אשר נשארו לבית ישראל, מחכמת הנבואה, וזיו רוח הקודש, נתגלו להם אוצרות חיים, מלאים אור נוגה, לצפיות עליונות, להעמיק שאלה ולהגביה למעלה.

וסגולת חכמת ישראל זאת המורשתית, היא כומסת ברוחה את כל אוצר החיים הנשגב אשר לעם נורא, לגוי אחד בארץ, [שמואל ב ז, כג; דברי הימים א יז, כא] הנושא בעזו את דגל אור אל אמת, את ברכת השלום והברכה, את אוצר האמונה והקדושה, להיות למחיה לכל הגויים אשר עשה ד', לתת לכל היקום אחרית ותקוה, לחיי שעה וחיי עולמים. וכשם שבחירי עם קדוש ממולאים הם ברוח עזוזם, ומעינם

מתגבר מיום אל יום, לחשוף צפונות חדשים לבקרים ממקור המסורת המורשתית, והכרתם הולכת ומתגדלת, בכל צעד ושעל שהם דורכים במהלכם הרוחני, כי אור חיי עולם נשמת אלהים אמת היא שרויה בקרבם ממקור ישראל, כן מרגיש הוא ברוחו התמים הגוי כולו, כי גוי קדוש ועם סגולה הוא, העומד לנס עולם, [על פי ישעיהו יא, י: "עומד לנס עמים"] וכי סגולת רוחו חיה וקיימת היא ממקור אור חי העולמים, וכאשר עמד לנס בימי קדם, בעת אשר חשכת האליליות הגסה כסתה ארץ, כן יעמוד לנס עדי-עד, להניס את צללי האליליות, אשר עוד נשארו, שהם קשים בפנים ידועים מהאליליות עצמה, כשלהי דקייטא הקשה מקייטא, ["שלהי דקייטא קשה מקייטא": סוף הקיץ קשה מן הקיץ עצמו (יומא כט)] - וכי כל הגלים וכל הנדודים אשר עברו על ראשו, לא יכלו לנגע באור נשמתו, ובאוצר האורה אשר ברוחו, באורותיה המבולטות יזהירו בניצוצותיהן את השכלתם הקדושה של חכמי מורשה הבאים בסוד ד' ויונקים נהרי נחלי דבש וחלב [איוב כ, יז] מאוצר חכמי האמת וקבלת הקודש.

והמפלגה השניה של דורשי ד', בקרב בית ישראל, היא אלה אשר השפילו לראות, [על פי תהלים קיג, ו: "המשפילי לראות"] ירדו למרחבי ההכרה האנושית בכללה, גם העמיקו ברוח-האמונים, הישר, ההולך ויושב על כל נאות ד', התורה הכתובה והמסורה, ההלכה וההגדה בכלליותן ופרטיותן, באו עד חקר רוח האדם העולה למעלה, שטו ודאו על שדות עמים רבים לדעת ארחם והלך רוחם, ערכי מחקריהם, השערותיהם וסדרי חכמתם. גם אלה מלאו ידיהם קודש לד', והראו לדעת ברוח יתירה, כי המסולת והיפה אשר בחכמת אדם, הוא תמיד עומד הכן להמאגד באהבה עם רוח ד' השפוך על אור התורה וחכמת ישראל הבהירה. וההמאגדות הזאת, אשר להדורשים הנאמנים הללו, היתה תמיד קשורה בתנאים יסודיים, למען שמרה מכל מפגע, שכללותם הוא שכשאנו מחברים את ארחות התורה, מקור האמת הנצחית, עם הגיוני לבב אנוש, אנו יודעים את החולשה אשר להצביונים הפרטיים של כל שיטה אשר ברוח האדם יסודה, ואין אנו בטוחים שמה שהוא אהוב ומוסכם במשך איזה תקופות, שלא יהיה מרוחק, עזוב ומופסק, כשיגיעו זמנים אחרים, וזמירות חדשות ישמיעו בעולם, אבל מרוצים אנו להראות, שאותו האור האלהי הנצחי, המחיה את קודש ד' החי בישראל משני ימי קדם, יוכל הוא להגלות דרך כל מעבר הגן, אשר אך סרה ממנו חלאת השקרים הגסים והדמיונות המזוהמים, אשר ברוח הפראות יסודם, וכאשר יתעלה רוח האדם בהשכלתו הטבעית, ואורות חדשים יבקעו לפניו להראות על במת החיים, אז לפי אותה הבהירות וזכות התוכן, מנוחת הדעת ויושר הבינה, שתהיה שרויה על האורות ההן, כן יוכל בהרחבה לפלס בהן את נתיבי אור תורת אמת, לעז רוח ישראל החי וקיים לעד.

התנאים הללו והזהירות הזאת נהוגה היא בקרב מתי החיל, אשר רוח ד' מפעם בם מהמפלגה השניה, ההולכת לאטה בארחות השכל ההגיוני, וחקר חכמת דת קודש ע"פ[8] רוח האדם בקרבו. לא כאלה היא נחלת ד', אשר את השרידים בני העליה [סוכה מה; סנהדרין צז] אשר למפלגה הראשונה, דורשי ד' ע"פ המעוף העליון אשר לאור הנבואה והופעת רוח הקודש, התרים בארצות החיים אשר רוח ד' שפוכה שם על באי סודו. לא באמת איש וערכי חכמת דור דורים יערכו את הגיגיהם, כי סוד ד' ממקור האמת להם נגלה, וחכמת יוצר-כל היא משעשעת לפניהם בכל עת. דורי דורות חולפים ועוברים הם ואין מבין שיחתם, אין

יורד לחקר תהום הגיונותיהם, הגבוהים מכל משאלות לבב אנוש כגבוה שמים מארץ, [על פי תהלים קג, יא; ישעיהו נה, ט] רק עם לבבם ישיחו, עם סוד נשמתם פנימה המה משתעשעים, וגדולת האמת, המכרת את נצחה והודה, היא מעטרתם בתר עולמים.

אבל יש אשר ימים יבאו על הארץ וסערות הרוח, חזיזים וברקי רעם, יגלו על רוח האדם, המוני המונים של שיטות מאוששות יפלו בנופלים, וכל המחזה אשר יעבור על רוח האדם יקבל צורה חדשה, בני הדורות יעמדו נבהלים כהתעות שכור [על פי ישעיהו יט, יד: "כהתעות שכור בקיאו"] יתעו מבלי לדעת איך לאגד את כל האוצרות הישנים עם הרכוש החדש הבא ושוטף. אז יש אשר מבין החרכים של שיחת חכמי אמת, דורשי אלהים, על פי רזי תורה, מחצדי חקלא, ["קוצרי השדה" – כינוי בזוהר לחכמי הסוד] אשר באו אל הקודש פנימה, והעם נשאו גבוהה גבוהה הגבה למעלה, [על פי יחזקאל מא, ז ושמואל א ב, ג] יגלה ויראה, כי סגנוני הסברתם לדברים העומדים ברום רוממות אשר מעל לכל הגיוני אדם, ומכל רחשי לב תבל ויושבי בה, יעידו בהם, דרך אגב, כי כל אותן הדעות החדשות, אשר גרמו להדהים לב רבבות עם משיא עוזם ועוצם חידושם, היו להם מושגים רגילים, ע"פ טבע האמת, המזריח את אורו בכל ארחות הישרים, שבחושך תמיד יזרח להם אור.

ונסיון יפה בזה עשה כעת אחד מיוחד, אדם ביקר, ידידי הרב החכם הגדול בתורה וחכמה ויראת ד' מעוזו, חכם חרשים, ונבון לחש [ישעיהו ג, ג] מו"ה[9] זאב וואלף נ"י[10], [הרב זאב וולף טננבוים, בן הרב שמעון, מחבר הספר; פעל בלונדון] אשר הרבה משנתו בספרי חכמי הקבלה ודורשי חכמת הזוהר, וגם ידיו רב לו בבקיאות הגונה בספרי חוקרי-הטבע החדשים, וחפץ ד' בידו הצליח. אחרי אשר הלך בדרך מתודי להראות מבוא מסביר לכללי התחלת למודי הקבלה, מצאה ידו לתאר את שיחתם הקדושה של חכמי אמת, שהיא מותאמה עם ההגיונים היותר חדשים של המחקרים בעלי הנסיון ובעלי ההשערה היותר מוסכמים שבדורותינו. ואפריון אמטי ליה ["אפריון נמטייה" – דברי שבח מגיעים לו (בבא מציעא קיט)] כי הגדיל לעשות, שאף ע"פ שיסוד חכמת האמת הוא גבוה כגבוה שמים מעל הארץ, מכל חקרי אדם אשר תחת חושי הבשר ומושגי החומר והכח הגלמיים, בכל זאת רב גובריה [גדול כוחו – לשון התלמוד (למשל גיטין יד)] דהרב המחבר להראות, שארח ההסברה אשר לקדושי עליון חכמי הרזים היא ספוגה במעוף רוחב דעת והשכלה מזהירה, הדורכת על במתי תקופות וזמנים שונים. וכל אשר נשאו לבו לתור בחכמה, מכל אשר כבוד עם ד' והוד האמת אשר בחביון עזו, הם משאת נפשם, ימצאו רב נחת בספר היקר והנכבד הזה מעשי ידי הרב החכם המחבר יצ"ו[11] להתפאר. וברכת ד' תבא על כל תומכי ידיו ומאמצי זרועו, להוציא לאור עולם את מחברת הקודש אשר תהיה לברכה ולתהלה בישראל ברצות ד'.

ומהרה יפקחו עיני העורים, ואזני חרשים תפתחנה, [ישעיהו לה, ה] ואור חדש על ציון יאיר [מברכת "יוצר אור" בתפילת שחרית] ונזכה כולנו במהרה לאורו. בעה"ח[12] אור ליום ו' עש"ק[13], י"ג כסלו תרע"ז[14], [1916, בלונדון]

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ע"י - על ידי
3. הרה"ג - הרב הגאון

4. ר' – רבי
5. זצוק"ל – זכר צדיק וקדוש לברכה
6. פת"ר – השנה תר"פ (1919/1920) – כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
7. לפ"ק – לפרט קטן (מניין השנים בלי האלפים)
8. ע"פ – על פי
9. מו"ה – מורנו הרב
10. נ"י – נרו יאיר
11. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
12. בעה"ח – באתי על החתום
13. עש"ק – ערב שבת קודש
14. תרע"ז – השנה תרע"ז (1916/1917)

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג כסלו תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק משבח את נאומי הרצי"ה בציריך ובבזל על הארץ. ירידת השער מעכבת שליחת כסף. הרב קוק הסכים להדפיס קונטרס קטן ('ריש מילין') של 'רעיונות שיריים רזיים' על האותיות, התגין, הנקודות והטעמים, וחשש לספר לבן מראש, שמא לא יסכים להדפסה בלי תיקון.

עיקרי הדברים

- נאומי הרצי"ה.
- הדפסת 'ריש מילין'.
- חשש מדעת הרצי"ה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ג כסלו, עזר"ת[2].

שלו'[3] לך בני יקירי מחמדי שליט"א[4], שמחתנו חביבנו בדבריך האהובים, אשר אמנם מרוב הטרדא והעבודות השונות אין בידי כעת לכתוב לך כלבבי, ואקוה בעה"י[5] להשתדל בקרוב לכתב בפרטיות קצת.

ישר חילך [יישר כוחך] בני יקירי על דבריך היקרים במשאך אשר נשאת בציריך [בציריך שבשווייץ, שבה למד אז הרצי"ה] גם בבזל. אקוה שהדברים קלעו למטרתם, להיות לברכה לאחינו יושבי אה"ק[6] חמדת לבבנו עדי עד. חפצנו לשלח איזה סכום הנמצא אצלנו, אבל ירידת השער [ירידת שער המטבע] מעכבת אותנו. כתוב נא לנו יקירי מכל מעשיך בציריך, ומה נעשה שמה בפרוטרוט. באלו הימים הסכמתי להדפיס איזה קונטרס קטן, [הקונטרס "ריש מילין", על צורות האותיות, התגין, הנקודות והטעמים, שיצא לאור בלונדון בתרע"ז] שרשמתי בו רעיונות שיריים רזיים בסמך ע"ד[7] תכונת האותיות, התגין, הנקודות והטעמים, שידעת שרזי תורה מתכוננים ביסוד תנט"א[8], [טעמים, נקודות, תגין, אותיות] בדוגמא של מעלה בכחן של נביאים הגדול שמדמים צורה ליוצרה, ["גדול כחן של נביאים שמדמין צורה ליוצרה" (בראשית רבה כז, א)] דברים עתיקים קדושים בקדושה עליונה מאד, שאין יכולת לשום שכל אנושי לסקור את חביון קדשם, זולת קדישי עליונים שאור ד' הופיע עליהם הגבה למעלה למעלה מכל שרעפי לבב אנוש.

אמנם בעניי רשמתי רק הרגשות שיריות, כאור היוצא בין החרסים, [כאור היוצא מבין סדקי כלי חרס (על פי זוהר)] ובפרט בהיותנו יושבים בארץ מאפליה, עד אשר יחון ד' ויאיר לנו להביאנו ברחמיו אל נאות קדשו. וחשבתי להודיעך מזה רק אחרי ההדפסה, כי אולי לא היית מסכים שאדפיס בלא סידור ותיקון, ולעבור על דעתך היקרה לי מאד יהי'[9] קשה לי. אך כבר הודיעה לך אמא תחי'[10]. יתן ד' ויהי'[11] להצלחה ותועלת, ונועם ד' יזרח על עמו ועולמו, ותקבל את ימי החנוכה הבע"ל[12] ומצותם הק'[13] בחדות לב ושמחת ישרי לב כנה"י[14] ונפש אביך דושו"ט[15] כה"י[16],

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שלו' - שלום
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. בעה"י - בעזרת השם יתברך
6. אה"ק - ארץ הקודש
7. ע"ד - על דבר
8. תנט"א - תגין, נקודות, טעמים, אותיות
9. יהי' - יהיה
10. תחי' - תחיה
11. ויהי' - ויהיה
12. הבע"ל - הבא עלינו
13. הק' - הקטן
14. כנה"י - כנפשו היקרה
15. דושו"ט - דורש שלומו וטובו
16. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א טבת תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

'הכנסייה הישראלית' שהקים מתקדמת. הרב קוק שואל אם הרצי"ה לומד שחיטה בפועל, ואיך הרצי"ה מרגיש, כי לאדם עדין רגש זה דורש 'רצון אמיץ וגבורת נפש'. מ'ריש מילין' נדפסו שני גיליונות, ויש עיכוב בדפוס של ד"ר זלקינד.

עיקרי הדברים

- 'הכנסייה הישראלית'.
- לימוד שחיטה.
- עיכוב בהדפסה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"א טבת, עזר"ת[2],

בני מחמדי [הרצי"ה, שהיה אז בשווייץ] שליט"א[3], בטח קבלת את מכתבנו הנשלח לך כמדומה שבוע העבר, והננו מחכים על מכתבך היקר מבשר שלומך וטובך וכא"ל[4] לטובה. תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו, יחזקנו ויאמצנו צור ישראל ב"ה לתורתו ועבודתו, לאוי"ט[7] בכ"ט[8], ונזכה לרומם קרן ישועה בימין ד' רוממה. תה"ל[9] שהתאגדות הכנסי' הישראלית [ככל הנראה ההתארגנות שממנה צמחה תנועת "דגל ירושלים"] שכמדומה הודעתיך מיסודה, הולכת ומתקדמת. אקוה לשמו ית'[10] שיצמח מזה שמש צדקה להחיות רוח ד' על עמו בארצות הנגב הללו, וממנה תאתנה תוצאות לימים הטובים הבעל"ט[11] אשר יופיע השי"ת[12] באור שלומו על עולמו המתענה תחת ידי מענים, לחדש מפעלים לטובה בחיבור וכינוס לצדיקים לכונן אור קודש, להיות פועל מפעלי ישועה של יצירה נאמנה ותחי'[13] פורי' וענפה, בעה"י[14].

שכחתי זה באיזה מכתבים לדרוש אם הנך עוסק בהתלמדות השחיטה בפועל, ואיך נראה הדבר בעיני רוחך, ואיך הנך מרגיש את היחושים הנפשיים בינך ובין עבודת קודש זו, שלאנשי הגיון ומחשבה, רתוקים בעדינות הרגש, צריכה היא רצון אמיץ, וגבורת נפש נלבבה ברוכה בעוז ומתינות תכונית.

מהקונטרס ראש מילין ["ראש מילין", חיבורו של הרב קוק על האותיות והטעמים, שנדפס בלונדון בתרע"ז] שהודעתיך נדפסו שני גליונות, ונתהוה איזה עיכוב מעמדי בדפוס, ואיני יודע עדיין פשר דבר אם נוכל לגמרו בדפוסו של ד"ר[15] זלקינד, [ד"ר יעקב מאיר זלקינד, סופר ומו"ל בלונדון] שהתחלנו בו, או שנצטרך ליתן לדפוס אחר לגמור את המעט הנשאר. ודאי כל עכבה לטובה.

והי'[16] זה שלו'[17] וברכה, ואורה ושמחה, עוז ואומץ חדוה ונועם וכט"ס[18] כנה"י[19] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[20],

הק' אברהם יצחק ה"ק

ברכות לעד לכי'[21] מאהבינו הרה"ג[22] החכמים שליט"א וכא"ל באה"ר[23].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. וכא"ל - וכל אשר לו
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
8. בכ"ט - בכל טוב
9. תה"ל - תהלה לא-ל
10. יתי' - יתברך
11. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
12. השי"ת - השם יתברך
13. ותחי' - ותחיה
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
15. ד"ר - דוקטור
16. והי' - והיה
17. שלו' - שלום
18. וכט"ס - וכל טוב סלה
19. כנה"י - כנפשו היקרה
20. כה"י - כנפשו היפה
21. לכ' - לכבוד
22. הרה"ג - הרב הגאון
23. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י טבת תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בלידס, בחנוכת הישיבה, 'אור היהדות הולך ועולה'. טרדות: 'הכנסייה הישראלית', הדפסת ש"ס בבלי וירושלמי, ועד לתקנת עגונות, דרשות, שתי סנדקאות ועיכוב 'ריש מילין'. הרב קוק מבקש מהרצי"ה לכתוב באותיות גדולות ובסדר אלפביתי.

עיקרי הדברים

- ישיבת לידס.
- רשימת טרדות.
- בקשה לכתב ברור.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], אור ליום ועש"ק[2] ח"י[3] טבת, עזר"ת[4]. [י"ח בטבת תרע"ז (1917). הרב קוק ישב אז בלונדון]

בני מחמדי [בנו, הרצי"ה, שנשאר בימי המלחמה בשווייץ] שליט"א[5], מאד חפצתי לכתוב לך מכתב באריכות, ולהשיב על פרטי דבריך בעניני מעשה ועניני הגיון, אבל כ"כ[6] נטרדתי בימים הללו, עד שא"א[7] לי כעת בשו"א[8] למלא את דרישת נפשך היקרה, שהיא ג"כ[9] עומק דרישתי הנשמתית.

שבוע דנא הוכרחתי לנסע לליעדז, על חינוך ישיבה. [לידס שבאנגליה] ת"ל[10] שאור היהדות הולך ועולה פה בארץ הנגב. ב"ה[11] שנסיעתי היתה לטובה רבה להמצב הרוחני של אחינו בעיר הגדולה הנ"ל[12] בעה"י. אבל העובדה הזאת לקחה עסק של שלושת ימים, ובבאי הנה ג"כ נטרדתי בענינים שונים, עסקי הכנסי' הישראלית, ההולכת ומתיסדת, [ככל הנראה ההתארגנות של רבני בריטניה ויהודיה, שהרב קוק פעל להקימה בימי המלחמה] סדר הדפסת ש"ס[13] בבלי וירושלמי, שהוא הולך ומתעורר לצאת למפעלו בעה"י, והנני צריך לקחת חלק בשאלות העומדות על הפרק בזה, התכוננות ועד לתק"ע כאשר כתבתי לך במכתב העבר, ועוד המון טרדות ולימודים, ותשובות לדורשים ושואלים בע"פ[14] ובכתב, דרשות וכיבודים שונים, והדפסת הקונטי' שהולך בכבדות ע"י[15] עיכוב שנתהוה בדפוסו של ד"ר[16] ז', שנתבטל עתונו ודפוסו הולך בעצלתיים, ואולי עוד יחזור לתיקונו, והיום נטרדתי נוסף על הכל בשני סנדקאות, ועסקי ציבור היו כרוכים באחד מהם. יחזקני השי"ת[17] לעבוה"ק[18] ולאור קדשו וחדות רוממות עוזו. למורת רוחי איני יודע עדיין עצה איך לעשות לטובת אה"ק[19], מפני העיכובים הידועים. נקוה בעה"י אחר ש"ק[20] לכתוב כפי האפשרי באורך קצת. ואבקשך יקירי לכתוב באותיות יותר גדולות ובשורות מרווחות, [ברווחים גדולים בין השורות] וליתן ריוח בין ענין לענין, ואולי לחלק כל ענין מעניני הערות ושאלות בחילוק אלפאביתי, כדי שאוכל יותר בנקל לשום לב על כל הפרטים, בעה"י.

חזק בני ואמץ, בתורה ויראת ד' טהורה, וכל קודש והוד עוז חכמה ודעת קדושים, ויהי ד' אתך, ויאיר לנו ולכ"י[21] אור ישעו בקרוב, כנה"י[22] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[23],

אברהם יצחק ה"ק

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. ועש"ק - וערב שבת קודש
3. ח"י - שמונה עשרה (18)
4. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. כ"כ - כל כך
7. שא"א - שאי אפשר
8. בשו"א - בשום אופן
9. ג"כ - גם כן
10. ת"ל - תודה לא-ל
11. ב"ה - ברוך השם
12. הנ"ל - הנזכר לעיל
13. ש"ס - שישה סדרים (התלמוד)
14. בע"פ - בעל פה
15. ע"י - על ידי
16. ד"ר - דוקטור
17. השי"ת - השם יתברך
18. לעבוה"ק - לעבודת הקודש
19. אה"ק - ארץ הקודש
20. ש"ק - שבת קודש
21. ולכ"י - ולכל ישראל
22. כנה"י - כנפשו היקרה
23. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' שבט תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

'ריש מילין' יסתיים השבוע, אף שלא בשכלול רצוי, ויועיל ליחידי סגולה, וממילא לכלל. הרב קוק מקים אגודה לתקנת עגונות, ואף שהרב קוק חושש אם הוא ראוי, 'בזמן מצוק כזה החלש יאמר גיבור אני'.

עיקרי הדברים

- סיום 'ריש מילין'.
- התעלות היחידים מועילה לכלל.
- אגודת עגונות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ו' שבט עזר"ת[2].

בני מחמדי שליט"א[3], רבו עלי באלו הימים הטרדות ונתעכבה משום כך כתיבתי אליך שבוע העבר, וגם כעת מוכרחני לקצר.

ההדפסה של הקונטי' ראש מילין ["ריש מילין", חיבור קצר של הרב קוק על סודות האותיות, הניקוד והטעמים, שנדפס בלונדון בתרע"ז] לקחה זמן הרבה יותר ממה שהי'[4] ראוי לדבר קטן בכמות כזה, וזה בא ע"י[5] ההפרעות שנתהוו בדפוסו של ד"ר[6] זלקינד [ככל הנראה יעקב מאיר זלקינד, מדפיס ועורך בלונדון] והתבטלות עתונו. וכעת נקוה שיהי'[7] נגמר בעה"י[8] שבוע דנא, ועכ"ז[9] איננו יוצא משוכלל כחפצי. ומ"מ[10] אקוה שיהי' בע"ה[11] לתועלת ליחידי סגולה, וממילא תבוא ג"כ[12] ברכה לרגליו לכל הכלל כולו, התלוי בעילויים של היחידים. ומי יוכל להעריך את הערך של איזה תנועה המצדדת התעלות ורוממות מחשבה וחפץ. יואל ד' ויצטרף זיק זה לאורות הגדולים אשר יאיר ד' בקרוב בהמון חסדיו על עולמו השקוע ביון המאפלים, והמחשכים יהפכו לאורים, ומתוך צרה רוחה ימציאנו במהרה. כבר כתבתי לך במכתבי העבר את המחשבה ע"ד[13] יסוד אגודת תקנת עגונות. [אגודה שביקש הרב קוק לייסד לעזרת נשים שבעליהן נעלמו במלחמה] יזכנו השי"ת[14] להיות לעזר ומגן לאחיותינו הנדכאות, להחיש להן עזרה בצר. ואע"פ[15] שכמה פעמים חוששני אם אני ראוי בעניי להיות פועל פעולות כאלה, בכ"ז[16] הנני מתחזק בשם ד', כי בזמן מצוק כזה החלש יאמר גבור אני, וכל הבא להציל באיזה סדר ומשטר ומכוין לבו לשמים, הרי הוא עושה טוב בעם ד', ויהי נועם ד' עלינו לכונן את מעשי ידינו ברחמיו.

הנני חושב להדפיס בקרוב קול קורא ליסוד האגודה לתק"ע, מטעם הועד של רבני הכנסיה הישראלית, שהודעתיך כמה פעמים מהתרקמותה והוסדה. והנה כל אלה הטרדות, ונוסף עליהן כהנה וכהנה מאנשים פרטיים וכלליים, הן הן גורמות שלא אוכל כעת להאריך בדברי חפץ כחפצי. ואקוה בעה"י כשירחיב ד' לנו, ואוכל לקחת מועד כראוי לשוב להופעת האורים המושכלים ממקור עדנת הקודש, שהן הן חמדות לבבנו, בחסדי צור ישענו ב"ה. וכעת אקצר ואומר שלו'[17] וברכה, חזק ואמץ בני חביבי, בכל

טוב, באור תורה ונר מצוה, בנועם חכמה ופאר מוסר, וכל עוז קודש, כנה"י[18] ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[19],

אברהם יצחק ה"ק

דר"ש[20] ידי"נ[21] הרבנים הגדולים החכמים שי'[22] וכא"ל[23].

הנ"ל

נ"ב[24] כעת קבלנו מכתבך היקר, ישר כוחך, אין השעה מוכשרת לפני כעת להאריך, יתן ד' ונזכה לאור תורה וזוהר דעת על אדמת הקודש בשוב ד' את שבותנו בקרוב בחסדיו ורוב רחמיו.

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שהי' - שהיה
5. ע"י - על ידי
6. ד"ר - דוקטור
7. שיהי' - שיהיה
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך
9. ועכ"ז - ועם כל זה
10. ומ"מ - ומכל מקום
11. בע"ה - בעזרת השם
12. ג"כ - גם כן
13. ע"ד - על דבר
14. השי"ת - השם יתברך
15. ואע"פ - ואף על פי
16. בכ"ז - בכל זאת
17. שלו' - שלום
18. כנה"י - כנפשו היקרה
19. כה"י - כנפשו היפה
20. דר"ש - דורש שלום
21. ידי"נ - ידיד נפשי
22. שי' - שיחיה
23. וכא"ל - וכל אשר לו
24. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב שבט תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

חבילת 'ריש מילין' תישלח דרך מר מזין, ואחד ממנה לד' כהן (הנזיר), כתשובה על הערתו על 'ההתלמדות הכמוסית'. מחמת עייפות הסתפק בהערה אחת על האל"ף. היום מלאה שנה מאז שעזבו את שווייץ.

עיקרי הדברים

- משלוח 'ריש מילין'.
- שנה בלונדון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] כ"ב שבט, עזר"ת[2].

בני מחמדי ויקירי שליט"א[3], עברו עלינו שבועות שנים ויותר שלא קבלנו מכתבך, וכבר גדול הצמאון יותר מהרגיל, נקוה בע"ה[4] להשמח עם דבריך היקרים מבשרים שלומך וטובך במוקדם. תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו, באלו הימים נתוספו לי טרדות מעניני הכה"י[7] ומהסעיפים השייכים לה, וקצת מהכנות למילי דפסחא בע"ה. בטח תקבל אי"ה[8] חבילת המחברות ריש מילין [ראו (כרך ג', אגרת תתד)] ע"י[9] מר מאזין נ"י[10]. יזכנו השי"ת[11] להאיר אור דברו לרומם קרן ישעו במהרה בימינו בקרוב. אקוה שתשלח אחד מהם גם למר דוד כהן [הרב דוד כהן ("הנזיר"); ראו (כרך ג', אגרת תשצא)] נ"י, שישמש לי ג"כ[12] כקצת תשובה על הערתו במכתבו אלי ע"ד[13] ההתלמדות הכמוסית, שכמה פעמים חפצתי לכתוב לו, ומניעות דוחות את חפצי מיום ליום לצערי.

בההדפסה הי'[14] לי קצת לאות, לולא זה הייתי צריך להאריך יותר בההערות המדברות בשפה גלויה, שכעת הסתפקתי רק בקצת רשימה על תוכן האל"ף[15], ע"ד מסה שיכולים להמשיך חוט של ערך על כללות הענינים המסתעפים שם לפרטיהם. חושב אני שקבלת ע"י מר דייכאווסקי [ראו (כרך ג', אגרת תשנו)] מכתב שיביע בו את חפץ הטוב של העדה שלי יצ"ו[16], מהפרטים נקוה שתודיענו בעה"י[17].

כהיום מתמלאה שנה מעת אשר נסענו משווייץ [ראו (כרך ג', אגרת תשס)] לבא הנה, ב"ה אשר עד כה עזרנו, כן נקוה לעזו וישעו להשמיענו ששון ושמחה. ולהשיבנו לשלו'[18] אל אדמת הקודש מקום כל מאויינו וחפץ חשקת עז חיינו, במהרה בקרוב בעזרו וישעו ב"ה. הנני כעת מקצר מפני עיכובים שונים, חזק ואמץ לתורה ולתעודה באור צהלה וחדות ששון עז וחיי קודש בגבורת אמת וצלילות דעה והשכל, וצלח ורכב ע"ד אמת וענות צדק ושאיפת גודל ומשרים, וצור ישראל יאזרנו חיל ברב חסדו וטובו. והי'[19] זה שלו'[20] וברכה באהבה וכל טוב סלה כנפשך היקרה ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[21],

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"

3. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. בע"ה – בעזרת השם
5. תל"י – תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש – החיים והשלום
7. הכה"י – הכנפשו היפה
8. אי"ה – אם ירצה השם
9. ע"י – על ידי
10. נ"י – נרו יאיר
11. השי"ת – השם יתברך
12. ג"כ – גם כן
13. ע"ד – על דבר
14. הי' – היה
15. האל"ף – האלף
16. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
17. בעה"י – בעזרת השם יתברך
18. לשלו' – לשלום
19. והי' – והיה
20. שלו' – שלום
21. כה"י – כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ראש חודש אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

'ריש מילין' עושה רושם טוב. הלכה: לדבר מחובר לקרקע אין דין מוקצה, כי עיקר המוקצה הוא סרך הוצאה. אבל בכפתור החשמל, שאין בו צורך, 'המחמיר משום עובדין דחול לא הפסיד'. הרב קוק מבקש מהרצי"ה לברר את מצב הצעירים במשפחה.

עיקרי הדברים

- רושם 'ריש מילין'.
- מוקצה במחובר.
- חשמל בשבת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ער"ח[2] אדר עזר"ת[3].

בני מחמדי ויקירי [הרצי"ה, שהיה אז בשווייץ, בעוד הרב קוק בלונדון] שליט"א[4], תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו, יחדש עלינו ועל כל עמו ישראל ועל עולמו הקב"ה[7] בקרוב אור שמחה ועתרת שלו'[8] וברכה.

מהקונטי ראש מילין ["ראש מילין", חיבור עיוני על אותיות האלף-בית וטעמי המקרא, שהרב קוק כתב ופרסם בלונדון בתרע"ז] נמסר ליד ה' מאזין למכירה, בטח תקבל בעה"י[9] החבילה שהוא שולח לך, ותמכר ותחלק בין אהובינו ומכיריו כראות עיני שכלך ולבך הטוב. ת"ל[10] על הרושם הטוב שהקונטי עושה בין חוג מביני דבר ותמימי דעה בעלי רגש והגיון, ובין הכלל הקשור בקשרי חבת קודש ב"ה. יחננו השי"ת[11] לברר דברים ברורים ממעיני הקודש לרומם ולשגב הוד פאר קדש ישראל, והי'[12] למכון ישועה ואור צהלה, להאיר מתוך מאפלי', במהרה בימינו בקרוב.

אין השעה מוכשרת לפני כעת להאריך בענינים מפורטים. ע"ד[13] יחש מוקצה לדבר המחובר לקרקע [הרצי"ה שאל אם יש דין מוקצה בחלק של מתקן חשמל הקבוע בבית] לא שמענו, ומסתברא כיון דטלטול מוקצה משום סרך הוצאה הוא, כביצה ל"ז ושבת קכ"ד, וזה לא שייך במחובר אפילו דרך בנין. ואע"פ[14] שהרמב"ם[15] הוסיף עוד טעמים על איסור מוקצה בפכ"ה[16] מ"מ[17] סו"ס[18] עיקר הטעם הוא הוצאה, ומסתבר דלא שייך במחובר. ונלע"ד[19] דדבר שעיקרו הוא כלי לא מפיק מני' דין מוקצה חיבורו לקרקע, אבל מה שהוא טפל לקרקע כה"ג[20] דהשירבוב של האלקתרי, רחוק ליחש לו דין מוקצה בעודו בחיבורו, ומצד כיבוי וגרם כיבוי ודאי לא שייך. מיהו כיון דבאלקתרי אין שום צורך בדבר, דלא חשש הפסד ולא חשש סכנה יש בזה, המחמיר משום חשש עובדין דחול לא הפסיד.

הנני כעת מוטרד מצדדים שונים וקשה לי להציע דברים מבוררים. ישמחנו השי"ת בשמחת כניסת החודש שמרבים בו בשמחה, [תענית כט: "משנכנס אדר מרבין בשמחה"] ובסמיכת גאולה לגאולה [גאולת פורים לגאולת פסח (מגילה ו)] ישמחנו באור גאולתו, ואומץ ישועתו. אולי תכתוב להרב אויערבאך נ"י[21] ע"ד המכתבים, ובודאי כבר שלחת להם תשובה על הטלגרף וגם מכתבים. ביחוד תבקש נא מהורינו שליט"א ומיתר

יקירינו שייטיבו להודיע את אמיתת המצב איך נעשה כעת עם הצעירים שי'[22], ולדי הישועה. בתוחלתי שתעשה הכל כראוי, הנני בתקותי בעה"י לאור ישועה ושמחת בשורות טובות, וחיזוק ואימוץ לתורה ולתעודה ולעבודת ד' אמת. הנני חותם בתודה לידידינו הרה"ג[23] החכמים שי' ומשפחתם על כל קרבתם אליך, ולהרב ד"ר[24] הערץ [הרב יוסף צבי הרץ, הרב הראשי של האימפריה הבריטית] נ"י בייחוד על טרחתו ע"ד השילוח. והי' ז"ש[25] כנה"י[26] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[27],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ער"ח - ערב ראש חודש
3. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
8. שלו' - שלום
9. בעה"י - בעזרת השם יתברך
10. ת"ל - תודה לא-ל
11. השי"ת - השם יתברך
12. והי' - והיה
13. ע"ד - על דבר
14. ואע"פ - ואף על פי
15. שהרמב"ם - שרבי משה בן מימון
16. בפכ"ה - בפרק כ"ה
17. מ"מ - מכל מקום
18. סו"ס - סוף סוף
19. ונלע"ד - ונראה לעניות דעתי
20. כה"ג - כהאי גוונא
21. נ"י - נרו יאיר
22. שי' - שיחיה
23. הרה"ג - הרב הגאון
24. ד"ר - דוקטור
25. ז"ש - זה שלום
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** ד"ר זאב יעבץ

הרב קוק שולח לו את 'ריש מילין' לאות הוקרה ותודה על ספריו.

עיקרי הדברים

- משלוח 'ריש מילין'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] ה' אדר עזר"ת[2], לונדון.

כבוד מר ידידי הרב המאור הגדול לממשלת התורה והחכמה בישראל, תייר גדול לתולדותינו, נפש ברכה מלאה אור דעת ויראת ד' טהורה מו"ה[3] זאב יעבץ [ראו (כרך ג', אגרת תשסט)] שליט"א[4], אחדשה"ט[5] באה"ר[6].

זה איזה שבועות שהוצאתי לאור מחברת קטנה בשם ראש מילין, [ראו (כרך ג', אגרת תתד)] ואחשוב לי לחובה קדושה ולכבוד אצילי להושיטה ליד כת"ר[7] אהובי, לאות אהבה והוקרה נאמנה, ואחד אחוז משילום התודה על קורת הרוח שהנני מוצא תמיד בספריו היקרים הגדולים והנכבדים. (עד כה לא ידעתי את האדרעססה של כת"ר). מאושר אהי'[8] להודע שמצב הבריאות הגופני, וממילא גם הרוחני, של הדרת כבוד ידידי, הוא במעמד רצוי. ואחתום בברכה ואה"ר[9], ינוב בשיבה לאוי"ט[10] כנה"ר[11] ונפש ידי"ע[12] דוש"ת[13] בלונ"ח[14],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. מו"ה - מורנו הרב
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
6. באה"ר - באהבה רבה
7. כת"ר - כבוד תורתו
8. אהי' - אהיה
9. ואה"ר - ואהבה רבה
10. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
11. כנה"ר - כנפשו הרמה
12. ידי"ע - ידידו עוז
13. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
14. בלונ"ח - בלנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

רבים נדבקים ב'ריש מילין', אף שהוא סתום. דרשה בשבת זכור: מחיית עמלק היא זיכוך הרשעה שנגעה בקודש. לכן אסור להטיל קנקנתום בדיו, כדי שהכתב יוכל להימחות. רבי מאיר, שראה עולם מתוקן, הטיל קנקנתום וכתב שלא מן הכתב, אבל רבי עקיבא החמיר, כי העולם עדיין צריך את כוח המחיקה. בפורים מחיית עמלק גברה, ותורה שבעל פה התאחדה עם שבכתב - 'הדר קבלוה'.

עיקרי הדברים

- 'ריש מילין'.
- מחיית עמלק - זיכוך.
- קנקנתום בדיו.
- פורים - איחוד התורות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"א אדר תעז"ר[2].

בני מחמדי ויקירי שליט"א[3], תל"י[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו. יחננו השי"ת[6] לשמוע ממך ומכל מחמדי לבבינו שליט"א ישועות טובות ובשורות טובות, וכימי מור והדס [מתוך הפיוט "אשר הניא" למגילה] יושיענו ומכל מצרים יחלצנו ויוציאנו לרויה, [תהלים סו, יב] להביאנו להר קדשו בב"א[7].

אקוה שתקבל בע"ה[8] את החוברות ר"מ[9], [את החוברות "ריש מילין"] והנה אע"פ[10] שבאו הדברים שם סתומים, מ"מ[11] ב"ה רבו הנדבקים בהם באהבה, ואקוה שיערבו לכל הוגים בעלי רגש, החפצים לטעום טעם נועם חמדת גניזות קודש. והנני מצפה לתשועת השי"ת לעודדנו לקדושת שמחת ימי הפורים הבעל"ט[12] בחוש מקשיב ושומע קול עז לאלהים [תהלים סח, לד] מתוך כל המחשכים אשר כ"כ[13] לפפו כל מוסדי עולם, והי'[14] לנו למקור ברכה וישועה פנימית וחיצונית, פרטית וכללית, לחדש לנו חדות עולם, ואור דעה בהמון רוממות העולה תמיד אך למעלה, וממסתורין ייגלו לנו מגילות רשומות בכתב אמת באמיתה של תורה, באור לישרי לבב חוכי ישועה. דברתי בש"ק[15] דנא לפני קהל מקשיבים, ע"ד[16] מחית עמלק, בתור זיכוך כל ערכי המציאות בכל המערכות המסובלים ממשא הסיגים של זוהמת הרשעה, המתפשטת מראשית גויים גם בתוכני הקודש, המתהפכים ע"י[17] פגיעתה הרעה של הרשעה בידי רשעי עולם לרועץ. וזהו טעם איסור נתינת קנקנתום בתוך הדיו, ["אל תטיל קנקנתום לתוך הדיו" (סוטה כ): קנקנתום עושה את הכתב בלתי מחיק, ובפרשת סוטה צריך למחוק] משום דבעינן וכתב ומחה [במדבר ה, כג] כתב שיוכל להימחות מצד צחצוחי הרשעה הנוגעים בערכי הקודש, ואם יד הרשעה מזהמת את כל היסוד במפעליה הרי שורפין אותם ואת האזכרות שבהם, כדי שלא להניח מקום לא למינים ולא למעשיהם.

בכללות הקודש רק נגיעה יש לה, כמגע האיש הנאבק עם יעקב, [בראשית לב, כה-כו] ודי למטרת מחיקה זו מחיה כחנית ע"י כתב שיכול להימחות. ור"מ, שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, [רבי מאיר (עירובין יג)]

בתורתו הי'[18] כתוב כתנות אור באל"ף[19], [בראשית רבה כ, יב] ובירושלמי נאמר עליו הא משיחכון: כלומר הארת נשמה ממערכה כזו שהעולם יעלה עליו אחרי שכבר אורו של משיח יזרח והרשעה כעשן תכלה, מצדו לא הי' צורך, וגם חסרון יש במניעת הטלת הקנקנתום, ואפשריות המחיקה והראויות לה הרי הוא תוכן מנגד למהות האור המזוקק של נהורא עילאה, המנהיר ומאיר עיני חכמים בהלכה, וע"פ[20] מדתו היה מטיל קנקנתום בתוך הדיו.

אבל רע"ק[21] אמ"ל[22] שמידת העולם עדיין נדרשת היא גם בכל ערכי הקודש לכח המחיקה, כדי שיסתעף ממנה ענף המחיקה המוחלטה למחות זכר עמלק בכל הסתעפותה, ומציאות המחשך של עמלק, התפשטות כל המידות הרעות בהנפשיות הלאומיות של כל עם וגוי, המביאה את כל האסונות הפרטיים והכלליים, כדי' הפסיקתא שכ"ז שעמלק בעולם כנף מכסה את הפנים, [פסיקתא; ועל פי ישעיהו ל, כ: "ולא יכנף עוד מוריך"] ורק במחייתו נאמר ולא ייכנף עוד מוריך, ואז אור תורה שבע"פ[23] מתאחד עם תורה שבכתב, והאורים מתפלשים מזו לזו, כתוב זאת זכרון בספר [שמות יז, יד] תורה שבכתב, ושים באזני יהושע תורה שבע"פ, ואין כותבים שלא מן הכתב [מגילה יח] שום דבר מתורה שבכתב כדי שלא לערב את הכתב עם הפה, כביאורה של סברא זו בדי' הירושלמי דמגילה. וכ"ז אין שייך בגדולי המעלה הרואים עולמם בחייהם, וכל שי"ב דעה כאילו נבנה ביהמ"ק[24] בימיו, ["כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו" (ברכות לג)] ואורו של משיח עליו זורח, ור"מ שנאמר עליו ועפעפיך יישירו נגדך כתב שלא מן הכתב, כשם שהטיל קנקנתום בתוך הדיו. ובימי הפורים, שמחית עמלק נתגברה, נתאחד יסוד תורה שבע"פ עם תורה שבכתב, והדר קבלוה ברצון בימי אחשורוש מה שקבלו כבר ע"י כפית הר כגיגית, מצד תורה שבע"פ כדי התנחומא הידועים ' שהם נכונים למוצאי דעת, והדברים מסתעפים לסעיפים רבים לעודד לב טהורי רוח לעלוז בפור גם בימי המצוקות הללו, כי האורים מלאי ששון ישע ובטחון עוז ישועות עמנו הם שרויים, ושמחת עולם היא נחלתנו סלה.

דרוש נא שלו'[25] אהובינו הרה"ג[26] החכמים וב"ב שליט"א, ישישו בישועות ד' אשר הפלא לאבותינו, כה יפלא חסדו מהרה עם כל הנדרשים לישועה. והי' זה שלו' וברכה עדי עד כנפשך היקרה ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[27],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

השמעת דברים ברורים ממצב בריאותו של אהובנו הרמ"ז[28] ראם נ"י[29], שמחנו נא בידיעתך הטובה, ירחמהו ד', ומה שלו' בנו הבכור, וכל משפחתו יצ"ו[30]. ע"ד תק"ע אולי עשה בזה איזה צעד הרה"ג ד"ר[31] א' שליט"א.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. תעז"ר - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. תל"י - תודה לא-ל יתברך
5. החוה"ש - החיים והשלום

6. השי"ת - השם יתברך
7. בב"א - במהרה בימינו אמן
8. בע"ה - בעזרת השם
9. ר"מ - ראש מתיבתא
10. אע"פ - אף על פי
11. מ"מ - מכל מקום
12. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
13. כ"כ - כל כך
14. והי' - והיה
15. בש"ק - בשבת קודש
16. ע"ד - על דבר
17. ע"י - על ידי
18. הי' - היה
19. באל"ף - באלף
20. וע"פ - ועל פי
21. רע"ק - רבי עקיבא
22. אמ"ל - אמר לו
23. שבע"פ - שבעל פה
24. ביהמ"ק - בית המקדש
25. שלו' - שלום
26. הרה"ג - הרב הגאון
27. כה"י - כנפשו היפה
28. הרמ"ז - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ז (למשל: משה + זאב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
29. נ"י - נרו יאיר
30. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
31. ד"ר - דוקטור

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

פורים עבר בחדוות רוח, למרות המאורעות. רבים טוענים על סתימת 'ריש מילין', אבל ימצאו בו עניין מי שילמדו בסבלנות.

עיקרי הדברים

- פורים.
- סתימת 'ריש מילין'.

נוסח האגרת עם ביאור

בע"ה[1], טו"ב אדר

בני מחמדי שליט"א[2], תל"י[3] עברו עלינו ימי הפורים בקורת רוח האפשרית לתכן בהתגברות חדות הרוח, המתעלה על כל מחשכי המאורעות, הנושאים בחובם מזרע צדקה לקציר הבא בחסדי צור ישראל ומושיעו, בודאי קבלת את החוברות ראש מילין, [ראו (כרך ג', אגרת תתד)] שבכל אופן יהיו משמחות רוחך הטהור בחיבתן שבחידוש שבהן, אע"פ[4] שרבים הם הטוענים על סתימת הדברים, בכ"ז[5] אקוה שיימצאו ג"כ[6] רבים ושלמים אשר ימצאו בהם ענין לטובה ולרוממות רוח, בייחוד בהאזרם בסבלנות הראויה למגרס והדר למיסבר בעה"י[7].

הודיענו נא איך עברו ימי הפורים עליך, במסבת האוהבים הנכבדים, ואיך מצבו של אהובנו הד"ר[8] הערץ נ"י[9], יתן ד' הכל לטובה.

והנני בזה מקצר ונושא לך ברכה ברב טוב, בחדות עולמים ותגבורת רוח טהרה קדושה וגבורה, כנפשך היקרה ונפש אביך מצפה אשרך,

אברהם יצחק ה"ק

1. בע"ה – בעזרת השם
2. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
3. תל"י – תודה לא-ל יתברך
4. אע"פ – אף על פי
5. בכ"ז – בכל זאת
6. ג"כ – גם כן
7. בעה"י – בעזרת השם יתברך
8. הד"ר – הדוקטור
9. נ"י – נרו יאיר

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתיג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרצי"ה מרוצה מ'ריש מילין' למרות המגרעות, שהיו נמנעות אילו הרצי"ה עצמו היה עורך. לפי המצב, גם עבודה קטנה זו היא 'התגלות עין ה'. הרב קוק מקווה שעדיני רוח ישננו את הדברים.

עיקרי הדברים

- 'ריש מילין' למרות המגרעות.
- חסד בגלות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] כ"ב אדר עזר"ת[2].

בני מחמדי שליט"א[3], שמחתני במכתבך היקר, ובקורת רוחך מהר"מ[4], [מ"ריש מילין"; ראו (כרך ג', אגרת תתד)] עם כל המגרעות שיצאו בהסידור ובההדפסה, מה שכל אלה היו מנועות אם היית אתה עוסק בסידור הענינים. אמנם לפי ערך המניעות והטרדות היתה גם עבודה קטנה זו, איך שיצאה אל הפועל, נחשבת אצלי להתגלות מוחשית של עין ד' להאיר רוח נכאה באור ישועתו. ברוך הוא ומבורך שמו הגדול, על חסדו ואמתו, אשר במחשכי הגלות ברוגז רחם יזכור להזריח איזה קוי אורה מאור תורת חיים. יחנינו ברב רחמיו להשיבנו אל אדמת הקודש ולראות בשפעת טובו וחסדו לבית ישראל ולכל אפסי ארץ. ואקוה בע"ה[5] שרבים עדיני רוח ישננו פעמים רבות בהענינים הללו אשר נגעתי בהם, ורוח ד' על עמו יוסיף תת תנובתו, וקרן ישועה יחל להצמיח בקרוב, ממקור הפנימי אשר לכל נפש טהורה, למרחבי הכלל וכל אגפיו. בטח שלחת מפני הכבוד לכל אוהבנו היותר דבקים [אשר] במדינה. ת"ל[6] על החוה"ש[7] אשר עמנו. עברו עלינו ב"ה ימי הפורים בחדות ד', שלפי ערך הזמן נוכל לחשוב זה לתוכן מרומם. ונקוה להופעת אור ברכה וישועה בקרוב בעה"י[8]. מפני קדושת ש"ק[9] הממשמשת ובא הנני מקצר ואו"ש[10], כנה"י[11] ונפש אביך מצפה לישועת ד',

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. עזר"ת – השנה תרע"ז (1916/1917) – כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. מהר"מ – מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. בע"ה – בעזרת השם
6. ת"ל – תודה לא-ל
7. החוה"ש – החיים והשלום
8. בעה"י – בעזרת השם יתברך
9. ש"ק – שבת קודש
10. ואו"ש – ואומר שלום
11. כנה"י – כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתטו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הגיע מכתב מהארץ. יעקב וולפרט, שהיה מזכירו, קיבל משרה, ובמקומו בא ר' שמעון מבני הארץ, שרושם לפעמים את דבריו. על חלוקת 'ריש מילין' והשאלת 'אדמת קודש' - הרצי"ה רשאי לעשות כרצונו.

עיקרי הדברים

- חליפת מזכיר.
- חופש לבן.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ט אדר עזר"ת[2].

בני מחמדי, שליט"א[3], תודתנו נתונה לך על המכתב מתמן, אשר הגיע לידינו היום על ידך. ב"ה כי נודע לנו מעט משלומם. אף כי לכל פרשת מצבם בפרטיות עוד חתומים וסתומים לנו הדברים, ודי יתן הטוב, ונזכה לחדות פני כולם בשמחת לב על אדמת הקודש.

מאד נטרדתי באלו הימים, ורבו המניעות מלסדר הענינים כראוי ולכתב מכתבים ערוכים וראויים לתפקידם.

בתחילה הי'[4] ר'[5] יעקב ואלפערט אצלינו בתור מזכיר ושמש, ואח"כ[6] השיג משרה יותר מכנסת ובהסכמתנו קבל אותה. ואברך אחד, צעיר ות"ח[7] הגון מבני אה"ק[8], הוא כעת ממלא מקומו, ולפעמים גם הוא בא ועוזר מעט מאהבה. והחדש ר' שמעון שמו רושם לפעמים ד"ת[9] ששומע לעתים.

ע"ד[10] חלוקת הר"מ[11] לאוהבים [חלוקת "ריש מילין"; ראו (כרך ג', אגרת תתד)] הלא תוכל לעשות כבינתך. ואיזו שאלה שייכה כאן. וכן ע"ד השאלת הס' אדמת קודש למר שיזק ג"כ[12] הרשות בידך לעשות כישר בעיניך. והלא ידעת שאינני מן המקפידים על כאלה.

כעת כבר סמוך לכניסת ש"ק[13], והנני מוכרח לקצר גם בכתיבה מועטת זו. יכונן השי"ת[14] צעדנו ומגמת פנינו, לשמו הגדול, ונהי'[15] מוכנים לקבל אור ישעו, וכבוד הדרת הארת קדושת אמתת תורתו, ורוחו הטוב יתן עלינו להשכילנו: בינה, ויקום לעזרתה לנו, וממחשכים יראנו בפליאות ישועתו, ועולתה תקפץ פיה, וקרנות צדיקים תרוממנה בכל טוב, והי'[16] ז"ש[17] וברכה כנה"י[18] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[19],

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. הי' - היה

5. ר' – רבי
6. ואח"כ – ואחר כך
7. ות"ח – ותלמידי חכמים
8. אה"ק – ארץ הקודש
9. ד"ת – דברי תורה
10. ע"ד – על דבר
11. הר"מ – הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
12. ג"כ – גם כן
13. ש"ק – שבת קודש
14. השי"ת – השם יתברך
15. ונהי' – ונהיה
16. והי' – והיה
17. ז"ש – זה שלום
18. כנה"י – כנפשו היקרה
19. כה"י – כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתלו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב תמוז תרע"ז - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הם יצאו מלונדון אחרי פרידה מחברים, אף שקשה לעזוב בזמן הפחד. הדפסת הש"ס נתעכבה בגלל מחסור בנייר. בתקנת העגונות הכיר את א' אדלר, שיעזור בידיעות רשמיות. בעניין משרה בסנט גאלן - אם ההצעה מכובדת, כדאי לשקול. 'קדושת האחווה הישראלית' מתנוצצת עכשיו, ותמחה את 'שנאת החינם'. 'מחתך בבשר' (שבת קלו) - חובל הוא דווקא בבעל חיים.

עיקרי הדברים

- יציאה מלונדון.
- עיכוב בהדפסת הש"ס.
- עגונות.
- אחווה מול שנאת חינם.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ב תמוז עזר"ת[2], האראגאטה. [הרוגייט, עיירת מרפא בצפון אנגליה; ראו (כרך ג', אגרת תשפב)]

יאר ד' ביאורים וימתיק כל מרורים לארץ ולדרים, מבין המצרים. [ימי "בין המצרים", מי"ז בתמוז עד ט' באב, שבהם נכתבה האגרת; על פי איכה א, ג] בני מחמדי שליט"א[3], ישמחך אדון השלו'[4] והשמחה, כי שמחתנו במכתבך הנעים, מלא דבר וענין, אשר קבלנו שבוע דנא. ישר כחך. ואנכי לא אדע אם פה מטרדת המנוחה והרפואה ועסקיהם, הטרדת המכירים ובקוריהם או פגישותיהם, ירשוני לשלם לך כגמולך הטוב, להאריך אליך בדברים כאשר יאתה, ואתה בעדינות רוחך, יקירי, את המועט תקבל כמרובה, עד אשר יחננו ד' ונוכל להתהלך ברחבה, בכתב ובאומר, ברצות ד' דרכנו.

יום ג' העבר יצאנו מלי, [מלונדון] אחרי התפרדנו בברכה מסכום הגון מיקירי רוח וחביבים, שנקשרה נפשם באהבה וידידות במשך זמן שבתנו שם. אמנם עגמה נפשי לעזבם בעת כזאת ולהתרחק מהם בזמן דאגה ופחדים תמידיים, ד' יגונן וישמור, אבל ההכרח של התחזקות הבריאות למטרת עבודת הקודש, העומדת אחר כתלנו, [על פי שיר השירים ב, ט] הדורשת חיל וכח, רוח עוז וחדוה בריאה, אילצני לסור בזמן מוקדם בערך לגבי אשתקד למקום המרפא פה, יתן ד' לרפואה. בין כך נדכאה רוחנו מהשמועות המבהילות מהפחדים שעברו עליהם שם באלו הימים, ולפי הערך צור ישראל נצרם מפגעי נפשות, ביום ש"ק[5] העבר, [ככל הנראה ההתקפה האווירית הגרמנית על לונדון בשבת שלפני כן] ולעתיד עינינו תלויות ומיחלות, כי כצינה רצון יעטרנו [על פי תהלים ה, יג] ומצר יצרנו. [על פי תהלים לב, ז]

כמובן נפסקה העבודה בפועל לזמן המרפא, שהועתקתי מחברת אנשי שם שמתאחדים עמנו יחד ברעיונות ועבודות רציניות, ונקוה שתלך העבודה כסדרה לימים יוצרו.

ע"ד[6] הדפסת הש"ס[7], [ראו (כרך ג', אגרת תתא)] ג"כ[8] נתעכב לע"ע[9] הדבר. חסרון נייר עומד לשטן בזה. ופרספקט מרוצה לא נעשה עדיין. רק עלה למבחן אחד שהדפיסו, וגם היא הבחינה לא היתה כפי הרצון

והתכונה. וימים ידברו בזה בעה"י[10].

גם בעניני תקנת העגונות [ראו (כרך ג', אגרת תתד)] לא נעשו צעדים גדולים מכמה מניעות. אמנם במשך הזמן הוכרתי עם מר א' אדלר נ"י[11], [ככל הנראה אלקן נתן אדלר, עורך דין ואספן ספרים בלונדון, בנו של הרב הראשי נתן אדלר] ואקוה שהוא יהי'[12] לעזרה בעניני הידיעות הרשמיות והערכת ערכן שיהי'[13] לתועלת להעריכן אח"כ[14] ע"פ[15] שורת ההלכה. ממר קמחי נ"י [ר' אברהם קמחי, סוחר בסנקט גאלן, ידיד הרב קוק, שהזמינו לשוב לשווייץ] קבלנו תשובה, והערה לבא לשולץ [לשווייץ (Schweiz)] להתעכב שמה עמו ועם משפחתו על איזה משך זמן. אבל כמובן מאחר שכבר הגיע המכתב באיחור זמן, אחרי היותנו כבר פה, אין מה לדבר בזה. וגם לו הוקדם, מסופקני אם הייתי יכול להרשות את עצמי כ"כ[16] נגד הרצון של הרבה ידידים, שלא היו חפצים שאעזוב את המדינה, אפילו על זמן מצער לעת כזאת. ודי יתן הטוב.

ע"ד מצבך גם לי קשה להכריע. ובכ"ז[17] נוטה אני קצת, שאם תהי'[18] ההצעה מאת בני ס"ג [בני קהילת סנקט גאלן, שכבר הנראה הציעו לרצי"ה משרה בקהילתם] בדרך הכבוד הראוי כדאי לחשוב בזה.

נהניתי מהרצאת דבריך האמורים ברוח דעת ויראת ד' טהורה, יחזקנו השי"ת[19] לחזק ידים רפות ולעורר אהבת אמת לכל קודש ד' ולהדרת רוממות קדושת האחוה הישראלית, ההולכת ומתנוצצת כעת בלב האומה, שהיא תהי' המצבת לעמוד האורה של הכשרת גאולת עולמים, ולמחות הכתמים של שנאת חנם, שגרמו את חורבננו האחרון [יומא ט: "מקדש שני... מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם"] הארוך והמסובך, ובנים ישובו לגבולם, [ירמיהו לא, טז] ומהוד נשמת האומה יצא זיו קודש של עז פאר חי העולמים, להחיות כל נשמת חיים ולעודד ענוים בישועה, ושמא גופיה איקרי שלו'[20] [שמו עצמו של ה' נקרא שלום (שבת י)] ב"ה.

מאד אבקשך שלא תעכב את דבריך ותשמחנו תמיד בטובך מכל פרטיותיך בארוכה האפשרית, אשר אקוה שלא תסבב לך ביטול עבודתך הקבועה בתורה וחכמה.

הודיעני מה נשמע מד"ר[21] הערץ נ"י, ד' יעזרהו ויגוננהו. והיכן הלך ד"ר[22] אשר נ"י. ישועת ד' תשגב את אהובינו הרה"ג[23] היקרים, וכל יראי ד' וחושבי שמו, המקדשים את שם קדשו, ומאירים אור רגשות קודש ונועם בעם ד', להשקות ילדי קודש ממעון ישועת אמונת אומן.

הערתך בענין "מחתך בבשר הוא" (שבת קל"ו א', [שבת קלו, בעניין מילת נפל בשבת, שאינה חילול שבת כי "מחתך בבשר הוא"] שהרי מכל מקום חייב הוא משום שצובע הבשר) טובה ונכונה היא, ולפי פשטותה דומה אני שכבר העירו בה איזה מהמחברים. ולע"ד[24] נראה, שהטעם שנקט בש"ס בענין "שוחט משום מאי מחייב" [שבת עה: "שוחט משום מאי מחייב? רב אמר משום צובע, ושמואל אמר משום נטילת נשמה"] אינו סובב על כל פרטי שחיטה בכל מקום שהיא. תדע, שהרי למ"ד משום צובע, דמסיק התם כי היכי דליתי אינשי ולזבנו מניה, [שבת עה: השוחט חייב משום צובע, שרוצה שייצבע בית השחיטה בדם כדי שיבואו אנשים ויקנו ממנו] לא שייכא כלל כי"א[25] במוכר לאחרים בפומבי, והיתכן לומר שבתנאים הללו יקושר התוכן של חובל. אי"ו[26] שהטעם הוא רק הסברה על מה שמקובל לנו שיש חיוב שוחט בבע"ח[27], ונקט איזה מושג משום איזה אב מלאכה הוא, ואמר שכיון שיש בו באיזו צורה משום צובע י"ל[28] שזהו הדבר היסודי של המלאכה, ומ"מ[29] תוארה הוא כפי המקובל גם במקום שאין הטעם נוהג, וה"ה[30] בכל האופנים שדוקא כפי הצורה המקובלת. וכיון ששוחט בכלל ישנו בכל

עניני שחיטה, בין למכירה בין לעצמו בין בכל מיני בע"ח, דלא שייך בהם כלל טעם הצביעה, ה"נ[31] נאמר דחובל אינו כ"א בצורה המקובלת דהיינו בבע"ח, ואע"פ[32] שהטעם יוכל להיות בכמה גוונים אחרים, העיקר בכאן היא קבלת צורת המלאכה, שקבלנוה דוקא בבע"ח, ואין הצביעה כאן ראויה כ"א לתבל את טעם המלאכה אצל בע"ח.

ותירוץ זה יהי' הגון גם בלא קישור לדין צביעה באוכלין, שהוא דוחק שנאמר כן על בשר אדם דלא קאי לאכילה, ואפילו בעיבוד שקלו וטרו בחלבים [שבת עה: אין עיבוד באוכלין, ודנו בעיבוד חלבים] דלא קיימי כ"כ לאכילה. וק"ו[33] דלא שייך לומר "אוכל" על בשר אדם, דאסור אפילו בהנאה במותו. אמנם על זה הפרט יש מה לפלפל, אם נפל נכנס בכלל איסור הנאה דמת, אבל אין צריך לזה כמש"כ[34]. ע"ד חביבנו ר'[35] דוד הכהן נ"י, איך אוכל כעת לעזור שיבא לל', [הרב דוד כהן ("הנזיר"), שישב אז בשווייץ וביקש לבוא ללונדון אל הרב קוק; ראו (כרך ג', אגרת תשצא)] בעת שהפחד שם הוא כ"כ גדול, עד שרבים יוצאים ומתרחקים. ד' יגונן בעד עמו וכל מעשיו. והננו בכל יום מחכים לתשועת ד' ולהשקט העולם ברב רחמים. מפני טרדות עניני המרפא ויתר מפריעים הנני מקצר, במקום שרציתי מאד עוד להשתעשע באמרותיך היקרות. ואתה בני חזק ואמץ ברוממות קודש, באומץ טוהר וצהלת תפארת הדר אור תורה וחכמה ודעת ד' העליונה למעלה למעלה, ובקרן ישע נושע בצמיחת ישועה ופדות עולמים, כנה"י[36] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[37],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. השלו' - השלום
5. ש"ק - שבת קודש
6. ע"ד - על דבר
7. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
8. ג"כ - גם כן
9. לע"ע - לעת עתה
10. בעה"י - בעזרת השם יתברך
11. נ"י - נרו יאיר
12. יהי' - יהיה
13. שיהי' - שיהיה
14. אח"כ - אחר כך
15. ע"פ - על פי
16. כ"כ - כל כך
17. ובכ"ז - ובכל זאת
18. תהי' - תהיה
19. השי"ת - השם יתברך
20. שלו' - שלום
21. מד"ר - מדרש רבה
22. ד"ר - דוקטור
23. הרה"ג - הרב הגאון
24. ולע"ד - ולעניות דעתי

25. כ"א - כי אם
26. א"ו - אלא ודאי
27. בבע"ח - בבעלי חיים
28. י"ל - יש לומר
29. ומ"מ - ומכל מקום
30. והי"ה - והוא הדין
31. ה"נ - הכי נמי (כך גם)
32. ואע"פ - ואף על פי
33. וק"ו - וקל וחומר
34. כמש"כ - כמו שכתב
35. ר' - רבי
36. כנה"י - כנפשו היקרה
37. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' מרחשוון תרע"ח - לונדון **נמען:** ד"ר משה זיידל

הרב קוק מבקש לדעת על מצבו ועל מצב היהודים בארצו, ואולי גם על הנעשה בארץ, כי בלונדון הידיעות 'רזות'. נדפסה ממנו 'מחברת קטנה מיסטית־הגיונית' - 'ריש מילין'. מהבית בארץ מגיעות ידיעות מרגיעות.

עיקרי הדברים

- בקשה לידיעות.
- 'ריש מילין'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ג' מ"ח תרע"ח[2].

שלו'[3] וברכה באהבה נאמנה, לכ'[4] ידי"נ[5] וחביבי הרב הגדול בתורה וחכמה, ויראת ד' ומדות יקרות מו"ה[6] משה ד"ר[7] זיידל [ראו (כרך ב', אגרת תשו)] שליט"א[8] וכא"ל[9] ברכת ד' וכט"ס[10], אחדשה"ט[11] באה"ר[12].

יקרת מכתבו הגלוי הכתוב מיום ערב יו"כ[13] העבר, הגיעני לשמחת לבבי, ואתאושש להשיב מיד למעלת חביבי, כי מרוב הטרדות דין גרמא של עוצר הדברים, כאשר הנני חפץ להניח על זמן פנוי ומוכשר לדבר דברי חפץ, ואח"כ[14] ע"פ[15] רוב משתרגות טרדות מטרדות שונות, וגם החפץ לכתוב עכ"פ[16] דברים אחדים הולך ומתעכב, ע"כ[17] יסלח חביבי אם הפעם הנני חוטף וכותב, ולא אוכל להאריך כראוי לאוהב יקר טהר לב שכמותו אחרי דומי כ"כ[18] ארוכה. מה מאד ישמח לבבי אם יטיב כבוד מעלתו להודיעני בפרטיות ממצבו, וממצב אחינו ב"י[19] בכלל במדינתו, ואולי יודעים המה מעניני אה"ק[20] יותר ממנו. פה הידיעות רזות מאד, וצור ישראל ישמחנו בישועתו, ומתוך אפלת העולם אור וישע יגיה לנו ולכל מעשיו. נדפסה פה ממני מחברת קטנה, מיסתית הגיונית בשם ראש מילין. [ראו (כרך ג', אגרת תתד)] חושב אני שצב"י[21] שי'[22] [בנו הרצי"ה] שלח אותה לכבודך יקירי.

תלי"ת[23] על החוה"ש[24] אשר עמנו פה, וכמו כן הננו מקבלים מתמן ידיעות מרגיעות מב"ב שי', ודי יתן הטוב. והי'[25] זה שלו' וברכה כנה"ר[26] ונפש ידי"ע[27] קשור באהבתך,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. מו"ה - מורנו הרב
7. ד"ר - דוקטור
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

9. וכא"ל - וכל אשר לו
10. וכט"ס - וכל טוב סלה
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. יו"כ - יום כפור
14. ואח"כ - ואחר כך
15. ע"פ - על פי
16. עכ"פ - על כל פנים
17. ע"כ - על כן
18. כ"כ - כל כך
19. ב"י - בני ישראל
20. אה"ק - ארץ הקודש
21. שצב"י - שצבי יהודה (בנו של הרב קוק)
22. שי' - שיחיה
23. תלי"ת - תודה לא-ל יתברך
24. החוה"ש - החיים והשלום
25. והי' - והיה
26. כנה"ר - כנפשו הרמה
27. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתמז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרע"ח) - לונדון **נמען:** הסכמה ל'מעשי למלך' של הרב מרדכי צבי שוורץ

שבח לחיבור דרושים ושירים על הפסוק 'בכל דרכיך דעהו', 'פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה'.

עיקרי הדברים

- הסכמה ל'מעשי למלך'.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1] (תרע"ח[2]).

ישמח לב מבקשי ד', בעת רצון אשר אור הקודש יזהיר ויתנוצץ ברוח טהרה ממרומים, לקראת דברי חפץ מכתמים ושירים, אשר בקודש יסודתם, אשר הגה לב תמים של כבוד ידידי הרב הגאון אוצר חכמה ויראה טהורה מו"ה[3] מרדכי צבי שווארץ [ראו (כרך ג', אגרת תשצג)] שליט"א[4], בשם "מעשי למלך", ערוכים ושמורים על קוטב יסוד היסודות פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה, בכל דרכיך דעהו. [ברכות סג; משלי ג, ו] אמינא לפעלא טבא ישר, ונועם ד' יהיה על כל מוקירי ומחבבי אמרי קודש, המיוסדים בספירי קדושת הרעיון ורגשי אמונת אומן. כנפשם ונפש חותם בברכה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. מו"ה - מורנו הרב
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב שבט תרע"ח - לונדון **נמען:** הרב יוסף צבי דושינסקי

הערות על חיבורו על זקנו ר' קאפל חריף: על 'משנה ראשונה לא זזה ממקומה'; על 'שלא על מנת לקבל פרס' (תוספות ראש השנה ד); על מס דירה ומס נטירה (נודע ביהודה); ועל ענוותנותו שלא רצה שיעתיקו את תשובותיו - כמו ר' שכנא, ושיטת המהר"ל להורות מן הש"ס, מול הרי"ף מיגאש, שהעדיף את הבקי בגאונים.

עיקרי הדברים

- הערות על החיבור.
- פסיקה מן הש"ס או מהפוסקים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ב שבט (תרע"ח[2]).

לכבוד ידידי הרה"ג[3] בתוי"ח[4] חכם וסופר מוהר"י[5] קאפל ד"ר[6] דושינסקי [ככל הנראה ד"ר יעקב קאפל דושינסקי, היסטוריון ורב בלונדון] שליט"א[7].

אחדש"ה[8] באה"ר[9].

מחברתו היקרה לתולדות זקנו הגאון הצדיק ר'[10] קאפל חריף זצ"ל[11] הגיעה לידי, ונהניתי מסגנונה ומאוצר הידיעות התולדתיות אשר העלה והביא בה, שיביאו ברכה להרצאת קורות ישראל ותורתו בארץ הגר. ולחבת דבריו ארשום הערות קטנות אחדות.

בצד 24 קיצר כת"ר[12] יותר מדאי במה שכ'[13] שמצינו שיצאו מפי הגאון בעל התולדה שאלות אשר בימינו נוכל לחשבן למדעיות, והביא לדוגמא מש"כ[14] בספרו חי' יעב"ץ[15] ע"ד[16] המשנה חולין ל"ב א', [חולין לב] שחט את הושט ופסק את הגרגרת שר"ע אומר שהיא טריפה, ובסוף הודה ר"ע שהיא נבילה, והקשה כיון שנשנית כאן קודם חזרה לענין מאי נשנית, הא ליכא נפ"מ[17], ותי' שיש נ"מ[18] לידע טעם תחלת דבורו של ר"ע קודם חזרה לדברי האומר טריפה היה ע"כ[19]. ואין לדברים הללו כמו שהם שום פירוש, וביחוד שאין להם שייכות למדעיות חדשות של ימינו.

וראוי שכת"ר[20] יתקן את הדברים עד שיהי'[21] מבוררים, כי לכאורה אין זה שום קושיא לשאול לאיזה טעם נשנית, כיון שכך היא המדה שמשנה ראשונה לא זזה ממקומה, כמו שאמר בגמ'[22] שם. והנה מצינו ביבמות בשתי משניות בפי' האשה שלום בד' קט"ז ב', וקי"ז א', [יבמות קטז-קיז] שחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש, ולא הי'[23] שום צורך לשנות דברי ב"ה כיון שהודו לב"ש ומ"מ[24] שנה אותם ג"כ[25], מטעם דמשנה ל"ז ממקומה, ועכ"פ[26] הדבר צריך להתפרש כדי שלא יהי'[27] נראים כתמוהים דברי הגאון המחבר, וגם כת"ר שיחש את הענין לדברי מדעיות צריך לבאר את דבריו.

גם מש"כ על המשנה באבות בענין שלא ע"מ[28] לקבל פרס, ע"פ[29] היסוד דאסור לעשות מצוה ע"מ לק"פ ולהתחרט אם לא קבל הפרס, צריך להזכיר את יסוד הסברא שהוא מד' התוס'[30] דר"ה ד"ד ע"א[31] ד"ה[32] בשביל, [ראש השנה ד] אע"פ[33] שכ' התוס' שהוא דוקא בעכו"ם[34] כבר ביאר בתוי"ט[35] שם במשנה דאבות שכונתם היא ע"כ שגם בישראל אם הוא מתנהג כה"ג[36] ה"ז[37] אסור, דלא מסתבר לומר שישנה רבי משנתו בסתם בדבר שאינו נוהג בישראל רק בעכו"ם. אבל לתרץ עי"ז[38] את טעם השכר האמור בתורה משום שבאריכות ימים ל"ש[39] חזרה, דכל ימי חייו מצפה ע"ז[40], הוא דבר שא"א[41], שהרי כתובים בתורה ג"כ יעודים אחרים כמו למען ירבו ימיכם וימי בניכם, ושובע ועושר וכיו"ב[42]. וצריך לבאר כונת המחבר ז"ל[43] שבכל היעודים שבתורה לא קשה ליה די"ל[44] שמ"מ[45] לא אמרה תורה שיעשה בשביל כך, אבל בכבוד או"א[46] ובצדק צדק תרדוף [דברים טז, כ] כתוב למען תחיה משמע שהתירה תורה לעשות בשביל כך, ואיך יבואו חכמים ויאסרו, והיינו כהא דכ' הט"ז בחו"מ[47] סי'[48] ב' ועוכ"מ[49], ויסוד הדבר הוא בתוס'[50] ר"פ איזהו נשך, דכ"ד המפורש בתורה להיתר אין חכמים יכולים לאסור, ואע"פ[51] שבת' חות יאיר הרבה להקשות ע"ז כבר נמצאו רבים וגדולים בדברי האחרונים שישבו הדברים, ואכמ"ל[52] בזה, ע"כ מתרץ הגאון רק"ח ז"ל שלענין הבטחת החיים לא שייכא חרטה, ובאמת דבריו הם דברי פי חכם חן, ואפריון נמטי לכת"ר[53] שהביאם, אבל ראוי לפרש הדברים כמש"כ[54].

בהוספה מענין התשובה בדבר המסים, שאלה זו בעצמה נשאל ג"כ הנוביי"ק[55] חחו"מ[56] סי' כ"ב מהגה"ר[57] יצחק הלוי מפ"ב, ודעת שני הגאונים השואל והמשיב היא שלא כדברי התשו' המובאה מכת"ר[58], שהם הסכימו שהמס שהיה נהוג עקרו הוא מס הדירה, וע"כ[59] מצד הדין צריך להיות לפי נפשות, אלא מפני שהם נותנים רשות ג"כ לעסוק במשא ומתן ע"כ צריך לשלם לפי ממון ג"כ, וע"כ פסקו שיהיה מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות. ובאמת הסברא שכ' השואלים כאן שהמס הוא על הנטירה, וכל נטירה היא לפי ממון, היא לכאורה סברא מעלייתא, וצ"ע[60] על הגאונים הנ"ל[61] הנוביי"ו[62] והגריי"ץ[63] איך לא עמדו ע"ז די"ל שהמס הוא על הנטירה מחומסים וגזלנים.

ואולי ס"ל[64] להגאונים הנ"ל, שכיון שב"נ מצווים הם על הדינים, והיינו שלא יעשה חמס ושוד ביניהם, י"ל[65] שהם חייבים בשמירת הרכוש של התושבים שלא יניחו אותם לעשקם גם בלא תשלומין של מס מצדם, וא"כ[66] כל מה שהם מטילין את המס יכולים הם להטיל רק על היסוד של רשות הדירה, והוי דוגמא דאמרי' במס' ע"ז ד' ה' להביא ראי'[67] מדיני בני נח ע"פ התורה למנהג שלהם שהם נוהגים בו, דמסתמא מתיסדים העניינים אצלם ג"כ ע"פ תורת ב"נ[68], כ"ז[69] דלא חזינן שסרו מזה הדרך, א"כ[70] י"ל דמוקמינן החזקה שאין המס על הנטירה, שהם מחוייבים בזה בלא"ה[71] מצד תורת דינין, אלא בעד הדירה.

אמנם מה שתמוה לי מתשו' זו ע"ד הנוביי"י והגריי"צ[72] הנ"ל, שכפי הנראה שניהם היו על מאורע אחד, שבתשו' זו כתוב מפורש שהמלכה פרשה להדיא בפקודתה שיהי' הערך על העשירים, והנוביי"י[73] בתשו' שם הזכיר מפורש שאם יש גילוי דעת מהפקודה על איזה אופן יהיה החלוק אז הולכים אחר הגילוי ההוא, וזהו הענין של דמי כלילא דבפ"ק[74] דבב"ת[75], אבל בנדונם נראה שלא הי' שום גילוי דעת רק השרים העריכו ע"פ אומדנא שלהם, ע"כ פסקו שיהי' חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות. וראוי לחוקרי

דברי הימים לב"י[76] בארץ הגר, לחפש הארכיוונים של הממשלה לדעת את הלשון של הפקודה, למען דעת פשר דבר הסתירה הנ"ל.

בצד 26, מדת הענוה של הגאון בעל התולדה, שלא הניח העתקה מתשובותיו. והנה כן מעיד הרמ"א[77] ג"כ על חותנו ורבו הגאון ר' שכנא, שלא הי' מניח להעתיק את תשובותיו. ונראה משם שעיקר הטעם שלו הי' שלא רצה שיקבע הלכה לדורות, אלא שכל חכם בדורו יפסוק כפי מה שנראה לו מהתלמוד. וזו היתה שיטתו של המוהר"ל[78] מפראג ז"ל, שהאריך בסי'[79] נתיבות עולם שעיקר יסוד תורה שבע"פ[80] הוא שתהי'[81] ההוראה מן הש"ס[82] ולא מדי הפוסקי', וכ"כ[83] הפליג בענין עד שכתב שיותר טוב לפסוק מן הש"ס אע"פ שיטעה לפעמים בעיונו, מ"מ[84] זהו דרך התורה לפסוק כפי מה שעיניו רואות. אמנם דעת הר"י[85] מיגאש בתי' נראה שאינה כן, שכי ע"ד שני חכמים שאחד בקי בתלמוד ואין רגיל בפסקי הגאונים, והשני רגיל בדברי הגאונים, ואינו בקי כ"כ[86] בתלמוד, שיותר טוב למנות את הבקי בדברי הגאונים, והאריך בהבאת נסיונות שראה שטועים ע"י[87] ההוראה מן התלמוד עצמו. ואלו ואלו דברי א"ח[88] הם.

והנני באלה הימים מוטרד מכמה צדדים, ע"כ יהי' דברי מעטים. והנני חותם בברכה, יברכהו ד' בכ"ט[89] וזכות אבותיו תהא מסייעתו, כנה"י[90] ונפש ידידו דורש"ת[91],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. הרה"ג - הרב הגאון
4. בתוי"ח - ככל הנראה שגיאת סריקה של בתוי"ר (בתורה ויראה)
5. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדש"ה - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. ר' - רבי
11. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. שכ' - שכבוד
14. מש"כ - מה שכתב
15. יעב"ץ - רבי יעקב עמדן
16. ע"ד - על דבר
17. נפ"מ - נפקא מינה
18. נ"מ - נפקא מינה
19. ע"כ - על כן
20. שכת"ר - שכבוד תורתו
21. שיהי' - שיהיה
22. בגמ' - בגמרא
23. הי' - היה
24. ומ"מ - ומכל מקום

25. ג"כ - גם כן
26. ועכ"פ - ועל כל פנים
27. יהי' - יהיה
28. ע"מ - על מנת
29. ע"פ - על פי
30. התוס' - התוספות
31. ע"א - עמוד א
32. ד"ה - דיבור המתחיל
33. אע"פ - אף על פי
34. בעכו"ם - בעובדי כוכבים ומזלות
35. בתויו"ט - בתוספות יום טוב
36. כה"ג - כהאי גוונא
37. ה"ז - הרי זה
38. ע"ז - על ידי זה
39. ל"ש - לא שייך
40. ע"ז - על זה
41. שא"א - שאי אפשר
42. וכיו"ב - וכיוצא בזה
43. ז"ל - זכרונו לברכה
44. די"ל - דיש לומר
45. שמ"מ - שמכל מקום
46. או"א - אמן ואמן
47. בחו"מ - בחושן משפט
48. סי' - סימן
49. ועוכ"מ - ועוד כמה מקומות
50. בתוס' - בתוספות
51. ואע"פ - ואף על פי
52. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
53. לכת"ר - לכבוד תורתו
54. כמש"כ - כמו שכתב
55. הנובי"ק - הנודע ביהודה קמא
56. חחו"מ - חלק חושן משפט
57. מהגה"ר - מהגאון הרב
58. מכת"ר - מכבוד תורתו
59. וע"כ - ועל כן
60. וצ"ע - וצריך עיון
61. הנ"ל - הנזכר לעיל
62. הנובי"י - הנודע ביהודה
63. והגרי"ץ - והגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, ץ (למשל: יעקב + ץ) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
64. ס"ל - סבירא ליה
65. י"ל - יש לומר
66. וא"כ - ואם כן
67. ראי' - ראיה
68. ב"נ - בן נח / בני נח
69. כ"ז - כל זה
70. א"כ - אם כן
71. בלא"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)

72. והגריי"צ - והגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, צ (למשל: יעקב + צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
73. והנוביי"י - והנודע ביהודה
74. דבפי"ק - דבפרק קמא (הפרק הראשון)
75. דבבי"ת - דבבבא בתרא
76. לבי"י - לבית יוסף
77. הרמי"א - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, א (למשל: משה + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
78. המוהרי"ל - ה + מוהרי"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
79. בס' - בספר
80. שבעי"פ - שבעל פה
81. שתהי' - שתהיה
82. השי"ס - השישה סדרים (התלמוד)
83. וכי"כ - וכל כך
84. מי"מ - מכל מקום
85. הרי"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
86. כי"כ - כל כך
87. עי"י - על ידי
88. אי"ח - אלקים חיים ("אלו ואלו דברי אי"ח"); "שאי"ח": שאינו חייב
89. בכי"ט - בכל טוב
90. כנהי"י - כנפשו היקרה
91. דורשי"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אדר תרע"ח - לונדון **נמען:** אחיו, הרב שאול חנה

הרב קוק מבקש מכל בני המשפחה לכתוב, ושואל על המושבות. 'ריש מילין' הוא 'כספר חתום' לרבים, ות"ח אחד התחיל לכתוב עליו פירוש. בלונדון הרב קוק יושב 'בכבוד גדול והשפעה רבה'. הרב קוק פרסם בעיתונים שהסוחרים יקנו רק אתרוגי ארץ ישראל.

עיקרי הדברים

- בקשה למכתבים.
- 'ריש מילין'.
- כבוד בלונדון.
- אתרוגי ארץ ישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ב אדר תרע"ח[2].

אח יקר ואהוב הרה"ח[3] מוהרשח"ק[4] [מורנו הרב שמואל חיים קוק, אחיו של הרב קוק] שליט"א[5] ורעיתך היקרה וכל צאצאיכם לטובה ולברכה ואוי"ט[6] וכל טוב סלה.

שלו'[7] וברכה באה"ר[8].

שימחתנו יקירי במכתבך היקר, אשר היה לנו למשיב נפש, אמנם יותר מדי קצרת, כי צמאים אנחנו לדעת מכל פרטי ענינכם, ומשלומם של כל אחד ואחד מכם הקטנים עם הגדולים. ומה מאד יהי'[9] גדול חסדכם, אם כל המושכים בעט סופר [שופטים ה, יד] מכם יואילו לשמחנו בכתב ידם, הבנים והבנות שיחיו כולם לברכה. ומה מאד תגעגע נפשי לדעת מהתפתחותם של הצעירים שיחיו, במשך הימים הרבים אשר עברו עלינו בלי ידיעות מפורשות, ישמחנו נא ד' בישועתו לשבוע נחת מכלכם בכט"ס[10].

ע"ד[11] הרעיון הירושלמי, כמובן שהנני סומך על ידיעתכם הפנימית, ועוד חזון למועד [חבקוק ב, ג] בע"ה[12]. מאד אשתוקק לדעת משלו'[13] המושבות ועניניהם כעת, בקודש ובחול, דברים נדפסים עוד א"א[14] כעת לשלוח.

הדפסתי פה חוברת קטנה בשם ריש מילין, [קונטרס על צורות האותיות, התגין, הנקודות והטעמים, שיצא לאור בלונדון] בעניינים רזיים, שלמעמיקים הוא נושא גדול, אבל לרוב הקוראים הרי הוא כספר חתום. [ישעיהו כט, יא] ת"ח[15] אחד התחיל לכתוב עליו פירוש ארוך, אבל לא עלתה בידו להדפיסו.

אכפיל את בקשתי שלא לקמץ במכתבים, ולכתוב בפרטיות, ולהתענין במה שאפשר להתעסק בפועל בעניני הטבת המצבים ההרוסים של הכלל ושל הפרט, כאשר העירותי במכתבי הקודמים. מצדנו אין מה לכתוב כ"כ[16] בפרטיות. ב"ה שאני יושב פה בכבוד גדול והשפעה רבה יותר מאשר חשבתי לאפשרות בתור נודד בגולה. ב"ה על חסדו ועיני ולבי נשואות הן ליום אשר יחננו ד' לשוב אל הקודש, לעבוד שמה

עבודת ד' ועמו, לברכה והצלחה. צב"י[17] יושב כעת בס'[18] גלין, [הרצי"ה יושב כעת בסנקט גאלן שבשווייץ] הוא הולך ומתפתח לפי מדתו בהדרגה, יראנו ד' בישועתו לראות ממנו נחת ומכל יקירינו שי'[19]. ע"ד מסחר אתרוגים הגיעני מכתב של הצעה ממר שכויץ נ"י[20] והודעתי פה בעתונים להעיר את הסוחרים שרק עם אתרוגי א"י[21] יהיה להם יחש, [שיסחרו רק באתרוגי ארץ ישראל, כפי שהרב קוק עודד תמיד] וראוי לעבוד בדבר בשקידה.

מוטרד אני מצדדים שונים בעבודת חוץ ופנים. והנני חותם בכל חותמי ברכות בצפיית ישועה ואהבת אמת כנפשך היפה ונפש אחיך דבק באהבתך ודוש"ת[22],

הק' אברהם יצחק ה"ק

זה מימים הגיעוני מכתבים מהרד"ב[23] ומחיים שי'. ב"ה על שלומם וכא"ל[24].

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. הרה"ח - הרב החסיד
4. מוהרשח"ק - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ח, ק (למשל: שמואל + חיים + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. ואוי"ט - ואורך ימים טובים
7. שלו' - שלום
8. באה"ר - באהבה רבה
9. יהי' - יהיה
10. בכט"ס - בכל טוב סלה
11. ע"ד - על דבר
12. בע"ה - בעזרת השם
13. משלו' - משלום
14. א"א - אי אפשר
15. ת"ח - תלמידי חכמים
16. כ"כ - כל כך
17. צב"י - צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
18. בס' - בספר
19. שי' - שיחיה
20. נ"י - נרו יאיר
21. א"י - ארץ ישראל
22. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
23. מהרד"ב - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ד, ב (למשל: דוד + בנימין) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. וכא"ל - וכל אשר לו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתפג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' ניסן תרע"ח - לונדון **נמען:** בנותיו (בארץ)

הרב קוק מצטער שקיבלו רק חמישה עשר פונט, אף ששלחו כמה פעמים. אין צורך שהוועד יתמוך בהן. הרב קוק שואל על הספרים ועל כתביו המפוזרים בבית, ומבקש לשמור עליהם. אין צורך בדירה גדולה. 'תלכו בדרך ישרה ביראת שמיים ובמידות טובות'. מר לבונטין, מהמשלחת, יביא דרישת שלום.

עיקרי הדברים

- כספים שלא הגיעו.
- שמירת הכתבים.
- דירה.
- הדרכה לבנות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ח' ניסן תרע"ח[2].

בנותי היקרות [בנותיו של הרב קוק, שנשארו ביפו כשנתקע הוא באירופה בשנות המלחמה] שיחיו לאורך ימים טובים.

ב"ה שאחרי אשר הרבה מאד חכינו למכתבכן הגיע לידנו מכתבכן היקר מח' אדר. הננו על זה מברכים אתכן בברכות רבות מאד. ב"ה על החוה"ש[3] אשר עמנו פה, ועם צבי יהודה שי'[4] שם בשויץ. מיתר יקירנו מחו"ל[5] אי אפשר כעת לקבל מכתבים מפני מצב הזמן.

מאד מאד גדול הוא צערנו במה שנראה ממכתבך בתיה תחי'[6] שלא קבלתן מאתנו כסף בכל הזמן זולת חמשה עשר פונט, שע"פ[7] החשבון אז היו עולים לדבר מועט, ואנחנו שלחנו כמה פעמים סכומים שונים, ולא נוכל לדעת סבת הדבר שלא הגיעו הכספים לידכן. כמו כן שלחנו כעת איזה סכומים, והננו מקוים שסוף כל סוף תקבלו אי"ה[8]. מה שכתבת על דבר הועד, אנכי איני דורש כלל שהועד יתן לכם כסף, וב"ה[9] שאין אנו צריכים לזה. ודאי המצב בעיר כעת הוא בדוחק גדול, ויותר טוב שיתמך הועד בידי הנצרכים שאין להם מי שיוכל לתמכם. ואנו זאת תקותנו בע"ה[10] שהכסף שאנו שולחים יובא לידכן, ונקוה שלא יחסר לכן חלילה ממה שנצרך מאד לעניני החיים, גם עד שיזכינו השי"ת[11] ויחדש ימינו כקדם בחסדו כשנשוב לאה"ק[12] ברחמיו, כשישמחנו בישועתו.

הודיעי נא אותנו בתיה יקירתי, איך הוא מצב הספרים בבית, ומעט הכתבים שלי שהנחתים במקומות מפוזרים בבית, ההנם נמצאים בשלמות, וביד מי נמצאים ביחוד הכתבים, איזה כרכים מאוגדים, וכמה עלים פזורים במקומות שונים. אקוה שהשכלת לדעת לשמור אותם כדבר שיש לו איזה ערך. בדבר הדירה לא אוכל להחליט דבר, כי איני זוכר בפרטיות את עניני הצואה. אני חושב לבקש מש"ח שי' שיברר לי את המצב כראוי. אך בכל אופן הלא לכן אין צורך בדירה גדולה, אם כן היה טוב אפילו לשכר איזה דירה טובה המספקת בעדכן. וטוב יהיה אם תשאל מבעה"ב[13] מה חשבונו בענין הדירה, ואולי נשלח בעדו איזה סכום לא גדול, כפי היכולת, ונקוה בע"ה שהכל יהיה באופן היותר טוב, אי"ה.

אך עד שיבאו חליפות המכתבים שלנו בהסכמת הדירה כדאי לדבר עם בעל הבית כמה הוא רוצה בעד דירה הנדרשת לכן, לדירתכן ולהחזקת הספרים, וכלי הבית היותר נחוצים, ולא להעשות בעלי חוב בעד דירה גדולה.

אבקשכן בנותי היקרות, שתלכו בדרך ישרה ביראת שמים ובמדות טובות, תשגיחו היטב על בריאותכן, ותהיו תמיד שמחות וטובות לב, בבטחון שלם על השם יתברך שיעזרנו, ויראנו בישועתו, ובישועת כלל ישראל ושמחת ארץ ישראל, שהיא בית חיינו וכל מגמת צפייתנו.

הנה נסעו מפה מלאכות של העסקנים הראשיים בהציוניות, ["ועד הצירים" בראשות חיים ויצמן, שיצא מלונדון לארץ ישראל באביב תרע"ח, אחרי כיבושה בידי הבריטים] ועמהם יש ג"כ[14] מר ליבונתין מהבנק, [זלמן דוד לבונטין, מנהל "אנגלו-פלשתינה בנק"] הוא היה כמה פעמים אצלנו פה, גם לפני הנסיעה בא לקחת ברכת הפרידה, תוכלו לקבל ממנו דרישת שלום כראוי בע"ה.

הנני חותם בברכה בברכת חג הפסח הקדוש הבע"ל[15], יתן ד' ומה שנאמר בהגדה אי"ה בליל הסדר הבעל"ט[16], אנחנו פה בגלות, השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, יתקיים במילואו וטובו, ובכולנו יחד יתקיים בע"ה גם מה שאנו אומרים "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין", ונזכה להגאל מכל עבדות ומכל שפלות, ומכל צרה, ונשמח בישועת ד', בעבודתו ובמצותיו, בחיים טובים על ארץ חמדתנו.

כנפשכן היקרה ונפש אביכן מצפה הצלחתכן, ומיחל לתשועת ד',

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. החוה"ש - החיים והשלום
4. שי' - שיחיה
5. מחו"ל - מחוץ לארץ
6. תחי' - תחיה
7. שע"פ - שעל פי
8. אי"ה - אם ירצה השם
9. וב"ה - וברוך השם
10. בע"ה - בעזרת השם
11. השי"ת - השם יתברך
12. לאה"ק - לארץ הקודש
13. מבעה"ב - מבעלי הבתים
14. ג"כ - גם כן
15. הבע"ל - הבא עלינו
16. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו סיון תרע"ח - לונדון **נמען:** אחיו, הרב שאול חנה

'ריש מילין' - גם 'הלשון החתום שבו יש בו סגולה'. הרב קוק יודע שיידיש לא תתקבל בארץ, אבל בגולה צריך לדבר בשפת ההמון, ואין ביטוי שמדבר אל הלב כמו 'פרום' ביידיש. החוברת השנייה עושה רושם. הרב קוק שואל על 'ועד הרבנים' בירושלים ועל התנהגות 'השלוחים' (המשלחת) כלפי המוסדות, ומבקש לחזק את הקשר עם אנשי הרוח בארץ. 'המזרחי' יוכל להיכנס, 'אגודת ישראל' תלך שלובת יד, ועם הציונות - אחווה. הרב קוק שואל על כספי הישיבה, על הרבנות ביפו ועל המשפחה.

עיקרי הדברים

- 'ריש מילין' - סגולת הלשון החתום.
- יידיש בגולה.
- שאלות על הארץ.
- יחס לתנועות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ו סיון תרע"ח[2]. [כ"ו בסיוון תרע"ח (1918). הרב קוק ישב אז בלונדון]

אחי יקירי וחביבי הרשחה"ק[3] [אחיו של הרב קוק, הרב שמואל קוק] שליט"א[4], ורעיתך הכבודה תחי'[5], וצאצאיך היקרים, כולם יתברכו בכט"ס[6] לאוי"ט[7] ברב טובה וברכה.

אחי מחמדי, אין לי די מילין להודות לך על מכתבך היקר המפורט מיום י' אייר, ישר כחך, וכה תוסיף בטובך לשמחני תמיד בדבריך היקרים, ותקח לך מועד לברר לי את כל הנעשה כעת בא"י[8] בכל המעמדים השייכים לעניני הכלל והפרט, וכעת אכתוב לך על סדר מכתבך היקר.

שמחתי בהודעתך כי הנך משים לב להה"ראש[9] מילין", [ראו (כרך ג', אגרת תתד)] אקוה שכל מה שיוסיף כל ישר לב להגות בו לפרקים, יחשפו לו אוצרות חיים באור דעה והשכלת קודש, ואפילו הלשון החתום שבו יש בו ג"כ[10] סגולה, להאיר אור עליון על כל המשננו בטהרת רעיון, כי מתנת חנם חנני בו ד' מאוצרו הטוב, שנאמר עליו וחנותי את אשר אחון, [שמות לג, יט; ברכות ז] וכמו שדרשו חז"ל[11], אע"פ[12] שאינו כדאי, ומה גדלו חסדי ד'. גם אנכי ידעתי שלא יסכן הלשון הזרגוני בא"י, [שהיידיש לא תועיל בארץ ישראל] אבל ההכרח יאלצני פה בגולה לדבר דברי אל ההמון הרחב, ששפת קודש אינה מובנת לו, ולפי המצב בגולה לפעמים יוצאים מן הלב דוקא בלשון-הגלות, דברים לפי טבעם, מה שלא היו אפשרים להתבלט בעינם אם היו יוצאים בלה"ק[13], ועד הנה לא מצאתי מבטא מדבר כ"כ[14] אל הלב באמת, כמו הפעל "פרום" הזרגוני, ["פרום" ביידיש – אדוק, ירא שמים] לכל נטיותיו. בכ"ז[15] אקוה בעז"ה[16], שאקח דברים ע"ד[17] התוכן של ההסתדרות "ירושלים" גם בשפתנו הקדושה, החוברת השניה עם הקו"ק[18] [הקול קורא] הולכים ועושים רושם גדול, הלבבות מתעוררים, וגדולים וחשובים שהיו עד כה עומדים מרחוק באים ומתקרבים בהתלהבות.

אמנם הרבה תלוי הדבר בהיחש הרומם שיראו לזה מא"י[19] עצמה.

אקוה שתכתב לי בבירור איך היא התכונה של "ועד הרבנים" שבירושלים, [התארגנות משותפת של רבני ירושלים מכל העדות, שקמה אחרי הכיבוש הבריטי] הלא דבר משמח הוא שהכחות הפזורים של הקהלות השונות נתועדו יחד, ואיך הם מתיחשים לועד העיר, [ועד העיר ליהודי ירושלים, שקם אחרי הכיבוש הבריטי] והאחרון אליהם.

מאד אני צריך לדעת בבירור איך התנהגו "השלוחים" מפה למוסדותנו הקדושים ובתי הת"ת[20] והישיבות, וכמו כן להמוסדות הנמצאים לכה"פ[21] בידי היראים כהבקו"ח[22] ומוש"ז[23]. ["ביקור חולים" ו"מושב זקנים" בירושלים] חושש אני שאין חרדינו היקרים מכירים את כח עצמם כמה גדול הוא בע"ה[24] אם רק יתרוממו להכיר את גדולת ערכם בעולם, ויתעלו לקחת מהלך של רוח איתנה, והגות דעה ועצה מקפת, בדעת ד' ועולמו.

בשביל תוצאות מעשיות באי"י, ביחוד ע"ד המטרות היסודיות שבהחוברת, צריכים מאד להשתדל שיהיה הקשר שביני ובין כל השדרות של אנשי הרוח והלב הכשרים שבא"י[25], ובין העומדים בראש כל תנועה וכל מוסד, קבוע יפה, ואז יש לקוות בע"ה הרבה לטובה.

כעת צריכה ההשתדלות הראשונה להיות, להרבות תעמולה ליסוד ההסתדרות "ירושלים", דוקא בהטיבה בפני עצמה, כמו שמבואר הטעם בזה כבר בהחוברות. והרבה יותר מזה עוד עומד להתבאר, ובזה תלוי הצלת המעמד כולו, אפילו התפקידים של חול וכל שאיפותיהם הטובות תלויים הם הרבה ביסוד זה של ההסתדרות הכללית, הנשואה ע"י[26] דגל "ירושלים". צורת הקודש מוכרחת להיות מובלטת ונשואה על נס בתנועתנו הלאומית, מכל הצדדים והשאיפות כולם באיזה צד שנפנה, הולך ההכרח הזה ומתגבר. גם "המזרחי" יוכל להכנס לתוך ההסתדרות, [תנועת "המזרחי"] ו"אגודת ישראל" תוכל ללכת עמה שלובת יד בכל מהלכיה, ועם הציונות הכללית תעמד תמיד במעמד של אחוה, ושל השפעה אצילית.

הנחת את רוחי, בהודעתך ממצבך הפיננסי, ושת"ל[27] תקוה נשקפת שתשוב לאיתן מעמדך, ודי יצוה עליך את ברכתו בתוספת מרובה, בעזרתו מקודש. ע"ד תמיכת הורינו היקרים שי'[28], אנחנו שולחים לפי ההשערה, אבל אם ח"ו[29] אין מספיק להם, הואיל נא אח יקר והשתדל למלאות את מחסורם, ואם יהיה הסכום כבד עליך, כתוב נא כמה שיהיה בדעתך לקבע על חשבונינו, ונשתדל בל"נ[30] למלאות באה"ר[31].

מהמצב של הת"ת ביפו [תלמוד התורה "שערי תורה" ביפו] הייתי חפץ לדעת בפרטיות, הם השמיטו את הכתבת של בית המלאכה מהמכתבים החדשים. בצד אחד אני שמח על רוח התם המתנוסס בזה שלא להטעות את הבריות, בדבר שאינו נמצא, אבל מצד שני חושש אני שלא יתרשלו מהקמת בית המלאכה, ובאמת הוא נחוץ הרבה מאד, וכעת עוד יותר מהשנים הקודמות. עלינו לדעת כי להציל את ההמונים מטמיון רוחני, אפשר רק ע"י חינוך של מלאכה תחת השגחה הגונה בעניני היהדות, להריחם בריח תורה וקדושת ישראל, וגם במה שנוגע לחפץ המתנדבים בין אנשי המעשה בגולה ודאי דבר בית המלאכה הוא דבר יסודי.

רב תודות לך אח יקר על כל מה שהודעתני מבנותי היקרות שיחיו, [בנותיו של הרב קוק, שנשארו בארץ ישראל בימי המלחמה] ומה מאד אשתוקק שיתפתחו בדרך נאה והגון, ברוח של מוסר יפה, בטעם טוב ואצילות, ובבריאות הגוף והרוח. אקוה שהשי"ת[32] יעזרנו על כל הנצרך. מובן הדבר שאם הייתי מטבעי עלול לכספים, היה לי פה ביותר ריוח, אבל את תכונתי א"א[33] לי לשנות, וההתרחקות מכספים פועלת את פעולתה כנהוג, בכ"ז חזקה היא תקותנו שיזמין השי"ת[34] לנו על כל הנדרש בהכרח. והנה אנחנו נכתוב לה בע"ה שתעשה כעצתך, ובטובך תתענין במצבן כראוי ובישוב הדעת תעיין בזה, ותכתב לנו מכל דבר בפרטיות.

אנכי כתבתי לבתי' [בתיה מרים, בתו של הרב קוק] שתודיעני ע"ד הספרים שלנו אם הם קיימים, והיא כתבה לנו שהם בעינם, ובטובך תברר לי את המצב, וגם ע"ד הכתבים שלי אם הם כולם שמורים, ישנם איזה מספר של כרכים בלתי מסודרים, וחוברות קטנות בטח ידעת מהם בכללות, ואולי בפרטיות, ת"ח[35] אתן לך אם תודיעני בטובך מכ"ז. מה מאד ישמח לבי אם צאצאיך היקרים היכולים כבר לתפוש עט בידם יכתבו לנו בעצם ידם מילים אחדים, וגם אלטע תחי' ראוי שתכתב דברים אחדים ביחוד תשמח בזה הרבנית תחי'.

והנה לפי הערך ערכתי לפניך בזה דברים מבוררים על איזה פרטים שעלו ברעיוני ע"פ[36] סדר מכתבך היקר, ואתה תוסיף בע"ה להציע ולברר ולעורר על עוד פרטים מהנדרש לעניני המצב, ומה מצבם של יקירנו, איך מתפרנסים, ר'[37] יוסף ויונה, פסח, ושמואל ומשפחתם שיחיו, [בני המשפחה בארץ: ר' יוסף רבין ור' יונה מירקין, גיסיו של הרב קוק] ההתחיל שמואל כבר לעשות איזה עסק, והרא"מ[38] סלוצקין שיחי'[39] [אלעזר משה סלוצקין, איש עסקים ונדבן ממלבורן, מחותנו של הרב קוק] הישוב ליסד את בית החרושת?

ואיך עומד הוא ענין הכספים שהם מיוחדים בעד ישיבתנו, מהם נמצא סכום ביד רפאל שיחי', ואיזה סכום מונח כמדומה בהבנק, העומדים הם בחזקת קיום? ומצב הרבנות ביפו והמושבות איך הוא? [בהיעדרו של הרב קוק, שכיהן כרבן של יפו והמושבות] אקוה שהכל תברר לי. והנני בזה חותם בברכה ובצפיית ישועה, וברכת ד' על עמו ונחלתו בקרוב, ונזכה לחזות פני כולכם וכל מחמדנו בשמחת לבב על אדמת הקודש. כנה"י[40] ונפש אחיך דבק באהנ"פ[41],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

נ.ב. בשביל בגדים שלחנו לבחינה, אם נקבל ידיעה שבא המשלוח נשתדל בל"נ, לשלח עוד, כמו כן שלחנו כעת מעט כסף, וחוץ מזה המחינו ע"י מר פעניגשטיין שאקוה שימסור כראוי, ואנחנו נשלם בזה לבנו היושב פה. הרבנית תחי' דו"ש[42] כולכם.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. הרשחה"ק - הרב שמואל חיים הכהן קוק (אחי הרב)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. תחי' - תחיה

6. בכט"ס - בכל טוב סלה
7. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
8. באי"י - בארץ ישראל
9. להי"ראש - להרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ש (למשל: אברהם + שמואל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. ג"כ - גם כן
11. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
12. אע"פ - אף על פי
13. בלה"ק - בלשון הקודש
14. כ"כ - כל כך
15. בכ"ז - בכל זאת
16. בעז"ה - בעזרת השם
17. ע"ד - על דבר
18. הקו"ק - הקהילה קדושה
19. מא"י - מארץ ישראל
20. הת"ת - התלמוד תורה
21. לכה"פ - לכל הפחות
22. כהבקו"ח - כהביקור חולים (בית החולים)
23. ומוש"ז - ומושב זקנים
24. בע"ה - בעזרת השם
25. שבאי"י - שבארץ ישראל
26. ע"י - על ידי
27. ושת"ל - ושתודה לא-ל
28. שי' - שיחיה
29. ח"ו - חס ושלום
30. בל"נ - בלי נדר
31. באה"ר - באהבה רבה
32. שהשי"ת - שהשם יתברך
33. א"א - אי אפשר
34. השי"ת - השם יתברך
35. ת"ח - תלמידי חכמים
36. ע"פ - על פי
37. ר' - רבי
38. והרא"מ - והרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, מ (למשל: אברהם + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
39. שיחי' - שיחיו
40. כנה"י - כנפשו היקרה
41. באהנ"פ - באהבת נפש
42. דו"ש - דורש שלום

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג תמוז תרע"ח - הרוגייט **נמען:** הרב י"ש (מו"ל השי"ס)

דוגמת ש"ס וילנא עם 'הלכה ברורה' יפה, אבל אם המו"ל רוצה לעסוק גם בש"ס השני לפי התוכנית הראשונה, 'יצווחו עלה בבי מדרשא', והרב קוק לא ייקח בזה חלק. כדאי לרכז את כל הכוחות בש"ס אחד. יש לתקן 'רב דפה' ל'רב מפה', כי צריך להיזהר באמת.

עיקרי הדברים

- תמיכה בש"ס וילנא.
- התנגדות לש"ס השני.
- דיוק בתואר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ג תמוז תרע"ח[2], האראגייטה.

כי[3] ידידי הרב הגאון מוהרי"ש[4] שליט"א[5].

שוי"ר[6].

כעת הגיעה לידי הבחינה מש"ס וילנא עם תוספת ההלכה ברורה. ["הלכה ברורה": חיבורו של הרב קוק, המציין את ההלכה הפסוקה לצד הגמרא; ראו גם (כרך ג', אגרת תתלו)] והנה כפי הנראה הדבר יהיה יפה ומוצא חן ושכל טוב בעיני אי ואדם. אבל כיון שכת"ר[7] חפץ לעסוק בהש"ס[8] השני ע"פ[9] הפרוגרמה הראשונה, שלפי ענ"ד[10] יצווחו עלה בבי מדרשא, ולא אוכל לקחת בה חלק. ואם יחשוב כת"ר[11] שיוכל לעסוק בשתי ההדפסות בב"א[12] גם זה הוא לפי השערתי דבר נמנע ולמעלה מהיכולת. ואיך אוכל לקרוא לעזרה ותמיכה על דבר שאני בעצמי מסופק מאד בהוצאתו אל הפועל.

ולדעתי אם היה אפשר ליחד את כל הכוחות כעת רק על הש"ס[13] הזה כדפוס וילנא, בהוספת הה"ב, והציונים וההגהות, הי'[14] דבר נעלה ונותן מקום לתקוה ולזכות הרבים בעה"י[15].

והנני בזה חותם בברכה וכט"ס[16], יראנו ד' בישועתו, ומבין המצרים קרן עמו ירים במהרה, כנה"י[17] ונפש ידי"ע[18] דוש"ת[19],

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. נחוץ מאד לתקן תחת "רב דפה" שכ'[20] כת"ר ע"ע[21] "רב מפה", כמו שהטיב לתאר ע"ע אח"כ[22], והאמת הוא הכבוד היותר נאה, וביותר צריך להזהר בזה כשנגשים לתורה דכתיב בה אמת.

ידידו הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. כי - כבוד

4. מוהרי"ש - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ש (למשל: יעקב + שמואל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שוי"ר - שלום וישע רב
7. שכת"ר - שכבוד תורתו
8. בהש"ס - בהשישה סדרים (התלמוד)
9. ע"פ - על פי
10. ענ"ד - עניות דעתי
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. בב"א - במהרה בימינו אמן
13. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
14. הי' - היה
15. בעה"י - בעזרת השם יתברך
16. וכט"ס - וכל טוב סלה
17. כנה"י - כנפשו היקרה
18. ידי"ע - ידידו עוז
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
20. שכ' - שכבוד
21. ע"ע - עיין עוד
22. אח"כ - אחר כך

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ר"ח מנחם אב תרע"ח - הרוגייט **נמען:** הרב מנשה הכהן אדלר (מפרש 'ריש מילין')

הרב קוק שמח בפירושו על 'ריש מילין'. 'הצורה האריאלית הנשמתית' - מלשון 'אריאל', 'ארי דבי עילאי', גבורת החסד, וגימטריות של שם ע"ב. יש למחוק את הביטוי 'אין סוף... עצם אור שכלי קדמון', כי אין לייחס שום גדר או תואר לאין סוף (מהר"ל, מהר"ם אלשקר, התניא, ר' אברהם הירירה).

עיקרי הדברים

- שבח לפירוש.
- 'הצורה האריאלית'.
- אין תואר לאין סוף.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ער"ח[2] מנ"א[3], תרע"ח[4], האראגייטה.

ברכת ד' וכט"ס[5] לכ'[6] ידי"נ[7] הרב המאוה"ג[8] סוע"ה[9] אוצר תו"י[10] טהורה מו"ה[11] מנשה הכהן אדלר [הרב שמריה מנשה הכהן אדלר, רב בלונדון, שחיבר פירוש לספרו של הרב קוק "ראש מילין"] שליט"א[12] וכא"ל[13] שלו'[14] וברכה באה"ר[15].

אחדשה"ט[16].

שמח לבי לראות דברי קדשו הנחמדים, בהרחיבו את המשכיות אשר בראש מילין, וקונטרס ההקדמה אשר הי'[17] כעת למראה עיני גם הוא יפה אף נעים, כמעשהו בקודש בגוף המחברת.

ולחבת דבריו הטהורים אעיר, שחסר מלבאר את המבטא "את צורת האריאלית הנשמתית שבקרבנו", שרבים מתקשים בהבנתו. והכונה היא מלשון "אריאל", שהוא מלשון "ארי" מיסוד הקודש העליון "ארי דבי עילאי" [חולין נט] שהיא גבורת החסד, "פני ארי' אל הימין", [יחזקאל א, י] ואור החכמה אצור שם, כי בחסד מתגלה אור קדושת החכמה העליונה, ואריה עה"כ[18] הוא בגימ' גבורה, והוא כמנין רי"ו אותיות של שם ע"ב[19], שהוא יסוד החסד, וסוד האותיות הם ע"ב: ג' אותיות מילוי של כל אות מכ"ב אותיות של א"ב[20] הרי ס"ו, והי' אותיות מנצפ"ך[21], עה"כ הרי ע"ב, שהוא רז התכללות החסדים עם הגבורות בראשית התעלומה העליונה. והאדם בהיותו כדוגמא של מעלה, עוז גבורתו הוא בתעלומת נשמתו, המתיחדת ברעותא סתימאה עם קונה ויוצרה ב"ה, שאז הוא צדיק ככפיר יבטח. [על פי משלי כח, א] ולברר ברירות הענין צריך אורך רב מאד.

גם זאת אעיר, משי"כ[22] כת"ר[23] בד' י"א שורה י"ז בקונטרסו: "א"ס ית"ש[24] שהוא עצם אור שכלי הקדמון", זה צריך לתקן, כי מנוי' וגמורה בסוד חכמי אמת, כי חלילה ליחס שום גדר ותואר לא"ס[25], דלית מחשבה תפיסא ביה כלל, [שאין מחשבה תופסת בו כלל (תיקוני זוהר, הקדמה)] ולא רמוז אפילו בקוצו ש"י, כי אם הכל מעיד על מציאותו ושלמותו כביכול, ואפילו תוארים כאלה אינם שייכים לגביה באמת, כי הוא

נעלה מכל הגיון ומחשבה. וכבר הרעיש עולם מוהר"ל[26] מפראג [המהר"ל מפראג] ז"ל[27] על הפילוסופים שהגדירו את ד' בהגדרת הדעת, וכן הגאון מהר"ם[28] אלשקר העיר ע"ז[29] בכל תוקף בהשגותיו על רש"ט[30] בעל האמונות, [ר' שם טוב אבן שם טוב, מחבר "ספר האמונות", שיצא נגד הפילוסופיה] הנדפסות בסוף תשובותיו, וביחד עם ספר האמונות לרש"ט[31]. והענין מלא בד' הזוהר והתיקונים וכל גדולי המקובלים ז"ל, ובס' תניא להגר"ז[32] מלאדי [רבי שניאור זלמן מלאדי, מייסד חסידות חב"ד] ז"ל כתב בהגהה בראש ספרו שדברי הרמב"ם[33] בתואר הוא המדע הוא היודע הוא הידוע צדקו רק בבחי' חב"ד[34] דאצילות, ולא חו"ש[35] באי"ס[36], וגם הרמב"ם ז"ל האריך רק לבאר את התארים הללו מצד השלילות שבהם. ובס' בית אלקים להמקובל החוקר ר' אברהם אריא [ר' אברהם כהן די הררה, תלמידו של ר' ישראל סרוג] תלמידו של הר"י[37] סרוק תלמיד האר"י[38] ז"ל באר שמזה הטעם יש בקליפה בחי' י"א ספירות בסוד י"א סמני הקטורת עם חלבנה, [כריתות ו: החלבנה, שריחה רע, נמנית עם סממני הקטורת] כדי לבררם, וי"א יריעות עזים, [שמות כו, ז] בסוד כל המוסיף גורע, משום שהחיצונים בטפשותם מיחשים איזה ציור והתדמות לא"ס, ומזה נובע כל יסוד טעותם, ד' יצילנו.

ע"כ[39] צריך למחוק התיבות האחדות הללו כאשר הקפתים בפנים. והשי"ת[40] יאיר עינינו בתורתו, ויחננו דעה והשכל לדעת את דרכיו ולעבדו בלבב שלם, ונזכה לחזות בבנין עיר קדשנו, ומבין המצרים ירחיב לנו ברחמיו לרומם קרן ישע, וישמח לב מבקשי ד'.

והי'[41] זה שלו' כנה"י[42] ונפש ידי"ע[43] דוש"ת[44] באה"ר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ער"ח - ערב ראש חודש
3. מנ"א - מנחם אב
4. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
5. וכט"ס - וכל טוב סלה
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. המאוה"ג - המאור הגדול
9. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
10. תו"י - תורה ויראה
11. מו"ה - מורנו הרב
12. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
13. וכא"ל - וכל אשר לו
14. שלו' - שלום
15. באה"ר - באהבה רבה
16. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
17. הי' - היה
18. עה"כ - על הכתוב
19. ע"ב - עמוד ב
20. א"ב - אלף בית
21. מנצפ"ך - מנצפ"ך - האותיות הסופיות

22. משי"כ - מה שכתב
23. כתי"ר - כבוד תורתו
24. יתי"ש - יתברך שמו
25. לאי"ס - לאין סוף
26. מוהרי"ל - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
27. זי"ל - זכרונו לברכה
28. מהרי"ם - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ם (כגון ם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
29. ע"ז - על זה
30. רש"ט - רבי שמואל ט... / רבי שבתי ט... - שם אדם
31. לרש"ט - לרבי שמואל ט... - שם אדם
32. להגר"ז - ל + הגר"ז: הגאון רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
33. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
34. חב"ד - חכמה בינה דעת (חסידות חב"ד)
35. חו"ש - חס ושלום
36. באי"ס - באין סוף
37. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
38. האר"י - האר"י הקדוש - רבי יצחק לוריא
39. ע"כ - על כן
40. והשי"ת - והשם יתברך
41. והי' - והיה
42. כנה"י - כנפשו היקרה
43. ידי"ע - ידידו עוז
44. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' דראש חודש מרחשון תרע"ט - לונדון **נמען:** הסכמה לספר הרב שמריה מנשה הכהן אדלר

הסכמה ושבח לרב אדלר, 'סיני ועוקר הרים', שנחבא אל הכלים, מחדש בגמרא, בפירוש רש"י, בתוספות ובפוסקים, ומעיין גם בספרי חכמי האמת. בספרו הרב אדלר מבאר את 'ריש מילין' (על מדרש האותיות, הניקוד והטעמים), ומרחיב גם במקצועות אחרים בהלכה ובאגדה. הרב קוק קורא לכל יראי ה' להביא את הספר לבתיהם.

עיקרי הדברים

- הסכמה לספר.
- שבח הרב אדלר.
- פירוש על 'ריש מילין'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] הנה הלום ראיתי מראות בקודש, אשר הביא והגיש לפני איש חי רב פעלים, ידידי וחביבי הרב המאוה"ג[2] סיני ועוקר הרים, [בקיא וחריף (הוריות יד)] עמוס בתורה ויראה חכמה ומעשים טובים, מוהר"ר[3] שמריה מנשה הכהן אדלר שליט"א[4],

אשר מאז ידעתיו הכרתי את יקרת ערכו, אם כי הוא אל הכלים נחבא ושייף עייל שייף נפיק, [נכנס ויוצא בענווה (ארמית)] אמנם תורתו עליו מכרזת ושקידתו הגדולה היא העולה למעלה למעלה, וחוץ מאשר הרבה מקנתו בגפ"ת[5] ופוסקים בשכל ישר וסברא למגמר ולמסבר ובפלפולא טבא חידש חידושים יקרים וחשובים, עוד פשט ידו לפנים, וביראת ד' תמימה בספרי חכמי אמת הגה ומצא כדי מדתו, ומשמיא זכו ליה לבאר דברים ישרים ע"פ[6] הקדמות ברורות אבני חן ממקור הקודש מוצאות. ומעת יצא ספר קטן הכמות ראש מלין, ["ראש מילין", חיבורו של הרב קוק על האותיות, התגין, הנקודות והטעמים, שנדפס בלונדון בתרע"ז] למדרש האותיות והתנו"ט[7], שם בו מעינו בעתים ידועים, כאשר יספר בהקדמת ספרו היקר, והרבה לחשוף מטמוני המסתרים הרמוזים בראשי המילין, ע"פ יסודות איתנים מוצאם ממכון קודש הקדשים דברי המקובלים וגדולי חכמי ישראל הקדמונים, אף גם זאת הרחיב והגדיל במערכות תבונתו לצאת בשער, ומעינותיו יפוצו אמרות טהורות בכמה מקצועות בתורה בהלכה והגדה, כל חיך הטועם יאמר לי לי.

על כן הנני בזה לקרא לכל יראי ד' אוהבי תורתו באו והביאו אל בתיכם ברכה מקודש, הספר היקר הלזה, ותתענג בדשן נפשכם, בנעימת תורה ויראה, וד' יצוה אתכם את הברכה, ומקודש ישלח מהרה עזרו לעם קרובו, והלכו עורים בדרך לא ידעו [ישעיהו מב, טז] אדריכם ומחשך יושם לפניהם לאור כדבר ד' אשר נאמן ב"ב[8] בקרוב.

בעה"ח א' דר"ח מרחשון עטר"ת פה"ק לונדון יצ"ו

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. המאוה"ג - המאור הגדול
3. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. בגפ"ת - בגליל פתח תקוה (או: בגבול פתח תקוה)
6. ע"פ - על פי
7. והתנו"ט - והתנועות והטעמים
8. ב"ב - בני ביתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת איד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' אדר תר"פ **נמען:** בנו הרב צבי יהודה ובתו בתיה (בפתח תקוה)

ההעתקות ל'אורות מאופל' שנשלחו לשמואל עדיין לא נמסרו לדפוס. מהממשלה מגיעות פקודות והערות ל'דגל ירושלים' כאילו הוא כבר עיתון רשמי, ולאחרונה גיליון על תוצאות השלג ופעולות הממשלה לפרסום, אבל חסרים אנשים.

עיקרי הדברים

- 'אורות מאופל' לדפוס.
- 'דגל ירושלים' כעיתון רשמי.
- מחסור באנשים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום ח' לחדש אדר שנת תר"פ[2]

יקירי, צב"י[3] ובתי שליט"א[4] הגיעה לנו הידיעה שתהי'[5] בתי בפ"ת[6]. יתן ד' ותהי'[7] הנסיעה לטובה ולשמחת לב כולנו. ב"ה על המצב של הבריאות כרגיל. יחזקנו ד' בחסדו לימים הבעל"ט[8]. קבלתי את המכתב לשמואל עם ההעתקות לאורות מאופל, ["אורות מאופל", פרקים בספר "אורות" שיצא לאור בתר"ף; שמואל הוא אחיו של הרב קוק] אבל לא נמסרו עדיין לדפוס, איני יודע אם הוא מצד טרדתי או מצד טרדתו של שמואל שי'[9]. מהממשלה באות פקודות והערות בעניני הדג"י[10], ["עיתון "דגל ירושלים"] כאילו הוא כבר עתון רשמי. והי'[11] צריך להשיב על כל. אבל הלא מחוסרי אנשים אנחנו, וצריך להתחזק בע"ה[12]. שבוע זה שלחו גליון ערוך בדבר תוצאות [השלג] ["ככל הנראה השלג הכבד שירד בירושלים בחורף תר"ף] ופעולות הממשלה בזה כמובן לפרסמן. צריך להתישב בהתחלת הפעולה אי"ה[13]. כתבו נא, מכם ומיונה ופ"ב[14] שי'. ואתם בעצמכם אחי ואחותי שי' כתבו ג"כ[15] מכל אשר עמכם לטובה.

והנני בזה אביכם ואחיכם מצפה אשרכם כה"י[16]

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. צב"י - צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. שתהי' - שתהיה
6. בפ"ת - בפתח תקוה
7. ותהי' - ותהיה
8. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
9. שי' - שיחיה
10. הדג"י - הדגל ירושלים
11. והי' - והיה

12. בע"ה - בעזרת השם
13. אי"ה - אם ירצה השם
14. ופ"ב - ופרידא בתיה (רעייתו של הרב צבי יהודה)
15. ג"כ - גם כן
16. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ראש חודש אייר תר"פ - ירושלים **נמען:** הרב יוסף הלוי (בעל 'ערוך' המתוקן)

הרב קוק מצרף מכתב למר גלוסקין על מצבו של הרב, אף שספק אם יועיל. הרב קוק מבקש שלא יזניח את ההשגחה על הערלה, שהיא 'השבת רבים מעון'. תוכניתו להדפיס ש"ס מדויק עם 'הערוך' המבואר גדולה, אבל כדי לממשה צריך לעלות מדרגות רבות בחיים מסודרים. בלונדון סיפר למו"ל על עבודתו, אבל היה מחסור בנייר.

עיקרי הדברים

- מכתב לגלוסקין.
- השגחה על ערלה.
- הדפסת ש"ס עם 'הערוך'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ת"ו[2]. ר"א לחדש אייר תר"פ[3] כי[4] יד"נ[5] הרב המאוה"ג[6] אוצר תו"י[7] מו"ה[8] יוסף הלוי שליט"א[9].

שלום וברכה אחדשה"ט[10] באה"ר[11] מכתבו היקר הגיעני בזמן של טרדא מרובה ופזור הנפש גדול, והוכרחתי לעכב עד כה, ואתו הסליחה. הנני מליט בזה את מכתבי למר גלוסקין [ככל הנראה זאב גלוסקין, ממייסדי רחובות ומראשי "כרמל מזרחי"] ע"ד[12] מצבו של כת"ר[13]. מסופקני מאד עד כמה יפעלו דברי, אבל אינימי בן חורין מלעמד מנגד, מדרישת משפטיו, בטח יודיעני מר איך הדברים הולכים. וע"ד[14] ההשגחה בענין הערלה, [פירות שלוש השנים הראשונות לנטיעה, האסורים באכילה] בקשתי גדולה היא שלא יזניח כת"ר את הענין בשוא"ת[15], סו"ס[16] הלא עבודת הקודש היא זאת, והשבת רבים מעון, ומי כמר היודע את מצב הדבר, ואנכי בריחוק מקום כמה דאפשר הנני מוכן בל"נ[17] לסעדו סעד רוחני שבידי. ע"ד מחשבתו הגדולה להדפיס ש"ס[18] בתכנית מדוייקת, כמה גדולה היא מחשבה זו, אבל כמה מדרגות בחיים מסודרים אנחנו צריכים לעלות, עד כדי לאפשר לנו יכולת גדולה כזאת. אולי כאשר יתכוננו מעט ענינינו הכלליים, יהי'[19] מקום לדברים חשובים כאלו בתור דברים ממשיים. ודאי חושב כת"ר שהדפסת ש"ס כזאת תהיה ביחד עם הערוך המתוקן והמבואר מכ', מה טוב הי'[20] הענין אם נמצא לו ידים. בהיותי בלונדון ספרתי לאחר מהמו"לים[21] את עבודתו הענקית של מר בהערוך.

אך אז היו מניעות טכניות מעכבות כהשגת נייר וכו'[22]. נקוה לחסדי ד' להוציא אל הפועל את אשר ברוח עמנו לטובת עם ד' ותורתו.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות כנה"ר[23] ונפש ידי"ע[24] דוש"ת[25] באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן

3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. כ' - כבוד
5. יד"נ - ידיד נפשי
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. תו"י - תורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. ע"ד - על דבר
13. כת"ר - כבוד תורתו
14. וע"ד - ועל דבר
15. בשוא"ת - בשב ואל תעשה
16. סו"ס - סוף סוף
17. בל"נ - בלי נדר
18. ש"ס - שישה סדרים (התלמוד)
19. יהי' - יהיה
20. הי' - היה
21. מהמו"לים - מהמוציאים לאור
22. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
23. כנה"ר - כנפשו הרמה
24. ידי"ע - ידידו עוז
25. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אמט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (אחרי תשעה באב תר"פ) **נמען:** הוריו

על המתרגזים נגד 'אורות': כך דרכם של מי שאינם רגילים ב'הלכות דעות', אף שהיסודות עתיקים וממקור הקודש. לבאר את המקורות אין תועלת, כי לרוב אינם מבארים במפורש, וההבנה באה בהתבוננות עמוקה. 'לי די שהישרים המבינים... יתבסמו'. הרב קוק מבקש שהוריו לא יצטערו, ושהחובה היא 'שלא לגור מכל רוגן'. אינו מתרעם על התמימים, ומשתתף בצערם.

עיקרי הדברים

- המתרגזים על 'אורות'.
- אין תועלת בציון המקורות.
- לא לפחד מרוגנים.

נוסח האגרת עם ביאור

הורי היקרים עט"ר[1] ומחמדי נפשי שליט"א[2].

עבר עלינו הצום [צום תשעה באב] ב"ה[3] במצב הגון לפי הערך, בצפית ישועה קרובה שיהפך ב"ב[4] לששון ולשמחה לנו ולכל ישראל. ביום ש"ק[5] בא צב"י[6] שי'[7] והנהו מתעכב עדיין עמנו פה. ע"ד[8] הרוגנים בענין ה"אורות" [על דבר המתלוננים על ספר "אורות", שיצא לאור בתר"ך ועורר התנגדות בחוגים מסוימים] אין לשים לב, ככה הוא הדרך של אנשים הרגילים שלא לעיין בהלכות דעות, [בענייני אמונה ומחשבה] שמתרגזים נגד כל ביאור והארה שנראה להם כחדשה. אע"פ[9] שבאמת יסוד הדברים עתיקים הם וממקור הקודש הם יוצאים, וגדולים וטובים ממני בכמה דורות נצטערו בצער זה. לי די שהישרים המבינים, שיראת שמים אמיתית היא אוצרם, הם יתבסמו בדברים שאני חושב לתועלת כללית וטובה רוחנית גדולה לפרסם לפעמים. לבאר את המקורות אין תועלת, עפ"ר[10] אין המקורות מבארים להדיא את המחשבה שלי, אלא הם מראים ע"ז[11] אחרי התבוננות והרגשה עמוקה. ואלה הנרגנים, או אפילו תמימי הלב שלא הורגלו ברעיונות כאלה, לא יקבלו את התוצאות גם כשיראה להם המקור שממנו הדברים נובעים. מאד אבקש מכבודכם, הורי היקרים, שלא יהיה לכם מכל הדברים הללו צער כל דהו, וזאת היא החובה של עבודת הקודש עבודת ה' אשר חותמו אמת, שלא לגור מכל רוגן ומעליב. ואני איני מתרעם כלל עליהם, ביחוד את התמימים מהם, שאני משתתף בצערם.

אלא שאני רואה שהנני מחוייב לבאר את הדברים שיביאו תועלת כללי וכבוד לעם ד', וחיזוק לתורה במהלך הימים הבאים לקראתנו לשלו'[12] בע"ה[13]. והנני בזה חותם בברכה שלו'[14] וברכה נאמנה.

בנם עבדם חותם ביראת הכבוד

אברהם יצחק ה"ק

1. עט"ר – עטרת ראשי
2. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן

3. ב"ה – ברוך השם
4. ב"ב – בני ביתו
5. ש"ק – שבת קודש
6. צב"י – צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
7. שי' – שיחיה
8. ע"ד – על דבר
9. אע"פ – אף על פי
10. עפ"ר – על פי רוב
11. ע"ז – על זה
12. לשלו' – לשלום
13. בע"ה – בעזרת השם
14. שלו' – שלום

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אסג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד תשרי תרפ"א **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ימי הקודש עברו כהוגן. שוב התעוררו הקנאים נגד 'אורות', ובמיוחד נגד הקונטרס 'טובים מאורות' של הרב חרל"פ, ויצאו בשם 'אגודת הקהילות' (ה'עדה') במכתבי פלסתר צעקניים. הרב קוק חס על כבוד ירושלים, 'אבל... וכי יש לנו רשות לכפות פסכתר על האמת הגלויה'.

עיקרי הדברים

- פלסתר נגד 'אורות'.
- 'טובים מאורות'.
- אין לכסות את האמת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום י"ד תשרי תרפ"א[2] בני מחמדי [הרצי"ה, שהיה אז באירופה] שליט"א[3]

ב"ה על מצב הבריאות הרגיל אצלנו ת"ל[4], עברו עלינו כהוגן ימי הקודש שעברו בהאי שתא, יכונן ד' את דרכינו לטובה לעבודתו ועבודת עם קדשו, וראו כל אפסי ארץ את ישועת ד', אשר יעשה לגוי קדוש בב"א[5]. הרבה צער הי'[6] לנו ממניעת מכתבך וב"ה[7] כי נשמחנו היום בתחילה במכתבך לועד הכ"ח. ואח"כ[8] בכרטיסיך היקרות, יצליח ד' דרכיך למען שמו. פה נתעוררה עוד הפעם קנאות חורפנו ע"ד[9] האורות, [ההתקפות של קנאי ירושלים על ספר "אורות", שיצא לאור בתר"ף] וביותר חרה להם על הקונט' טובים מאורות של חביבינו הרימ"ח[10] [הרב יעקב משה חרל"פ] שליט"א, ויצאו בשם אגוה"ק[11] הידועה במכתבי פלסתר צועקני מאד, חס אני על כבוד עקו"ת[12] המתחללת ע"י[13] מעשיהם הללו.

אבל מה נוכל לעשות, וכי יש לנו רשות לכפות פסכתרו על האמת הגלויה. אקוה שיסעדנו השי"ת[14] בימין צדקו, מקודש ומציון בכל עז ואומץ, מפני הטרדות המרובות הנני מוכרח לקצר.

והננו מקוים להתבשר ממך בשו"ט[15], ונזכה בחסדו הגדול לחדות בשמחה את פניך בשובך אל הקודש לשלו'[16] ברב נחת ואושר.והנני בזה חותם בברכת הרגל, תשמח בחג הקדוש הבעל"ט[17] בקיום כל מצותיו באהבה כנה"י[18] ונפש אביך מעתיר הצלחתך צביונך ותפארתך כה"י[19]

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ת"ל - תודה לא-ל
5. בב"א - במהרה בימינו אמן
6. הי' - היה
7. וב"ה - וברוך השם
8. ואח"כ - ואחר כך

9. ע"ד - על דבר
10. הרימ"ח - הרב יחיאל מיכל? - שם אדם
11. אגוה"ק - אגודת הקהילות
12. עקו"ת - עיר קודשנו ותפארתנו
13. ע"י - על ידי
14. השי"ת - השם יתברך
15. בשו"ט - בשלום וטוב
16. לשלו' - לשלום
17. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
18. כנה"י - כנפשו היקרה
19. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אסה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח תשרי תרפ"א **נמען:** הרב יעקב חי זריהן, טבריה

הרב קוק מתנצל על עיכוב ההסכמה לספר הרב י' בירדוגו. הרב קוק מודה על דבריו לחיזוק 'אורות', לרומם את 'דגל ירושלים' ולהצמיח גאולה 'בתשובה עילאה'.

עיקרי הדברים

- הסכמה לספר.
- תודה על חיזוק 'אורות'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום ל"ח לחדש תשרי תרפ"א[2]

לכבוד ידי"נ[3], הרב הגאון המפורסם, אוצר נחמד מלא תו"י[4] טהורה. מוה-ר יעקב חי זריהן [הרב יעקב חי זריהן, מרבני טבריה ולימים רבה הספרדי] שליט"א[5],

רב בעה"ק[6] טבריא תובב"א[7] אחדשה"ט[8] באה"ר[9] יסלח כתר"ה[10] חביבי שליט"א על עכוב דברי על מכתבו הנחמד והיקר, וע"ד[11] ההסכמה של הספר מהגר"י[12] בירדוגו זצ"ל[13], כי רבו הטרדות והמניעות שגרמנו ככה עכובא, וכעת ג"כ[14] לקצר אני צריך, ותודתי נתונה לכת"ר[15] חביבי ע"ד[16] היקרים והקדושים באמוץ דברי-קדש, אשר עם הספר אורות. [ספר "אורות" של הרב קוק, שיצא לאור בתר"ף] לרומם את דגל הקדש דגל ירושלים, בעם ה' הגוי כלו, להצמיח קרן וקרבת גאולה, ברוח ה' על עמו ונחלתו, בתשובה עילאה, מיראת-הרוממות, רוממות צור ישענו, ב"ה, ואהבת עולם אהבת-אמת אשר בלב עם סגולה למקור-חייו, עזרו ומגינו, בורא קצות הארץ, ונוטה שמים לבדו, אוזר ישראל בגבורה ועוטרו בתפארה.

והי'[17] זה שלו'[18] כנה"ר[19] ונפש ידי"ע[20] דוש"ת[21] באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. ידי"נ - ידיד נפשי
4. תו"י - תורה ויראה
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. בעה"ק - בעיר הקודש
7. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
11. וע"ד - ועל דבר
12. מהגר"י - מ + הגר"י: הגאון רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

13. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
14. ג"כ - גם כן
15. לכת"ר - לכבוד תורתו
16. ע"ד - על דבר
17. והי' - והיה
18. שלו' - שלום
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' כסלו תרפ"א **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הסידור מתקדם, אבל יותר רעיוני ממעשי, כי 'איני מוכשר להנהלה מעשית', וחסרים אנשים, בפרט שר' משה פרוש נסע. צעירי הישיבות באים לשיעוריו, ועכשיו התחילו ב'שמונה פרקים' לרמב"ם. הרב קוק מבקש מהרצי"ה לדאוג לבגדי חורף. מר נוסבוים מהלברשטט הבין את 'ירושלים', אבל אמר שצריך להתאגד עם האגודה; כנראה הצד האצילי הלאומי שב'אורות' נגד רוחם.

עיקרי הדברים

- חוסר כוח מעשי.
- שיעור ב'שמונה פרקים'.
- דאגה לבריאות הרצי"ה.
- האגודה ו'אורות'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום ח' לחדש כסלו תרפ"א[2]

בני מחמדי שליט"א[3] ב"ה במכתבך היקר, וכעת אנו מחכים לקבל את דבריך משו"ן[4], לאט לאט הולכת איזה עבודה ומסתדרת, אבל הסידור הוא יותר רעיוני רוחני ממה שהוא מעשי. טעם הדבר הוא פשוט מפני שאיניני מוכשר להנהלה מעשית. ואנשים משלימים את המחשבה להביאה למעשה חסרים לנו פה. כעת שגם ר"מ[5] פרוש נסע, מוכר החסרון יותר, והנני מצפה שיזמין לי ד' חברים משלימים בכשרונם את החסר בחוקי. התחילו איזה מצעירי הישיבות לבא לשיעור שאני אומר בערך כביפו, בסירוגין הלכה ואגדה, סוגיא, וכעת החילונו בשמונה פרקים להר"מ[6], [הקדמת הרמב"ם למסכת אבות] איני יכול להאריך ולספר, בכ"ז[7] יש בזה תועלת בע"ה[8]. אנו דואגים למצבך החמרי כעת במרחק, אף שהננו פה בדוחק כידוע, בכ"ז תודיע מה שחסר לך בהכרח ונשתדל בע"ה למלאות.

ביחוד לא תקמץ במה שנוגע לבריאות, כמו בגדי חורף נחוצים שכמדומה חסרים לך. הי'[9] פה אצלינו מר נוסנבוים מהלברשטדט, הסברתי לו את "ירושלים" וסבר, אבל אמר צריך להתאגד עם האגודה, ואיך ובאיזה אופן לא אדע, הלא הם מתרחקים ומה טעמם לא אדע. כפי הנראה שהצד האצילי הלאומי שמתבטא ב"אורות", [ספרו של הרב קוק "אורות", שיצא לאור בתר"פ] כמו בכל שאיפותינו הפנימיות, הוא באמת נגד רוחם ונגד יכולתם הנפשי, ואת מי נוכל להאשימם ע"ז[10], בכ"ז אקוה כי עם כל ההתמרמרות מצדדים שונים, יביאו הדברים את תועלתם בעז"ה[11]. בטח תכתב הכל באר היטב בפרטיות, ומתי תחשב לשוב בחסדי השי"ת[12], התחזק באומץ רוח, בחדות ד' ובבטחון אמיץ, וצור ישראל יראנו בישועתו.

והנני בזה אביך מצפה לתשועת ד' בכלל ובפרט, מחכה הצלחתך צביונך ותפארתך

אברהם יצחק ה"ק

דרש יקירינו כולם וביחוד הר"א[13] קמחי וכא"ל[14], הנ"ל[15]

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. משו"ן - דורש פענוח
5. ר"מ - ראש מתיבתא
6. להר"מ - ל + הר"מ: הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. בכ"ז - בכל זאת
8. בע"ה - בעזרת השם
9. הי' - היה
10. ע"ז - על זה
11. בעז"ה - בעזרת השם
12. השי"ת - השם יתברך
13. הר"א - הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. וכא"ל - וכל אשר לו
15. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' דחנוכה תרפ"א **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הם תמהים שהרצי"ה לא בירר את ההצעות מקאליש ומוורשה. דודו הרב (דב בער) חזר לרוגלי ומצא את העיר חרבה; הרב רפפורט שלח לשם אלפיים מרק. החתונה של בן הנציב בבית הכנסת בשבת הייתה מהודרת. על רב שמתנגד ל'אורות': התנגדות כזאת יונקת לרוב מקטנות ורוגז, ועיקר הדברים 'עומדים למעלה מההכרה, ונסמכים למעין השירה והאמונה העליונה'. מאז נסע ר' משה פרוש עבודת הדגל 'מכונסה בחוגה'. העלייה מתעכבת, אבל 'אור הגאולה ינצח'.

עיקרי הדברים

- הצעות שידוך.
- רוגלי.
- חתונת בן הנציב.
- המתנגד ל'אורות'.
- עבודת הדגל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום א' דחנוכה תרפ"א[2]

בני מחמדי שליט"א[3] אחרי חכוי רב וצמאון גדול זכנו ד' בדבריך היקרים, שהיו לנו למשיב נפש, ברוך אתה וברוך טעמך. [על פי שמואל א כה, לג] והנה אנחנו מקוים לשמע עוד ממך בקרוב דברים ברורים, דזכרון יעקב איך הם מעשיך, ואם אין אתה סובל מחסור מצד כספים. ומתי בדעתך לשוב בע"ה[4]. והנה שמענו שרש"ג[5] שלנו שב כבר לא"י[6], ויעקב וואלפערט נסע לאפריקא, וזהו סותר את המסופר, שהם עוררוך שתבא ללונדון בשביל עבודתינו הק'[7], מסתמא כוונו שהם יעזרו בזה, ואולי ראוי שעבודתך תביא פירות בע"ה גם בלא נוכחותם, אבל לכתב לך באותו הפרק שהם מתכוננים לנסוע, אינו מובן כ"כ[8]. אנחנו תמהים קצת על אשר לא עלתה בידך להודע ע"ד[9] מו"מ[10] מקליש וע"ד[11] ווארשא, הפרטים שהוא דרש הם מסתמא כמה תהי'[12] הדרשה מצדנו בעניני כספים וכיו"ב[13], שהם דברים בלתי מעכבים, חזק ואמץ ודי יהי'[14] בעזרך. ב"ה קבלנו מכתב מראגלי. [מרגולי (רוגלי), עיירה בלטביה שבה נולד הרב קוק] שדודך הרב וב"ב כבר הם שמה. וכותב שאמנם מצא העיר חרבה, אבל הם שמחים שזכו לבא למקומם, בנימין נשאר בפאלטאווא, [בפולטבה, עיר באוקראינה] ומאמעריקא כותב לי הרב ראפפארט, ששלח לראגלי אלפים מרק.

הננו מוטרדים כעת מחתונתו של בן הנציב בביהכ"נ[15] בשבת העבר היתה תכנית יפה ומהודרת, מסתמא יהי' כתוב הכל בעתונים. ב"ה על החוה"ש[16] אשר עמנו ת"ל[17] להגיענו לימי החנוכה המאירים באור קודש, באור שמן חכמת ישראל, המתרוממת ממעל כל חכמת לב אנוש, ואשרי העם שככה לו, [תהלים קמד, טו] שאור חי עולמים הוא חלקו לעד. נקוה שרשמי הישועה שהחלו להגלות יפיעו באור גדול, ברבבות אלפי נגוהות קודש, וכבוד ד' על עמו יזרח. מתמיה אני, שעל הרב שכתבת שהוא איש נכבד ומתנגד לידיעות שבאורות, [ומתנגד לרעיונות שבספר "אורות"] על מה הוא סומך את יסודו, התנגדותו לא בארת. אם היו

באים אלי דברי הערות בישוב הדעת, אולי הי'[18] כדאי לבאר באופן מבורר את יסודי הדברים, אבל חושש אני שכל יסודה של התמיהה היא בנויה על איזה בסיס של קטנות ושל רוגז הלב, היונקים ע"פ[19] רוב מאיזה עבירות הדעת במושגי הקודש, שכאשר הדברים מסתעפים צריכים הם לבאורים גדולים ורחבים מאד, וזה לפעמים, והפעמים הם ע"פ רוב, מהדברים שהעבודה קשה עלי לבאר את עומק המחשבה בשפה ברורה. ובפרט שאחר כל הבאורים, עקרן של דברים הנם עומדים למעלה מההכרה, ונסמכים למעין השירה והאמונה העליונה, אשר הם הם סוד ישרים, יראי ד' וחושבי שמו בטהרת אמת, ובצפיית ישועה.

נקוה שתשמחנו בדבריך היקרים בין בכלל בין בפרט, פה העבודה ביחש לעניני דגלנו הקדוש כמעט מכונסה כחוגה, מאז נסע הרמ"פ[20] שלפחות הי' משלח את הדברים הנדפסים ועי"ז[21] היה מביא עכ"פ[22] איזה מן תסיסה ממרחק. ועיני לשמים נשואות, שתבא בקרוב בחסדו הגדול לשלו'[23], ודי יחזקך ויאמצך לסדר איזה סדרי חכמת מעשה, בביטוי של מפעלים. קבלתי מכתב מוינה. מחתומים מפולין שדורשים לקשרם עם מר איזנברג, אמנם תשובתו היא שלילית, שבלא כסף מזומן אינם יכולים כעת להתקשר בעבודה, וממקום אחר עדיין לא נודע לי מוצא. לבי הומה מאד, על המעצורים שבעליה לאה"ק[24], אמנם נתחזק בתקוה ואומץ נפש, ר'[25] שמעון גליצנשטיין. הנציב העליון הבריטי. ר' משה פרוש. שסוף כל סוף אור הגאולה ינצח את כל המחשכים, וקרבתי צדקתי לא תרחק' עוד. איני צריך להזכירך לכתב בפרטיות משלום בריאותך, ד' יחזקך ויאמצך, ותהי'[26] בריא ורענן בעז ד' וחדות ישועתו, ונזכה לחדות בשמחה את פניך, בשובך אל הקודש ברב טוב וחסד, כעתירת אביך מצפה אשרך כה"י[27]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. בע"ה - בעזרת השם
5. שרש"ג - שרב שרירא גאון
6. לא"י - לארץ ישראל
7. הק' - הקטן
8. כ"כ - כל כך
9. ע"ד - על דבר
10. מו"מ - משא ומתן
11. וע"ד - ועל דבר
12. תהי' - תהיה
13. וכיו"ב - וכיוצא בזה
14. יהי' - יהיה
15. בביהכ"נ - בבית הכנסת
16. החוה"ש - החיים והשלום
17. ת"ל - תודה לא-ל
18. הי' - היה
19. ע"פ - על פי
20. הרמ"פ - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, פ (למשל: משה + פנחס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
21. ועי"ז - ועל ידי זה
22. עכ"פ - על כל פנים

23. לשלו' - לשלום
24. לאה"ק - לארץ הקודש
25. ר' - רבי
26. ותהי' - ותהיה
27. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב טבת תרפ"א - ירושלים **נמען:** הרב יעקב חי זריהן, טבריה

על 'הגבורה' שב'אורות': לפי קדושת כנסת ישראל הכול קדוש. שמשון, שנשתבח בגבורת גופו, הוא 'קדוש ה'". באחרית הימים תתעורר הגבורה הגופנית, ועל עובדי ה' לזכור את יסודה הפנימי. כפיר האריות של שמשון כנגד הארי שהכה בניהו בן יהוידע, שעבודתו הייתה גבורה פנימית של קדושה; שורשי הנשמות אחוזים זה בזה.

עיקרי הדברים

- הגבורה ב'אורות'.
- שמשון ובניהו.
- גבורה גופנית ופנימית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. עה"ק[2] ירושלים תובב"א[3] י"ב טבת תרפ"א[4] שוי"ר[5]

לכ'[6] רב רחימאי הרב הגאון המפורסם אוצר יקר ונחמד בתו"י[7] וכלי חמדה מוהר"י[8] זריהן [הרב יעקב זריהן, מרבני טבריה, ולימים רבה הספרדי של טבריה] שליט"א[9].

רב בעיה"ק[10] טבריא אחדשה"ט[11] באה"ר[12] זה כשבועות ימים שהופיע לעיני מכתב קודש דהדר"ג[13] ומרב הטרדא נתאחרה התשובה ועמו הס"ח בטובו הגדול. ישעיה מ"ו י"ג. על ענין הגבורה שבאורות, [בספר "אורות" (תר"ף), על חשיבותה של הגבורה הגופנית בתחיית האומה] הדברים מבוארים שלפי קדושתה של כנסת-ישראל, הכל הוא קדוש ונשגב לאין חקר. ושמשון שנשתבח בגבורת גופו, [סוטה י: שמשון "דן את ישראל כאביהם שבשמים" ו"על שמו של הקב"ה נקרא"] הוא קדוש ד' ודן את ישראל לאביהם שבשמים ונקרא ע"ש[14] של הקב"ה[15]. ומתוך הצורך הגדול של התגברות הקדושה בעולם באחרית הימים ע"י[16] כנס"י[17], מוכרחת גם הגבורה הגופנית להתעורר ברב כח. ועל עובדי ד' באמת. החובה מוטלת לזכר את היסוד הפנימי של הגבורה בגבורה קדושה ברוחניות. וכפיר האריות ששסע שמשון, [שופטים יד, ה-ו] הוא מכוון נגד הארי שהכה בניהו בן יהוידע האיש החי, [שמואל ב כג, כ; ברכות יח] שהיתה כל עבודתו גבורה פנימית של קדושה ביחודי קדש נשגבים ונוראים מאד, שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני [ברכות יח] וכשם שהעבודה הפנימית של קדושי עליון שבדורות כולם היא נמשכת מהשפעת קדושתו של בניהו ב"י[18] כן כל העבודה של התגברות הגבורה הגופנית בכללות כנס"י. היא נמשכת מקדושת נזיר אלקים שמשון [שופטים יג, ה] הגבור ע"ה[19]. וכשם ששרשי הנשמות הללו הם אחוזים זה בזה, כן כל פרטי הענפים ג"כ[20] אחוזים הם זה בזה, אקוה שדברי מספיקים לחכם לב ככתר"ה[21] שי'[22], והירידות והסיתומים הם בודאי מעובים מאד בחיצוניות הגבורה הנמשכת מיסוד הארתו של שמשון, ממה שהם בפנימיות מצד הארתו של בניהו ב"י, והקריאה כולה כך הולכת, והנפשות כך מסתעפות.

והנני מוכרח לקצר, ואו"ש[23] וברכה כנה"ר[24] ונפש ידי"ע[25] דוש"ת[26] באה"ר[27], הק'[28] איה"ק[29]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
4. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
5. שוי"ר - שלום וישע רב
6. לכ' - לכבוד
7. בתו"י - בתורה ויראה
8. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. בעיה"ק - בעיר הקודש
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. דהדר"ג - דהדרת גאונו
14. ע"ש - עיין שם
15. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
16. ע"י - על ידי
17. כנס"י - כנסת ישראל
18. ב"י - בני ישראל
19. ע"ה - עליו השלום
20. ג"כ - גם כן
21. ככתר"ה - ככבוד תורתו רום הדרתו
22. שי' - שיחיה
23. ואו"ש - ואומר שלום
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
27. באה"ר - באהבה רבה
28. הק' - הקטן
29. איה"ק - אברהם יצחק הכהן קוק (חתימת הרב)

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקכ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב תשרי תרפ"ב **נמען:** הרב א"ל הירשאוויץ, מחבר 'אוצר כל מנהגי ישורון'

תודה על הספר, שמחבב את מנהגי האבות על הדור הצעיר. במהדורה הבאה מוטב לרשום את השנים לפי מניין בריאת העולם או חורבן הבית, שגם זה 'מנהג חביב של אבותינו'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- מניין השנים העברי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום י"ב[2] לחדש תשרי תרפ"ב[3].

לכבוד הרב החכם הנעלה בתו"י[4] מוהרא"ל[5] הירשאוויץ [הרב אברהם אליעזר הירשוביץ, רב באמריקה ומחבר ספרים] נ"י[6]

מחבר ס' "אוצר מנהגי ישרון" שוי"ר[7]. נתכבדתי בספרו החשוב "אוצר כל מנהגי ישרון" [ספר המבאר את מנהגי ישראל ומקורותיהם] ואפריון אמטי למר [ואני נותן לך שבח (ארמית; על פי בבא מציעא קיט)] על תשורתו היקרה. אמנם מפני הטרדה לא יכולתי כעת לעבור על כל הספר, אבל ממה שראיתי הבחנתי את מלאכתו הגדולה, ואת רגשי הקודש את רוחו הטהור לחבב את מנהגי אבותינו הקדושים על בני הדור הצעיר בייחוד, ואקוה בעזה"י[8] שפעולתו תהיה רצויה וקולעת אל מטרתו הרוממה. ומרוב חבתי לכת"ר[9] לא אמנע להעירו כשיזכהו השי"ת[10] להו"ל[11] מהדורה חדשה מספרו היקר לרשום את השנים עפ"י[12] מנינינו [הספר נדפס בתאריכים לועזיים, והרב קוק מציע לציין את השנים לפי המניין העברי] מבריאת העולם או מחורבן הבית שיבנה בב"א[13] ובודאי גם זה הוא מנהג חביב של אבותינו ויותר משאר מנהג פרטי.

והנני בזה חותם בברכה יפוצו מעינותיו חוצה [משלי ה, טז] כנפה"י[14] ונפש ידידו מכבדו ומוקירו חותם בברכה מקודש.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. י"ב – שנים עשר (12)
3. תרפ"ב – השנה תרפ"ב (1921/1922)
4. בתו"י – בתורה ויראה
5. מוהרא"ל – מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ל (למשל: אברהם + לוי) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. נ"י – נרו יאיר
7. שוי"ר – שלום וישע רב
8. בעזה"י – בעזרת השם יתברך
9. לכת"ר – לכבוד תורתו
10. השי"ת – השם יתברך
11. להו"ל – להוציא לאור

12. עפ"י – על פי
13. בב"א – במהרה בימינו אמן
14. כנפה"י – כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב תשרי תרפ"ג **נמען:** הרב פנחס הכהן לינטופ

התנצלות על העיכוב: רצה לכתוב מכתב ארוך, ו'דווקא מתוך שחפצתי לתפוש מרובה לא תפשתי אפילו מועט'. הרב קוק שמח על תרגום ספריו לאנגלית, כי הגיע הזמן שדברי קודש יישמעו בשפות העמים, גם בשביל בנינו הרחוקים. הדפסה בארץ עולה כארבע לירות לגיליון. הרב קוק מזמין אותו לקבוע את דירתו בארץ.

עיקרי הדברים

- התנצלות.
- תרגום לאנגלית.
- הזמנה לעלות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. י"ב תשרי ג'

שלו'[2] וברכת עולמים יחדו יהיו תמים להדרת כבוד רב רחימאי הגאון המובהק אוצר אורה, חכם חרשים. [על פי ישעיהו ג, ג] גדול הדעה וסובר הרזי"ם[3] כקש"ת[4] מו"ה[5] פנחס לינטאפ הכהן [הרב פנחס הכהן לינטופ, רבה של בירז' שבליטא] שליט"א[6] וכא"ל[7] שו"ר[8]. אחדשה"ט[9] באה"ר[10],

בעשר חלו"ת[11] חביבאי הגאון שליט"א אני צריך לבקש את פני כתר"ה[12], שיסלח לי על העיכוב שעכבתי את תשובתי על מכתב קדשו שהאיר את עיני זה ירחים מספר, ידעתי שהדבר פלא ולחדה יהיה בעיני כ"ג, אבל יאמין חביבי שרק מפני החבה היתרה שלי לדברי קדשו ושעשועיו דין הוה גרמא של העיכוב, כי חשבתי שלפי אהבתנו הנאמנה, יהיה כדאי הדבר לכתב לכתר"ה[13] מכתב ארוך, ערוך בכל הגיוני הלב הראויים להיות מוצעים בינינו, לפי רוב שנויי העולם, מאז חדל הדבור בינינו מסבת רחוק המקום ומתגרת מהומת העולם הכללית. אבל דוקא מתוך שחפצתי לתפוש מרובה, לא תפשתי אפילו מועט, [על פי ראש השנה ד: "תפסת מרובה לא תפסת"] וכה נדחה הדבר מיום ליום עד אשר נקוטותי בפני: היתכן שלבחיר הידידים הדר"ג[14] שליט"א יעשה ככה מצדי, ואף שגם האידנא טרידא טובא, הנני חוטף לכתב דברים אחדים, עד אשר יחנני ד' ללכת ברחבה בשעשועיה של תורת אמת ותורת חיים בחליפות מכתבים שיופיעו בינינו בעה"י[15].

והנה שמחתי ע"ד[16] התקוה של פרסום ספריו גם בשפה האנגלית. הגיע ודאי הזמן שדברי קודש המחוורים, הנוגעים לחזון ישראל וחזון האדם מגופה של תורה ועמקה, ישמעו בעולם בשפות העמים משכילי הזמן, ובשפות שהחלק היותר גדול מבנינו שאנו צריכים להחזירם לבית אמם הם ג"כ[17] זקוקים להן. ע"ד ההדפסה פה, חושבים את המחיר לערך ארבעה לי"מ[18] הגליון. [לירות מצריות, המטבע שהיה נהוג אז בארץ ישראל] ומה טוב ונעים היה אם יקבע כ"ג[19] את דירתו ואוהל תורתו פה בארץ חמדה, במקום שהוא רכוזם העליון של כל חזיוני קודש, ושהם כהטתקפים כעת לעיני כל לב חושב בצורה מופלאה הטעונה

הארת רוח מצד גדולי רעיון. תקותי חזקה היא שכ"ג לא ימוד לי כמדתי, [שלא ינהג עמי כפי שנהגתי עמו, באיחור התשובה; על פי סוטה ח: "במדה שאדם מודד בה מודדין לו"] ואת דברי תשובתו על מכתבי ימהר מיד כשיקבל את דברי אלה. ואני מצדי אתאמץ בע"ה[20] ג"כ להשיב לכתר"ה בלא איחור, על כל הדברים אשר יהיו נוגעים בהם שיחותינו, בין בעניני הכלל בין בעניני הפרט, בין בענינים מעשיים בין בענינים עיוניים.

והנני כעת מקצר ואומר שלו' וברכה באה"ר, ינוב בשיבה טובה דשן ורענן, [על פי תהלים צב, טו: "עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו"] ועיניו ועינינו תחזינה ישועת עם ד' בהר מרום הרים, להיות לאור אורים לארץ ולדרים, כנה"ר[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23] באה"ר מהר הקודש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום
3. הרז"ם - הרזים
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. וכא"ל - וכל אשר לו
8. שוי"ר - שלום וישע רב
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר - באהבה רבה
11. חלו"ת - דורש פענוח
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
14. הדר"ג - הדרת גאונו
15. בעה"י - בעזרת השם יתברך
16. ע"ד - על דבר
17. ג"כ - גם כן
18. לי"מ - לירות מצריות
19. כ"ג - כבוד גאונו
20. בע"ה - בעזרת השם
21. כנה"ר - כנפשו הרמה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו טבת תרפ"ג **נמען:** הרב זייוויץ (מפרש הירושלמי)

שבח לביאורו על הירושלמי, שחותר לפשט הישר; גם אחרי מפרשים גדולים יש מקום להגהות ולפירושים. בתוספת: יש לחזק גם את בית היתומים 'ציון', המחנך לתורה ויראה, כי לא כל בתי היתומים מתנהלים כראוי.

עיקרי הדברים

- שבח לביאור.
- הפשט הישר.
- בית היתומים 'ציון'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. כ"ו טבת ג'

שלו'[2] וברכה לכבוד ידידי הרב הגאון המובהק סוע"ה[3] מו"ה[4] זייויץ שליט"א[5] שלו' רב באה"ר[6] זה זמן הגון שנתכבדתי במכתב כתר"ה[7] היקר,

ואח"כ[8] הובאו אלי קונטרסים הנדפסים מביאורו על הירושלמי, ומרוב הטרדא לא הי'[9] בכחי להביט בהם עד כה, ואתו הסליחה. והנה ראיתי אור באיזהו מקומן, איך שהוא הולך בביאורו בדרך ישרה וסלולה, חותר למצוא את הנקודה הפשטית בדברי תלמוד המערבי. ואף שכבר יש לנו איזה ביאורים על הירושלמי מרבנים גאוני עולם קמאי ובתראי, בכל זאת עוד הניחו מקום להתגדר לכל אשר ישר הולך, בין בעניני הגהות פשוטות וישרות, בין בפירושים, ואשרי חלקו דמר אשר עיניו לנוכח יביטו לחפש בכל מקום רק את הפשט הפשוט והישר. חזקה היא תקותי, שרבים מבאי שערי הירושלמי יודוהו כי פקח את עיניהם בביאורים נכונים במקומות שונים. ויהי'[10] ד' עמו ויוציא מן הכח אל הפועל את חפץ לבבו הטהור, ויהיו דברים מתקבלים באהבה בין לומדי תורה לשמה.

כנפשו היקרה ונפש ידי"ע[11] דוש"ת[12] באהבת אומן

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[13]. וע"ד[14] ביה"י[15] ציון, כאשר ישנם בתי יתומים חוץ מביה"י[16] דיסקין מיסודו של הגריל"ד[17] [בית היתומים שייסד המהרי"ל דיסקין בירושלים] זיע"א[18] זצ"ל[19], ולא ככולם מתנהג החנוך כראוי לחפץ שלומי אמוני ישראל, ראוי לחזק את ביה"י ציון ג"כ[20], שהוא מתנהג בשורה ישרה, בחנוך של תורה ויראת שמים, להציל עד כמה שאפשר יותר מהיתומים העזובים שיהיו מגודלים ליהודים כשרים. וכגון דא מצוה רבה היא וטוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנ"י[21], [קהלת ז, יח] ידידו הנ"ל[22]

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום

3. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. באה"ר - באהבה רבה
7. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
8. ואח"כ - ואחר כך
9. הי' - היה
10. ויהי' - ויהיה
11. ידי"ע - ידידו עוז
12. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
13. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
14. וע"ד - ועל דבר
15. ביה"י - בית היתומים
16. מביה"י - מבית היתומים
17. הגריל"ד - הגאון רבי יהושע לייב דיסקין
18. זיע"א - זכותו יגן עלינו אמן
19. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
20. ג"כ - גם כן
21. תנ"י - תנח ידך
22. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקנז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תרפ"ג **נמען:** הרב שם טוב גפן

תודה על ספרו. הרב קוק מקווה שיחידי סגולה יכירו שהגותו היא 'עובדא חיונית בדורנו' להשלמת התחייה, שמכבידים עליה המחשבה החומרית ו'התאוות הגסות של עמי האלילות'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- ערך הגותו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ה' שבט ג'

ידידי היקר הרב החכם הגדול בחיר חוקרי עמנו משגב התורה והתעודה בדורנו מו"ה[2] שם-טוב גפן [שם טוב גפן, הוגה ומתמטיקאי, מחבר ספרים בפילוסופיה יהודית] שליט"א[3]

שלו'[4] לו ולתורתו וחכמתו באה"ר[5] בשמחה רבה קבלתי את ספרו תוהנה"ט[6], ["תורת הנבואה הטהורה"; ראו גם (כרך ד', אגרת אקנח)] אמנם לא הספיק לי עדיין הזמן לעבור על כולו, אבל רשמיו מעת אשר ראיתיו בכת"י[7] חזקו והעירו את רוחי בעברי עליו באיזה מקומות בהעברה בעלמא. הנני מקוה שסוף כל סוף ימצאו יחידי סגולה בעלי נפש עדינה, שיראת ד' טהורה מפעמת בקרבם שיבאו לידי הכרה, שהגות רוחו של כת"ר[8] והוצאת ספריו לאור עולם היא עובדא חיונית בדורנו, להשלמת תחית ישראל המתעוררת והולכת לעינינו בצעדים כ"כ[9] כבדים ובהפרעות כ"כ קשות, מפני שנטל החול של המחשבה החמרית ושטוף התאוות הגסות של עמי האלילות, מכבידות הן על הרוח הקדוש והטהור, המרחף על גבי נשמתה הגדולה של האומה הקדושה, שסגולת מרומים של מקור חיי אין סוף א-להים אמת היא יסוד נשמתה.. ואני תפלה יחזקהו ד' ויאמצהו, ונזכה לחדות בשמחתה של תורה ודעת קדושים, בשובו אל הקודש בנחת ובשלוה, לעבוד עבודת הקודש לרומם את קרן המחשבה הישראלית הטהורה, אשר ממעין היוצא מבית ד' מוצאה.

כנפשו הטהורה ונפש ידידו הנאמן קשור באהבתו המצפה לתשועת ד' על עמו ועל יראיו וחושבי שמו במהרה בימינו בקרוב

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מו"ה - מורנו הרב
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שלו' - שלום
5. באה"ר - באהבה רבה
6. תוהנה"ט - דורש פענוח

7. בכת"י - בכתב יד
8. כת"ר - כבוד תורתו
9. כ"כ - כל כך

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקנט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' שבט תרפ"ג **נמען:** הרב צ"ה גליק (מתרגם עין יעקב לאנגלית)

תודה על הכרך הראשון. 'עמוד השחר' תורגם 'כוכב השחר', אבל 'עמוד' הוא האור הנוצץ במזרח (פירוש המשנה לרמב"ם, תוספות יום טוב), ויש בזה נפקא מינה לדינא; יש לתקן. יפה שהקדים את 'מבוא האגדות' לר' אברהם בן הרמב"ם.

עיקרי הדברים

- תודה על התרגום.
- תיקון 'עמוד השחר'.
- מבוא האגדות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ח' שבט ג'

ידידי היקר הרב המאוה"ג[2] אוצר נחמד זוכה ומזכה מוהרצ"ה[3] גליק שליט"א[4]

שלו'[5] וברכה באה"ר[6] בתודה רבה קבלתי את כרך הראשון של העי"י[7] בהעתקתו האנגלית, [תרגום "עין יעקב" לאנגלית] וישר חילו על רגשי אהבתו וחסדו. מדי הציצי בהעתקתו ראיתי שתרגם עמוד השחר, אז והוא בעברית כוכב השחר, [המתרגם תרגם "עמוד השחר" ככוכב השחר] אבל עמוד הרי הוא וכמו שפי' הרמב"ם[8] בפי' המשנה [פירוש המשנה לרמב"ם, ברכות א, א] שהוא האור הנוצץ בפאת מזרח, וכ'[9] בתוי"ט[10] ["תוספות יום טוב" לרבי יום טוב ליפמן הלר, שם] ד"ה[11] עמוד שאין נכון לפרש כאן שעמוד יהיה שם לכוכב, והוא נפ"מ[12] לדינא, כי אין זמן כוכב השחר מתאים לזמן עמוד השחר כלל. חושב אני שראוי לתקן זה בתוצאות הבאות בעה"י. שמחתי מאד בעבודתו הקדושה הזאת, אשרי חלקו דמר בזכות הרבים הגדול הזה להופיע אור תוה"ק[13] באופקים חשכים. ומה מאד הטיב לעשות בהקדימו את מבוא האגדות להר"א[14] בן הרמב"ם ["מאמר על דרשות חז"ל" לרבי אברהם בן הרמב"ם] זי"ל[15].

והנני בזה חותם בברכת אה"ר[16] ותודה כפולה ומכופלת כנה"י[17] ונפש ידי"ע[18] דוש"ת[19] מלונ"ח[20]

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. המאוה"ג – המאור הגדול
3. מוהרצ"ה – מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות צ, ה (למשל: צבי + הלל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. שלו' – שלום
6. באה"ר – באהבה רבה
7. העי"י – העל ידי
8. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
9. וכ' – וכבוד
10. בתוי"ט – בתוספות יום טוב

11. ד"ה - דיבור המתחיל
12. נפ"מ - נפקא מינה
13. תוה"ק - תורתנו הקדושה
14. להר"א - ל + הר"א: הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. ז"ל - זכרונו לברכה
16. אה"ר - אהבה רבה
17. כנה"י - כנפשו היקרה
18. ידי"ע - ידידו עוז
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
20. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקסב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח שבט תרפ"ג - ירושלים **נמען:** הרב שמעון צבי הורוביץ, ראש ישיבת 'שער השמים'

תודה על ספרו 'קול מבשר' על חיפוש עשרת השבטים, בני משה והרכבים. רעיון עשרת השבטים של מנשה בן ישראל הביא לשיבת היהודים לאנגליה, וממנה להצהרת בלפור. שלושת הסוגים מכוונים כנגד שלושה חסרונות הגלות: בני משה - כנגד האפלת אור התורה; עשרת השבטים - כנגד אובדן העוז; הרכבים - כנגד פגם טהרת המידות. כולם יחזרו בכוח קדושת השבת, כסמבטיון.

עיקרי הדברים

- 'קול מבשר'.
- מנשה בן ישראל והצהרת בלפור.
- שלושה חסרונות ותיקונם.
- השבת והסמבטיון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלים י"ח שבט תרפ"ג[2]

לכבוד ידי"נ[3] הרב המאוה"ג[4] אוצר חכמת האמת מארי דרזין מו"ה[5] שמעון צבי הורוו"ץ [ר"מ בישיבת המקובלים "שער השמים" בירושלים] שליט"א[6]

ר"מ[7] דישיבת שער השמים פעיה"ק[8] ת"ו[9] הנני בזה להביע, לכת"ר[10] שליט"א, את תודתי על עבודתו רבת הערך בספרו היקר "קול מבשר" שתעודתו היא להעיר את לב טובי עמנו, לדרוש ולחקור אחרי אחינו האובדים מאתנו, לפי הסוגים השונים, שכללם הם, עשרת השבטים והרכבים, ואחרון חביב בני משה. והנה אסף מר את כל הנמצא כתוב מימי קדם, ואת כל הדברים שבאו בענין קדוש זה ע"י[11] התעוררות רוח טהרה בלב גדולי ישראל מימים כבירים עד הדור האחרון, ונפלאות גדולות ראו עינינו שע"י[12] הרעיון של מציאות עשרת השבטים, שהכה שורש כ"כ[13] עמוק בלבו של האדם הגדול ר'[14] מנשה בן ישראל ז"ל[15], [רב ומדפיס באמסטרדם, שפעל במאה ה-17 להתרת שיבת היהודים לאנגליה] נסתבבו הדברים של שיבת אחב"י[16] לארץ בריטניא, ומפועלה זו אנו רואים תוצאות של איזה צמיחת ישועה בימינו אלה, אחרי העלילות הגדולות, של המלחמה, וההצהרה הבריטית בדבר ביתנו הלאומי, [הצהרת בלפור, חשוון תרע"ח] שבודאי מאת ד' היתה זאת, וסוף כל סוף תגלה ותראה ע"י מסיבות הללו, הופעת ישועה כללית המקרבת את צפיית גאולתנו בעזה"י[17].

והנה שלשה הסוגים, של האחים הנעלמים כעת מאתנו, ואנו כמהים כ"כ להתגלותם. שהם, בני משה, עשרת השבטים והרכבים, הנם מקבילים להיות ירושת פלטה ובסיס של תיקון לעומת שלשה החסרונות היסודיים, שהגלות המרה וגורמיה, שהם חטאות הציבור והיחיד שקדמו לה, סבבו אותה להביא את האומה בכללה לידי המשבר הנורא שאנו נמצאים בתוכו, עד אשר יפוח היום ונסו הצללים. החסרונות השלשה הם: האחד, האפלת אור התורה, "כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה"

(חגיגה ה' ע"ב[18]). חסרון זה עומד להתמלאות ע"י בני משה, נוחלי אורה העליון של תורה, "לא נתנה פלפולה של תורה אלא למשה וזרעו" (נדרים ל"ח א') עי"ש[19], השני הוא כשלון הכח ועוז הרוח שהוא דבר עצמי לישראל, "מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין" (ביצה כ"ה ב'). הגלות נטלה ממנו את האופי העז, "גאותן של ישראל שניטלה מהן" (חגיגה שם). חסרון זה עומד הוא להתמלאות ע"י השפעתם של עשרת השבטים, שהננו מצפים את הופעתם, בתור קיבוץ שלם חסון ועומד בצביון גאותו התמימה, ועוזם של ישראל לא נכחד אצלם. החסרון השלישי, הוא חסרון הטהרה של המדות, שהחל לאכול אותנו ע"י השפעתן של האומות החטאות אשר סבבו אותנו.

"חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסית" (שבת קמ"ז ב'), גורמי הגלות.וההשפעה הרעה הזאת הבאה ע"י התרבויות הזרות, של העמים שטופי התאוה החומריות, ומבטי החיים והעולם שבאים ע"י השיטוף הזה, היא היא הממשיכה את מאפל הגלות עלינו, עד אשר יאיר לנו אור ד', ועם עני ודל יחסה בשם ד'. להשלים החסרון הבא מההשפעה החמריות הזאת יבאו בני הרכבים, אלה הנזירים הטפוסיים, ששמשו למשל ולמוסר לכל בית ישראל בנאמנות רוחם, והשתמרותם מלהשטף בזרמי החיים בעת ירידתם, כמבואר (בירמיה ל"ח). [פרשת בני רכב מובאת בירמיהו לה] על ידם ישובו לנו החיים הבריאים, הצנועים והטהורים, הראויים להיות טבעיים לגוי קדוש על אדמת הקודש, העומד להיות סגולה מכל העמים אשר תחת כל השמים. וכל חמודות עולם אלו, אורה של תורה הבא מתוספתה של הנשמה ויתרונה, גדולת הרוח ורוממותו בהדרת קדש, טהרת המדות בשקט החיים והמרגע הרוחני העליון, כולם יחד עתידין הם לחזור לנו ע"י קדושת שבת קודש, מקור הברכה ומכון הגאולה, להגעגוע של התגלותו של סמבטיון, המראה את חותם השבת בתור קשר עליון, היורד ממרומי הקודש, ומתגלה גם במערכות העשיה של העולם השקוע במשקע הטבע החומרי. הצפיה הזאת, שתבא ותגלה עלינו במהרה, יש לה סמוכין עם הכשרתה של צמיחות אור הגאולה במצעדיה, ע"י התגלותם והתועדותם של שלשת הסוגים אשר לאחינו הנעלמים, שאנו צמאים ומשתוקקים להתחברותם המאוחדת באחדות אחים גדולה, הנושאים כולם יחד רוממות קרן לבית ישראל בהדרת קודש ועז ד' על עמו ונחלתו.

וכמו כן הצפייה הנאמנה של כת"ר[20] במחקריו בענין הקדוש הזה, של בקשת אחינו הנעלמים, נסיעותיו וקבוץ כל האמור בענין נשגב זה, יש לנו לקוות שיתנו את פרים בחסד עליון, להתעוררות מעשית ורוחנית, והדברים יתבררו ויתלבנו במשך הזמן, בחסדי ישראל ב"ה. והנני בזה חותם בברכה שנזכה במהרה בימינו לראות קבוץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, בית ישראל ובית יהודה יחדיו, מלכם לפניהם ודי בראשם. כעתירת כל אסירי התקוה המצפים לגאולה וישועה קרובה על עם ד' ונחלתו, ברוממות קרן, ובאור תשובה מאהבה, אשר על ידה יבוא לציון גואל במהרה בימינו אמן, ידידו דוש"ת[21] באה"ר[22]

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ג - השנה תרפ"ג (1922/1923)
3. ידי"נ - ידיד נפשי
4. המאוה"ג - המאור הגדול
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. ר"מ - ראש מתיבתא

8. פעיה"ק - פה עיר הקודש
9. ת"ו - תבנה ותכונן
10. לכת"ר - לכבוד תורתו
11. ע"י - על ידי
12. שע"י - שעל ידי
13. כ"כ - כל כך
14. ר' - רבי
15. ז"ל - זכרונו לברכה
16. אחב"י - אחינו בני ישראל
17. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
18. ע"ב - עמוד ב
19. ע"ש - עיין שם
20. כת"ר - כבוד תורתו
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג שבט תרפ"ג **נמען:** הרב ישעיה גלאזער

תודה על ספרו באנגלית על השאלה הציונית, ושמחה על השתדלותו לפני גדולי אמריקה.

עיקרי הדברים

- תודה על ספרו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה. כ"ג שבט ג'

ידידי היקר הרב הג'[1] המאור הגדול לתורה ולתעודה מו"ה[2] ישעי' גלאזער [רב בקנזס סיטי; ראו (כרך ד', אגרת אפז)] שליט"א[3].

הנני מביע בזה לכת"ר[4] את תודתי על ספרו באנגלית ע"ד[5] השאלה הציונית. שמחתי מאד לראות את השתדלותו הנמרצה לפני גדולי ורבי המדינה באה"ב[6] לטובת צמיחת קרן ישועתנו. יהי'[7] ד' עמו ויעלה למעלה למעלה ברב אושר וכבוד ונזכה לחדות פנים בשמחה בהר הקודש בבא לציון גואל בב"א[8].

נאמנו המברכו באה"ר[9]

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. הג' - הגאון
2. מו"ה - מורנו הרב
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. לכת"ר - לכבוד תורתו
5. ע"ד - על דבר
6. באה"ב - בארצות הברית
7. יהי' - יהיה
8. בב"א - במהרה בימינו אמן
9. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' ניסן (תרפ"ג) **נמען:** הרב יוסף שאפאצניק

תודה על דפי 'השי"ס המסביר'; אינו יכול להשתתף בעבודה בגלל טרדותיו.

עיקרי הדברים

- תודה.
- אין אפשרות להשתתף.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ו' ניסן

כ'[2] ידידי הרב הגאון המפורסם איש האשכולות רב פעלים בנש"ק[3] מו"ה[4] יוסף שאפאצניק שליט"א[5]

בתודה רבה קבלתי את העלים של הש"ס[6] המסביר, ת"ח[7] חן לכת"ר[8]. וע"ד[9] השתתפותי בעבודתו הקדושה, כעת לפי המוני טרדותי הוא דבר שאי אפשר לי. ירחיב ד' לנו בחסדו ונתהלכה ברחבה בדרישת פקודיו הישרים משמחי לב.

ידידו דוש"ת[10] באהבה מהר הקודש מירושלים

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. כ' - כבוד
3. בנש"ק - בנן של קדושים
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
7. ת"ח - תלמידי חכמים
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. וע"ד - ועל דבר
10. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו סיון תרפ"ג **נמען:** הרב חיים הירשנזון

תודה על החלק השלישי של ספרו. שלא יצטער על מה שעבר בינו לבין האדמו"ר מגור: 'אולי יותר מדאי ויתרתי מפני השלום', אבל רק בעניין סגנון; הרב קוק כתב שאם לשונות קצרים ב'אורות' מצערים תמימים - הרב קוק מצטער שלא ביאר יותר, בתנאי שהמעוררים יפרסמו חרטה. התנאי לא קוים, ופתקו פורסם, ואולי בתמצית שלא עמד טעמה.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- הפתק לאדמו"ר מגור.
- התנאי לא קוים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. כ"ו סיון תרפ"ג[2]

שלו'[3] וברכה לכ'[4] ידי"נ[5] הרב הגאון המפורסם החכם המרומם אוצר תושי' מו"ה[6] חיים הירשענזאהן [הרב חיים הירשנזון, רבה של הובוקן שבארצות הברית, בעל "מלכי בקודש"] שליט"א[7] אחדשה"ט[8] באה"ר[9],

יסלח לי כתר"ה[10] על אחור דברי תודתי לקבלת ספרו ח"ג[11], ["מלכי בקודש", על שאלות הלכתיות של מדינה יהודית] שבא אמנם מתוך המון המחשבות שדבריו החשובים מעוררים. שחשבתי שאמצא לי זמן להעלות על הספר דברים מסודרים ככל השאלות הגדולות שמעיר בהם תמיד, ועד כה לא עמדה לי השעה למצא לי ע"ז[12] עת נכונה ונדחה הענין מיום ליום. אמנם כעת בקבלת מכתבו הנני מוכרח להסתפק בקצרן של דברים, ואבקש מכ"ג שליט"א שלא יצטער כלל ועיקר על כל מה שכתב במכתביו ע"ד[13] מה שעבר ביני ובין הה"צ[14] מגור [האדמו"ר מגור, רבי אברהם מרדכי אלטר (ה"אמרי אמת")] שי'[15]. כי אמנם אולי יותר מדאי ויתרתי מפני השלו'[16], אבל לא בעקרי דעות ח"ו[17] נגעו הדברים כ"א[18] בשאלת סגנון הלשון, שהוא אמר לי בשם אלה המעוררים, שלדעתם סגנון הלשון בקצורו באיזה מקומות מס' האורות [ספר "אורות" של הרב קוק (תר"ף)] מביא אותם לידי תרעומות, וע"ז[19] רשמתי לו פתקא קצרה, שתכנה הוא שאם אמת הדבר שנמצאים לשונות כאלה שמביאים בקצורם צער לתמימי לב מאיזה סוג שיהי'[20], הנני מצטער על אשר לא בארתי יותר את כונתי, וג"ז[21] הי'[22] בתנאי שמצדם של המעוררים, גם הם יפרסמו נוסח של חרטה, על אשר נתנו יד לפגום בדברי קדש ודעות טהורות האמורות בספר הנ"ל[23] ושאר חוברות שנתפרסמו ממני, אבל התנאי לא נתקיים, ומצדם לא נעשה שום דבר לקרב השלו', ואת ענין הפתקא שלי ניתן לפרסום, איני יודע אם כצורתו או באיזה נוסח תמציתי שמסופקני אם עמד טעמו בו.

זהו כל הענין, שאיננו שוה לטפל בו כלל, וכונת כתר"ה ודאי היא לטובה כיד אהבת האמת הטובה עליו, ולא יעלה על לבו שיהי' לי איזה חלישות דעת נגדו כי ידעתי טהרת רוחו העדין. והנני בזה חותם בברכה

בצפית ישועה לרוממות קרן עם ד' על נחלת קדשו, וצמיחת פרי תהלה בכרם בית ישראל בהר ציון וירושלים.

כנה"ר[24] ונפש ידי"ע[25] דוש"ת[26] באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ג - השנה תרפ"ג (1922/1923)
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
11. ח"ג - חלק ג'
12. ע"ז - על זה
13. ע"ד - על דבר
14. ההי"צ - הרב הצדיק
15. שי' - שיחיה
16. השלו' - השלום
17. ח"ו - חס ושלום
18. כי"א - כי אם
19. וע"ז - ועל זה
20. שיהי' - שיהיה
21. וג"ז - וגם זה
22. הי' - היה
23. הנ"ל - הנזכר לעיל
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א כסלו תרפ"ד **נמען:** הרב אהרן וולקין, רב אייזישקי

שמחה על ספרו 'בית אהרן' על בבא קמא, ועל הצלתו במלחמה. הרב קוק מבקש מכתבים קבועים.

עיקרי הדברים

- שמחה על הספר.
- בקשת קשר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה. י"א כסלו ד'

שלו'[1] וברכה באה"ר[2] לכ'[3] ידי"נ[4] הרב הגאון הגדול סוע"ה[5] מוהר"א[6] וואלקין [הרב אהרן וולקין, מחבר שו"ת "זקן אהרן" וספרי "בית אהרן"] שליט"א[7]

הגאבד"ק[8] אייציסלאוו יצ"ו[9] וכא"ל[10] שלו' וברכת עולמים. שמחתי בקבלת ספרו היקר בית אהרן לב"ק[11], וברוך ד' כי הפליא חסדו את יראיו, ויצילהו מכל המצוקות אשר שתו עליו בכל ימי מלחמת העולם ועוד נפל בנעימים גורלו להו"ל[12] את ספריו היקרים והנחמדים, אשר רבים יתבסמו מריח בשמיו, אשמח מאד אם אקבל מכתבים תמידים כסדרן מכ"ג ידינ"ע[13] מני אז, ממצבו ומשאיפותיו ורעיונותיו למפעלים טובים וכבירים על ישראל ותוה"ק[14], אשר זה הוא כל מעיניו תמיד, ומשלו'[15] בניו הנחמדים למודי ד' שליט"א.

מרוב טרדותי מוכרחני לקצר, ודי שנותינו יאריך, ויתברך ממקור הברכות כנה"ר[16] ונפש ידי"ע[17] דוש"ת[18] באה"ר מהר הקדש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. שלו' - שלום
2. באה"ר - באהבה רבה
3. לכ' - לכבוד
4. ידי"נ - ידיד נפשי
5. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
6. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. וכא"ל - וכל אשר לו
11. לב"ק - לבבא קמא
12. להו"ל - להוציא לאור
13. ידינ"ע - ידיד נפשי עוז
14. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
15. ומשלו' - ומשלום

16. כנה"ר - כנפשו הרמה
17. ידי"ע - ידידו עוז
18. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אר

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' טבת תרפ"ד **נמען:** הרב א"ש תמרת, רב מלייציץ

הרב קוק נהנה מספרו 'יד אהרן', מפלפולו ומהגיגיו בחכמת החיים, אף שהצטער שהזכיר לשלילה את חכמת האמת, 'נשמת התורה למאמינים בה'; ברור לו שכוונתו לשם שמים.

עיקרי הדברים

- שבח לספר.
- צער על שלילת הקבלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה. ח' טבת ד'

שלו, וברכה לכ'[1] הרב הגאון הנעלה דובר אמת בלבבו מוהרא"ש[2] תמרת [הרב אהרן שמואל תמרת, רבה של מילייצ'יץ, הוגה ומחבר] שליט"א[3]

האבד"ק[4] מלייציץ יצ"ו[5]. אחדשה"ט[6] באה"ר[7] לשמחת לבבי קבלתי ספרו היקר יד אהרן ונהניתי מדבריו היקרים והערותיו הנכבדות בשכל טוב בפלפולא דאורייתא נוסף על הגיונותיו הטובים בחכמת החיים, אע"פ[8] שנצטערתי ממה שהזכיר לשלילה את חכמת האמת, המורשה לנו מרבותינו הקדושים בתור נשמת התורה למאמינים בה, בכ"ז[9] ברור לי הדבר שכונתו לש"ש וכל דילידא אימי' כותי' תיליד.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באה"ר כנה"י[10] ונפש ידי"ע[11] דוש"ת[12] מהר הקודש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. לכ' - לכבוד
2. מוהרא"ש - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ש (למשל: אברהם + שמואל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. האבד"ק - האב בית דין קהילת
5. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
6. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
7. באה"ר - באהבה רבה
8. אע"פ - אף על פי
9. בכ"ז - בכל זאת
10. כנה"י - כנפשו היקרה
11. ידי"ע - ידידו עוז
12. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' טבת תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הרב יחזקאל ליפשיץ, רב קאליש

תודה על ספרו על במדבר. בעניין הנסיעה: דוחקים בו מאוד לבוא לאמריקה כדי להחזיק את 'הוועד הדתי', שעליו נשענים רוב ענייני הדת בארץ, ואי אפשר לדחות אפילו עד סוף החורף.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- הוועד הדתי.
- דחיפות הנסיעה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ח' טבת תרפ"ד[2]

שלו'[3] וברכה באה"ר[4] לכבוד ידי"נ[5] הרב הגאון הג'[6] סוע"ה[7] איש האשכולות מו"ה[8] יחזקאל שליט"א[9] ליעבשיץ. הגאבד"ק[10] קאליש יצ"ו[11]. אחדשה"ט[12] באה"ר[13] אפריון אמטי למר כ"ג[14] שליט"א על תשורתו היקרה ספרו הנעלה המוה"מ[15] על ס' במדבר. ["המדרש והמעשה", ספרו של הרב יחזקאל ליפשיץ על התורה] נתבסמתי מבשמיו, והתענגתי ממתקו ודבשו הטוב. יהי'[16] ד' עמו ויעל. ויוסיף פרי תנובה להגדיל תורה ולהאדיר יראת ד' טהורה בשכל טוב. ויפוצו חוצה מעינותיו הרבים כברכת ד' עליו. והנה בדבר הנסיעה, הדברים יגעים, ומשם דוחקים מאד שאני מוכרח לדעתם לבא שמה, להחזיק את מעמד ועד הדתי, שרוב עניני הדת באה"ק[17] נשענים עליו. ואין הדבר נתן להדחות עד שלהי דסותא [עד סוף החורף (ארמית)] אפילו, ודי יתן הטוב.

ויצליחנו בכל פנותינו ברחמיו, והי'[18] זה שלו' כנה"ר[19] ונפש ידי"ע[20] דוש"ת[21] באה"ר

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
3. שלו' - שלום
4. באה"ר - באהבה רבה
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. הג' - הגאון
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. כ"ג - כבוד גאונו

15. המוה"מ - המדרש והמעשה (שם ספרו)
16. יהי' - יהיה
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. והי' - והיה
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' טבת תרפ"ד **נמען:** הרב משה אביגדור עמיאל, רב אנטוורפן

תודה על ספר דרשותיו, 'מלאי זיו המוסר'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה. ח' טבת ד'

שלו'[1] וברכה באה"ר[2] לכ'[3] ידי"נ[4] הרב הגאון המובהק סוע"ה[5] אוצר תושי' מו"ה[6] משה אביגדור [הרב משה אביגדור עמיאל, אז רבה של אנטוורפן ולימים רבה הראשי של תל אביב] שליט"א[7]

עמיאל הגאבד"ק[8] אנטווערפען יצ"ו[9]. אחדשה"ט[10] באה"ר[11] בשמחת לב קבלתי את ספרו היקר חה"נ[12] מדרשותיו החמודות ואפריון אמטי למר על העונג הרב אשר הסב לי במקרא נאומיו הצחים מלאי זיו המוסר ומפיקי נוגה השכל הטהור והרענן. יתן ד' ויתקבלו דברי מצדיקי הרבים ככוכבים וישוב ישראל ויפרח ויציץ ציץ כימי עולם.

והנני בזה ידי"ע[13] המברכו באה"ר מהר הקודש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. שלו' - שלום
2. באה"ר - באהבה רבה
3. לכ' - לכבוד
4. ידי"נ - ידיד נפשי
5. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. חה"נ - דורש פענוח
13. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' טבת תרפ"ד **נמען:** הרב י"ל לוין, רב דטרויט

רבני 'המרכז' הגישו לו את ספריו 'האדרת והאמונה', ורק עתה עיין בהם ונהנה מחריפותו ובקיאותו.

עיקרי הדברים

- שבח לספרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ח' טבת ד,

שלו'[2] וברכה לכבוד ידידי הרב הגאון המובהק החו"ב[3] סוע"ה[4] אוצר תו"י[5] טהורה מוהר"י[6] לייב לעווין [הרב יהודה לייב לוין, רבה של דטרויט] שליט"א[7]

הגאבד"ק[8] דטרויט יצ"ו[9]. אחדשה"ט[10] באה"ר[11] זה לי זמן זמנים טובא שהגישו לפני חברים מקשיבים הרבנים מבני מרכזנו שליט"א[12] את ספריו הנחמדים האדרת והאמונה, וברוב הטרדא העמוסה עלי לא מצאתי שעה מוכשרת להציץ בהם גם מעט דמעט, אמנם כעת העירוני עוד הפעם, וראיתי באיזהו מקומן אורו עיני מאור יקרות מחריפותו ובקיאותו ומטוהר רעיונותיו המלאים דעת ויראת ד', אשרי שלו ככה, יברכהו ד' בכ"ט[13] ויוסיף להביא לנו פרי תנובה מגפניו הטובים, גפן אדרת ומים נאמנים ממקורות האמונה הטהורה, להוסיף כבוד לתורה ואור יקרות בבית ישראל.

והי'[14] זה שלו' כנפשו הטהורה ונפש ידי"ע[15] מברכו באה"ר מהר הקודש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום
3. החו"ב - החריף ובקי
4. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
5. תו"י - תורה ויראה
6. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
13. בכ"ט - בכל טוב
14. והי' - והיה
15. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארי

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' שבט תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הרב זאב יעבץ

תודה על החלק התשיעי של 'תולדות ישראל'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ט' שבט תרפ"ד[2] שלומים אלפים, בשרשים וענפים,

לכבוד ידי"ע[3] הרב המאור הגדול לתורה ולתעודה, התייר הנאמן לתולדות עם קדוש. מוהר"ז[4] יעבץ [ראו (כרך ד', אגרת אה)] שליט"א[5],

וכא"ל[6] רב שלו[7] עד בלי ירח. אחדשה"ט[8] באה"ר[9]. יקבל אדוני. רב חביבי, את תודתי העמוקה על תשורתו היקרה אשר הואיל לשמחני, לענגני, ולכבדני בה, הוא ספרו היקר תו"י[10] חלק תשיעי, ["תולדות ישראל", חלק ט] החלותי להתענג על מתקו ודבשו, ונפשי שבעה עדנים, מזיו אמרותיו, והלך רוחו העדין והטהור, האיתן והאמן גם יחד. הנני מוכרח לקצר מרוב הטרדות. ואת כתה"ר[11] הסליחה, והנני חותם בברכה נאמנה יאריך ד' ימיו ושנותיו, ועיניו ועינינו תחזינה בשוב ד' את שבות עמו להר קדשו.

ברב עז והדרת קודש כנה"ר[12] ונפש ידי"ע דוש"ת[13] באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
3. ידי"ע - ידידו עוז
4. מוהר"ז - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שלו' - שלום
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. תו"י - תורה ויראה
11. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
12. כנה"ר - כנפשו הרמה
13. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אריד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אדר תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הרב משה אוסטרובסקי

שבח לספרו על המידות שהתורה נדרשת בהן; יש צורך בספרים כאלה מתלמידי חכמים יראים, ללימוד הצעירים. הערות: על 'עין תחת עין' - המהרש"ל ביש"ש חולק על הרמב"ם; 'הלכות לא תשתנינה' מקורו בירושלמי מגילה, ולפי הראב"ד הביטול הוא רק לעניין קריאה ברבים; השיעורים כהלכה למשה מסיני (בבלי וירושלמי); 'ע"ב זקנים' כהגהת הגר"א, ויסוד 'אין בית דין מבטל דברי בית דין חבירו' כפתרון לחתימת המשנה והתלמוד.

עיקרי הדברים

- שבח לספר.
- צורך בספרי יסוד לצעירים.
- הערות בהלכה ובמסורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם, י"ב[2] אדר, תרפ"ד[3] [י"ב באדר תרפ"ד (1924)]

ידידי היקר הרב המאור הגדול לתורה ולתעודה. אוצר חכמה ויראה טהורה מו"ה[4] משה אוסטרוכסקי [הרב משה אוסטרובסקי (המאירי), מחבר "המידות לחקר ההלכה"] שליט"א[5].

אהובי, בשמחת לב ראיתי את האור כי טוב. קונטרסיו היקרים, מספרו המפאר למדותיה של תורה. שהואיל כת"ר[6] להציגם לפני, עונג רב שבעתי מדי עברי על אחדים מהם, אמנם בחפזון, מפני רבוי טרדותי, ביחוד באלה הימים. אבל בכל לבי אברך את ד' על אשר נתן בלב חביבי לעבוד את העבודה החשובה ה הצריכה מאד לשעתה. כי החובה הקדושה, לבא לעזרת צעירי דורנו. אלה השרידים המקדישים את ימיהם ללמוד תורתנו הקדושה, לסלול לפניהם את הדרכים על ידי מסלות ישרות בדרכי התורה - גדולה היא מאד בימינו אלה, ימי הטרדות והדרישות השונות, המיטלות בהכרח הרבה פעמים גם על אותו החוג הנועד לשקידתה של תורה. ומאד ערגה נפשי שעבודת הסדור והברור של יסודי התורה, ומפתחות מנעליה, מבואיה וכלליה, תעשה על ידי תלמידי חכמים נאמנים, עמלי התורה מנעוריהם המחונכים על ברכי תלמידי חכמים, ומעוטרים ביראת שמים, ואמונת אומן, צדיקים החיים באמונתם, באופן שהספרים אשר יתחברו סוגים האלה, שהם מסוגננים בסגנונה של חכמת ישראל, בדורנו, אבל בעקרם הם הם גופי תורה, וכמה הלכתא גברוותא למסבר קראי וסוגיות. איכא למגמר מינייהו, יהיו נקבעים, ללמודים של שעות הגונות אצל התלמידים שוקדי דלתות תוה"ק[7], לישר את שכלם, ולהרגילם בידיעות כלליות, והשקפות זכות ומקיפות בעקרי תורה ויסודי ההלכות, ולא ימצאו בהם שום דופי של דעות חצוניות וזרות, הנוטות מארחות יושר ואמתה של תורה.

ואפריון אמטי לכת"ר[8], גברא דמריה סייעיה, לעסוק במקצע הגדול הזה של המדות שהתורה נדרשת בהן בשום שכל, בחכמת לב, בחריפות ובקיאות מצורפת לבקורת ישרה ערוכה ושמורה באמונה רבה,

וביראת ד' טהורה. ולחבת דבריו אעיר הערות קצרות אחדות: במש"כ[9] במבוא - פ"א עמ' ה' - ע"פ[10] שיטת הרמב"ם[11] שחובל בחבירו שמשלם ממון, ואין המקרא עין תחת עין כפשטיה. שהוא מכלל הלכה לממ"ס[12] בפירוש הכתוב. [הלכה למשה מסיני] אמת שזוהי דעת הרמב"ם, אבל ראוי להעיר שמהרש"ל[13] בישו"ש[14] ר"פ החובל ["ים של שלמה" למהרש"ל, על בבא קמא פרק "החובל"] חולק על הרמב"ם בזה, וס"ל[15] שעיקר הדבר חבורה תחת חבורה ג"כ[16] צריך להיות ממש, והלא מקרא מלא הוא "רק שבתו יתן ורפא ירפא". [שמות כא, יט] א"כ[17] העיד הכתוב שהחובל צריך לשלם ממון וכתב שם דדחיית הגמ'[18] בענין סליק בשרא היא, הוי רק לברר יותר ולא לדחות הראי'[19], ובאמת הדרשות מספיקות גם בלא הקבלה, לדעתו. בסי'[20] ג' - עמ' י' - שהלכות לא תשתנינה שהביא מדברי הרמב"ם, הנה מקור הדברים הוא בירושלמי פ"א דמגילה ה"ד. [ירושלמי מגילה א, ד] ושם איפלגו ריו"ח[21] ורשב"ל[22], דריו"ח[23] אמר דנו"כ[24] בטלים לע"ל[25] וחמשה חומשי תורה אינם בטלים. ורשב"ל אמר דאף מגילת אסתר והלכות אינן בטלות, וצ"ע[26] למה פסק הרמב"ם כרשב"ל[27] נגד ריו"ח וכן סתם כותי' בספ"ב[28] דמגילה. [רמב"ם, הלכות מגילה ב, יח]

ולפ"ד[29] הראב"ד[30] בהשגה כל ענין הבטול היינו לענין חיוב הקריאה בצבור, וי"ל[31] דה"ה בהלכות לענין חובת הקריאה ברבים, שיהיו דורשין הלכות פסח בפסח וכו'[32], ולע"ל[33] שתמלא הארץ דעה את ה', [על פי ישעיהו יא, ט] והכל יהיו בקיאים בהלכות ולא ילמדו איש אחיו לדעת את ד' כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם, [על פי ירמיהו לא, לג] אז לא יהי'[34] מקום לדרוש הלכות ברבים. וע"כ[35] כו"ע[36] ס"ל[37] דהלכות אינן בטלות לעולם, כדכתיב הליכות עולם לו. [חבקוק ג, ו; ודרשו (מגילה כח): "אל תקרי הליכות אלא הלכות"] וכנראה שכ"ה הבנת המגיה שם בד' הרמב"ם, דגם הוא אזיל בשיטת הראב"ד. ומה שהזכיר שיעורים הללמ"ס[38], כ"ה ודאי דעת הבבלי בפשיטות. וכשרצו לומר ביומא דף פ' ע"א[39] ב"ד[40] של יעבץ תקנום דחו דשכחום וחזרו ויסדום, אבל בירושלמי דפ"ק[41] דפאה ה"א [ירושלמי פאה א, א] פריק בפשיטות. אי"ר[42] יונה וכל השיעורים לא חכמים הוא שנתנו, ואמר דריו"ח הוא כדעתי' דסבר כל השעורים הלכה לממ"ס ופליגי התם אי חזר בי' ריו"ח מסברא זו. או לא חזר בי'. ופשוט דהרמב"ם[43] פסק כשטת הבבלי, נגד פלוגתא דירושלמי שאינה מוכרעת שם. משו"כ[44] בסוף המבוא, - פ"א עמ' ט"ו - שגדר דברי סופרים שיהי'[45] כמו דאורייתא אינו יוצא מהדרשות והמדות שהתורה נדרשת בהן כי"א[46] עד שתבוא ע"ז[47] הסכמת ב"ד הגדול. אין לזה מקור.

ומש"כ[48] מהקדמת הרמב"ם ליד החזקה, שכתב והסכימו עליהן ב"ד הגדול, לא כתב כן על גדר דברי סופרים וערכם, כ"א על מה שהי'[49] נהוג לכתוב לזכרון לדורות מתורה שבע"פ[50] לפני כתיבת המשנה, שלא היו כותבים במגילת סתרים. כ"א הדברים המוסכמים מב"ד[51] הגדול. וטעם הדבר נראה שכ"ז שלא הסכים ע"ז ב"ד הגדול הלא קרוב השנוי לבא ע"י[52] שיחלוק ע"ז ב"ד אחר, ולא היו כותבים בזה דבר מוחלט לדורות, אע"פ[53] שמצד הדין כל דרשה שכל חכם דורש מן התורה ודעתו ברורה שכך הוא כשהוא ראוי להוראה כבר הוא בכלל דברי סופרים אע"פ שיצוייר ע"ז מחלוקת, שהרי גם בהסכמת ב"ד הגדול יש ג"כ ציור שיבא ב"ד אחר ויחלוק. שהרי לגבי דברים שנלמדים מדרשות ודרכי המדות, והכרעת הסברא ע"ז נאמר אין לך אלא שופט שבימיך. [ראש השנה כה, על פי דברים יז, ט: "ואל השפט אשר יהיה בימים ההם"] ומ"מ[54] כ"ז[55] שלא נחלקו ע"ז ה"ז[56] נדון בכל חומר דברי סופרים כיון שיוצא מלמוד הכתובים ודרכי

המדות שהתורה נדרשת בהן. והי"ה[57] כשכל חכם ראוי להוראה למד למודים ע"פ דרכו בתורה, כי"ז שלא נחלקו עליו אחרים ה"ז בכלל דברי סופרים, וא"צ[58] להסכמת ב"ד הגדול להכניסם בכלל דברי סופרים.

אמנם דרכי לפרש את המשנה דעדיות פ"א מ"ה. ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין, שאם יראה ב"ד את דברי המרובין ויסמוך עליו שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין שהקשור של שאין ב"ד יכול, קשה מאד, כמו שדייקו בזה המפרשים. ונראין הדברים ששנו לנו חכמים בזה כלל גדול בסדרי הוראה לדורות, שאע"פ[59] שחלוק גדול יש בין הסכמות וגזירות להוראות של דינים היוצאים מדרכי הלמוד והדרשות, כמבואר בדברי הרמב"ם בפ"ב מה' ממרים [רמב"ם, הלכות ממרים ב, א–ב] שתקנות והסכמות, ע"ז נאמר אין ב"ד יכול לבטל את דברי ב"ד חברו אא"כ[60] גדול ממנו בחכמה ובמנין ודברים היוצאים מלמודים ודרשות וסברא. ע"ז נאמר אין לך אלא שופט שבימיך, אבל כאן חדשה לנו המשנה, שזה הדין של האפשרות להורות באופן אחר ממה שהסכים ב"ד הגדול, לא נאמר כי"א כאשר הוכרע אז הדבר ע"פ הרוב ומיעוט ועכ"פ[61] יחיד הי'[62] נמצא שדעתו לא הסכימה ע"ז. שרק אז יוכל ב"ד אחר באיזה דור מאוחר ג"כ להכריע כדעת המיעוט או היחיד אם דעתו נוטה לכך. וע"ז[63] נאמר אין לך אלא שופט שבימיך. והכרעת הרוב שבדור הקודם, איננה יכולה להכריע את הכרעת הרוב, וק"ו[64] את הסכמת כל הב"ד[65] שבדור המאוחר אע"פ שאיננו גדול מהראשון בחכמה ובמנין.

אבל אם היתה ההסכמה להוראה הזאת בב"ד[66] הגדול ע"פ דעת כולם, אז אע"פ שהדבר בא בדרך של למוד ודרשות נקבעה הלכה זו כאילו היתה הסכמה של תקנה, שכבר חל עליה הדין שאין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. וזאת היא כונת המשנה כפשוטה, ולמה מזכירים דברי היחיד בין המרובין, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין וזהו בודאי נוהג גם ברוב דיני תורה שהם דברים היוצאים מהלמודים והדרשות ודרכי הסברות, שאם יראה ב"ד את דברי היחיד יסמוך עליו כשדעתו תהיה מכרעת לכך, אע"פ שלא יהי' גדול בחכמה ובמנין מב"ד הראשון, וזה יוכל להיות רק אם הוכרעה הלכה זו ע"פ רוב דעות. ויחיד עכ"פ[67] נחלק עליהם אז, אבל אם דעת כולם הסכימה בהלכה זו. אז נקבע עליה דין תקנה, ולא גרעה מכל גזירת חכמים שלא באה מלמודים ודרכי הדרשה של תורה, חל ע"ז הכלל שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. ובארתי בזה לשון המשנה (זבחים י"א ב') אמר שמעון בן עזאי, מקובל אני מפי שבעים ושנים זקן, ביום שהושיבו את ר"א ב"ע[68] בישיבה שכל הזבחים הנאכלין שנזבחו שלא לשמן כשרין, ובגמ'[69] שם י"ב ע"ב[70], למה לי למתני שבעים ושנים זקן, דכולהו בחדא שיטתא הוו קיימי.

ורש"י[71] העתיק למה לי למתני זקן, והשמיט את התיבות שבעים ושנים. ופרש עפ"ז[72] בכונת הגמרא, ליתני זקנים, ויש לשאול ע"ז, דלא שייך להקשות למה לי למיתני, על דיוק של תיבה אחת שהיא מתאימה ע"פ דקדוק הלשון כרגיל במקרא לומר, חמש מאות איש, ולא אנשים וכיו"ב[73]. וגם הוא יותר דרך קצרה, שראוי לשנות לתלמידו כרפ"ק[74] דפסחים חוץ ממה שאינו מתאים לגירסא שלפנינו, גם יש להתבונן לאיזה מטרה רצה בן עזאי להשמיענו שכולם בחדא שיטתא הוו קיימי. ולפי דברינו הדברים

מאירים שהוא רצה להורות בעדותו שהיא הלכה קבועה שאין שום ב"ד יכול לחלוק עליה, כ"א כשיהיה גדול מהם בחכמה ובמנין, וכאשר ידע שהיתה אז הסכמת כל הב"ד, ולא היה שום יחיד חולק ביניהם.

ע"כ[75] פירש את המנין שבעים ושנים, והדבר מבואר יותר, כאשר המנין היותר גדול לב"ד[76] הוא שבעים ואחד. כמפורסם וכדברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות ממרים שהקשה מטעם זה על הדין של גדול במנין. דהיכי משכחת לה מאחר שהב"ד[77] היותר גדול הוא רק של שבעים ואחד, וכשפירט שבעים ושנים והוסיף כזה אחד על המנין, רצה להורות בזה שלא הכרעת רוב היתה כאן, כ"א הסכמת כולם עד אחד וזהו מכוון עם דברי הגמ' דע"ז ע"ב א', "כדשיימו בתלתא אפילו תרי מגו תלתא, כדשיימו בארבעה, עד דשיימו כולהו ארבעה", וכמו שפירש"י[78] שם דכיון דנחית לדעות להרבות יותר מכדי ב"ד, עד דאמרי כולהו. ומפרשת הגמרא דמשו"ה[79] אמר שב"ע[80]:שבעים ושנים זקנים להורות שכולם הסכימו בדעה אחת ושיטה אחת ונחית לדעות יותר משיעור ב"ד היותר גדול שבעים ושנים. וי"ל דבאמת היתה הגרסא הראשונה זקנים, אלא מפני שהבינו בדברי הגמרא, שהענין של למה לי למיתני הכי בהתאמה לחדא שיטתא, מכריח הוא לנסח זקן ונשארה הגרסא זקן, ורש"י השמיט בשביל כך, את התיבות שבעים ושנים בהעתקת דברי הגמרא.

והנה בפ"ג דידים משנה ה' בדין שיר השירים וקוהלת מטמאין את הידים, ובפ"ד[81] משנה ב' בדין זה עצמו של הזבחים הנאכלים שנזבחו שלא לשמן. כתוב במשנה שלפנינו כמו בגמרא דזבחים מקובלני מפי שבעים ושנים זקן, והגר"א[82] הגיה בשניהם באליהו רבא. וכתב מפי ע"ב זקנים גרסינן והדברים מבוארים שכיון ברוח קדשו לכל מה שכתבנו בגרסא ובטעמא, וביסוד השיטה של אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו, עם הקשר של משנתנו בעדיות, ולמה מזכירים דברי היחיד בין המרובים, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים אלא שאם יראה ב"ד דברי היחיד ויסמוך עליו, שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, ולמדנו מזה כלל גדול בסדרי הוראה בתורה שבע"פ. ומכאן פתרון גדול ליסוד החתימות של המשנה ושל התלמוד שהעיר ע"ז בכ"מ[83] הלכות ממרים שם. ידידי, הרבה הערות היה ראוי לי לכתב על דבריו הנחמדים בכל מרחבי ספרו היקר, אבל הלא יודע יקירי, כמה הזמן אינו מוכשר כעת לפני להחלץ מהמניעות המקיפות אותי, ויקבל נא את המועט כמרובה, לאות אהבה וחבת קודש.

והשי"ת[84] יזכנו לראות ברוממות קרן ישועה לעם ד' ותורתו וארצו הקדושה, ומציון תצא תורה ואורה, לכל בית ישראל, ולכל אפסי ארץ בב"א[85] כנה"ר[86] ונפש ידי"ע[87] דוש"ת[88] באה"ר[89]

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. י"ב - שנים עשר (12)
3. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. כת"ר - כבוד תורתו
7. תוה"ק - תורתנו הקדושה

8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. במש"כ - במה שכתב
10. ע"פ - על פי
11. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
12. לממ"ס - למשה מסיני
13. שמהרש"ל - שמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ל (למשל: שמואל + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. בישי"ש - בים של שלמה
15. וס"ל - וסבירא ליה
16. ג"כ - גם כן
17. א"כ - אם כן
18. הגמ' - הגמרא
19. הראי' - הראיה
20. בסי' - בסימן
21. ריו"ח - רבי יוחנן
22. ורשב"ל - ורבי שמעון בן לקיש
23. דריו"ח - דרבי יוחנן
24. דנו"כ - דנושאי כלים (מפרשי השולחן ערוך)
25. לע"ל - לעתיד לבוא
26. וצ"ע - וצריך עיון
27. כרשב"ל - כרבי שמעון בן לקיש
28. בספ"ב - בסוף פרק ב
29. ולפי"ד - ולפי דעתי
30. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
31. וי"ל - ויש לומר
32. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
33. ולע"ל - ולעתיד לבוא
34. יהי' - יהיה
35. וע"כ - ועל כן
36. כו"ע - כולי עלמא (הכל מסכימים)
37. ס"ל - סבירא ליה
38. הללמ"ס - הלכה למשה מסיני
39. ע"א - עמוד א
40. ב"ד - בית דין
41. דפ"ק - דפרק קמא
42. א"ר - אמר רבי
43. דהרמב"ם - דרבי משה בן מימון
44. מש"כ - מה שכתב
45. שיהי' - שיהיה
46. כי"א - כי אם
47. ע"ז - על זה
48. ומש"כ - ומה שכתב
49. שהי' - שהיה
50. שבע"פ - שבעל פה
51. מב"ד - מבית דין
52. ע"י - על ידי
53. אע"פ - אף על פי
54. ומ"מ - ומכל מקום

55. כ״ז – כל זה
56. ה״ז – הרי זה
57. וה״ה – והוא הדין
58. וא״צ – ואין צריך
59. שאע״פ – שאף על פי
60. אא״כ – אלא אם כן
61. ועכ״פ – ועל כל פנים
62. הי׳ – היה
63. וע״ז – ועל זה
64. וק״ו – וקל וחומר
65. הב״ד – הבית דין
66. בב״ד – בבית דין
67. עכ״פ – על כל פנים
68. ב״ע – בן עזריה
69. ובגמ׳ – ובגמרא
70. ע״ב – עמוד ב
71. ורש״י – ורבי שלמה יצחקי
72. עפ״ז – על פי זה
73. וכיו״ב – וכיוצא בזה
74. כרפ״ק – כריש פרק קמא
75. ע״כ – על כן
76. לב״ד – לבית דין
77. שהב״ד – שהבית דין
78. שפירש״י – שפירש רש״י
79. דמשו״ה – דמשום הכי
80. שב״ע – שבעים
81. ובפ״ד – ובפרק ד׳
82. והגר״א – והגאון רבי אליהו מווילנה
83. בכ״מ – בכמה מקומות
84. והשי״ת – והשם יתברך
85. בב״א – במהרה בימינו אמן
86. כנה״ר – כנפשו הרמה
87. ידי״ע – ידידו עוז
88. דוש״ת – דורש שלומו ותורתו
89. באה״ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אריח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט אדר ראשון תרפ"ד **נמען:** המלצה על הרב אליה לנדא

הרב אליה לנדא, נין הגר"א, הוציא כתבי יד של הגר"א, וייסד אוסף ספרים 'מדרש אליהו', שנמסר ל'מרכז הרב' - יסוד הישיבה העולמית - ויהיה ספריית הישיבה. הרב קוק מבקש לשלוח ספרים.

עיקרי הדברים

- הרב לנדא, נין הגר"א.
- ספריית 'מדרש אליהו'.
- מרכז הרב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. י"ט אד"ר[2] ד' (תרפ"ד[3]) נכבד לי להודיע בשערי בת רבים את יקרת מעלתו של הרה"ג[4] הנעלה מוכתר בנמוסין מו"ה[5] אליו לנדא נ"י[6],

גזע קודש מחצבתו, נין ונכד לרבנו אורן של ישראל הגר"א[7] זצ"ל[8] צי"ע[9] ועכ"י[10], והאיש יקר הוא צנוע ומעלי, וכמה זמנים התעסק בקדשים והו"ל[11] כמה דברים יקרים מכתי"ק[12] של רבנו הגדול ז"ל[13], גם יסד בית עקד ספרים [ספרייה] שהתחיל במפעלו לזכר שמו הגדול של רבנו קדוש ישראל זקנו ז"ל בשם "מדרש אליו", שכעת נקבצו באו הספרים הנקבצים לשמוש מרכזנו הנוסד מקרוב, ["מרכז הרב", שנוסד אז בבית הרב קוק בירושלים] לשם תכונה יסודית ושאיפת הקמתה של הישיבה העולמית המרכזית בירושלים. בעד כל קהל עם ד' הגוי כלו. וכאשר יתרחבו הדברים, יהי'[14] מדרש אליו זה. המחלקה של עקד הספרים של ישיבה קדושה זו. ע"כ[15] אבקש נא מכל גדולי עם ד', לחזק את ידי הרב היקר, מבנין דאבהן קדישין יסודי מצוקי ארץ ז"ל, ולתמוך בפעולתו לשלח ספרים מכל מקצעות התורה ל"מרכז הרב", שהוא יסוד הכנת הישיבה המקווה בעז"ה[16].

וזכות רבנו הגר"א זצ"ל יעמד לכל המקרבים את נכדו הרה"ג הנכבד ולכל התומכים להקים את שמו הגדול על אדמת הקודש בעקו"ת[17], ע"י[18] בית עקד ספרים בכל חלקי תורתינו הק'[19] בשם מדרש אליו ולאמת וצדק באתי על החתום

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. אד"ר - אדר ראשון
3. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
4. הרה"ג - הרב הגאון
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
8. זצ"ל - זכר צדיק לברכה

9. צי"ע - צריך עיון
10. ועכ"י - ועל כל ישראל
11. והו"ל - והוציא לאור
12. מכתי"ק - מכתב ידו הקדושה
13. ז"ל - זכרונו לברכה
14. יהי' - יהיה
15. ע"כ - על כן
16. בעז"ה - בעזרת השם
17. בעקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
18. ע"י - על ידי
19. הק' - הקטן

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארלו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אייר תרפ"ד - ניו יורק **נמען:** בנו הרצי"ה ואשתו

שמחה על שבנו הרצי"ה נבחר לומר דברי תורה לפני קהל: 'חזק ואמץ ופתח פיך', כי שלמותנו קשורה ב'רצון להופיע ולהשפיע ולנצח את יצר הענוה הפסולה'. הרב קוק חושש להדפיס דבריו בהלכה בלי ביקורת וביאור, כפי שראה בקונטרס 'זבח ראיה', שיש בו שגיאות רבות ודברים חסרי ביאור. 'אכלו ושתו ושמרו בריאותכם'.

עיקרי הדברים

- דרשת הרצי"ה.
- ענווה פסולה.
- זהירות בהדפסה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ה' אייר פ"ד נו"י[2] [המכתב נכתב בניו יורק, במסע לאמריקה לטובת הישיבות, אל הרצי"ה ורעייתו]

בני מחמדי יקירי שליט"א[3] ווציוזך כלתי כבתי יקירתי תחי' לאוי"ט[4]. תהל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו, הצמאתני יותר מדי בני חביבי, מטל דבריך הנעימים המשיבים את נפשי בארץ נודי, נא יקיר לי, אל תמנע את טובך ממני, והרגיע את רוחי הכמה לדבריך היקרים והחביבים. אין די באר שמחת נפשי, מבשורתך הטובה אשר הודעתני, כי נבחרת להגיד איזה אמרים בד"ת[7], לפני קהל אהובינו שליט"א,

המתקבצים בקבוץ חכמים ידידים ואהובים שליט"א. נא חביב לבי חזק ואמץ ופתח פיך ויאירו דבריך, כי הרבה מאד קשורה היא שלמותנו המוכרחת, בקביעות הרצון להופיע ולהשפיע ולנצח את יצר הענוה הפסולה. [ענווה מופרזת המונעת מאדם להשפיע את מה שבכוחו] הבא תמיד מתוך רפיון רוח, אשר לא כאלה חלק יעקב, [ירמיהו י, טז] אשר עז לו בד' אמת סלה. - מדוע לא תשלח אלי מהנדפס אצלך שם. מאד אני חושש להדפיס ולפרסם דברי, ביחוד בהלכה, בלא בקורת ברורה והשלמה ביאורית, כאשר ראיתי הנסיון, מהקוני זב"ר[8], שחוץ משגיאות הדפוס הרבות, בצורה ירודה כ"כ[9], ישנם דברים חסרי ביאור שהי'[10] ראוי להרחיבם ולבארם יפה יפה.

הנני חותם בכל חותמי ברכות, חזקו ואמצו מחמדי, אכלו ושתו ושמרו בריאותכם היקרה בשמחה וטוב לב, והשי"ת[11] יחנינו לחדות פני כולכם בחדות ד', ושמחת עמו ונחלתו, כנפשכם היקרה ונפש אביכם מצפה אשרכם סלה

הק' אברהם יצחק ה"ק

בני יקירי שליט"א הנני מליט את המכתבים פה, תראה לסדר בחכמתך את המסירה למי שנשתלחו, באופן הגון ורצוי בעה"י[12], הנ"ל[13]

1. ב"ה - ברוך השם

2. נו"י – נוא יורק (ניו יורק)
3. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. לאוי"ט – לאורך ימים טובים
5. תהל"י – תהלה לא-ל יתברך
6. החוה"ש – החיים והשלום
7. בד"ת – בדברי תורה
8. זב"ר – זבחי ראיה (ספרו של הרב)
9. כ"כ – כל כך
10. שהי' – שהיה
11. והשי"ת – והשם יתברך
12. בעה"י – בעזרת השם יתברך
13. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארמג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז תמוז תרפ"ד - ניו יורק **נמען:** בנו הרצי"ה ואשתו

הקונטרסים מ'משפט כהן' נקיים יותר מ'זבח ראיה', אבל יש בהם שגיאות ודברים חסרי ביאור; ראוי לעכב את ההדפסה עד שישוב. בעניין אייזנשטאט - אם הם כבר בארץ ומחזיקים בדבר, אין להניחו, והרב קוק מוכן להתחייב כספית בכ-500 לירה; ואם הדבר רחוק - יש לדבר עם משפחת וואלק הבאה לארץ. הרב קוק מתעכב כדי לקבוע 'אופי קבוע' לשליחות. בנו של הרב חרל"פ ואשתו ביקרו אותו.

עיקרי הדברים

- עיכוב הדפסת 'משפט כהן'.
- אייזנשטאט או וואלק.
- עיכוב השיבה.
- ביקור בני חרל"פ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], צום הרביעי, יהי'[2] מהרה לשולי"ש[3]. פי"ד נו"י[4].

בני מחמדי ורעיתך היקרה שליט"א[5]

תהלי"ת[6] על החוה"ש[7] אשר עמנו, נתאחרתי הרבה באלו הימים מפני טרדות שונות, מלכתב בעצמי. וסמכתי על ישי"ר[8] שליט"א, שכותב בפרטיות ובקביעות, קבלתי את הקונט' ממשפט כהן, [ראו (כרך ד', אגרת אקכו)] אמנם לעומת הזי"ר[9] הם מנוקים, אבל בכי"ז[10] גם בהם נמצאות שגיאות, ומהן ג"כ[11] המביאות לידי טעות וחסרון הבנה בענין, ובכלל ישנן דברים רבים שצריכים להתמלא ולהתבאר, וכמו שהן לא הייתי מסכים להדפיסן, וכעת יהי' צורך למלא את הדברים בלוח ההשמטות, אי"ה[12], ע"כ[13] ראוי אולי לעכב את ההדפסה עד שיחנינו השי"ת[14] לשוב אל הקודש ונתישב בדבר בפרטיות. כתבתי לך איזה פעמים ע"ד[15] הענין עם איזנשטאט. ואם הדבר קרוב, דהיינו שהם כבר באי"י[16]. והם מחזיקים מצדם בזה, אין דעתי להניח את הדבר ובעה"י[17] אקוה שלא יהי' עיכוב ג"כ מצד התחיבות כספית, במדה בינונית, כת"ק לי"מ[18] בערך בעה"י[19], אבל אם הדבר רחוק מצדם, צריכים לחשוב ע"ד [הבנים] של סילווערסטון אל הר' מרדכי גימפל הכהן וואלק. שקבלתי דאפעשע מאחיו הרב בוואשינגטון שהם באים כעת לאי"י[20], ותראו לדבר עמם ולקרב את הענין בעה"י, והשי"ת[21] יופיע על עצותינו, וינחינו במעגלי צדק למען שמו.

ע"ד ההתעכבות פה בפרטיות קשה להגביל את זמן הנסיעה, קצת עיכובים ישנם עדיין מצד המטרה של מלאכותינו. שהננו זקוקים להעמיד לה איזה אופי קבוע, אי"ה, ויותר מזה ענינינו הירושלמים והאי"י[22], שיש תקוה שיעשה איזה דבר הגון נקוה לד' שהכל יהי' בכט"ס[23].

תמול ש"ק[24], והיום הי'[25] אצלי הרב ר"מ[26] חרל"פ[27] [בנו של הרב יעקב משה חרל"פ, ששימש ברבנות בניו יורק; ראו (כרך ד', אגרת ארמו)] שליט"א היום היתה גם רעיתו תחי'[28], תמסור ד"ש[29] לאהוב לבנו הגרי"מ[30] שליט"א מהם,

והנני חותם בברכת אה"ר[31] בצפיית ישועה וגאולה קרובה לרומם קרן עמנו ונחלתו ומבין המצרים אשרכם כנפש אביכם מצפה אשרכם כה"י[32]

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. יהי' - יהיה
3. לשוע"ש - לששון ולשמחה
4. נו"י - נוא יורק (ניו יורק)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. תהלי"ת - תהלה לא-ל יתברך
7. החוה"ש - החיים והשלום
8. יש"ר - יישר (כח)
9. הז"ר - הזבחי ראיה
10. בכ"ז - בכל זאת
11. ג"כ - גם כן
12. אי"ה - אם ירצה השם
13. ע"כ - על כן
14. השי"ת - השם יתברך
15. ע"ד - על דבר
16. בא"י - בארץ ישראל
17. ובעה"י - ובעזרת השם יתברך
18. לי"מ - לירות מצריות
19. בעה"י - בעזרת השם יתברך
20. לא"י - לארץ ישראל
21. והשי"ת - והשם יתברך
22. והא"י - והארץ ישראל
23. בכט"ס - בכל טוב סלה
24. ש"ק - שבת קודש
25. הי' - היה
26. ר"מ - ראש מתיבתא
27. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
28. תחי' - תחיה
29. ד"ש - דרישת שלום
30. הגרי"מ - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
31. אה"ר - אהבה רבה
32. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארנ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אלול תרפ"ד - ניו יורק **נמען:** דוד תדהר, קצין משטרה בירושלים

תודה על ספרו 'חוטאים וחטאים בארץ ישראל', שעשה רושם טוב באמריקה. 'יהי רצון שנזכה... לספר כתוב צדיקים וצדקות בארץ ישראל'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- צדיקים וצדקות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה. טו"ב אלול תרפ"ד[1] נויארק

ידידי הנכבד מר דוד תדהר קצין המשטרה [דוד תדהר, קצין במשטרת המנדט, ולימים מחבר "אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו"] בירושת"ו[2] תשואות חן לך על ספרך המחוכם "חוטאים וחטאים באי"י", יהי רצון שנזכה במהרה לספר כתוב "צדיקים וצדקות באי"י[3]. בכלל עשה ספרך רושם טוב מאד על חוג הקוראים עברית ומתעניינים בעניני אי"י[4] באמעריקא, והנני מברכך שיהי'[5] חלקך עם צדיקים, ובספר חיים טובים תכתב ותחתם.

כברכת מכבדך ומוקירך

אברהם יצחק ה"ק

---

1. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
2. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
3. באי"י - בארץ ישראל
4. אי"י - ארץ ישראל
5. שיהי' - שיהיה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' מרחשון תרפ"ה - ניו יורק **נמען:** הרב חיים הירשנזון, רב הובוקן

תודה על חידושיו למסכת הוריות. הרב קוק חולק על דבריו שאחרי החטא אין מצות תוכחה אלא לגדולי הדור: לפי הרמב"ם (הלכות דעות ו ז) עיקר התוכחה אחרי החטא, והיא לכל ישראל; וכך מתמרמר ה'יערות דבש'. הסוגיה בערכין טז ('תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה') נוגעת רק לאופן התוכחה.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- תוכחה - מצוה לכל ישראל.
- ערכין טז.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ז' מ"ח[2] פ"ה נ"י[3]

שלו'[4] וברכה לכ'[5] י"נ[6] הרב הגאון המובהק אוצר תורה ומדע ויראת ד' טהורה סוע"ה[7] מוהר"ר[8] חיים הירשענזאהן [הרב חיים הירשנזון, רבה של הובוקן שבניו ג'רזי] שליט"א[9],

האבד"ק[10] היבאקען ונונמון תי.והסביבה יצ"ו[11] אחדשה"ט[12] באה"ר[13], יקבל אדני הרב כתר"ה[14] שליט"א את תודתי על ספרו היקר חדושי הכת"ה[15] למס' הוריות. ואם טרידנא טובא בעמדי בעז"ה[16] בפרק הנסיעה לשוב לאה"ק[17] ברחמי שמים, מידי העיפותי עיני בו ראיתי אור גדול בכמה מקומות, ביחוד במסכתא זו העמומה לעוסקים בה מפני זרות הסגנון. תחזקנה ידיו ויגדיל תורה ויאדירה, ולחבת ד"ק[18] לא אמנע להעיר כמה שראיתי בדבריו סי'[19] מ"ב שכתב מר בפשיטות שאחרי החטא אין מצות תוכחה, כ"א[20] לגדולי הדור ולא לכ"א, לא כן למדו אותנו רבותינו, כד' הרמב"ם[21] ה' דעות פ"ו ה"ז[22], [רמב"ם הלכות דעות ו, ז] וכל המקורות השייכים לזה, כולם כאחד מורים דעיקר מצותה של תוכחה היא אחר החטא, והיא ככל מצוות התורה המסורה לכל ישראל. ובס' יערות דבש ראיתי זה זמן רב שמתמרמר על הטעות שטועים בע"ב, לומר שמצות תוכחה היא רק לגדולים ורבנים, ואין לו שום מקור לומר באופן אחר, זולת שהסוגיא דערכין ט"ז, [ערכין טז] תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפא, משמע קצת כד' כ"ג[23], דאם היא ככל מצות התורה שחיובן על כל ישראל, איך יעלה על הדעת לפטור מצוה משום ענוה, אבל כבר עמנו לפרש סוגיא זו כל המעיינים הישרים, ומטו לה מדהתוס' שם, דנפ"מ[24] רק באיזה אופן תהי'[25] התוכחה ולא בבטול מצוה זו לגמרי משום אחד מישראל, והדברים צריכין תלמוד.

והנני בזה חותם בברכת אה"ר[26] כנה"ר[27] ונפש ידי"ע[28] דוש"ת[29] מלונ"ח[30].

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם

2. מ"ח - מרחשון
3. נו"י - נוא יורק (ניו יורק)
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. האבד"ק - האב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
15. הכת"ה - הכבוד תורתו הרמה
16. בעז"ה - בעזרת השם
17. לאה"ק - לארץ הקודש
18. ד"ק - דברי קדשו
19. סי' - סימן
20. כ"א - כי אם
21. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
22. ה"ז - הרי זה
23. כ"ג - כבוד גאונו
24. דנפ"מ - דנפקא מינה
25. תהי' - תהיה
26. אה"ר - אהבה רבה
27. כנה"ר - כנפשו הרמה
28. ידי"ע - ידידו עוז
29. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
30. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' מרחשון תרפ"ה - ניו יורק **נמען:** מר גדליה בובזלין

שמחה על כוונתו לתרגם את ספרו 'מן המצר' לעברית ולאנגלית; עיקר מקומו בעברית, כי רוב ספרות ההשכלה והלאומיות המודרנית כתובה עברית, ו'רטיותיו' מכוונות נגדה. בתחילת הספר יש להוסיף דברים נגד הפסימיות: רב בכה על 'ואכלה אתכם ארץ אויביכם', אבל השיבו 'כאכילת קשואין ודלועין' - נצח ישראל לא יכלה (מכות כד א).

עיקרי הדברים

- תרגום לעברית.
- נגד פסימיות.
- נצח ישראל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ח' מ"ח[2] פ"ה נו"י[3]

ידידי היקר הרה"ח[4] סופר מהיר [מפלש] אמונה מר גדליה בובזלין [גדליה בובליק, עיתונאי ומראשי "המזרחי" בארצות הברית] שליט"א[5]

שלו'[6] וברכה בשמחה קראתי את מכתבו החביב אשר בו הודיעני שעומד הוא להעתיק את ספרו החביב "מן המצר" [ספר שכתב בובליק ביידיש] ללשה"ק[7] ולאנגלית. הנה ע"ד[8] ההעתקה העברית, חשבתי בדעתי עוד טרם הודיעני מהחלטתו זאת, להעיר עליה את כבודו, כי עיקר מכונו של הספר ראוי ונכון להיות כתוב עברית, אע"פ[9] שגדולה היא מאד התועלת היוצאת מאתו בהיותו כתוב אידיש, אבל סוף כל סוף כל המהלכים של אלה התנועות החדשות שיסודן בהתעוררותה של ההשכלה והלאומיות המודרנית, שעם אורותיהן הכניסו לעולמינו מחשכים והמון רב של נביקת רוח ישראל, החלק היותר ניכר מהספרות המשפעת הזאת, הוא כתוב עברית, ולעומת המחלות הללו רטיותיו של "מן המצר" הן מכוונות, ע"כ[10] הנני מאד מאשר חילו של כבודו על הפעולה הטובה והנכונה הזאת לתן לקורא עברית את הספר הנכבד הזה.

אמנם אין לי כל ספק שגם באנגלית יביא רב ברכה. והנה לא אמנע מלהעיר את כבודו, שבהתחלת הספר, שהדברים באו בצורה פיסימית ביחש לקיום כלל האומה, ראוי להוסיף דברים אחדים המסירים את הציורים הקודרים שמחשבה גדולה זו מציירת אותם באימה יתירה, וכבר מצינו שרב אמר מספינא מהאי קרא, ואכלה אתכם ארץ אויביכם (מכות כ"ד א') [ויקרא כו, לח; מכות כד] ואין ספק שאמר זה למראה ירידת היהדות שמצא בבבל כאשר בא שמה, עד דשמע להההיא אתתא בטטלפוש דאמרה לחבירתה רבעא דבשרא כמה חלבא בעי לבשולי ואמר בחרדה לא גמרי דבשר בחלב אסור (חולין ק"י א') [חולין קי] ומ"מ[11] מה השיבו ע"ו בגמרא מכות שם, ודילמא כאכילת קשואין ודלועין, כלומר שגם אכילת ארץ האויב לא תוכל לכלות את נצח ישראל העומד לעד, עד אשר סוף סוף יקוים החזון ונצדק קודש.

והנני חותם בברכה נאמנה ובחזוק ידי כבודו בעבודתו הספרותית הראויה לתודה והוקרה רבה מכל ישרי לב ורוח בישראל, נאמנו באהבה.

אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מ"ח - מרחשון
3. נו"י - נוא יורק (ניו יורק)
4. הרה"ח - הרב החסיד
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. ללשה"ק - ללשון הקודש
8. ע"ד - על דבר
9. אע"פ - אף על פי
10. ע"כ - על כן
11. ומ"מ - ומכל מקום

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארסב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' חנוכה תרפ"ה **נמען:** 'צעירי ישראל' בניו יורק

עכשיו הישיבה המרכזית בראש; נוספו תלמידים יקרים, ויש להתחיל בבנייה. בלונדון נוסד ועד לבניין הישיבה, ובשווייץ יש הסתדרות. כחומר ספרותי: 'אגרות הראיה', 'אורות', 'אורות התשובה'. בקרוב יסודר עיתון.

עיקרי הדברים

- הישיבה המרכזית.
- ועדים בלונדון ובשווייץ.
- ספרות.

נוסח האגרת עם ביאור

ה' חנוכה ה'

יקירי לבבי חברי צעירי ישראל בנוייארק, הנאמנים לדגל קדשנו ירושלים, ["דגל ירושלים", התנועה שייסד הרב קוק] שלו'[1] וברכה מקודש. לשמחת לבבי קבלתי את מכתבם היקר, ומקרב לב נאמן אברכם על אמון רוחם לקדושת שאיפותינו הקדושות הקשורות בהסתדרותנו הקדושה "ירושלים". ועל דבר פעולות הדרושות לשעה, הנה תוכן הישיבה המרכזית ["הישיבה המרכזית העולמית בירושלים, "מרכז הרב"] הקדושה עומד הוא כעת בראש. מצאנו ב"ה[2] תלמידים יקרים נוספים, העתידים להיות בע"ה[3] גדולים בישראל, והננו צריכים להתחיל בעבודת הבנין. בלונדון נוסד ג"כ[4] ועד לבנין הישיבה וכלכלתה, והוא כמובן מקושר ביחוסים עם דגלנו ירושלים. במדינת שווייץ יש לנו הסתדרות סדורה. בתור חומר ספרותי ראוי להשתמש בספרים הנדפסים שלנו כמו אגרות ראיה, אורות, אורות התשובה, שישלחו לכם אי"ה[5]. ונקוה, שאורגן ספרותי [בטאון ספרותי] יסודר בקרוב לבאר את תכונתה של תנועתנו הקדושה ותעודתה, לחדש בפאר הדרת קדש את כל ערכי התחיה הלאומית ובנין עמנו בארץ ישראל. חזקו ואמצו ועשו חיל, וד' יצוה עליכם את ברכתו, ממכון הקודש מציון וירושלים אשר אהב סלה. אחרי קבלת תשובה על מכתבי זה הקצר, - שהנני כותבו טרם הספקתי לנוח כהוגן מעמל הדרך [לנוח כראוי מטרחת הדרך, אחרי שובו מסיורו באמריקה] -, וקבלת האורגנים שלכם, אקוה לכתב לכם ביתר ביאור.

והנני בזה חותם בברכת אחים מהר הקודש מירושלים.

אברהם יצחק הכהן קוק

1. שלו' - שלום
2. ב"ה - ברוך השם
3. בע"ה - בעזרת השם
4. ג"כ - גם כן
5. אי"ה - אם ירצה השם

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארעא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י טבת תרפ"ה **נמען:** הרב חיים יהודה ליב אויערבאך, ראש ישיבת 'שער השמים'

שבח לספרו 'חכם לב', שבו הוציא כתב יד של בעל 'מרכבת המשנה' - פסקים על אבן העזר - עם ביאורים וחידושים משלו.

עיקרי הדברים

- שבח לספר.
- כתב יד של בעל מרכבת המשנה.

נוסח האגרת עם ביאור

ח"י[1] טבת ה'

לכבוד ידיד הרב הגאון החריף ובקי סוע"ה[2] רב פעלים מו"ה[3] חיים יהודה ליב אויערבאך [ראש ישיבת המקובלים "שער השמים" בירושלים] שליט"א[4],

ר"מ[5] ומנהל הישיבה הקדושה שער השמים פעה"ק[6] ת"ו[7] שלום וברכה הנה הי'[8] למראה עיני ספרו חכם לב אשר יסדו גם חקרו על דברי הגאון האדיר בדורות שלפנינו בעל מרכבת המשנה [הרב שלמה חעלמא, מחבר "מרכבת המשנה" על הרמב"ם] ז"ל[9], אשר זכהו השי"ת[10] להשיג כתי"ק[11] מאושר מכמה גאונים מפורסמים, שזהו הספר היקר מעשי ידי אמן הגאון הנ"ל[12] וייע פסקי הלכות על אה"ע[13]. והנה אם לא הי, בא כת"ר[14] כ"א[15] לזכות אותנו בחמדה גנוזה זו בלבד ג"כ[16] היינו חייבים לאמטויי לי' אפריון ולמימר לי' יישר בפה מלא. אמנם כמה מדה טובה כפולה עשה בשיתו נוספות בביאורים וחדושים ופלפולא טבא כיד ד' הטובה עליו, זר זהב סביב לדברי הגאון המחבר זצ"ל[17]. ולפי רוב הטרדא יכולתי רק להציץ אחת הנה ואחת הנה, בדברי כת"ר, ואלם כי מאז ידעתי אותו ואת שיחו בשיחת קדש בכ"ו אגיד נאמנה כי לא הוגד לי החצי מאשר ראיתי רוחב לב וכח חדוש נעלה בחדושיו בקונטרסים אשר הובאו לפני.

והנני בזה מברכו ברכת אהבה יגדיל תורה ויאדירה ויוסיף לזכות את הרבים באוצרות סגולה, ומעינותיו יפוצו חוצה, כנה"י[18] ונפש ידידו חותם בכל חותמי ברכות לכבוד התורה והוגי'

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ח"י - שמונה עשרה (18)
2. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
3. מו"ה - מורנו הרב
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. ר"מ - ראש מתיבתא
6. פעה"ק - פה עיר הקודש
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. הי' - היה
9. ז"ל - זכרונו לברכה

10. השי"ת - השם יתברך
11. כתי"ק - כתב ידו הקדושה
12. הנ"ל - הנזכר לעיל
13. אה"ע - אבן העזר
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. כ"א - כי אם
16. ג"כ - גם כן
17. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
18. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארפא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז טבת תרפ"ה **נמען:** ר' נתן נטע ליפשיץ

תודה על ספר אביו, הרב יעקב הלוי ליפשיץ, 'הסופר הלוחם' לקדושת התורה; הרב קוק מעודד להוציא את שאר הכרכים, כראי לדורות הקרובים 'באורותיהם וצלליהם'.

עיקרי הדברים

- תודה על ספר האב.
- עידוד להוצאת שאר הכתבים.

נוסח האגרת עם ביאור

כ"ז טבת ה'

לכ' [1] הרה"ח [2] הסופר יקר הערך מו"ה [3] נתן נטע ליפשיץ נ"י [4], שלו' [5] רב בשמחת לב קראתי את ספרו היקר של כבוד מר אביו,

הרה"ג [6] העסקן הצבורי המצוין והסופר הלוחם, לקדושת התורה והיהדות בישראל, מו"ה יעקב הלוי ליפשיץ ז"ל [7]. [מזכירו של רבי יצחק אלחנן ספקטור ומחבר "זכרון יעקב"] והנני להביע את תודתי העמוקה לכבודו על אשר כבדני בתשורה נכבדה זו. ותחזקנה ידיו להוציא לאור את יתר החלקים, וכל כתבי אביו הרב ז"ל, שכולם יהיו לברכה בעמנו, וישמשו לראי' [8] מוצג לרבים לראות על ידם את פני הדורות הקרובים באורותיהם וצלליהם, וישוטטו רבים ותרבה הדעת בישראל מתוך הנסיונות של החיים, לכונן לנו כעת מסלות ישרות ובטוחות בהלכות צבור, המביאות אושר וברכה אור חיים שיש בהם תורה ויראת שמים, ויש בהם סוד של תקומה וראשית צמיחת ישועה לגוי קדוש המצפה לאור ד' וחסדו על אדמת קדשו.

והנני בזה חותם בברכה ותודה, מוקירו ומכבדו

אברהם יצחק ה"ק

---

1. לכ' – לכבוד
2. הרה"ח – הרב החסיד
3. מו"ה – מורנו הרב
4. נ"י – נרו יאיר
5. שלו' – שלום
6. הרה"ג – הרב הגאון
7. ז"ל – זכרונו לברכה
8. לראי' – לראיה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תרפ"ה - ירושלים **נמען:** קריאה בעניין 'אוצר ארץ ישראל ושכנותיה'

חקר ארץ ישראל נעשה בעיקר בידי חכמי אומות אחרות, ומדתנו 'מדת רזון זעומה'. אבל בנו של הרב ישראל זאב הלוי הורוביץ הביא לו את 'אוצר ארץ ישראל ושכנותיה' של אביו, ובמיוחד החלק 'ירושלים', פרי שקידה וחיבת הקודש. הרב קוק קורא לכל העם להוציאו לאור כולו, ולהשלים את החומר שלא עובד.

עיקרי הדברים

- חקר הארץ בידי זרים.
- 'אוצר ארץ ישראל'.
- החלק 'ירושלים'.
- קריאה להוציאו.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ת'.ו. יום ה. לחדש שבט תר"פ[2] עת כנוס היא לנו ["עת כנוס אבנים" (קהלת ג, ה)] העת הזאת, לכנס ולאסוף את כל כחותינו אנחנו חייבים, להעבידם בעבודת הקודש הכללית, של תחית עם ד' על אדמת קדשו. כשאנו עולים במעלות של הכנוס הזה, וחודרים אל צדדיו הרוחניים. אנו מוצאים פנה יקרה אחת, הראויה להיות משוכללת ומפוארת בכל הדרה, מעובדת בכל צדדיה, ומבוררת בכל מקצעותיה - הפנה הזאת היא פנת המחקר של ארץ ישראל. חכמים גדולים, מגזעים ומאומות שונות, עבדו בו, מפני החטיבה המיוחדת של ארץ ישראל, שמעולם ועדי עד היא חמדת צבי צבאות גויים, [ירמיהו ג, יט] אבל כמה עלבון נשא ונסבול, וכמה צער המגיע עד הנשמה אנו מרגישים, כשאנו מעמידים את הערך של העבודה הזאת, של חקר ארץ קדשנו משלנו, אותה שנעשתה ע"י[3] חכמינו, ע"י בניה וילדי שעשועיה של ארץ הצבי, מול מה שנעשה מידי זולתנו - מדתנו נראית אז מדת-רזון-זעומה, ["איפת רזון זעומה" (מיכה ו, י), מידה מצומצמת] וחרפה תשבר לבנו.

והנה בעת כזאת אשר באו בנים עד משבר, [ישעיהו לז, ג] צפיתנו גדולה היא כי יעמדו לנו עובדים חשובים על הכר המדעי הזה, החביב, המקודש והנחוץ לנו כאחת, והנה אנכי אחוז הנני בסבך הרעיון הזה הממלא דאגה וצער, והנה חזיון גדול הופיע מול עיני. חזיון אשר אמנם יחד עם הממרורים אשר השביעני, הניח את רוחי ושמח גם כן את לבבי. בפתע פתאום נגלה לפני אוצר גדול ויקר, אוצר מלא עושר במדה גדושה לחקרי ארץ אבותינו, מעשי ידי אמן, תייר גדול בתורה ובחכמה, עתיר נכסין, ועתיר פומבי, [עשיר בנכסים ועשיר בכוח הדיבור (ארמית)] הרב הגדול מו"ה[4] ישראל זאב הלוי איש הורוביץ [הרב ישראל זאב הורוויץ, חוקר ארץ ישראל, שנפטר בתרפ"א] ז"ל[5], אשר בהיותו חי עמנו, רק מעטים מאד. לפי הערך, ידעו יקרת ערכו. גדולת רוחו, טהרת לבבו, ועצמת שקידתו, ועל כולם מסירתו העמוקה והנלהבה לאהבת ארצנו הקדושה וחקר מדעה.

והנה הביא לי בנו הצעיר הנעלה - אוצרות קודש מלאים יפעת נהורים: "אוצר ארץ ישראל ושכנותיה". [ספרו של הרב הורוויץ, שיצא לאור לאחר מותו בשם "ארץ ישראל ושכנותיה"] עמדתי מרעיד על המראה, על רוב העבודה. על עוצם השקידה ועל הכשרון הגאוני המזהיר מכל הגליונות הללו, וגולת הכותרת של האוצר הנפלא הזה, הוא החלק "ירושלים"; פה אנו רואים נשמת הרב המחבר ז"ל, דואה על כנפי נשרים, חבת הקודש העליונה לאהבת עיר האלהים סלה, היא מקשקשת לפניו כזוג. [היא מצלצלת לפניו כפעמון (על פי סוטה ט)] והוא נאזר בגבורה ונעטר בפארה, חודר ומעמיק, מקיף ומרחיב את מרבית צדדי הידיעות, רבות הערך וגדלות התבונה אשר לעיר הקודש ולהר הבית ולמקדש, ואת הכל יפה עשה, בסדור נכון ונפלא, באסיפה רבת הגונים, מאוצרות התורה שבכתב ושבע"פ[6] ומהספרים המתיחשים למחקרי קודש אלה, מכל עבר ופנה אשר השיגה ידו הגדולה, רבת המפעל והכשרון. מעי מעי אוחילה [ירמיהו ד, יט] על גפן אדרת זה, אשר בלא עתו נקטף ממנו, ורוחי סוערת בקרבי על האבדה הגדולה אשר אבדנו לתורה ולתעודה, וביחוד לחקר ארץ אבותינו ומדעיה, לדרישת עיר הקודש, וכסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, [ירמיהו יז, יב] המקדש וההראל, ["הראל" כינוי למזבח (יחזקאל מג, טו)] ומתנחם אנכי בהשריד אשר השאיר אחריו ברכה, להיות למחיה למדע אה"ק[7], ולהיות ראשית למעשנו בעת החיה הזאת, בעת אשר אורות תחית עם ד' על אדמת קדשו החלו להופיע.

לגול את חרפת אי-המחקר במדע המקודש והחביב הזה מעל ישראל, ולהעיר ולעורר דרישת ציון ומקראיה בלב בעלי כשרון וחכמי לב מהשרידים, אשר ימלאו קנאת סופרים, מלאה אש קודש למדע ארצנו הקדושה, קדוש משכני עליון. והנני בזה קורא בחיל, לכל עם ד', הגוי כולו, לכל ראשי עם, לכל הדוגלים באהבת ציון וירושלם בכל לבם, לכל החרדים לדבר ד' ונאמנים לכבוד עמנו ואה"ק[8], אל נא תחשו ולא תשקטו מלהביא לעמנו ברכה, הוציאו נא לאור עולם כליל בהדרו את האוצר היקר הזה, אוצר הקודש, אשר הניח לנו הרב המחבר ז"ל, את כל מעשה ידיו להתפאר חייבים להוציא לאור עולם, החל מהחלק המרכזי "ירושלים" עד כל חלקי האוצר כולם. והחומר הרב אשר נשאר עדנה בלתי מעובד, יקומו נא אנשי חיל לגמור את המלאכה הגדולה הזאת למען יהיה לנו אוצר למדע אה"ק כלול בהדרו. תקותי חזקה היא שטהורי לב בעם ד' יתעוררו באהבה לגשר; אל המלאכה הגדולה הזאת, ויחזקו ברב כבוד וחבה בידי הבן היקר, הקם על נחלת אביו, להוציא לאור חמדה גנוזה זאת. וצור ישראל וגואלו מהרה יקים דברו הטוב אשר דבר על עמו ונחלתו, ויראינו בישועת חומות וחיל, בתקומת ארץ חמדה, העיר הקודש והמחוזות, והדר הכרמל והשרון, והארץ הנשמה כגן עדן תהיה לעם ד' אשר ישוב אל נחלתו, ובהר ציון תהיה פלטה, והיה קודש, וארמון על משפטו ישב, ומלך ביפיו תחזינה עינינו בתתו מציון תשועה לישראל תפארתו במהרה בימינו אמן.

בתקות אסיר התקוה המצפה לתשועה וגאולה קרובה

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש החונה פה עיה"ק[9] ירושלים תובב.א

1. ב"ה - ברוך השם

2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. ע"י - על ידי
4. מו"ה - מורנו הרב
5. ז"ל - זכרונו לברכה
6. ושבע"פ - ושבעל פה
7. אה"ק - ארץ הקודש
8. ואה"ק - וארץ הקודש
9. עיה"ק - עיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשיח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' ניסן תרפ"ה **נמען:** מר שמואל למפרט

ברכה ותודה על נדבתו לאנציקלופדיה של תולדות חכמי התלמוד.

עיקרי הדברים

- תודה על הנדבה.

נוסח האגרת

ד' ניסן ה'

ידידי היקר הגביר המרומם מר שמואל למפרט שלו'[1] רב א"נ[2], שמחתי בהודע לי שהתנדב כבודו סך חשוב לעזרת ההוצאה של האנציקלופדיה לביוגרפיות של חכמי התלמוד. חבת חכמת ישראל המקננת בלב יחידי הסגולה, אלה אשר חננם ד' ביכולת להוציא לאור מפעלים חשובים בשדה יצירותינו הרוחניות, היא לנו נחמה גדולה ותקוה רבה לרומם קרן עמנו ולהפיח רוח חיים רעננים בכל השדרות של תחיתנו הלאומית בארץ אבות ובכל פזורי ישראל אשר בגולה. קבל נא חביבי את ברכתי ותודתי, ותחזקנה ידיך לפעול טוב בעד עמנו בעד ארצנו בעד תורתנו וחכמתנו, ויהי ד, אתך בכל אשר תפנה.

מוקירך ומכבדך ריעך ורע אביך הרה"ג[3] היקר שליט"א[4] דוש"ה[5] מהר הקודש מירושלים

אברהם יצחק ה"ק

1. שלו' - שלום
2. א"נ - אדון נכבד (בפתיחת מכתב); בהלכה: אינו נאכל
3. הרה"ג - הרב הגאון
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. דוש"ה - דורש שלומו הטוב

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשכד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' אייר תרפ"ה - ירושלים **נמען:** הרב יהודה יודל רוזנברג, מונטריאול

שבח לשני חלקי 'זוהר תורה', תרגום הזוהר לעברית צחה, עם המקור הארמי מול התרגום, כדי שהקוראים יבינו את לשון המקור.

עיקרי הדברים

- שבח לתרגום הזוהר.
- המקור מול התרגום.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם ו' אייר, תרפ"ה[2] יהודה גבר באחיו, [דברי הימים א ה, ב] גברא דכולא ביי [אדם שהכל בו (ארמית)] אוצר תורה ויראת ד' טהורה,

כבוד ידידי הרב הגאון צדיק ונשגב. זוכה ומזכה את הרבים מו"ה[3] יהודה יודל ראזענבערג [הרב יהודה יודל רוזנברג, רבה של מונטריאול, שתרגם את הזוהר לעברית] שליט"א[4],

ראב"ד[5] מקודש בקה"ק[6] מונטריאל יצ"ו[7]. שלו'[8] וברכה מקודש, אחדשה"ט[9] באהבת אומן. הנני בזה לבשר את כתר"ה[10], כי קבלתי את תשורתו היקרה והקדושה שני חלקי זוהר תורה, ["זוהר תורה", תרגום הזוהר לעברית שהוציא הרב רוזנברג] אשר הופיעו לאור עולם, ומאד שמחתי בעבודתו הקדושה, שיש בה משום מלאכת שמים, וחכמה רבתי, וזכות הרבים בתרגומו הנפלא, מלשון הזוהר, הכתוב ארמית ללשון הקודש צח ובהיר רובי מאמרי הזוה"ק[11], אלה הקרובים יותר להבין ולהשכיל לרוב תמימים וישרים בלבותם מתופשי התורה [ירמיהו ב, ח] והיראה, ומה מאד טובה היא דרכו דרך ישרים סלולה במה שהציג את גופן של דברי הזוהר בלשונם כמעט שורה כנגד שורה על העתקתו היקרה, כי עי"ז[12] ינהרו רבים ויבינו דורשי ד' לדעת את הגיון לשון קדושים כמו שהוא כמקורו, ויהי'[13] תמיד שקל הקודש [שמות ל, יג] שלם, להוסיף ולא לגרע. יוסיף השי"ת[14] לכתר"ה[15] חיל ועצמה, ויזכה לבצע את מעשיהו בקודש ולהוציא לאור עולם את כל חלקי הזוה"ק.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ה - השנה תרפ"ה (1924/1925)
3. מו"ה - מורנו הרב
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. ראב"ד - רבי אברהם בן דוד
6. בקה"ק - בקהילה קדושה
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. שלו' - שלום
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
11. הזוה"ק - הזוהר הקדוש
12. עי"ז - על ידי זה

13. ויהי - ויהיה
14. השי"ת - השם יתברך
15. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשכז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז אייר תרפ"ה - ירושלים **נמען:** הרב זליג ראובן בענגיס, רב קלווריה

שבח לספרו 'לפלגות ראובן' על סדר קדשים. אין לומר שמחלוקת 'קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא' לגבי מקום המקדש היא דבר שאינו נוהג בזמן הזה, שהרי יש בה נפקא מינה לאיסור כניסה בטומאה. כללי הפסק לפי המהרי"ק הם תקנה מפני ההכרח, ולכן אולי אינם חלים בדברים שאינם נוהגים או נדירים. הרב קוק היה רוצה שגדולי הדור יעלו, אבל אין עדיין פרנסה לרבנים.

עיקרי הדברים

- שבח לספר.
- מקום המקדש בזמן הזה.
- כללי הפסק.
- אין פרנסה לרבנים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3]. כ"ז אייר תרפ"ה[4]

שפעת שלו'[5] ואורה וברכה ישלח ד' מציון וירושלים לכבוד ידי"נ[6] הרב הגאון האמיתי, פאר הדור, סוע"ה[7] הרים, מוהר"ר[8] זעליג ראובן בענגיס [הרב זליג ראובן בנגיס, רבה של קלווריה בליטא, ולימים ראב"ד העדה החרדית בירושלים] שליט"א[9]

הגאבד"ק[10] קאלווארייע יצ"ו[11], וכא"ל[12] שוי"ר[13] באה"ר[14]. אחדשה"ט[15] דהדר"ג[16] שליט"א, הבית אורה, מאור תורה של ספרו הנפלא "לפלגות ראובן" אשר כמעשהו בראשונים כן מעשה תקפו וגבורתו בספרו זה, ועוד עולה עליהם במעלות הקודש וברו,,: דעה והקפה רבה בסדר קדשים, יברך ד' חילו. ומרוב עוצם טרדתי לא מצאה ידי לעיין בו כראוי, ורק לחבת הקודש הצצתי מעט בין פלגיו הנחמדים. ואעיר כ"ד, במה שפשוט לכ"ג, בסו"ס[17] דזבחים, [בסוף מסכת זבחים] דפלוגתא דק"ר[18] קדשה לע"ל[19] אול"ק[20], [המחלוקת אם "קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא" או לא קדשה (מגילה י; זבחים קז)] לגבי מקום מקדש. חשיב מהדברים שאינם נוהגים בזה"ז[21], לגבי כללי הפסק, לפ"מ[22] שהשריש בתשו' מוהרי"ק[23] בשי' קס"ה, [לפי מה שקבע מהרי"ק בתשובותיו (שורש קסה): שכללי הפסיקה אינם חלים בדברים שאינם נוהגים בזמן הזה] שהדברים תמוהין. שהרי נפ"מ[24] רבתא לנו אם יש בזה"ז איסור כרת על הכניסה בטומאה במקום המקדש שיבנה בב"א[25], וכידוע מחלוקת הר"מ[26] והר"א[27] בפ"ו מה' ביה"ב[28], [המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד (הלכות בית הבחירה ו, יד-טו) אם קדושת המקדש קיימת גם בזמן הזה] ויש שמפרשין דברי הראב"ד[29] שלא יש גם איסור לאו או עשה של תורה ג"כ[30], ויש מפריזין להקל עוד לדעתו, מה שלא ניתן ליכתב, ועכ"פ[31] היא פלוגתא בדבר הנוהג בזה"ז, ולא דמי כלל למחלוקת בענין חיוב קרבן, דודאי לא נהיג בזה"ז כלל, כדי תוס'[32] שבת ע' ד"ה[33] ונודע המובא בדבריו. ועגלה ערופה [דברים כא, א-ט] י"ל[34] דמתקרי נוהגת בזה"ז לשיטת הרמב"ם[35] בפ"ד דה' סנהדרין, שאפשר לסמוך גם בזה"ז ע"פ[36] כל חכמי א"י[37], וכידוע מדעת הריב"ר[38] בזה, ואפשר שיצאו מב"ד[39] הגדול שבירושלים ולהביא ג"כ עג"ע[40].

ואין ראי'[41] מתוס'[42] סנהדרין מ"ז נגד ד' מוהריי"ק וק"ו[43] דל"ש[44] לומר אתמורה שאינה נוהגת בזה"ז. שהרי אם הקדיש בזה"ז ג"כ הקדשו קיים, וממילא תמורתו תמורה, ונוהג בה כל איסורי הקדש. ובת' אגודת אזוב בהג"ה[45] לחי' עירובין שם הקשה על סברת מוהריי"ק, שהסביר משום שלא הי'[46] יכולת לידון על כל הלכה בפרט ולהכריע כ"א[47] בתור כלל אח"כ[48], אלא מתוך הכרעה כללית בא הכלל, והקשה שהסברא נותנת להיפוך, שאם היתה הכרעה פרטית לכל ענין י"ל שלא הכריעו כ"א במצות נהוגות בזה"ז. אבל מפני ההכרעה הכללית מה לי דינים הנוהגים בזה"ז או לא. ונראה דמוהריי"ק[49] ס"ל[50], דאין זה כח מכריע לגמרי, שמפני שראו שאחד הוא חריף יותר ראוי שבכ"מ[51] יכוין הוא אל האמת, דלפעמים גם מי שאינו כ"כ[52] חריף מכוין ג"כ אל האמת. אלא שמוכרחין לומר שראו חכמים צורך לתקן בזה תקנה, כדי ש/ " י ייעשה תורה כשתי תורות, ["שלא תיעשה תורה כשתי תורות" (סנהדרין פח)] ע"כ[53] מיעטו את המחלוקת ע"י[54] הכללים, ומפני שהוא רק תיקון מפני ההכרח משו"ה[55] לא נהיג לן עם הכללים במה דאינו נוהג בזה"ז, שאין כאן צורך שעה להכריע בהם בהכרעה שאינה מוכרחת כ"כ כמו ההשקפה הכללית מפני יפוי כחו של אחד מהחכמים על השני בכלל. ועפ"ז[56] י"ל קצת דה"ה בדברים שהם מעטי המציאות מאד בזה"ז לא יהיו שייכים כ"כ הכללים, ואפשר לפ"ז[57] להעיר מדהתוס' גבי תמורה וע"ע[58], כדכתב מר כ"ג[59] שליט"א.

ומגודל הטרדות אי אפשר לי כעת להתענג באריכות בדבריו הנחמדים באבני חן המתנוססות על פני ספריו הקדושים בכלל, וביחוד ע"פ ספרו הגדול האחרון אשר, הואילו בו כעת לכבדני בו. יישר חילו לאורייתא לאוי"ט[60]. ומה מאד חפצתי, שכ"ג ועוד גדולי הדור יבאו לשכן כבוד בחצרות ד' באה"ק[61]'; ת"ו, והארץ הלא תאיר בעה"י[62] מכבוד תוה"ק[63], אבל צריכין אנו לרחמי שמים מרובים, למצא את הדרכים הנכונים לפרנסתהון דרבנן, [לפרנסתם של הרבנים (ארמית)] בכבוד והדר, מה שחסר לנו עדיין כעת, עד ירחם ד' את עמו ונחלתו ויראנו בישועתו בקרוב. והי'[64] זה שלו' כנה"ר[65] ונפש ידי"ע[66] דוש"ת[67] באה"ר מהר הקודש מירושלים, הק'[68] א.י. הנ"ל[69] ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרפ"ה - השנה תרפ"ה (1924/1925)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. וכא"ל - וכל אשר לו
13. שוי"ר - שלום וישע רב
14. באה"ר - באהבה רבה
15. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
16. דהדר"ג - דהדרת גאונו
17. בסו"ס - בסוף סוף

18. דק"ר - דקדושה ראשונה
19. לע"ל - לעתיד לבוא
20. אול"ק - או לא קדשה
21. בזה"ז - בזמן הזה
22. לפ"מ - לפי מה
23. מוהרי"ק - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ק (למשל: יעקב + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. נפ"מ - נפקא מינה
25. בב"א - במהרה בימינו אמן
26. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
27. והר"א - ו + הר"א: הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
28. ביה"ב - בית הבחירה
29. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
30. ג"כ - גם כן
31. ועכ"פ - ועל כל פנים
32. תוס' - תוספות
33. ד"ה - דיבור המתחיל
34. י"ל - יש לומר
35. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
36. ע"פ - על פי
37. א"י - ארץ ישראל
38. הריב"ר - הרב יעקב ב... ר... - שם אדם
39. מב"ד - מבית דין
40. עג"ע - עגלה ערופה
41. ראי' - ראיה
42. מתוס' - מתוספות
43. וק"ו - וקל וחומר
44. דל"ש - דלא שייך
45. בהג"ה - בהגהה
46. הי' - היה
47. כ"א - כי אם
48. אח"כ - אחר כך
49. דמוהרי"ק - דמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ק (למשל: יעקב + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
50. ס"ל - סבירא ליה
51. שבכ"מ - שבכמה מקומות
52. כ"כ - כל כך
53. ע"כ - על כן
54. ע"י - על ידי
55. משו"ה - משום הכי
56. ועפ"ז - ועל פי זה
57. לפ"ז - לפי זה
58. וע"ע - ועבד עברי
59. כ"ג - כבוד גאונו
60. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
61. באה"ק - בארץ הקודש
62. בעה"י - בעזרת השם יתברך
63. תוה"ק - תורתנו הקדושה

64. והי' – והיה
65. כנה"ר – כנפשו הרמה
66. ידי"ע – ידידו עוז
67. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
68. הק' – הקטן
69. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז תמוז תרפ"ה **נמען:** הרב חיים עוזר גרודזנסקי

תודה על 'אחיעזר' חלק ב. בעניין פירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ: לפי הרמב"ם (מעשר ב א) הפטור תלוי בדעתו בשעת גמר המלאכה; אולי גם פירות שגמרו על דעת להוציאם לחוץ לארץ פטורים, ולהחמיר - לא לעשר מהם על פירות שנגמרו על דעת הארץ. 'והדבר צריך תלמוד'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- הלכה: פירות שיצאו לחוץ לארץ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ט"ז תמוז פ"ה להגאון ר'[2] חיים עוזר [הרב חיים עוזר גרודזנסקי; ראו (כרך ד', אגרת ארז)] שליט"א[3],

שלו'[4]. תודה לקבלת ספרו אחיעזר ח"ב[5]. [שו"ת "אחיעזר", חלק ב] וראיתי להעיר במה שהאריך בסי'[6] ל"ט בענין פירות א"י[7] שיצאו לחו"ל[8] ולהיפך, שהנני מצטער על חוסר הביאור בהלכה רבתא זו, לפ"ד[9] הרמב"ם[10] בפ"ב דמעשר ה"א, [רמב"ם הלכות מעשר ב, א] שהענין של גמר מלאכה לגבי פטור לקוח הדבר איך שהי'[11] בדעתו בשעת גמר מלאכה, שאם גמר ע"ד[12] למכרן פטור, והמחשבה הזאת מצלת היא מחלות החיוב, מדוע לא נאמר כן על פירות א"י שיצאו לחוץ לארץ גם אחר גמר מלאכה, שאם גמר מלאכתן ע"ד להוציאן לחו"ל פטורין, ואם יהי'[13] הדין כן אז יהיו כל הפירות היוצאים מא"י[14] לחו"ל ברובן בכלל זה, שגמר מלאכתן הוא ע"ד להוציאן לחו"ל, וגם לחומרא צריך לדון בזה, שלא לעשר מהם על הפירות שגמר מלאכתן הוא ע"ד א"י, והדבר צריך תלמוד לע"ד[15].

והנני בזה דוש"ת[16] באה"ר[17].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ר' - רבי
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שלו' - שלום
5. ח"ב - חלק ב'
6. בסי' - בסימן
7. א"י - ארץ ישראל
8. לחו"ל - לחוץ לארץ
9. לפ"ד - לפי דעתי
10. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
11. שהי' - שהיה
12. ע"ד - על דבר
13. יהי' - יהיה
14. מא"י - מארץ ישראל
15. לע"ד - לעניות דעתי
16. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

17. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשלד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' תמוז תרפ"ה **נמען:** הרב מנדל קירשבוים

תודה על 'גבעת פינחס'. על דברי המהר"ם מרוטנבורג שהקדושים אינם מרגישים ייסורים: מדת רבי עקיבא הייתה גבוהה יותר. סוקרטס אמר שאינו חושש למות כי הנשמה חיה לעד; ולכן 'אפילו נוטל את נשמתך' פירושו ייסורים שאין להם קצבה, שהם חמורים ממיתה. רבי עקיבא רצה להרגיש את הייסורים כדי לקיים את המצוה, ותלמידיו תמהו 'עד כאן'. וזו כוונת המלאכים 'זו תורה וזו שכרה' - שהייסורים היו לו שכר. רוב הקדושים אינם מרגישים, אבל העליונים מרגישים ומקבלים באהבה (כמו אברהם במילה).

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- הרגשת ייסורים בקידוש השם.
- רבי עקיבא וסוקרטס.
- 'זו תורה וזו שכרה'.

נוסח האגרת עם ביאור

כ' תמוז פ"ה [כ' תמוז תרפ"ה (1925)]

שלו'[1] רב להרב הגדול בתו"ר[2] מוה"ר[3] מענדל קירשבוים [הרב מנחם מענדל קירשבוים, רב בגרמניה, שהוציא לאור את ספר רבו עם הערותיו] שליט"א[4]

הגיעני הספר היקר גבעת פינחס, [ספר דרושים של רבו של הרב קירשבוים, שנדפס עם הערות התלמיד] מכבוד רבו הגדול ז"ל[5]. ובקצת הדברים אשר ראיתי בו בעצם הספר ובהערותיו היקרות, מצאתי בהם טוב טעם, ערוכים ושמורים בקדושת התורה והגיון חכמה ודעת קדושים, יה"ר[6] שיפוצו חוצה מעינות [על פי משלי ה, טז] הג'[7] המחבר ז"ל ויבדל לחיים טובים את אשר ברוח עם כת"ר[8] בדברי תורה חכמה ומוסר ורבים יהנו מאורם. ולחבת הקודש אעיר במה שראיתי בדרוש לשבת הגדול דף ט"ז ע"ד[9], בענין העדר הרגשת הגוף מצד הקדושה, ומוסיף כת"ר את דברי מהר"מ[10] מרוטנברג, [רבי מאיר מרוטנבורג (המהר"ם), שכתב שהמקבל עליו ייסורים לקידוש ה' מובטח לו שאינו מרגיש בהם (מובא בדברי הפוסקים ובספרי המוסר)] ז"ל ע"ד העדר הרגשת היסורים, וסמך זה בדברי הירושלמי דברכות פ"ט ה"ה [ירושלמי ברכות ט, ה] בעובדאי דרע"ק[11]. [במעשה רבי עקיבא, שהוצא להורג על ידי הרומאים וקרא "שמע ישראל" (ירושלמי ברכות ט, ה; ברכות סא)] אמנם כשאני לעצמי מדת רע"ק[12] אחרת היתה, ועוד יותר גבוהה מכלל שאר הקדושים, וזהו מה שאמרו לו תלמידיו בברכות ס"א, [ברכות סא] רבינו עד כאן בשעה שהיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והוא השיב להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל נשמתך. אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו. שכבר העירו המפרשים לחקור מה היתה השאלה, ותוכן התשובה הדרושה לשאלה זו.

אך ביאור הדבר הוא מאחר שיסוד מסירות נפש יודעים אנו מבכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך, כמבואר במשנה שם, [ברכות ט, ה: "בכל נפשך – אפילו הוא נוטל את נפשך"] יש לשאול, מהיכן אנו יודעים דין מסירות נפש

ע"י[13] יסורים שאין להם קצבה, שהרי בכתובות ל"ג [כתובות לג] אמרי', מנא לן דמיתה חמורה דילמא מלקות חמור, דא"ר[14] אלמלי נגדוה לחמו"ע[15] פלחו לצלמא. [כתובות לג: "אמר רב: אלמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה – פלחו לצלמא" (אילו הלקו אותם היו משתחווים לצלם)] והגמי[16] דוחה דשני לן בין הכאה שי"ל[17] קצבה להכאה שא"ל[18] קצבה, ונמצא דיסורים שאין להם קצבה ע"י רשעים, כהא דרע"ק הוא חמור ממיתה, ומהיכן יודעים שיש חיוב למסור נפש ע"ז[19]. ובאמת יש גדול אחד, בספר הנקרא באר היטב על ספר ויקרא שהעיר בזה, ונטה לתרץ את התמיה על מאמר רב אלמלא נגדוה הנ"ל[20] כפשוטו, אבל הדבר תמוה מאד, ולא ניתן להאמר. וכל קדושי הדורות סבלו יסורים אין קץ באהבת השם יתברך.

אבל נראין הדברים שרע"ק[21] גילה כאן את עומק הדין זה, משום שמצאנו אצל חכם מחכמי אוה"ע[22] סוקראטוס, שאמר בספר פעדאן [בדיאלוג "פיידון" של אפלטון, המתאר את יומו האחרון של סוקרטס] הידוע, ["פיידון" – הדיאלוג של אפלטון המתאר את יומו האחרון של סוקרטס ואת דבריו על הישארות הנפש] שאמר לשומעי דבריו שאינינו חש כלל לזה שיכריחו אותו לשתות סם המות. דמה יעשו לו הלא עצמיותו היא חיה לעד, והגוף אינו כ"א[23] מלבוש, ואם לוקחים מאדם מלבוש, ומשחררים עי"ז[24] יותר את עצמיותו, איזה רעה עושים לו, ולפי חשבון זה, יקשה מאד לקדושים חכמים אמיתיים שנתעלו ודאי ע"י קדושת ישראל ואור תוה"ק[25] יותר ויותר מהשגתו של החכם היוני. איזו רבותא היא למסור נפשו בעד השי"ת[26], ואיך מורה ענין זה על מדריגת אהבה גדולה, מאחר שבאמת אין נוטלין כלום מן האדם, וכי אפשר להם ליטול את הנשמה, שהיא חיה לעד.

ע"כ[27] דייק פה רע"ק בלשונו, בכל נפשך, אפילו נוטל את נשמתך, שזהו מבואר יותר שהוא דבר שאי אפשר להאמר, שהרי הנשמה מורה על המדריגה הרוחנית העליונה כרגיל אצל חכמי הקבלה. וכ"ה דעת רס"ג בסי[28] האמוה"ד[29]. [רב סעדיה גאון, "אמונות ודעות", מאמר שישי, על הנפש] ועי, כ פירש רע"ק שבודאי הכונה היא שאפילו יעשו יסורים שאין להם קצבה מ"מ[30] ימסור נפשו באהבת ד', שזהו באמת יותר חמור ממיתה גרידא, ובשביל כך רצה רע"ק דוקא להרגיש את היסורים [הרב קוק מבאר שרבי עקיבא ביקש דווקא להרגיש את הייסורים, כדי לקיים את מצוות אהבת ה' בשלמותה] כדי לקיים את המצוה. והתלמידים כשראו והבחינו שהוא מרגיש את היסורים, אמרו לו רבינו עד כאן. הלא זהו יותר ממסי"נ[31] למיתה, ע"כ השיב להם כי בלא זה אין מובן כלל להמצוה הזאת של מסי"נ[32] וגודל ערכה.

ע"כ נראה שרע"ק הרגיש את היסורים וחב אותם מאד באהבת השי"ת עד שזה נחשב אצלו לשכר מצוה, כי שכר מצוה מצוה. [אבות ד, ב] ומלאכי השרת כשראו בחינה זו שנחשב לו הדבר שכר מצוה, אמרו רבש"ע[33] זו תורה וזו שכרה, [ברכות סא: דברי מלאכי השרת על מיתת רבי עקיבא] כי לולא זה, לא שייך לשאול כלל על מדותיו של הקב"ה[34] אשר בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו, [על פי איוב טו, טו] מהיכן ידעו שזהו שכרה של תורה, שמא זהו עונש בעד איזה ענין אשר סביביו נשערה מאד. [תהלים נ, ג; ועל פי יבמות קכא: הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה] אלא שראו שהענין הזה היה אצל רע"ק בחינת שכר, על אשר זכה לקיים מצוה זו. ע"ז השיב להם הקב"ה חלקם בחיים [ברכות סא: "יצאה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא... חלקם בחיים" (תהלים יז, יד)] שזהו החיים האמיתיים, בצרור החיים את ד' אי ישראל ב"ה[35].

אמנם רוב הקדושים, שאינם יכולים לבא לגבורה גדולה כזאת, הם אינם מכוונים להרגיש את היסורים שהיא למעלה מכחם, ע"כ באמת אינם מרגישים עוד. אבל מדת הקדושים היותר עליונים, היא דוקא להרגיש ולהצטער צער גדול ולקבל את היסורים הנוראים באהבה עליונה. ועיי' מדרש רבה, לך, פרשה מ"ז אות י"א [בראשית רבה פרשה מז, בעניין צערו של אברהם במילה] שהתנגד כ"כ[36] ר"א ב"כ[37] [רבי אבא בר כהנא] נגד הדעה שלא נצטער אברהם אבינו ע"ה[38] במילה, אלא הרגיש ונצטער, כדי שיכפול הקב"ה שכרו. ובודאי לא כיון כ"א משום השכר אלא מרוב האהבה העליונה, כמש"כ[39]. ושפיר יסדו הפייטנים ברוח קדשם באלה אזכרה ובארזי הלבנון ["אלה אזכרה" – פיוט על עשרה הרוגי מלכות, הנאמר במוסף יום הכיפורים; "ארזי הלבנון" – קינה על עשרה הרוגי מלכות הנאמרת בתשעה באב] שהזכיר כת"ר. ובאמת לפי"ד[40] מהר"מ שהקדושים אינם מרגישים ביסורים, קשה הא דאמר רב אילמלא נגדוה לחמשו"ע[41] פלחו לצלמא, הרי לא היו כלל מרגישים ביסורים. וצ"ל[42] כדי התוס'[43] שהי'[44] אנדרטי בעלמא, [תוספות כתובות לג, ד"ה אלמלי: הצלם של נבוכדנצר לא היה עבודה זרה ממש אלא אנדרטה לכבוד המלך, ולכן לא היו חייבים למסור עליו את הנפש] והסגולה הזאת ישנה רק במסירת נפש שע"פ[45] חובה, וכאן כיון שהיתה מסירת נפש של רשות, אין לה אותה הסגולה של שלילת ההרגשה לקדושים.והמדריגה של אפשריות של מסי"נ דרשות, אינה עולה כ"א למקום של קבלת מיתה, ולא לקבלת יסורים שא"ל קצבה שהיא חמורה ממיתה. וזהו חדושו של רב בזה לדינא.

והנני חותם בברכה, יצליחהו ד' בכל מפעליו לטובה ולברכה, ויהי חלקו ממזכי הרבים המרבים בישראל תורת אמת ויראת ד' טהורה העומדת לעד כנה"י[46] ונפש מברכו מקודש.

---

1. שלו' - שלום
2. בתוי"ר - בתורה ויראה
3. מוה"ר - מורנו הרב רבי
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. ז"ל - זכרונו לברכה
6. יה"ר - יהי רצון
7. הג' - הגאון
8. כת"ר - כבוד תורתו
9. ע"ד - על דבר
10. מהר"מ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
11. דרע"ק - דרבי עקיבא
12. רע"ק - רבי עקיבא
13. ע"י - על ידי
14. דא"ר - דאמר רבי
15. לחמו"ע - לחנניה מישאל ועזריה
16. והגמ' - והגמרא
17. שי"ל - שיש לומר
18. שא"ל - שאין לו (לה)
19. ע"ז - על זה
20. הנ"ל - הנזכר לעיל
21. שרע"ק - שרבי עקיבא
22. אוה"ע - אומות העולם
23. כ"א - כי אם
24. עי"ז - על ידי זה

25. תוה"ק - תורתנו הקדושה
26. השי"ת - השם יתברך
27. ע"כ - על כן
28. בס' - בספר
29. האמוה"ד - האמונה והדעות (ספר רס"ג)
30. מ"מ - מכל מקום
31. ממסי"נ - ממסירות נפש
32. מסי"נ - מסירות נפש
33. רבש"ע - רבונו של עולם
34. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
35. ב"ה - ברוך השם
36. כ"כ - כל כך
37. ב"כ - בא כוחו
38. ע"ה - עליו השלום
39. כמש"כ - כמו שכתב
40. לפ"ד - לפי דעתי
41. לחמשו"ע - לחנניה מישאל ועזריה
42. וצ"ל - וצריך לומר
43. התוס' - התוספות
44. שהי' - שהיה
45. שע"פ - שעל פי
46. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תמוז תרפ"ה) **נמען:** הרב צבי יעקב מייזליש, רב לאסק

תודה על ספרו 'חדות יעקב'. דרוש על 'אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור': תורה וגמילות חסדים יש בהן הכנה ותכלית; השור - הכנה (חרישה), החמור - תכלית (הובלת האלומות). בקודש גם ההכנה קדושה, ולכן השמחה בסוכות נקבעה דווקא ב'שמחת בית השואבה', שהיא רק הכנה למצוה - בניגוד לחול, שבו 'הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- השור והחמור - הכנה ותכלית.
- שמחת בית השואבה.

נוסח האגרת עם ביאור

שלו'[1] וברכה מקודש לכבוד הרב הגאון הגדול פה"ד[2], מוה"ר[3] צא"י[4] יעקב מייזליש [רבה של לאסק שבפולין, מחבר "חדות יעקב"] שליט"א[5]

האבד"ק[6] לאסק יצ"ו[7] מח"ס[8] חדות יעקב. אחדשה"ט[9] באה"ר[10], הגיעני ספרו היקר ורב תודות ירחש לו לבבי על אות האהבה אשר זכרני מרחוק לשלח לי ספרא רבא ויקירא דנא. אשר אמנם אין בכחי כעת מרוב טרדא לשום בו עיון מרובה. אך כבר אורו עיני לראות אמריו כי נעמו מהמקומות המעטים אשר עופפו בו מבטי, יהי ד' עם כ"ג[11] שליט"א להוסיף לנו פרי קודש הלולים מכל אשר אתו מדבר ד' זו הלכה, והגדה, כיד ד' הטובה עליו לאוי"ט[12]. ולחבת הקודש ארשום, מה שראיתי בהקדמתו היקרה שהביא מדי החכ"צ[13], ע"פ[14] משלחי רגל השור והחמור, מה שאמרתי מכבר בקשר פסוק זה, אשריכם זורעי על כל מים. [ישעיהו לב, כ; בבא קמא יז] משלחי רגל השוה"ח[15], דדרשי לי' על תורה וגמ"ח[16], בשלהי פ"ק[17] דב"ק[18].

אמנם בשני אלה יש לנו עסק עם הכנה, ועם תכלית, בתורה תכלית חכמה תשומע"ט[19] דברכות וידיעת התורה בבירור הלכה על מכונה כהא דסוטה כ"א[20] ע"א[21] [סוטה כא] מאי פרשת דרכים זה ת"ח[22] דסלקא לי' שמעתתא אליבא דהלכתא. אמנם עצם העסק בתורה מצד עצמו אע"פ[23] שנראה כמו הכנה לתכלית הלא הוא נשגב וגבוה מאד, ואינו דומה לדברי הרשות שההכנה מצד עצמה אינה חשובה, וה"ה[24] בגמ"ח[25] וצדקה, התכלית של וחי אחיך עמך. ועצם הפעולה אע"פ שהיא בתורת הכנה אבל היא יקרה מאד כדי רמב"ם[26] בפי' משנה אבות והכל לפי"ר[27] המעשה, שעצם העשי' היא טובה ונכבדה בקודש. והנה השור הוא לעול, והחמור הוא למשא, כדי תנא דב"א לעולם ישים אדם עצמו כשור לעול וכחמור למשא. והעול של השור הלא הוא רק מכין את ההכנה, לחרוש ולשדד את האדמה, ועי"ז[28] יבא התכלית של רב תבואת בכח שור.

אבל החמור המוביל את המשא של האלומות הביתה הרי הוא כבר עוסק בתכלית, כי בא יבא ברינה נושא אלומותיו. והתכלית מביא את השמחה בטבע זמן שמחתנו, ע"פ הפשט הוא חג האסיף, תכלית העבודה בשדה. והנה בזבחים צ"ד ב' [זבחים צד] בזרע פשתן במים דקדחי, וזה נשאר ג"כ[29] במסקנא לד' כמה ברבוותא. וכמש"כ[30] בשו"ע[31] או"ח[32] סי'[33] שלו ס"ד. ודמיון הזריעה בנתינת זרעים על מים הוא דמיון התכליתי של זריעה, לא הדמיון ההכני שלה, שהוא בתוך העפר דוקא. ביני פילי כבב"ת[34] נ"ד ע"א, ע"כ[35] אמר הכתוב אשריכם זורעי על כל מים מכווני התכלית, דקדחי ומצמיח, משלחי רגל השור והחמור, בזמן שאתם מקבצים את כונת ההכנה שהיא פעולת עול השור, להכונה התכליתית שהיא פעולת המשא של החמור, שאז היא קדושה כפולה קדשה לשעתה בעת עסק התורה והגמ"ח[36] עצמם, בתור הכנה, וקדשה לע"ל[37] על שם שנולד ממנה התכלית, של בירור הלכה, ודעת אמת בתורה ותכלית חכמה תשומע"ט, ופעולת הצדק גמ"ח[38] וטובה, להחיות נפשות רבות להוסיף להם טובה וחיים, דוגמת הטובה הנצמחת לעולם מקיבוץ הפעולה של השור והחמור, שכל אחד לעצמו הוא מיוחד בשלו, השור בהכנה והחמור בתכלית. וסוף המעשה ולהורות על יתרון הקדושה, שיש שמחה המורה על תכליתיות המשמחת, בהכנה ג"כ באה השמחה הגדולה בחג הסוכות.

בשאיבת המים לניסוך דהלוא רק הכנה והכשר למצוה, ונקראה השמחה לא על שם המצוה בעצם כ"א ע"ש[39] הכנתה, שמחת בית השואבה, להורות יתרון שמחות הקודש, משמחות החול, שבחמריות רק בעת התכלית, באסיף יש שמחה, ובהכנה מסיע אבנים יעצב, והלך ילך ובכה נושא משך הזרע. ולעומת זה בקדושה, גם ההכנה היא מלאה תכליתיות. ומפני שזהו היתרון הנכר בין הקודש והחול, נקבעה השמחה בקדושה בעת זמן האסיף ע"ש ההכנה, שמחת בית השואבה, ושאבתם מים בששון.

---

1. שלו' - שלום
2. פה"ד - פאר הדור
3. מוה"ר - מורנו הרב רבי
4. צא"י - צבי אריה י... - שם אדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. האבד"ק - האב בית דין קהילת
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. מח"ס - מחבר ספר
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר - באהבה רבה
11. כ"ג - כבוד גאונו
12. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
13. החכ"צ - החכם צבי
14. ע"פ - על פי
15. השוה"ח - השור והחמור
16. וגמ"ח - וגמילות חסדים
17. פ"ק - פרק קמא (בציון מקור); "בפ"ק" במכתב: בפה קהילתנו
18. דב"ק - דבבא קמא
19. תשומע"ט - תשובה ומעשים טובים
20. כ"א - כי אם
21. ע"א - עמוד א

22. ת"ח - תלמידי חכמים
23. אע"פ - אף על פי
24. וה"ה - והוא הדין
25. בגמ"ח - בגמילות חסדים
26. רמב"ם - רבי משה בן מימון
27. לפ"ר - לפי רוב
28. ועי"ז - ועל ידי זה
29. ג"כ - גם כן
30. וכמש"כ - וכמו שכתב
31. בשו"ע - בשולחן ערוך
32. או"ח - אורח חיים
33. סי' - סימן
34. כבב"ת - כבבבא בתרא
35. ע"כ - על כן
36. והגמ"ח - והגמילות חסדים
37. לע"ל - לעתיד לבוא
38. גמ"ח - גמילות חסדים
39. ע"ש - עיין שם